

MONUMENTA LITERARIA NEERLANDICA X,1

Hieronymus van Alphen
Literair-theoretische geschriften

Deel 1 / Teksten

MONUMENTA LITERARIA NEERLANDICA X,1

Hieronymus van Alphen

Literair-theoretische geschriften

Deel 1 / Teksten

MONUMENTA LITERARIA NEERLANDICA X,I

Dit is een uitgave van het Constantijn Huygens Instituut voor tekstedities en intellectuele geschiedenis (CHI) van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW)

Adres: Prins Willem-Alexanderhof 5, 2595 BE Den Haag

Postadres: Postbus 90754, 2509 LT Den Haag

Telefoon: 070-33 15 800

Telefax: 070-38 20 546

Copyright van deze uitgave © 1999 Constantijn Huygens Instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

Vormgeving: Frederik Bos, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam

Druk: Casparie, Heerhugowaard

ISBN 90-802696-7-0

KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Hieronymus van Alphen

Literair-theoretische geschriften

Studie-uitgave,
verzorgd door Jacqueline de Man

Deel 1 / Teksten

Constantijn Huygens Instituut, Den Haag 1999

Projectcommissie: W. van den Berg, Amsterdam; P.J. Buijnsters, Nijmegen;
A. Kets-Vree, Den Haag; J.J. Klock, Utrecht; H.T.M. van Vliet, Den Haag

Inleiding bij Riedel

Daar ik het wage, om aan mijne landgenooten eene wijsgeerige theorie der schoone kunsten en wetenschappen in handen te geven, heb ik tevens mij zelf in de verpligting gebragt, niet zo zeer om mij te regtvaardigen wegens zulk eene onderneming, als wel, om mijnen lezer voortebereiden tot het lezen van een soort van geschrift, waar aan zij, over het geheel genomen, ongewoon, en waartegen zij uit dien hoofde mogelijk ingenomen zijn. Zo gemeenzaam tog in deze eeuw de schoone kunsten-
5 naars en kunstrigters in Engeland, Vrankrijk en Duitschland zijn met wijsgeerige behandelingen van hunne onderscheiden kunsten, zo zeldzaam is dit tot hier toe bij onze natie; en dit waarschijnlijk, om dat men haar het nut van eene wijsgeerige beoeffening der fraaie letteren, wel eene enkele reis in het verschiet vertoond, en sterk aanprezen, maar tot noch toe nimmer uitvoerig en met opzet betoogd, noch de vooroordeelen, welken daar tegen zouden kunnen worden gekoesterd,
10 nauwkeurig ontwikkeld, en weggenomen heeft.

Zal het dan eene vergeefsche moeite zijn, dat ik het grootste gedeelte van deze inleiding daartoe bestede, om de noodzakelijkheid, en de voordeelen van eene wijsgeerige beoeffening der schoone kunsten en wetenschappen aantoonen, en daar door, was het mogelijk, te maken, dat de Nederlandsche lezer dit werk, op het inzien van den titel alleen, niet ter zijde legge, en dus mijnen arbeid, die, al is dezelve grootendeels eene vertaling, egter niet gering geweest is, vrugteloos make.
20

Ik heb tog te doen met redelijke Nederlanders, die voor onderwijs en verbetering vatbaar, gaarne het oor zullen leenen aan een hunner landgenooten, die na veel gelezen en niet minder gedagt te hebben, hun hunne tegenwoordige agterlijkheid in het stuk der schoone kunsten en wetenschappen, bijzonder in de digtkunde en welsprekendheid, niet verwijten, maar alleen onder het oog brengen wil, om daar door gelegenheid te krijgen van hun eenen weg aan te wijzen, om dat te worden, wat de Duitschers, die voor dertig jaren nog verre beneden ons waren, geworden zijn.
30

Het smart mij altoos, wanneer ik zulke oordeelvellingen over onze poëzij bij buitenlandsche Schrijvers aantrefte, die tot vernedering van mijn Vaderland zijn¹, of wanneer ik in zulke werken, waar in over de digtkunde van alle andere beschaafde natiën gesproken wordt, geen woord van die der Hollanders gerept vinde. 't Is waar, men kan over dergelijke
35

¹ Zie maar SCHMIDT *Theorie der Poësie*. s. 74. Hoewel nu deze uitspraak buitensporig is, en onkunde verraadt; toont zij egter, hoe de Duitschers thands denken over de Digtkunde der Nederlanders. MORHOF, die, in zijn *Unterricht von der Deutschen sprache und poësie*, Th. II. c. 5. s. 231-250. er gunstiger over oordeelt, schreef in een tijd waar in de Duitschers nog geen digters hadden, waar op zij met regt roemen konden, en dus kan men zig op zijn berigt in dit stuk niet beroepen.
40

oordeelvellingen zo denken, als de uitmuntende Schrijver der *Verdediging van de eer der Hollandsche natie* over de uitspraken van zijnen tegenstrever gedacht en geschreven heeft; maar schoon het zeker is, dat onze Nederlanders, over het geheel genomen, zig bij alle natiën in de weereld mogen
5 vergelijken, zoude het egter kunnen zijn, dat men in dezen of geenen tak een weinig was ten agteren geraakt, en dat zulks de oorzaak der veragting was, waar in men in dat stuk bij de Buitenlanders stond. Het γνωθι σεαυτον raakt zo wel eene geheel natie, als elk mensch in het bijzonder.

Het is zo; er is in deze oordeelvellingen doorgaans iets buitensporigs; maar egter zoude men kwalijk doen, van dezelve alleen aan onkunde
10 of vooroordeelen toetescrijven. Men kan tog niet ontkennen, dat men in Engeland sommige Hoogduitsche digters, dat men in Duitschland sommige Engelschen bewondert; en dat men in Vrankrijk zelfs Hoogduitsch leert om GESSNER en anderen in het oorspronkelijk te kunnen lezen.² Zoude het dan alleen vooroordeel zijn, dat men die eer aan de Hollandsche digters weigert, daar men onze natie in andere opzigten den verdienden lof niet onthoudt? Zoude het niet mogelijk zijn, dat de Nederlanders in het stuk van poëzij zig zelven nog niet regt kenden? Ik heb dit wel eens vermoed. De kennis en ervaring, die ik aan lezen en samen-
20 spreken verschuldigd ben, heeft mij wel eens in dat vermoeden gesterkt; en ik kan niet ontveinzen, dat ik zeer opkeek, toen ik onlangs deze regels las³:

Laat de aloudheid Dichters noemen,
Naso roemen,
25 En Homeers vergoden lier.
Laat zij duizend andre braeven
Kroonen, om hun rijke gaeven
Met een dankbren eerlaurier

Kan zij de Eeuw, die wij beleven
30 Overstreeven
In vernuft en kloek verstand?
Kan zij *grootscher* schedels kroonen?
Kan zij *kloeker dichters* toonen
Dan mijn zangrijk Vaderland.

35 Is er in zulke uitspraken ook niet veel buitensporigs? Ik weet wel, dat

² De Fabelen van GELLERT, van LESSING en van LICHTWEHRN, zijn in het Fransch vertaald. De werken van GESSNER in het Fransch en Engelsch, *de Lente* van KLEIST in het Engelsch. Ook de *Messias* van KLOPSTOCK; en zijn *dood van Adam* in het Fransch, Engelsch en Italiaansch. Meest alle de werken van WIELAND in 't Engelsch en Fransch. Verscheide stukken van ZACHARIA in 't Fransch en Italiaansch, enz.

³ *Taal- en Dichtl. Oeff.* van het Genootschap *Kunst wordt door arbeid verkregen*, D. II. bl. 253.

5 zulke gezegdens geen beslissing zijn over dit stuk, die men op rekening
 van de geheele natie zetten moet; maar niettemin vreeze ik, dat die digter
 er veelen onder onze landsgenooten gevonden heeft, die het daarin met
 hem eens zijn, en waarschijnlijk zal het getal van hun, die van het tegen-
 overgestelde overtuigd zijn, veel kleiner zijn. Ik voor mij, die niet geheel
 10 vreemd ben in de werken der oude en hedendaagsche Digters, zou niet
 schroomen van te erkennen, dat onze Hollanders, in dezen tegenwoordi-
 gen tijd, geen stukken van poëzij voor den dag brengen, die even schoon
 zijn als die der Ouden, of die der Franschen, Engelschen en Duitschers.
 Ik zou niet durven zeggen, dat b.v. de *Abraham* van HOOGVLIET gelijk
 stond met de *Gierusalemme Liberata* van TASSO, schoon hij mogelijk zoude
 kunnen opwegen tegen *den Noach* van BODMER. Dat de *Willem de IIIde*
 van ROTGANS zo goed is als de *Henriade* van VOLTAIRE, of dat de *Friso*
 van VAN HAREN de *Gideon* en *Claudius Civilis* van STEENWIJK of de *David*
 15 van Juffr. VAN MERKEN gelijk staan met den *Leonidas* van GLOVER. Ik
 twijffel zeer, of er onder de Treurspelen van VONDEL een is dat halen
 kan bij de *Athalie* van RACINE; en wie zal durven staande houden, dat
 de *Herderszangen* van MOONEN, WELLEKENS OF DE HAAN in vergelijking
 20 komen met de *Idyllen* van GESSNER, en egter behooren de opgenoemde
 stukken onder de besten, welken wij bezitten, en men veragt ze zeker
 daarom nog niet, om dat men ze minder schat dan anderen. Die VIRGILIUS
 beneden HOMERUS stelt, verdient nog niet onder de veragters van VIR-
 GILIUS gerekend te worden.⁴

25 ⁴ Het is bij sommigen onzer Nederlandsche vernuften een groote misdaad, iets te zeggen
 dat tot vernedering van Hooft, Vondel, Antonides, Poot, enz. strekken kan; en van onze
 letterkunde niet zeer gunstig te denken, is heiligschennis bij hen die voor kunstrigters
 bij ons willen doorgaan. Maar welke is de reden, dat men in dit stuk zo gevoelig is; daar
 30 men in tegendeel, met alle vrijmoedigheid, den Nederlanders hunne traagheid in het
 voorstaan der algemeene belangen, met opzigt tot den koophandel, de handwerken en
 fabrieken, kan onder het oog brengen? Ik denk, dat de oorzaak hier van onder anderen
 is, dat in het laatste geval elk van gedagten is, dat de algemeene bestraffing zijnen buur-
 man en niet zijn eigen persoon raakt, of ten minsten, dat hij te verontschuldigen is, om
 dat hij door den algemeenen stroom wordt meêgesleept; maar in het eerste geval trekt
 35 zig niemand de zaak eigenlijk aan, dan de fraaie geesten zelven. Hunne werken en voord-
 brengsels staan of vallen met de waarheid of valscheid van deze stelling, dat de Neder-
 landers in het stuk der fraaie letteren agterlijk zijn; en dit kunnen zij niet verduwen.
 Men verzet zig dan tegen die stelling, en verwijt de zulken, die dezelve staande houden,
 dat zij al het vreemde verheffen, ten koste hunner landgenoten; of te veel op hebben
 40 met schrijvers en kunstenaars, die in andere opzigten te laken, ja te veragten zijn. Ik
 heb meer dan eens gelegenheid gehad, om over dit stuk te denken: ik heb de moeite ge-
 nomen, om eenige werken van zulke fraaie geesten, wier zedelijk karakter verdagt is, te
 lezen: ik heb de voordbrengsels der buitenlanders, met die van mijne landgenooten ver-
 geleken, en dat met een hart, hetwelk ik met vrijmoedigheid durf zeggen, patriotisch te

Maar om deze optelling niet uittebreiden, moet ik hier eene aanmerking bijvoegen. Zij is deze. In den tijd van HOOFT en VONDEL, waren wij zeker nog minder dan de ouden; maar stonden egter gelijk met onze naburen, en waren ver boven de Duitschers. Maar na dien tijd zijn wij
5 weinig gevorderd. Het ontbrak HOOFT en VONDEL zeker niet aan genie,

zijn; maar wat is het gevolg hier van geweest? Dat ik gezien heb, dat onze letterkunde gebrekkig, en onze voordbrengsels ver af zijn, van het geene zij wezen konden – dat men verkeerd doet, wanneer men, uit het karakter van eenen schrijver of kunstenaar, tot de hoedanigheid zijner werken besluit, en dat met een onwettig besluit trekt, wanneer men hen, die VOLTAIRE, HUME, DIDEROT als schoone kunstenaars verheffen, tevens
10 zoekt te doen voorkomen als zulken, die het in alle stukken met hen eens zijn, of hun zedelijk karakter goedkeuren. Want bij aldien dit doorging, zoude men met even veel grond kunnen beweerden, dat de bewonderaars van VONDEL behagen scheppen in zijne ongestadigheid in den godsdienst; en dat zij, die ROOF hoogagten in zijne minnezangen, ook tevens zijne losse levenswijze gedurende eenen zekeren tijd, goedkeuren. Maar
15 hij die menschen heeft leeren kennen, en een hart, dat gezellig en liefdragend is, bezit, ziet helaas te veel gebreken, en heeft zo veel reden om te treuren, dat hij met blijdschap alle gelegenheid aangrijpt, die hem iets goeds in zijne medemenschen doet ontdekken; en hij kan zig verblijden over gaven en talenten, zelfs dan, wanneer het verkeerd besteden derzelve, hem reden tot droefheid geeft. Ik moet VOLTAIRE agten als digter, schoon ik tot mijn smart hem als mensch veragten moet. Ik moet hem als digter navolgen en aanprijzen, schoon ik hem als mensch vermijden, en anderen voor hem waar-
20 schouwen zal. Maar het geen ik omtrend VOLTAIRE zegge, geldt ook omtrent vijfentwintig soortgelijken. De ongunstige gedachten omtrend onze letterkunde en poëzij behooren derhalven, bijaldien ze valsch zijn, op eene andere wijze te worden tegengegaan. Men dient schriften met schriften, en kunstwerken met kunstwerken te vergelijken, dezelve naar de regels der oordeelkunde, der wijsgeerte, der schoonheid, te beoordeelen, en dan het besluit optemaken. Ik heb dit, voor zo ver zulks noodig was, gedaan, en ik heb gevonden, dat de theoretische schriften van onze naburen, vollediger, duidelijker, en grondiger zijn dan de onzen, en dat hunne schoone voordbrengsels
30 (ik spreek van de besten, want elk land heeft zijne prullen) treffender, verhevener, rijker aan genie, origineeller zijn, en minder gebreken hebben dan de onzen. Heb ik nu hier in misgetast, men toone mij mijne dwaling aan, en ik zal gaarne erkennen verkeerd geoordeeld te hebben, zo ik buiten staat ben om mijn gevoelen te verdedigen. Mogelijk zou zulk eene redenwisseling zelfs niet onnut zijn, daar tog mijn bestek thands niet toelaat de bijzondere voorstellingen en denkbeelden, welken mij tot het doen van deze algemeene uitspraken over onze letterkunde genoopt hebben, afzonderlijk voortedragen; en ik egter geen de minste reden hebbe, om zulk eene ontwikkeling te ontduiken, zo dra ik overtuigd ben dat dezelve noodig is. Zo gewoon ik tog ben mijne gedachten onbeschroomd en onbewimpeld te zeggen, om dat ik mij mijner opregtheid bewust ben – Zo gewoon ik ben mij niet te bekreunen, of mijn gevoelen de gemeene meening zij dan niet, om dat ik doorgaands niets voordrage, waar over ik, op mijne wijze, niet gedacht heb, en waaromtrent ik door mijne eigene oogen zie – zo gereed ben ik ook om mij te laten onderrigten, of mijne gronden uitgebreider voortedragen, zo dra het mijnen tegenspreker noch aan opregtheid, noch aan kundigheid ontbreekt.
45

5 maar hunne theorie was gebrekkig, en hun smaak niet fijn of kiesch ge-
 noeg.⁵ Hadden zij deze beide meer kunnen beoefenen, hadden zij in een
 tijd geleefd waar in men de poëzij ook wijsgeerig behandelde, zij zouden
 het voorzeker veel verder gebragt hebben, en hadden zig, voorzeker, niet
 10 bediend van zulke vrijheden, die onbestaanbaar zijn met het ware
 schoone. Zij hebben het ijs gebroken, den goeden smaak in aanvang her-
 steld, aan de taal eene nieuwe wending gegeven, maar moet men hen
 daarom als modellen beschouwen, moet men ze daarom houden voor
 digters, dien men den goeden smaak moet afzien, die men moet navol-
 15 gen⁶, en die men vergeefs zou tragten voorbij te streven; dan is dit oor-
 deel even buitensporig, als wanneer men hun den naam van geniën, en
 ware digters onthouden wilde. Zij waren, wat RONSARD en MALHERBE
 bij de Franschen, wat CHAUCER bij de Engelschen, wat OPITZ en CANITZ
 20 bij de Duitschers waren, maar zij hebben het zeker in hunne kunst zo
 ver niet gebragt als VIRGILIUS, HORATIUS, MILTON, POPE, JOUNG, HAL-
 LER, HAGEDORN, KLOPSTOCK, TASSO, METASTASIO en dergelijken.

Wij moeten derhalven *of* staande houden, dat wij na den tijd van Hooft,
 Vondel, Huigens, Dekker enz. digters gekregen hebben, die met even
 veel genie, en aangeboren digterlijk vermogen hen door beoefening en
 25 kunst zijn voorbij gestreeft, gelijk zulks bij de Franschen en Duitschers
 plaats heeft gehad, *of* toestemmen, dat wij tot hier toe in het stuk van poë-
 zij die vorderingen niet gemaakt hebben, die wij bij onze naburen aantref-
 fen. Het eerste schijnt men algemeen te ontkennen. MOONEN ten minsten
 begreep het zo in zijn tijd⁷; en ik twijfel, of men naderhand zulk een ge-

25 ⁵ Mogelijk vereischt deze aanmerking voor sommige lezers eenige opheldering. HOOFT
 en VONDEL hadden veel theorie en smaak, in vergelijking met hunne voorgangers, maar
 op zig zelf niet genoeg. VONDELS *aanleiding tot de Nederlandsche dichtkunst* is waarlijk zeer on-
 volkomen; en schoon deze twee uitstekende vernuften veelen der ouden gelezen had-
 30 den, ziet men egter uit hunne voordbrengzels, dat zij er al het nut niet uit getrokken heb-
 ben, dat er uit te halen was, en dat b.v. hunne wijze van voorstelling en uitdrukking
 zeer ver af is van die der ouden. Maar dit nu dient geenszins tot hunne veragting. Het
 was het gevolg van den tijd en de omstandigheden waar in zij leefden. Zij hebben hunne
 schoonheden, en staan bij mij op een zeer hoogen prijs. Mijne bedoeling alleen is, om
 35 hen uit het regte oogpunt te doen beschouwen; en dan kan men zeker zeggen, dat hunne
 theorie te gebrekkig, en hun smaak niet fijn genoeg is, om hen voor onze modellen te
 houden. Dit is alles wat ik hebben wil; zo dra men het daarover eens is, kan men met
 meer vrijmoedigheid hunne bijzondere stukken beoordeelen, en hier door wordt men
 in staat gesteld, om hunne regte waarde grondig en nauwkeurig te bepalen.

40 ⁶ Wanneer ik zeg, dat men hen niet moet navolgen, spreekt het van zelfs, dat ik geenszins
 afkeure dat men hen navolge in die dingen, welken met regt in hen worden goedge-
 keurd, maar dat ik alleen zulk een navolging bedoele, waar door men over het algemeen
 hen tot modellen aanneemen, en uit hunne werken de regels der dichtkunde trekken zou.

⁷ Zie *N. Bydr.* D. II. bl. 569.

nie heeft zien geboren worden. Naar mijne redeneering zou derhalven volgen moeten, dat de poëzij der Nederlanders nog dien trap van volkomenheid niet bereikt heeft, tot welken zij bij de Engelschen, Franschen, Italiaanen en Duitschers gestegen is.

5 Ik weet wel, dat het moeilijk is, vergelijkingen te maken. Dit werk zoude van veel omslag zijn, en vooral de palen van deze inleiding te buiten gaan. Men moet in zulk eene vergelijking op een groot aantal van omstandigheden letten, welken dieper liggen dan men in den eersten opslag denken zoude. WAGENAAR wist dit zeer wel, toen hij den Hr. MAU-
10 RITIUS, die hem verzocht zulk eene vergelijking tusschen onze digters en die der Franschen te maken, zagtkens afzette, met hem te antwoorden, dat goede digters altoos zeldzaam bij ons geweest zijn⁸, en, dat de evenaar ten voordeele der Franschen zoude overslaan, waarom hij de zaak niet wilde intreden, vooral op het verzoek van een man, die zelf
15 min of meer digter was. Het geen nu WAGENAAR omtrend de Franschen schrijft, geldt ook met opzigt tot de Italiaanen, Engelschen en Duitschers.

Het geen ik van de poëzij gezegd heb, past ook op de welsprekendheid, en mogelijk ook nog op andere schoone kunsten: maar het is boven mijn kragten en bestek, alle de schoone kunsten doortelopen. Van sommigen heb ik geen kennis genoeg, en van den staat van anderen zijn mijne berigten niet voldoende tot zulk eene beschouwing. De beoefening der poëzij heeft mij eigenlijk aan het werk gebragt, en doen opklimmen tot de naspeuring van de algemeene regels voor de schoone kunsten en wetenschappen, en in zo ver die algemeene beginsels dezelfden zijn, en uit
20 hoofde van de gesteldheid van den mensch, moeten zijn, als die der andere kunsten, schrijft en denkt men over alle de schoone kunsten, als men over één derzelven schrijft en denkt: ja men krijgt zelfs ongevoelig min of meer kundigheid van dezulken, welken eigenlijk het doelwit onzer overpeinzing niet waren, zonder dat men zig egter door deze zijne
25 verkregene kundigheid in den waan laat brengen, van over den staat der andere kunsten meesterlijk te kunnen oordeelen.

Het is om die reden, dat ik niet geneigd ben, om over den staat der schilder- en beeldhouwkunst in ons Vaderland te oordeelen; veel minder, om ze met die van onze naburen te vergelijken. Ik moet in dat stuk
35 te veel door de oogen van een ander zien; ik heb te weinig van zulke kunstwerken, zo van Nederlanders als van buitenlanders, gezien, om algemeene aanmerkingen daar over te kunnen maken, en dit is de reden dat ik mij alleen bij de poëzij bepaald heb.

Maar de uitspraak, die ik over onze digtkunde gedaan heb, brengt mij
40 natuurlijk tot deze vraag? Wat is de reden, dat de Nederlanders in dit

⁸ Zie zijn *Leven en Brieven*, bl. 122, 123.

stuk een weinig agterlijk zijn? Is het de lugtstreek, de regeeringsvorm, de geest van koopmanschap⁹, of iets dergelijks, dat den geest der poëzij t'onderhoudt? of zijn de geniën in Nederland over het algemeen zeldsamer, dan in andere landen? Het laatste is zeker zo niet.

5 De kleinheid van ons land in aanschouw genomen zijnde, hebben wij niet min dan andere landen geniën voordgebracht. Die op eenen ERASMUS, GROTIUS, VONDEL, HOOFT, BOERHAVE, MUSSCHENBROEK en dergelijken, roemen kan, hoeft niet te twijffelen, of zijn landaart groote geesten kan uitleveren; en met betrekking tot de andere redenen, kan men in
10 het algemeen wel aanmerken, dat de lauwheid en ijverloosheid, die in andere opzigten onze natie in deze eeuw meer aankleeft dan in het begin der vorige, mogelijk er iets toe doet: maar met dat al is het zeker, dat noch onze ligging, noch onze regeeringsvorm, noch onze Godsdienst aan de schoone kunsten nadeelig is.

15 Wat dan; zal ik mijn hart regt uitspreken, dan moet ik zeggen: het is 't gebrek aan eene wijsgeerige beoeffening der schoone kunsten en wetenschappen, en daar uit volgend verkeerd gebruik van gebrekkige modellen, die ons in het stuk van poëzij nog ver agter onze naburen stelt. Men wijst onze jonge vernuften in de poëzij, op de eerste ijsbrekers; op
20 HOOFT, op VONDEL, op VOLLENHOVE, op POOT; dezen zijn voor onze vernuften het Antieke. Hen te willen voorbij streven zou, naar de meening der meesten, dwaasheid zijn.¹⁰ Zij zullen altoos onze modellen blijven. Zo denken onze meeste dichters, zo dagt ik ten minsten over eenige jaren, en veelen met mij; daar ik die wijze van denken gekregen had door
25 het lezen van boeken en door gesprekken met anderen. Maar dit juist is de verkeerde weg om te vorderen. Men moest dezen geniën hun regte

⁹ Zo zegt VAN EFFEN in *de Misanthrope*, Disc. LXXIII. 'Excepté la Moscovie, je ne crois pas qu'il y ait un país dans l'Europe, où l'on cultive moins la poésie & l'éloquence que dans les provinces que nous habitons. Ce n'est pas, comme croient d'autres nations, faute de naturel & de genie; mais faute d'estime pour ceux qui se distinguent dans ces genres d'écrire. Si quelqu'un dans ce país a l'esprit beau, c'est tant pis pour lui; les Muses n'ont ici ni feu ni lieu, & le seul stile, qui flatte agreablement nos oreilles, c'est celui des lettres de change. Il est presque sans exemple, que parmi nous un bel esprit ait joui de l'estime & de la faveur d'un homme de distinction, uniquement pour l'amour de son genie.'
30 Men zal egter werk hebben om in dit stuk over het geheel VAN EFFEN bij te vallen, schoon deze en geene trek van zijne schilderij al waar mogt zijn. Beter gedagten van onze dichters hadden de schrijvers der *Biblioth. Impartiale* (waar van FORMEY de voornaamste was) Tom. VII. p. 283. en volg. schoon er egter in dit artikel ook weinig gegronde kennis van de poëzij doorstraalt.

40 ¹⁰ Men begrijpt, hoop ik, dat ik hier niet spreke van hun natuurlijk digtvermogen, maar dat ik alleen het oog hebbe op dit vermogen, zo als het door kunst en oefening ontwikkeld en beschaafd was, dat is te zeggen, op de wijze waar op zij hunne stoffen behandeld hebben. Zo ver zij geniën zijn, kunnen zij eigenlijk gesproken, door geen oefening over-

plaats aanwijzen, hunne gebreken naspeuren zo wel als hunne schoonheden, en dit op wijsgeerige gronden, volgens regels, getrokken uit de menschkunde en zielenleer. Men moest grooter eer stellen in origineel te schrijven, dan in VONDEL natebootsen; daar men in tegendeel elkander heeft willen wijs maken, dat elk jong vernuft zig een Digter ter navolging moest uitkiezen, hetwelk de rechte weg is om de genie uit te blussen, en nimmer merkelijke stappen te doen. Men moet, ja, goede modellen bestudeeren, zo wel als de natuur; men moet hun afzien, hoe zij hunne vermogens hebben aangewend om te behagen; hoe zij hunne stoffen behandeld hebben; waar in zij wel, waar in zij kwalijk geslaagd zijn; hoe zij de natuur nagevolgd, en waar in zij die min of meer verlaten hebben. Dit is de eigenlijke studie van het antieke. Maar een kunstenaar natevolgen, en het karakteristieke van zijne voorstelling, in zijne eigene voordbrengsels te willen overdrukken, is waarlijk de verkeerde weg; ook kan ik niet ontveinzen, dat, hoe veel groote mannen, daar ik anders eene uitnemende agting voor koestere, dit goedgekeurd en betragt hebben, het mij in allen opzichte als nadeelig voorkomt voor de verbetering van den smaak en de opwekking der genie: en ik weet ook niet, dat dit bij onze nabuuren in gebruik is. VOLTAIRE en CREBILLON hebben, zo ver ik weet, nimmer CORNEILLE en RACINE nagebootst. Men kent zelfs de zwakke zijde van Corneille te sterk, om hem over het algemeen tot een model te nemen. OPITZ en CANITZ worden in Duitschland nooit als voorbeelden ter navolging aangeprezen: en zij zelfs, die KLOPSTOK willen imiteeren, zijn meer veragt dan gezien. En waarom dit? om dat men al te wel overtuigd is, dat één oorspronkelijk digter meer behaagt, en tot grooter eer van eene natie verstrekt, dan vijf- en twintig navolgers.

Om derhalven deze gebreken te herstellen, en de agterlijkheid, waar in wij met opzigt tot sommige kunsten en wetenschappen, en inzonderheid met betrekking tot de poëzij, geraakt zijn, te boven te komen, is het volstrekt noodig, dat wij ons op dien weg begeven, langs welken onze nabuuren ons voorbij gesneld zijn: en deze weg is niet anders, dan dat men zig toelagge op de theorie, en wel op zulk eene theorie, die op wijsgeerige gronden steunt, dat is te zeggen, die zulke beginsels vaststelt, en daaruit zulke regelen afleidt, welken uit den aart der schoonheid, de kennis van het menschelijke hart, de wetten van onze gewaarwording, en de ontdekkingen die men in de zielenleer gemaakt heeft, voordvloeien;

troffen worden; maar in zo ver de uitvoering en voorstelling van hunne voordbrengsels, door gebrek aan theorie en smaak, onvolkomen zijn, kan men hen voorbij streven. Zo zijn b.v. de *Brieven* van Juffr. v. MERKEN, ver boven de *Maagdebrieven* van VONDEL. Of er nu na HOOFT en VONDEL zulke digters zijn, die de natuur even veel genie als hun heeft gegeven, wil ik liever niet beslissen. Mijn oogmerk in deze aanteekening is alleen geweest, om te beletten, dat men mij verkeerd begripte.

en die ons tevens leert, zoo de natuur als de goede oude en nieuwe modellen wel te bestudeeren. 't Is waar, dan wordt de schoone kunstenaar te gelijk een wijsgeer. Maar moet dat ook wel anders zijn? Hebben niet alle wetenschappen een nauw verband met elkander. Kan iemand een dig-
 5 ter zijn (ik spreek niet van de natuurlijke dispositie, maar van de ontwikkeling en beschaving) zonder eenige kennis van de natuurkunde, van de historien, van de oudheid; en dit naar evenredigheid van den aart der onderwerpen, welken hij behandelt; maar waarom zal hij zig minder aan de zielenleer, en aan de kennis van het aandoenlijke kreunen? Het is aan
 10 de wijsgeerte tot voordeel met de fraaie letteren verbonden te worden. Zij wordt daardoor levendiger en aanvalliger voor het gros van menschen, dat niet zeer geschikt is voor afgetrokken redeneeringen, en bespiegelingen, waar in men zig al te veel van het zinnelijke onthouden moet. De wijsgeerte, zegt een zeker wijsgeerig schrijver¹¹, afgescheiden van de
 15 fraaie kunsten en wetenschappen, moest gevolgtijk grof, laf, pedant, nutteloos worden, en geheel en al tegenovergesteld zijn tegen de ware menschen- en wereldkennis. Maar op gelijke wijze kan men van de schoone kunsten en wetenschappen zeggen: zodra dezelve gescheiden zijn van de wijsgeerte, dan moeten dezelve minder schoon zijn; dan moet de
 20 smaak wisselvalliger en grover zijn, dan moeten de voordbrengsels, hoe veel oorspronkelijke trekken van genie er ook in mogen zijn, veel gebreken hebben, die bij uitstek onaangenaam en zelfs somtijds walgelijk zijn; dan is men buiten staat om aan dezelve dien trap van schoonheid te geven, waarvoor zij vatbaar zijn, en derzelver invloed op het genoegen, het geluk, en de beschaafdheid eener natie is, of zeer gering, of doet eene
 25 verkeerde uitwerking.

Met zulk eene beoeffening der schoone wetenschappen heeft men hier te lande tot hier toe weinig op gehad. Men heeft er ook bij gevolg tot hier toe bijkans niets in gedaan, ten minsten niet in vergelijking met
 30 onze naburen. Eenige, weinige stukjens, als b.v. de *oordeelkundige aanmerkingen* van DU BOS, de *Digtkunst* van HORATIUS, en BOILEAU, de *Grondbeginsels van de algemeene Wetenschap der Schoonheid*, door *Tendimus ad coelestem patriam*; een of twee verhandelingen van MENDELSZON; de *aanmerkingen over de poëzij en schilderkunst*, onlangs, uit BATTEUX overgezet, enz. kunnen,
 35 't is waar, in onze moedertaal gelezen worden; doch dit is zeker niet genoeg. Sommige van onze aankomende vernuften maken wel gebruik van BATTEUX, maar schoon zij daar in veel goeds kunnen vinden, krijgen ze te gelijk een verkeerd grondbeginsel, en van het geen men daar tegen heeft ingebracht, en op wat wijze men hem verbeterd heeft, weten zij,
 40 die noch Hoogduitsch noch Engelsch verstaan, weinig of niets. Oor-

¹¹ Bij AKENSIDE *pleasures of imagination* B. II. vs. 24, in de aantek.

spronkelijke schriften van dat soort hebben wij in onze taal bijkans in het geheel niet¹², en de voornaamsten van onze naburen zijn en blijven onvertaald. Van hier dat men bij de schoone kunstenaars zulk eene onkunde, in de eerste beginsels der schoone kunsten, bespeurt, dat men zig niet be-
 5 hoeft te verwonderen, dat zij stukken voor den dag brengen, die, al hadden zij dezelfde mate van genie als de buitenlandschen, egter verre onder derzelver voordbrengsels zouden zijn.

De Franschen, maar vooral de Engelschen en Duitschers hebben in dit vak veel gedaan. BOUHOURS¹³ is een van de eersten geweest; DU BOS¹⁴, RE-
 10 MOND DE ST. MARD¹⁵, P. ANDRÉ¹⁶, TRUBLET¹⁷, FONTENELLE¹⁸, MARMONT-
 TEL¹⁹, BATTEUX²⁰, MONTESQUIEU²¹, D'ALEMBERT²², DIDEROT²³, DE POUIL-
 LY²⁴, SERRAN DE LA TOUR²⁵, en anderen, hebben in al hunne

¹² Het geen wij hebben, moet men in de *O. en N. Bijdragen*, en in de *Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden* zoeken; maar al wat men daar over zeggen kan is, *sunt mala mixta bonis*, en voorzeker niet genoeg om vaste beginsels te verkrijgen.

¹³ In zijn *Manière de bien penser dans les ouvrages d'esprit*.

¹⁴ In zijne *Reflexions Critiques sur la Poësie & sur la peinture*.

¹⁵ Hier en daar in zijne *Oeuvres*, vooral in zijn *Poétique* en *reflexions* over verschillende soorten van digtstukken. Ook schrijft hij, in zijne *Lettre 1. a. M. De ... Oeuvr.* Tom. III. p. 168, van den eersten invloed der wijsgeerte op de fraaie wetenschappen, dus: 'DESCARTES – porta dans la philosophie cet esprit de géométrie. – Heureusement pour nous de cette methode, qui sembloit n'être faite que pour la philosophie, il s'en glissa dans les belles lettres: mais ce n'en étoit, pour ainsi dire, que la fleur, & cette fleur de précision sembloit être descendue du ciel pour les embellir: on les vit alors avec la vivacité qu'elles avoient ordinairement, mêler une légère teinture de philosophie, qui abrégéa les discours, qui les fit plus raisonnés, qui amortit le trop de feu qui y brilloit quelque fois, qui bannit les lieux communs, qui mit un peu plus de suite dans les écrits.'

¹⁶ In zijn *Essai sur le beau*.

¹⁷ *Essais sur divers sujets de Litterature & de morale*; en *Reflexions sur l'éloquence en general*.

¹⁸ Men zie zijne *Reflexions sur la Poétique – sur la poësie en general – description de l'empire de la poësie*, enz.

¹⁹ In zijne *Poétique Francoise*.

²⁰ In zijne bekend werk; *Les beaux arts réduits a un principe*, en de *Principes de Litterature*.

²¹ Voornamelijk in zijn *Essai sur le gout*, het welk in het Engelsch vertaald, en agter GERARD'S *Essay on taste* geplaats is.

²² In zijne *Reflexions sur l'usage & sur l'abus de la Philosophie dans les matieres de gout, – de la liberté de la musique – Reflexions sur la poësie – sur l'ode*.

²³ Ik bedoel hier zijne *Lettre sur les sourds & les muets, ou l'on traite de l'origine des inversions; de l'harmonie du style; du sublime de situation; de quelques avantages de la langue Francoise sur la plupart des langues anciennes & modernes, & par occasion de l'expression particuliere aux beaux arts*, als ook zijn geschrift *de la poësie dramatique – Dorval & moi* – en eindelijk zijn *Traité du beau*.

²⁴ In zijne *Théorie des sentimens agreables*.

²⁵ *L'art de sentir & de juger en matiere de gout*, waar in mij egter voorkomt, dat de denkbeelden van *genie* en *smaak* met elkander verwisseld zijn, schoon er anders veel goeds in is.

theoretische schriften over de schoone wetenschappen de wijsgeerte te
hulp geroepen, en DU BOS is onder de nieuwen zelfs de eerste geweest,
die het beproefd heeft, om de theorie der kunsten op een algemeen begin-
sel te bouwen, en daar uit de juistheid der regelen te toonen. Zijn begin-
sel is de noodzakelijkheid, die elk mensch in zekere omstandigheden
5 gevoelt, om aan zijne zielvermogens bezigheid, en aan zijne gewaarwor-
dingen werk te verschaffen.

In Engeland dagt men reeds ten tijde van ADDISON en POPE op eene
wijsgeerige wijze; maar naderhand heeft men daar in nog veel grooter
10 vorderingen gemaakt. Vooral heeft L. KAIMES, door zijne *Elements of Cri-
ticism*, zeer veel nut gedaan.²⁶ Zijn oogmerk in het zelve was 'te onder-
zoeken het voelende gedeelte der menschelijke natuur; de voorwerpen,
die natuurlijk aangenaam zijn, zo wel afteschetsen als die onaangenaam
zijn, en op deze wijze te ontdekken, indien het mogelijk is, wat de egte
15 beginsels der schoone kunsten zijn'.²⁷ HUME²⁸, HUTCHESON²⁹, WEBB³⁰,
HURD³¹, GERARD³², PRIESTLEY³³, CAMPBELL³⁴, en anderen hebben den-

²⁶ Sommigen egter heeft het niet zeer behaagt. Onder dezen behoort de Schrijver van den
brief die men vindt in de *Gazette litteraire*, Tom. I. p. 56. en volg. die dit werk op eene
spottende wijze beoordeelt, en voornaamlijk gestoord schijnt, om dat KAIMES eenige pas-
sages uit de beste Fransche digters aanhaalt en afkeurt, welken den Franschman zeer schij-
nen te smaken. Maar dergelijke oordeelvellingen zijn zo ligt te maken als te wederleg-
gen. Beter onthaal heeft hetzelfde in Duitschland gehad, alwaar het zelve door
MEINHARD vertaald is, en door de kundige schrijvers der *Bibl. der Sch. Wissensch.* B. IX,
p. 189. naar waarde geroemd is. Deze kunstrigters, dien men het beoordeelen van soort-
gelijke schriften veilig kan toebetrouwen, zeggen van L. KAIMES, dat zij niemand ken-
nen, die zo ver gekomen is in het ontdekken van de ware bronnen der oordeelkunde
en van den smaak, ook voegen zij er bij, dat men van dit werk zeggen kan, het geen
men van de *Digtkunst* van ARISTOTELES gezegd heeft, dat het een groote voorraadkamer
gelijk is, waarin men voorraad en werktuigen genoeg vindt, om te kunnen gebruiken,
of schoon de orde van dezelve niet altoos in het oog lope, en uitblinke. B. X. S. 240. 't
Is waar men kan KAIMES tegen werpen, dat hij soms wat al te fijn redeneert, en hier en
daar min of meer duister is, maar dit alles wordt door zo veele goede gedagten en opmer-
kingen vergoed, dat men die kleine gebreken gemakkelijk vergeven kan.

²⁷ *Elem.* Introd. p. 6.

²⁸ De verhandelingen hier toe betrekkelijk vindt men in zijn *Essays and Treatises on several
subjects*, zij gaan over *the delicacy of Taste and passion – of Tragedy – of the standard of taste – of Elo-
quence.*

²⁹ *Enquiry into the origin of our ideas of beauty and virtue.*

³⁰ *Remarks on the beauties of poetry.*

³¹ In zijn werk, genoemd, *Q Horatii Flacci Epistolae ad Pisones & Augustum: with an english
Commentary and notes: to which are added critical dissertations.*

³² In zijn *Essay on taste* en het *Essay on genius.*

³³ In zijn werk, in den jare 1777. uitgegeven en tot opschrift hebbende: *a course of lectures on
oratory and criticism*; waarover hij zelf in zijne voorrede p. III. zegt 'Let my reader consider

zelfden weg ingeslagen, en hunne werken verdienden door onze natie, door onze dichters en vooral door onze redenaars, gelezen te worden.

De Duitschers hebben het niet minder ver gebragt. BAUMGARTEN heeft den trein geopend. Hij is de eerste geweest, die het gewaagd heeft om
5 de geheele wijsgeerte der schoone kunsten, welke hij den naam van *Aesthetica* gegeven heeft, uit wijsgeerige grondbeginsels voortedragen. Hij vooronderstelt de *Wolffiaansche* leer van den oorsprong der aangename ge-
10 waarwording, die deze wijsgeer dagt te ontdekken in de onduidelijke erken-
tenis der volkomenheid. In het theoretisch deel, het eenige, dat hij uit-
gegeven heeft, behandelt deze scherpzinnige man de gansche leer van
het schoone of zinnelijk volkomene in alle deszelfs bijzondere soorten,
en toont overal de daartegen overgestelde soorten van het lelijke. Het is
15 jammer, dat zijne al te beperkte kundigheid der kunsten hem buiten staat
stelde om zijne theorie verder dan op de welsprekendheid en poëzij uit-
tebreiden. Ook heeft hij op verre na alle soorten van het schoone niet
beschreven.³⁵ Men merkt te regt aan dat de *Aesthetica* in het algemeen *de*
geheele wetenschap der schoone kennis, en de theorie van alle schoone weten-
20 schappen en kunsten in zig bevatten moet; en dat, uit dien hoofde, alle
verklaringen en leerstellingen van dezelve zo algemeen moeten zijn, dat
zij zonder dwang op elke schoone kunst in het bijzonder moeten kunnen
worden toegepast; maar vermits de *Aesthetica* van BAUMGARTEN zo wel
als de *Anfangungsgründe* van MEIJER, die gedeeltelijk eene vertaling en
voor een gedeelte eene uitbreiding van het werk van BAUMGARTEN
zijn³⁶, niet alles bevatten, wat men daar in verlangt, zal men ligtelijk be-
25 merken, dat, schoon men dezen wijsgeeren dien lof geven moet, van het
ijs gebroken en daar door gelegenheid gegeven te hebben om deze stoffe
nader te bewerken, hun arbeid egter op verre na die volkomenheid niet
heeft, die hij zoude moeten bezitten, bijaldien men aan denzelfden den
naam van een volledig samenstel van het schoone zoude kunnen geven.
30 De Duitschers egter hebben niet alleen zelf dit veld verder bearbeidt,
maar ook de beste schriften der Engelschen en Franschen vertaald. Met
opzigt tot de onderdeelen en bijzondere hoofdstukken van dit samen-

this work as a succinct and systematical view of the observations of others, interspersed
with original ones of my own; and he will not, I hope, think that the perusal of it has
35 been time ill-bestowed'.

³⁴ *The Philosophy of Rhetoric*.

³⁵ Dit is het oordeel van SULZER over BAUMGARTEN, in zijne *Theorie art. aesthetick*.

³⁶ Het oordeel van J.M. GESSNER, over dit werk van MEIJER, in zijn *Isagoge ad eruditionem*
Universalem §. 197. (Tom. I. p. 219.) is ver van gunstig te zijn. Na eenige feilen van hem
40 aangewezen te hebben, besluit hij dus: 'Gemmae delitescunt in magno sterquilinio. Quae
BAUMGARTENIUS posuerat recte & pulcherrime, ea iste interpretatus est sinistre; exagge-
ravit, oneravit, & involvit stultis & absurdis commentationibus explicationibusque; ac
diluit vinum Baumgartenianum aqua'.

stel, en de wijsgeerige behandeling van de bijzondere schoone kunsten hebben zij aan HAGEDORN³⁷, LESSING³⁸, SCHLEGEL³⁹, MENDELSZON⁴⁰, BASEDOW⁴¹, RAMMLER⁴², LINDNER⁴³, WINCKELMAN⁴⁴, als ook aan de schrijvers der Leipsiger *Bibliothek der schönen Wissenschaften und der freyen kun-*
5 *sten*, veel te danken: bijzonder heeft SULZER deze wetenschap in al der-

zelve omvang, schoon in geene sijstematische gedaante, behandeld, in zijn *allgemeine Theorie der schönen Künste, in einzeln, nach alphabetischen ordnung der kunstwörter auf einander folgenden, artikeln abgehandelt*.
Ik wil de moeite nemen, om mijnen lezer, uit het laatstgemelde werk,
10 eenige aanmerkingen medetedeelen over den aart en de uitgestrektheid van deze wetenschap, en wel met de eigen woorden van dien schrijver, het welk ik voornamelijk daarom verkieze, om dat ik bijna geen schrijver ken, die SULZER evenaart in eene klare en teffens nauwkeurige en grondige voorstelling van zijne gedagten.

15 'De *Aesthetica* is de wijsgeerte der schoone kunsten; of de wetenschap, welke zo wel de algemeene theorie, als de regelen der schoone kunsten uit de natuur van den smaak⁴⁵ afleidt. Het woord beteekent eigenlijk de wetenschap der gewaarwordingen, welken in het Grieksch *αισθησις* genaamd worden. Zij bestaat uit twee deelen, het theoretische of beschou-

20 wende, en het beoeffenende. In het eerste moet het oogmerk en het wezen der schoone kunsten vastgesteld worden, vervolgens behoort daar in aangetoond te worden, dat de buiging des gemoeds, door opwekking van aangename of onaangename gewaarwordingen het hoofdoogmerk der schoone kunsten zij; en uit dien hoofde moet ook de oorsprong van

25 alle aangename of onaangename gewaarwordingen uit de natuur der ziele aangewezen, of uit de proefnemingen der wijsgeeren aangenomen wor-

³⁷ *Betrachtungen über die malereij.*

³⁸ Voornamelijk in zijnen *Laokoon* als ook in de verhandelingen voor zijne fabelen.

³⁹ Deze heeft het stukje van BATTEUX, *les beaux arts réduits à un principe*, vertaald uitgegeven, en daar bij eenige schoone verhandelingen, de digtkunst voornamelijk betreffende, ge-

30 voegd.

⁴⁰ In het algemeen door zijne *Philosophische Schriften* en inzonderheid door zijne verhandelingen, *ueber die hauptgrundsätze der schönen künste und wissenschaften*, en *ueber das erhabene und naïve in den schönen wissenschaften*.

⁴¹ In zijn *Lehrbuch prosaischer und poetischer wohlredenheit*.

⁴² In zijne overzetting van het werk van BATTEUX, hetwelk hij vermeerderd, en met voorbeelden uit Hoogduitsche Digtters aangevuld heeft.

⁴³ In zijn *Lehrbuch der schönen Wissenschaften, insonderheit der prose und poesie*, dat hij naderhand veranderd heeft uitgegeven onder den titel van *Kurzer Inbegrif der aesthetik, redekunst und*
40 *dichtkunst*.

⁴⁴ Zo in zijne *Geschichte der kunst des altherthums*, als in zijne andere schriften.

⁴⁵ LINDNERS beschrijving, dat zij is *eine geschmacks-leere, und anweist schöne gedanken zu finden, auszudrucken und beurtheilen*: komt hier mede hoofdzakelijk overeen, *Lehrbuch*, p. 201.

den. Daarna moeten verscheidene hoofdsoorten der aangename en onaangename voorwerpen aangetoond, en derzelver invloed op het gemoed vastgesteld worden. Het is tog verkeerd, wanneer men het *schoone* alleen voor de stof der *Aesthetica* wil opgeven. Het lelijke heeft een even zo ge-
5 gronde aanspraak op de kunsten, als het *schoone*. Vrees, afschrik, en andere onaangename gewaarwordingen, te verwekken, behoort zo wel tot het oogmerk der schoone kunsten, als de opwekking van het genoegen. Deze onaangename gewaarwordingen egter worden door het schoone niet voortgebracht. Het is derhalven noodzakelijk, dat het denkbeeld *aes-*
10 *thetisch* op alle soorten der gewaarwordingen worde uitgestrekt.⁴⁶ De bijzondere soorten van het aangename en onaangename, tot de kleinste omstandigheden toe, zo veel men er, zo wel door de beschouwing als door de opmerksaamste naspeuring der werken van smaak, ontdekken of raden kan, moeten in honderd bijzondere artikelen nauwkeurig ontleed
15 worden: en alle deze artikelen samengenomen maken het theoretische deel van de philosophie der kunsten uit.

In het beoeffenende deel moeten de verscheidene soorten der schoone kunsten aangewezen, en het bijzonder karakter en de omvang van elk in het bijzonder vastgesteld worden. Tegelijk moet de bijzondere wending
20 van de genie, de nadere bepaling, zo wel van den aangebooren smaak, als van dien die tot elke bijzondere kunst vereischt wordt, beschreven; en de voornaamste hulpmiddelen, om tot eene gelukkige vaardigheid in elke kunst te geraken, aangewezen worden.

Elke schoone kunst brengt werken voort, welke in derzelver inwendige inrigting en door derzelver nader bepaalde oogmerken zig van ande-
25

⁴⁶ Wanneer men dit vergelijkt met het zeggen van RIEDEL, bl. 227. dat de schoone kunstenaar zig voornamelijk moet toelagen, om schoone voorwerpen voortestellen, zoude men in den eersten opslag denken, dat dit streed met het alhier aangehaalde van SULZER. Maar het is egter in de daad zo niet. Een schoon kunstenaar komt dikwijls in de noodzakelijkheid om afschuwelijke voorwerpen afteschetsen, om daar door het doelwit der schoone kunsten te bereiken; dit heeft dan plaats, wanneer hij b.v. door een
30 schoon voorwerp bij een lelijk te plaatsen, uit hoofde van het contrast, beter in staat is, om de schoonheid van het schoone voorwerp te doen gevoelen: zo zijn b.v. LOVELACE en HARGRAVE in *Clarissa* en *Grandison*; zo staat THERSITES bij HOMERUS. Zo zijn ook
35 ARMIDA bij TASSO, en PHILO bij KLOPSTOCK. Soms zelfs stelt de kunstenaar alleen afschuwelijke voorwerpen in zijn voordbrengsels, gelijk HOGARTH in sommigen zijne prenten; en schoon het waar is, dat het voor den schoonen kunstenaar zelf doorgaands onaangenaam moet zijn hatelijke voorwerpen of afschuwelijke karakters voortestellen, om dat hij, gelijk ROUSSEAU ergens aanmerkt, zig altoos meer of min in derzelver plaats
40 moet stellen, is het egter uit het gezegde blijkbaar, dat hoe zeer de kunstenaar er op uit moet zijn, om schoone voordbrengsels te leveren, hij egter kennis moet hebben van het lelijke, om er, in geval hij het noodig heeft, dat zeer dikwijls plaats heeft, gebruik van te kunnen maken.

ren onderscheiden; het karakter van elk dezer moet uit zekere grondbeginselen vastgesteld worden.

Uit deze bronnen moeten dan eindelijk de regelen tot het wel uitvoeren der kunstwerken afgeleid worden; zo wel de algemeene, tot uitvinding, schikking en eenvormige bewerking van het geheel, als de bijzondere van de keuze, van de juistheid, de overeenstemming en de bepaalde werking van elk afzonderlijk deel.

Dit is de inhoud der geheele *Aesthetica*, eene wetenschap, welke den kunstenaar in de uitvinding, schikking, en uitvoering van zijn werk op eene nuttige wijze te hulp komen, den liefhebber in zijne beoordeeling geleiden, en te gelijk beter in staat stellen kan, om al het nut dat de schoone kunsten met hunne voordbrengsels bedoelen, uit derzelver gebruik te trekken. Eene nuttigheid die aan de oogmerken der wijsgeerte en der zedekunde hare volkomendheid geeft.'

Is het dan niet te verwonderen, dat men in ons vaderland, daar men in andere deelen der wijsgeerte, bijzonder in de natuurkunde geen vreemdeling is ⁴⁷, deze wetenschap, die zo zeer aan de menschenkennis bevorderlijk is, zo lang heeft verwaarloosd? Is het daaraan niet toetschrijven, dat de kunstenaars zo weinig aanleiding hebben, om in hunne kunst te vorderen, en daar door met even veel genie als onze naburen, minder schoone voordbrengsels voor den dag brengen, bijzonder in de poëzij en welsprekendheid? Is het daar aan niet te wijten, dat men de voordbrengsels dezer kunsten veelal onnauwkeurig en verkeerd beoordeelt, dat men al het nut uit de voordbrengsels derzelver niet trekt dat men er uit trekken kan, en dat de smaak minder fijn en minder vast is, dan die van de meesten onzer naburen. Ik kan dit alles met ja beantwoorden, zonder dat ik voor onze schoone kunstenaars daarom minder agting betoone, dan zij verdienen; mijn oogmerk is alleen eenen weg aantewijzen, langs welchen men in dit opzigt zekere en aanmerkelijke vorderingen maken kan.

't Is waar, deze wetenschap is van eenen verbazenden omtrek, wanneer men dezelve in alle hare onderdeelen nauwkeurig wil nagaan; en er zijn slegts weinig wijsgeerige koppen die hier toe in staat zijn. Maar men heeft ook slegts een klein aantal der zulken noodig, die deze wetenschap in derzelver uitgebreidheid behandelen. Elk kunstenaar heeft zig alleen de algemeene grondregelen eigen maken, en deze steunen wederom op zeer weinige en eenvoudige grondbeginselen. 'Men moet, zegt SULZER,

⁴⁷ In de bovennatuurkunde doet onze natie weinig; vooral in de psychologie of zielenleer; en egter moet men hier mede beginnen, om de *Aesthetica* te kunnen behandelen. BAUMGARTEN, MEIJER, SULZER, MENDELSZON, zijn allen goede bovennatuurkundigen, en men kan door het lezen van EBERHARDS *allgemeine Theorie des denkens und empfindens* overtuigd worden, welke ontdekkingen de beoeffening der zielenleer maken kan, met opzigt tot de schoone kunsten.

uit de zielenleer weten, hoe de gewaarwordingen ontstaan, hoe zij aange-
 naam of onaangenaam worden. Twee of drie stellingen, welken de alge-
 meene oplossing van deze vragen opgeeft, zijn de grondbeginselen der
 aethetica. Uit dezen wordt aan den eenen kant de natuur der aestheti-
 sche voorwerpen bepaald, aan den anderen kant de wijze of de regel naar
 5 welken zij aan den geest moeten voorgesteld worden; of de gesteldheid
 des gemoeds, om hunne werking te gevoelen. Dit alles kan tot weinige
 stellingen gebragt worden, welken toereikend zijn, om elken goeden
 kop te geleiden in het vervaardigen van een werk der kunst'. De kunste-
 10 naar heeft zig vervolgens bijzonder toeteleggen op dat onderscheide
 soort van kunsten, welken hij beoeffent, en derzelver onderscheiden re-
 gels, over welker egtheid, of valsheid hij nu in staat is om zelf te oor-
 deelen, door dezelve te vergelijken met de algemeene regels der schoone
 kunsten, en te zien of ze daar uit natuurlijk voordvloeien. Hierdoor
 15 wordt hij in staat gesteld, om uit zijne eigen oogen te zien, en hij is niet
 genoodzaakt om een slaafsch navolger van zijne meesters te zijn, ja hij
 kan door deze kundigheden zijnen nog ongevestigden en mogelijk reeds
 bedorven smaak vaststellen en verbeteren. Het geen ik hier, omtrend
 den kunstenaar, zegge, past ook in volle kragt op den kunstrigter.
 20 Het heeft egter ook deze wetenschap, gelijk allen anderen, aan geene
 tegenstanders ontbroken; en dit is ook mogelijk daar door veroorzaakt,
 dat men de zaak, gelijk het in de weereld veel-al gaat, tot uitersten gedre-
 ven heeft. Wij willen deze tegenbedenkingen ook ter toetze brengen,
 om vervolgens gelegenheid te hebben het nut van eene wijsgeerige be-
 25 oeffening der schoone kunsten in eenige bijzonderheden te toonen.
 De genie, zegt men, is zig zelf tot een regel. Wie heeft HOMERUS, wie
 heeft OSSIAN, wie heeft SHAKESPEAR onderwezen? Het zijn integendeel
 de voordbrengsels der groote geniën, waar uit men de regels voor de
 kunsten getrokken heeft. Alle kunsten zijn ouder dan derzelver theorie.
 30 Door soortgelijke verhandelingen als van ARISTOTELES, BOSSU enz. helpt
 men lomperds, die geen genie hebben, aan het werk. Zij meenen, hun ge-
 brek aan genie door de kunst te zullen vergoeden, en in zulke theoriën
 een goudmijn tegen hunne armoede te zullen vinden. Zij brengen ook
 voordbrengsels voor den dag, waar in men wel geen stellige fouten kan
 35 aanwijzen, maar waarin men egter te vergeefs naar schoonheden zoekt.
 Heeft men niet in GRAVINA, die zeer wel over de poezij in het algemeen,
 en in D'AUBIGNAC, die over de toneelpoezij geschreven heeft, gezien, hoe
 weinig genie de kennis der theorie aanbrengt, daar deze beide armhartige
 toneelstukken gemaakt hebben. Zo dra men over de theorie begint te hair-
 40 kloven, groeit wel het oordeel aan; het vermogen om de werken van ande-
 ren te beproeven neemt toe; maar de genie neemt af, en hoe wijsgeeriger
 men zulke theorien behandelt, en hoe regelmatig men begint te den-
 ken, des te meer gewent men zig, om met het verstand te werken, en zijn

gevoel te laten rusten; waar van een natuurlijk gevolg is, dat er zig over die
schoone voordbrengsels, welken men levert, zulk eene droogheid en doo-
digheid verspreidt, die men in wijsgeerige naspeuringen dulden wil, maar
die in de voordbrengsels der schoone kunsten allernaangenaamst en vol-
strekt onverdragelijk zijn. In de digtkunst heeft men altoos in onbe-
5 schaafde tijden een hooger trap bereikt dan in beschaafden. De wijsgeer-
rige digter zal nooit een HOMEER worden, en HOMEER zou in onze
aesthetische dagen, en met uwen KAIMES, RIEDEL en SULZER, meer dan
waarschijnlijk, nooit geworden zijn wat hij nu is. Men wil de genie lei-
10 den, en zij wil niet geleid zijn; men bedwingt ze daar door, en belet haar
even door zulk eene handelwijze, om zig in haar volle kragt en luister te
vertoonen.

Hier hebbe ik nu een ruim veld voor mij; en wanneer ik alles voor den
voet zou opvatten, en geregeld wederleggen, zou het niet moeilijk zijn
15 daar over een gansch boekdeel te schrijven: maar ik zal mij vergenoegen
met eenige losse aanmerkingen.

Met opzigt tot den schoonen kunstenaar is het zekerlijk een zaak van
groot aanbelang, te weten, of het over 't algemeen waar zij, dat een genie
zig zelf tot een regel is, of, dat hetzelfde is, dat alle geniën ook zulk een
20 mate van oordeel, en zulk een kieschheid van smaak hebben, dat zij in
staat zijn, om zonder behulp van regelen of theorie zig te wagten voor
alle de buitensporigheden, waar voor de genie hun natuurlijkerwijze
blootstelt? Of dat integendeel de ondervinding doorgaands leert, dat oor-
deel en smaak zelden daar groot zijn, waar de genie heerschende is; en
25 dat het derhalven noodig is, dat zulk een genie zig door vlijt en oefening
eene hebbelijkheid verkrijge, om dat geen te verbeteren, dat door zijne
al te levendige en somtijds daarom buitensporige verbeeldingskragt be-
dorven is. De genie is de voorraad-schuur, waar in de ideaalen voor de
schone voordbrengsels opgesloten liggen. Maar de hand die deze ideaa-
30 len polijst, er het gedrogtelijke uit weg neemt, en ze tot een schoon ge-
heel vormt, is eigenlijk de genie niet, maar het oordeel en de smaak; de-
zen nu worden zekerlijk verfijnd en verbeterd door de theorie, vooral
als die wijsgeerig behandeld wordt; en in zo ver is het zeker, dat een kun-
stenaar van genie alleen, minder is dan hij, die genie en smaak samen-
35 voegt.⁴⁸

Maar hier egter moest ik eene aanmerking niet vergeten. Zij is deze.

⁴⁸ Daarom zeide D'ALEMBERT in zijn *Discours de reception à l'Academie Françoise*. 'La nature
forme les hommes de genie, comme elle forme au sein de la terre les metaux precieux;
brutes, informes, pleins d'alliage et de matieres étrangères, l'art ne fait pour le genie que
40 ce qu'il fait pour ces metaux: il n'ajoute rien à leur substance; il les dégage seulement de
ce qu'ils ont d'étranger, et découvre l'ouvrage de la nature'.

Men heeft van tijd tot tijd in de weereld eenige weinige geniën zien geboren worden, die, gelijk LA BRUIJERE van iemand zegt,

Il naquit ce que les autres deviennent,

5 de kunst als mede op de weereld brengen, die daar door om zo te spreken
boven alle regels waren, wien het in agt nemen van regels gestremd
zoude hebben, en wien men, uit hoofde van hunne schoonheden, alle
hunne gebreken gewillig daarom vergeeft, om dat men zig verbeeldt,
dat, hadden zij hunne verbeeldingskracht en genie minder den vrijen loop
10 gelaten, zij ons beroofd zouden hebben van die schoonheden, welken
wij nu in hunne werken bewonderen; en in zo ver is het waar, het geen
mij eens iemand te gemoet voerde: 'Had SHAKESPEAR in zijn jeugd het
ongeluk gehad van een onzer drooge Theorien der digtkunst te lezen,
wij zouden beroofd zijn geweest van een der grootste geniën voor het
tooneel'. Doch van zulk een klein aantal tot het algemeene te besluiten,
15 en de theoretische beoefening der kunsten als nadeelig voor de kunstenaars
te beschouwen is voorbarig en ongerijmd. 'Er is een tweede soort
van groote geniën, zegt daarom ADDISON⁴⁹, welken zig zelf door regels
gevormd, en de grootheid van hunne natuurlijke talenten aan de verbeteringen
en het bedwang der kunst onderworpen hebben. Zodanig waren
20 bij de Grieken PLATO en ARISTOTELES; onder de Romeinen VIRGILIUS
en CICERO; en onder de Engelschen MILTON en BACON'. Het is mij ook
zeer twijfelagtig of dezen, alleen aan hun genie overgelaten, het zo ver
gebragt zouden hebben, als zij nu gekomen zijn. Dit is ten minsten zeker,
dat het getal van zulke geniën, die buiten staat zijn om zulke schoonheden
25 te leveren, om welken men hun gaarne groote gebreken vergeeft,
veel kleiner is, dan dat der zulken, die door de theoretische beoefening
hunner kunst, zig zelven leeren wagten voor grove gebreken, welken
men aan hun zo ligt niet vergeven zou. Hieruit kan, dunkt mij, zeer natuurlijk
dit gevolg getrokken worden, dat over het algemeen zulke kunstenaars,
30 wien men geen genie ontzeggen kan, egter te weinig genie hebben,
om boven de regels te zijn; en dat zij derhalven door eene geschikte
beoefening het veel verder brengen, beter voordbrengsels leveren, en aan hun,
voor wien zij arbeiden, meer voldoening geven kunnen, dan bij aldien zij
zig louter aan de leiding van hun genie hadden overgegeven. Hadden VIRGILIUS
35 en TASSO louter hun genie gevolgd, en de regels hunner kunst uit HOMERUS,
en de laatste uit HOMERUS, VIRGILIUS, en anderen, niet getrokken, zij zouden
mogelijk nooit zulke goede stukken hebben voor den dag gebragt, als de *Aeneïs*
en de *Gierusalemme liberata* zijn.

40 Maar is het wel zo zeker daarenboven, dat de eerstgenoemde geniën zo

⁴⁹ *Spectator* n. 170. Tom. II. p. 286.

geheel en al zig zelf tot een regel geweest zijn? De zaak is waarlijk niet
boven alle twijfeling. Zeker hebben zij ze, noch uit wijsgeerige verhande-
lingen, noch uit kunstwerken van hunne voorgangeren gehaald; maar
kunnen zij niet, zelfs ongevoelig, in de omstandigheden die hun omring-
den, in de dingen die zij hoorden en zagen, de regels voor hunne kunst
5 gevonden, en daardoor van zelfs aan hunne genie eene voordelige wen-
ding gegeven hebben? eene wending, welke hun van zelfs gebragt heeft
tot het inagtnemen van zulke regelen, die anderen grootendeels door
eene theoretische beoefening geleerd hebben. Zo dit meer of min plaats
10 had, dan zou het onderscheid niet zo zeer in de inagtneming der regelen
zelve, maar meestendeels in de onderscheide school, waar in zij dezelve
geleerd hadden, gelegen zijn. Om mijn gezegde met een voorbeeld opte-
helderen. *Eenheid en verscheidenheid* moeten in alle voordbrengsels der
schoone kunsten plaats hebben. Een genie, die zig nimmer met de theo-
15 retische beoefening van zijne kunst heeft bezig gehouden, werkt egter
naar dezen regel. Waarom? Zeker niet, omdat hij onder het bewerken
van zijne stoffe dien regel heeft onder het oog gehad; maar omdat hij mo-
gelijk met zulk een opmerksaam oog de natuur beschouwt, en in hare
wijze van werken gadeslaat, dat daardoor deze regel ongevoelig in zijn
20 verstand wordt ingedrukt, en aan zijne gewaarwording eene wending
geeft. Maar het onderwijs, het welk zulk een genie ongevoelig door de
beschouwing der natuur ontvangt, verkrijgt een ander door het zien of
lezen van zulke kunstwerken, die als modellen verdienen aangezien te
worden; en een derde verkrijgt dat door een stellige en meer of min sys-
25 tematische beoefening van de regelen der schoonheid. Maar vermits het
getal van hun, voor wien de laatstgenoemde wijze van onderwijs de ge-
schiktste schijnt, veel grooter is, dan dat derzulken, die door de bloote
waarneming der natuur, of het zien van goede kunstwerken, kunnen ge-
vormd worden, zou het verkeerd zijn, de stellige beoefening afteraden,
30 om dat sommige geniën door hunnen opmerksamen geest, en door de
omstandigheden waarin zij geplaatst zijn, genoeg onderwezen en ge-
vormd zijn.⁵⁰ Alle geniën hebben aan dit onderwijs niet genoeg, en het
vormen van zig zelf, naar modellen alleen, kan dikwijls voor den goeden
smaak nadeelig zijn.

35 Wanneer wij nu uit dit oogpunt, HOMERUS, OSSIAN, SHAKESPEAR en
dergelijke genies beschouwen, valt er over dit stuk nog vrij wat te zeg-
gen. Zijn de *Ilias* en de *Odyssea* louter voordbrengsels van genie? Zijn de
schoonheden en gebreken van die stukken alleen gevolgen daarvan, of
kan men van beiden ook andere oorzaken opgeven? Het komt er hier
40 niet op aan te onderzoeken, of dat alles, wat veelen van zijne bewonde-

⁵⁰ Men zal op bl. 24 eene plaats van GELLERT aangehaald vinden, die over dit stuk uit-
spraak doet, en waarop ik mij ook hier beroepe.

raars, over zijn geleerdheid, meer bevooroordeeld dan grondig, ons voor-
gezwetst hebben, waar zij. Men moet, om regt over de waarde van deeze
digtstukken te oordeelen, noch met LA MOTTE, BOIVIN en anderen, alles
in hem laken, noch met PORPHYRIUS en de nieuwe *Platonisten* de zaden
5 van alle kundigheden en de verborgenste wijsheid bij hem zoeken; maar
men moet zien, wat de omstandigheden, waarin hij geplaatst was, hebben
kunnen doen om zijn genie te vormen, en hoe hij door dezelve zig na-
tuurlijk, uit hoofde van zijne uitstekende vermogens, eenige regels heeft
eigen gemaakt, welken hem, schoon zonder bewustheid, verhinderd heb-
10 ben, geheel en al aan zijn genie den vrijen loop te geven.

Zonder eens in aanmerking te nemen, dat PHEMIUS, een beroemd bard,
zijn leermeester geweest is; dat hij de gezangen van ORPHEUS en LINUS
voor zig gehad heeft, en door dezen mogelijk de eerste aanleiding tot
het beoefenen zijner kunst gekregen heeft, zijn er nog andere omstandig-
15 heden, welken onze opmerking verdienen. Zijn geboorteplaats, Grieken-
land, was onder eene luststreek gelegen, die de schoonste tooneelen der
natuur opleverde. De Grieken waren, in dien tijd, noch geheel woest,
noch geheel beschaafd. Vol vuur en moed, eenvoudig van levenswijze,
maar teffens dapper, en gereed om hun vaderland tegen alle aanvallen te
20 verdedigen: en in een woord, in die dadigheid, welke de genien tot op-
sporing dient. De digtkunst was in hoogagting. De godsdienst gaf daar
aan overvloedige stof voor het wonderbare, en de verbeeldingskracht
kreeg aanleiding tot zulke tafereelen, die zijne stof van zo veel belang
deed zijn voor zijne natie, als zij geschikt was om haar te vermaken. Hij
25 vond zijne taal wel niet in de grootste volkomenheid, maar ook niet in
hare eerste ruwheid, en juist deze toestand stelde hem in staat, om meer
harmonie, melodie, en teffens meer energie in zijne gezangen te bren-
gen, dan men voor of na hem doen kon. De edele eenvoudigheid, die
er in zijnen stijl heerscht, kwam veel al voort uit de eenvoudigheid der
30 zeden; en vermits de bezigheden en genoegens van het leven nog ruw,
eenvoudig, en beperkt waren, lagen zij ook meer open voor het oog
van den opmerksamen digter, en gaven hem eenen grooten voorraad
van beschrijvingen en tafereelen, en in dezen heeft HOMERUS doorgaands
nauwkeurig de natuur nagebootst. Wat hij zag, zag hij met aandacht; en
35 beschreef het zo als hij het zag; en dit zelf heeft aanleiding gegeven, dat
men hem eene groote kundigheid in deze of geene kunsten en weten-
schappen heeft toegeschreven.

Maar hoe veel voorraad van denkbeelden hem de beschouwing der na-
tuur ook gegeven had, hij had meer geleerd. Hij had ook menschenken-
40 nis. Hij heeft zijne karakters niet verdigt, of in dit opzigt naar een ideaal
gewerkt, maar hij heeft ze geschetst zo als hij ze vond. Hij had gereisd,
en daar dit, in dien tijd, het eenige middel was om zijne kundigheden
in eenigen trap boven anderen uittebreiden, heeft hij zekerlijk langs dien

weg veel geleerd. Hij heeft menschen gezien; en dat niet, zo als een groo-
te trap van wellevendheid hen leert zig zelf te verbergen, maar in hunnen
natuurlijken toestand. Hij had hunne neigingen, hunne begeerten nage-
speurd, de voorwerpen van hunnen afkeer zo wel als die van hun ver-
maak opgemerkt, en daaruit meer dan waarschijnlijk opgemaakt, langs
5 welke wegen men hen treffen, vermaken, en onderrigten kon. Is het dan
niet te denken, dat hij, uit hoofde van deze zijne verkregen kundighe-
den, met overleg zal gearbeid hebben? en dat het er zeer ver van af is,
dat hij zijn genie den vrijen loop gegeven heeft, en dat alle zijne schilde-
10 rijen en karakters slegts zo ter neder gesteld zijn, als ze hem door zijne
verbeeldingskragt werden voorgehouden; zo dat de waarheid, de natuur,
het belangrijke, de samenhang en eenheid, die men daar in vindt, louter
de gevolgen zijn van zijn genie, en niet van een koel overleg, en een
vrugt van zijne door oefening vermeerderde kundigheden. Hij had, 't is
15 waar, in een ander school geleerd dan onze hedendaagsche kunstenaars,
maar het school daar hij in leerde, de natuurlijke hulpmiddelen van taal,
ommegang en dergelijken, welken hij had, ontbreken wederom veelal
aan onze kunstenaars, en dit gebrek kan, ten minste gedeeltelijk, door
de theorie verholpen worden, als ze wel, dat is wijsgeerig, beoefend
20 wordt.⁵¹

Waarschijnlijk is het even zo gelegen met OSSIAN. In zijnen tijd waren
er veele Barden; de naijver moedigde hen aan om elkander voorbij te stre-
ven. Zij waren gezien bij het volk en aan het Hof. Men oeffende zig in
de kunst van die liederen te zingen, en schikte zijne gezangen naar den
25 smaak van zijne landgenooten, door dezen werd de genie geleid, en vond
hare bouwstoffen in het geen zij rondom zig zag en hoorde. Schoon
men derhalven, uit vergelijking van den *Fingal* en de *Temora* met de *Ilias*,
bemerken kan, dat HOMERUS en OSSIAN dezelfde hoofdregels in agt geno-
men, en in dit opzigt naar hetzelfde plan gewerkt hebben, kan men daar
30 uit egter niet opmaken, dat zij louter de inspraken van hun genie hebben
opgevolgd. Er zijn doch zekere algemeene regels die zo in de natuur
der menschen en in de eigenschappen der schoonheid gegrond zijn, dat
zij, niet alleen in alle tijden en landen, dezelfde blijven, maar dat zij zig
aan elk, die de natuur bestudeert, en zig aan de beoefening en het gevoel
35 van het schoone eenigermate gewend heeft, als van zelf ontdekken, en
zo aanschouwend zijn, dat hij in zijne wijze van werken, daardoor van
zelfs geleid wordt, om dezelve na te volgen:

⁵¹ Men dient, om in dit stuk regt over Homerus te oordeelen, het *Discours sur Homere* van
Mr. DE ROCHEFORT, het werk van BLACKWAL en voornamelijk WOOD's *Essay on the origi-
40 nal genius and the writings of Homer*, die over HOMERUS nauwkeuriger, dan een zijner voor-
gangers, geschreven heeft, gelezen te hebben.

for th' attentive mind
By this harmonious action on her powers
Becomes herself harmonious.

5 En wat eindelijk SHAKESPEAR aangaat, deze heeft zeker, als digter, groot-
ter gebreken dan HOMERUS of OSSIAN. Deze is zeker meer door zijn vuu-
rige genie gedreven, dan door oordeel en smaak. Maar hij levert ook
daardoor ons een krachtig voorbeeld op van de buitensporigheid waar
toe een genie vervallen kan, die zig zelf tot een regel is, en dan leeft in
een tijd, waar in de smaak bedorven is, en de modellen, die men voor
10 zig ziet, juist in staat zijn om de genie eene verkeerde wending te ge-
ven. SHAKESPEAR zou zeker veel grooter nog geweest zijn (geen grooter
genie in den eigenlijken zin, maar grooter in het algemeen) bijaldien hij
in de eeuw van Augustus geleefd, of POPE en ADDISON onder zijne ge-
meenzame vrienden geteld had.

15 Ik heb deze aanmerkingen hier slegts heengestrooid, om te toonen, dat
het juist zo uitgemaakt niet is, dat de grootste geniën zig zelf altoos ge-
vormd hebben, en dat het zeer zeker is, dat zelfs de besten, de origineel-
sten onder hen, aan den tijd waarin zij leefden, de tooneelen die zij za-
gen, en diergelijke omstandigheden, dat alles te danken gehad hebben,
20 wat men in andere tijdperken beter uit boeken leeren kan; vooral wan-
neer men er, zo ver de gelegenheid daar toe is, de studie der natuur en
van goede modellen bijvoegt.⁵²

Maar, gesteld zijnde, het was eens zo, dat sommige geniën niet slegts
van dien aart waren, dat men liever zag, dat zij ons groote schoonheden
25 verzeld van grote gebreken leverden; maar dat zij volkomen hun zelf tot
een regel wezen konden, dat is, dat zij groote schoonheden wisten voord-
tebrengen, en tevens gebreken te vermijden; kan zulks ooit gezegd wor-
den van dat gros van schoone kunstenaars, die men daarom niet veragten
of verwaarlozen moet, om dat zij juist in den kring der genies van den
30 eersten rang niet behooren. 'Wat hoopt, zegt GELLERT, een veragter van
alle regels, die slegts zijn genie volgen wil? Hoopt hij niet, dat hem alleen
iets gelukken zal, dat aan veelen van tijd tot tijd nauwelijks gelukt is? Be-
zit hij den grooten geest, dien zij bezaten, welken door hunne voorbeel-
den aan de weereld de regels van deze kunsten ontdekten? Is hij in zulke
35 gelukkige omstandigheden geplaatst, om zijn genie te beproeven, te oefe-
nen en te vormen, als zij? Moet hij niet eerst de uitspraak van het ge-
meen, of liever dat der verstandigen afwagten, eer hij weten kan of zijne
wegen de regten, of zij de besten zijn? Gesteld zijnde, men kon zonder

40 ⁵² Wat de omstandigheden van den tijd doen om den smaak te vormen of te bederven,
kan men vooral zien uit de verhandeling van HERDER, *Ursachen des gesunkenen geschmacks
bey den verschiednen völkern, da er geblubet.*

gids in een land komen, zou men niet zekerder en schielijker de wegen vinden, wanneer men zig bediende van de kundigheden die anderen zig verkregen hebben? Het is hoogmoed en onkunde, geen theoretische kennis te willen opdoen. Het is ondankbaarheid, zig de aanmerkingen der
5 geestigste mannen niet ten nutte te willen maken. Het is onbezonnenheid, zig op zig zelf te verlaten, en met dat al niet te kunnen loochenen, dat de natuur in veele eeuwen slegts weinige, slegts enkele geesten heeft voordgebracht, die zij met eene buitengewone en, om zo te spreken, godlijke sterkte van verstand oordeel en smaak begaafd heeft. Het is onnoozelheid, zig stout op het water te begeven, en de aanwijzing van hen, welken door ondervinding zwemmen geleerd hebben, daarom niet te willen hooren, om dat de eersten deze voordeelen ook zonder aanleiding en op gevaar van hun leven gevonden hebben'.⁵³

Maar zoude, met dat al, de genie, als zodanig, er niet bij lijden, wanneer
15 zij zig op eene beschouwende beoefening der schoone kunsten en wetenschappen toeleide? zoude zij, door zig al te veel voor gebreken te willen wagten, niet al te bekrompen, te vreesagtig worden, en die vlugge werking verliezen, welke haar zo voordeelig is; en zouden derhalven de voordeelen, welken zij, door het zig eigen maken der regelen, kan verkrijgen, wel op verre na opwegen tegen de nadeelen die daar uit voordspruiten? Volmaakte kunstwerken wagt men tog te vergeefs. Waar de smaak heerschend is, wordt de genie in hare werking altoos min of meer belet; en het is maar al te waar, het geen TRUBLET ergens zegt, dat men aan diezelfde oorzaak waar aan men de buitensporigheden der schoone kunstenaars wijten moet, ook de schoonheden te danken heeft. Is het dan niet
25 beter, dat men de genie niet stremt in hare werking, en dat men de gebreken verdraagt om de daar nevens staande schoonheden? De beoefening der regelen maakt koel en bedaard; die koelheid brengt droogheid in de kunstwerken, door dien zij de verbeeldingskracht uitdooft of ten minsten aan banden legt. De schoone kunstenaar gewent zig vooral, door
30 eene wijsgeerige beoefening der schoone kunsten, aan eene systematische wijze van denken; aan eene betoogende manier van voorstellen, welke hem ongevoelig zo eigen wordt, dat hij die, zonder het te weten, op zijne schoone voordbrengsels overdrukt, en daar door die losheid, die natuurlijkheid, dat vuur in zijne werken niet vertoont, welken men daar in
35

⁵³ In zijne verhandeling, *Wie weit sich der nütze der regeln in der Beredsamkeit und Poesie erstrecke.* (*Samml. Vermischter Schriften* Th. II. s. 206, 207.) verg. ook *l'art de sentir et de juger en matiere de gout* Tom. II. p. 7. en volg. daar men over dit stuk goede aanmerkingen vinden zal. Ja ik zou er nog wel durven bijvoegen, dat mogelijk het getal van zulke geniën, die door gebrek aan theorie als ten vure gearbeid hebben, ongelijk grooter is, dan van hun die het zo ver gebracht hebben, dat hunne werken der vergetelheid ontruikt en aan de nakomelingschap dierbaar zijn.

zoude bespeurd hebben, bijaldien hij alleen de uitspraken van zijn genie had opgevolgd.

Ik zal hier niet op antwoorden met HERDER⁵⁴, wanneer hij bijna dezelfde tegenwerping gemaakt had, in dezer voegen. 'Maar genie! de genie zal zig zelf vormen: of kan geheel en al door den smaak en de werken
5 der ouden verdorven worden! Een boze geest heeft deze stelling uitgevonden, die de verfoeilijkste leugen is. Een genie, die door den smaak bedorven kan worden – laat zij heen loopen! 't is goed dat die bedorven wordt, in plaats dat zij anderen bederve. Wie na eene regte lezing der
10 ouden (niet gelijk zij doorgaands gelezen worden) erger is dan hij was, die zij erger! er is niets aan hem gelegen'. Maar ik zeg liever: gelijk de theorie der regelen opgeeft naar welken een genie werken moet, zo leert zij hem tevens de wijze, op welke hij van die regelen moet gebruik maken; en dan is het zeker een voorschrift der wijsgeerte,

15 To write with fury, but correct with flegm;

gelijk LORD ROSCOMMON zig uitdrukte; eene stelling die D'ALEMBERT op deze wijze ontwikkelt. 'De wijsgeer weet, dat de genie, in het oogenblik dat zij iets voord zal brengen, onder geen bedwang wil liggen; dat zij er op gezet is, om zonder toom en regel voortdelopen, om het monstreuze
20 aan de zijde van het verhevene voorttebrengen, om op eene geweldige wijze goud en slijk met zig te voeren. De reden geeft dan aan de genie, die schept, eene volkomene vrijheid; zij staat aan dezelve toe, van zig uitteputten tot dat ze rust noodig heeft, gelijk die vuurige hengsten, van welken men zig niet dan door vermoeijng kan meester maken. Dan
25 neemt zij met strengheid de voordbrengselen der genie onder handen. Zij behoudt alles wat het uitwerksel van den waren enthousiasmus is; zij verwerpt alles wat de vrugt is van verkeerde aandrift, en het is op deze wijze dat zij groote meesterstukken voor den dag brengt. Welk schrijver, die niet geheel en al van talenten en smaak ontbloot is, heeft niet op-
30 gemerkt, dat, in de hitte van optestellen, een gedeelte van zijn geest in zekeren opzigte zig schuil houdt, om nategaan dat gedeelte dat opstelt, en om daar aan een vrijen loop te geven, egter zo, dat zij reeds bij voorraad dat teekent het welk uitgewischt moet worden'.⁵⁵

Op deze wijze werkt derhalven een genie, die de schoone kunsten theoretisch verstaat. Hij heeft zig, door overdenking en naspeuring, de regelen der schoonheid eigen gemaakt. Hij heeft zijnen smaak, door het bestudeeren van de natuur en van de ouden, gevormd, en deze kennis is bij hem hebbelijk geworden, en overgegaan in eene beoefenende kennis,

⁵⁴ In de straks aangeh. Verh. bl. 138.

40 ⁵⁵ *Reflexions sur l'usage et sur l'abus de la philosophie dans les matieres de gout* (*Melanges de litterature d'histoire et de philosophie*, Tom. iv. p. 316)

die hem, zonder dat hij zig zelf daar van bewust is, in zijn doen en laten vergezelt. Maar schoon dit zo is, en hij door dezen verkregen smaak en kennis altoos min of meer geleid wordt, hij werkt egter als genie, het stuk dat hij onder handen heeft, af, geeft zig aan zijnen luim geheel
 5 over, volgt zijne verbeeldingskracht; en doet niets, op dien tijd, dat hij met werken bezig is, om zijn vuur uittedooven. Hij herinnert zig dan zijne regels niet, om te beproeven of hij op den regten weg is. Door zulk eene herinnering zou zijne aandacht zeker te veel worden afgetrokken. De koele opmerkzaamheid zou het vuur van zijn verbeeldingskracht merk-
 10 kelijk verdooven, en door zijn onderwerp te veel in detail te toetsen aan zijne theoretische regelen, zou hij dat ideaal dat hem voor de oogen speelt, en zijn hart gevoelig aandoet, verliezen, en op zijn best in staat zijn om zijn onderwerp droog aftewerken. Integendeel, al is het, dat hij gebreken ziet, hij laat ze als kunstenaar staan, om geen gebreken en
 15 schoonheden tevens uittewisschen, en hij zal naderhand gelegenheid genoeg hebben, om, als kunstrigter, zijn werk in nader aanschouw te nemen. Hij werkt derhalven voord, spant alle zijne kragten in, om aan zijn voordbrengsel dien trap van schoonheid te geven, waartoe zijne genie hem in staat stelt. Maar nu heeft hij zijn onderwerp voltooid. Nu begint de kunstenaar, die door het bestudeeren van de theorie der schoone we-
 20 tenschappen tegelijk een kunstrigter geworden is, zijn voordbrengsel met de oogen van een kunstrigter te beschouwen, en alles in detail zo wel als met opzigt tot het *geheel* nategaan; nu ziet hij welke trekken wezenlijke schoonheden zijn, welken in tegendeel niets dan *nieuwheid* tot hun eigenschap hebben, en daarom niets anders dan een zeer voorbijgaand ge-
 25 noegen kunnen aanbrengen. Hij ziet, waarin zijn genie al buitensporig geworden is; waarin het zijn kunstwerk aan natuurlijkheid en edele eenvoudigheid ontbreekt; waar het stijf, gedwongen, verveelend is enz. en wanneer hij als kunstrigter dit onderzoek voleindigd heeft, vat hij, als kunstenaar, het werk weder op, en verbetert in deze hoedanigheid de gebreken die hij als kunstrigter aan zig zelf had aangewezen. Hij is zelfs
 30 dan in staat om er nieuwe schoonheden intevoegen, en dus zijn genie zelfs onder het verbeteren nieuw werk te verschaffen, tot zo lang dat hij aan zijn voordbrengsel die mate van volkomenheid gegeven heeft, waar voor het, naar zijn kragten, vatbaar was.⁵⁶ En dit opgehangen tafereel is niet slegts een roman; maar men heeft het menigmaal door de ondervinding bevestigd gezien. Kan men eenige voorbeelden aanvoeren van zul-
 35 ken, die, met al hunne kennis van de theorie, zeer middelmatige beoefenaars der schoone kunsten gebleven zijn, men heeft ook geen gebrek

40 ⁵⁶ 'Il n'est pas moins certain' zegt daarom MARMONTEL in het *avant propos* voor zijne *Poétique* p. 37. 'que l'esprit philosophique loin d'avoir mis le génie à l'étroit, en a lui même étendu la sphère.'

aan voorbeelden welken men daar tegen over kan stellen. HORATIUS was zonder twijfel een genie, en egter ziet men, niet alleen uit zijne *Ars poetica*, maar zelfs uit zijne *Oden*, dat hij zijne kunst wel degelijk bestudeerd had. Hij had over die vraag, of de theorie nuttig was voor een genie, zelf gedagt, en zie daar zijne uitspraak:

5

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quaesitum est. Ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res et conjurat amice.¹⁷

10

Heeft VONDEL zijn genie benadeeld door eene *Aanleiding tot de Nederlandsche digtkunst*, zo gebrekkig die dan ook wezen moge, te schrijven? Hebben GELLERT, RAMMLER, KLOPSTOCK, zig niet met alle vlijt toegelegd om het wezen der digtkunst te kennen, en alles, wat tot de theorie dezer kunst behoort, nategaan. Is het aan MARMONTELS genie tot nadeel geweest, eene *Poétique Française* geschreven te hebben, of zijn de *Eloges* van THOMAS minder, om dat hij zig zelven in staat stelde om tevens een *Essai sur les Eloges* te vervaardigen? CICERO is in dit opzigt te bekend, dan dat ik hem zoude behoeven aantehalen. Het was er met POOT ver af, dat hij de theorie voor onnodig hield, en zig aan zijn genie geheel overgaf. Met RACINE insgelijks, en ziet men niet in veele gedigten van FR. KARSCH, dat zij noodig had haar genie eene wending door de kunst te geven? Zijn de *Gedigten* van JAN VOS niet ten bewijze, dat een genie aan zig zelf overgelaten, buitensporig wordt, en dat het in zulke werken niet zelden hapert aan natuurlijke overgangen, en die betrekking der deelen onder elkander en tot het geheel, die zo noodig zijn om aan een voordbrengsel der kunst de eigenschappen der schoonheid te geven? De genie brengt niet zelden de beste bouwstoffen zo aan, dat ze zonder orde, zonder verband, ginds en herwaards verstrooid liggen, dat ze gemengd zijn met nodelooze en gebrekkige. Het gebouw daar door opgetrokken heeft schoonheden in detail, maar het is geen schoon geheel. Hier moet de kunst, het geoefend oordeel en de verfijnde smaak te hulp geroepen worden, om deze gebreken wegtenemen.

20

25

30

35

't Is waar, de kunstenaar kan somtijds deze gebreken verhelpen, wanneer hem dezelve door geoefende kunstrigters, wien hij zijn werk ver- toont, voor hij het aan 't gemeen aanbiedt, aangewezen worden. Maar behalven dat hem de gelegenheid daar toe dikwijls ontbreken kan, moet hij in zulk een geval veelal van het oordeel van anderen afhangen, wien

40

¹⁷ Ook zegt TRUBLET in zijn *Essais* Tom. iv. p. 162. 'Une preuve que le genie seul ne suffit pas pour l'éloquence, la poésie &c. ce sont les commencemens & les progres de ces arts, qui ne sont arrivés que par degrés à leur perfection. Tout premier ouvrage dans un genre n'est jamais qu'une ébauche imparfaite, quelque genie qu'ait eu l'auteur'.

het somtijds te veel aan genie ontbreekt om wel over zijn werk te oordeelen. Hij is dikwijls alleen maar in staat om over zijn geheel plan, over zijn ideaal, wel te vonnissen; hij moet dit somtijds doen, terwijl hij nog bezig is met werken; egter in zulke tusschentijden, als zijn genie werkeloos of

5 vermoeid is. In zulke oogenblikken is het onmogelijk kunstvrienden te hulp te roepen, die ook daarenboven dikwijls te veel vermogen oefenen over een genie, die niet in staat is hunne bedenkingen theoretisch te beantwoorden, bijaldien ze hem ongegrond schijnen.

Dit is denk ik het voorname, dat men zeggen kan over die bedenking, of de theorie de genie niet uitdoove. Maar gelijk in alles, heeft men zig ook hierin voor uittersten te wagten. Een genie kan zeer wel door den dwang worden verhinderd in hare werking; maar dit geschiedt dan, wanneer men de regelen, onder welker bedwang men haar leggen wil, niet uit de natuur alleen ontleent, maar er zulken bijvoegt, die willekeurig

10 zijn, of die, welken men uit de reeds voor handen zijnde kunstwerken, onwijsgeerig overneemt: in zulk een geval kan het gebeuren dat men zeggen kan:

Aux regles, me dit on, la pièce est peu fidelle,
Si mon esprit contr'elle a des objections,
20 Mon coeur a des larmes pour elle;
Les pleurs décident mieux que les reflexions,
Le gout partout divers marche sans regle sure
Le sentiment ne va point au hasard,
On s'attendrit sans imposture:
25 Le suffrage de la nature,
L'emporte sur celui de l'art.⁵⁸

Dit stuk verdient eenige overweging.

De regelen, welken men door het bestudeeren van egte modellen krijgt, zijn of zulken, welken in het algemeen de regelen der schoonheid

30 zelve zijn, en die in alle voordbrengsels van dat soort, zullen zij den naam van schoon waardig zijn, moeten gevonden worden: of zij zijn zulken, welken, het zij uit hoofde van den tijd, waar in de kunstenaar werkte, het zij der persoonen, voor welken hij arbeidde, het zij eindelijk uit hoofde van zijn eigen genie, moeten in agt genomen worden. De eerstgenoemden zijn weder of zulken, die in alle voordbrengsels van dit soort,

35 als waar uit zij genomen zijn, noodzakelijk vereischt worden, als b.v. de knopen in een treurspel; of zij zijn zodanig dat ze niet noodzakelijk zijn, maar door andere schoonheden kunnen vergoed worden, als b.v. het wonderbare en de zogenaamde machines in een heldendigt.

40 Dit nu moet inzonderheid in agt genomen worden, zal men de genie

⁵⁸ GRESSET, *sur l'Alzire*.

niet uitdooven. Men heeft zig in het heldendigt mogelijk al te veel gebonden aan de regelen, welken men uit de *Ilias* getrokken heeft, en daar door aan de genie geen vrijheid genoeg gegeven; of het geheel heeft daar door de gedaante gekregen van een copie, en wij zien altoos liever het origineel. Men is door die regels daarom te veel gevallen in eene slaafsche navolging. Zulke regelen gaan doorgaands al te veel in het bijzondere, en daar door maakt men somtijds algemeene wetten van zulken, die alleen bijzondere moesten zijn. In elk treurspel moet een peripetie zijn, maar waarom moet nu deze peripetie altoos in eene *herkenning* bestaan? Men brengt daarenboven de genie wel eens zelfs door dezen weg tot buiten-sporigheid. Niets is tog gemakkelijker, dan dat het vooroordeel voor een bewonderd kunstwerk, ons daarin gebreken voor schoonheden doet houden, en dezelve ter navolging aanprijzen. Moet men b.v. de stoute en afgebroken sprongen van PINDARUS, voor een wezenlijk vereischte van de Ode houden? of is het in tegendeel waar, dat die allen door den goeden smaak niet worden goedgekeurd? Even zo is het met sommige breedvoerige gelijkenissen uit HOMERUS.⁵⁹

Om deze redenen kan men het aan schoone kunstenaars niet kwalijk nemen, wanneer zij zig beklagen, als men hunne voordbrengsels naar de regels uit zulke modellen getrokken, en niet volgens de algemeene regelen der schoonheid beoordeelt, en dat men hen uit dien hoofde alle afwijkingen van die zogenaamde modellen als wezenlijke gebreken aanwrijft⁶⁰: en er is waarlijk niets onredelijker, dan dat men een kunstenaar vergt, zijn genie te verdooven door eene nauwkeurige opvolging van zulke regelen, welken niet algemeen maar bijzonder zijn, en niemand anders dan den maker van het model, en zijne min of meer slaafsche navolgers verplichten. Schoon men derhalven uit ARISTOTELES, BOSSU, D'AUBIGNAC en dergelijken veel theorie leeren kan, dient men egter nauwkeurig op te letten, van welk soort de lessen zijn, die ze ons voorschrijven; en ze niet verder natevolgen, dan in zo ver zij algemeene regelen der schoonheid zijn, die in alle voordbrengsels van dat soort noodzakelijk moeten in agt genomen worden, en onmiddellijk uit derzelve aart en oogmerk voortvloeien.

Dan gelijk men het uitdooven der genie alleen te wijten heeft aan het misbruik der theorie, zo zoude men, aan den anderen kant, aan de theorie te veel eer doen, wanneer men aan dezelve het voordbrengen van geniën toeschreef. De kundigheid, die LA MOTTE had van de regelen der Fabelen, en die waarschijnlijk groter was dan die, welke LA FONTAINE bezat, kon hem egter, noch die oorspronkelijkheid, noch die naïfheid

⁵⁹ Verg. hierover RIEDEL's *Briefe über das publicum* bl. 9. en volg. en L. KAIMES *Elements* Vol. I. p. 12.

⁶⁰ Zie UZ in zijne verdediging van den *sieg des Liebegottes*.

doen verkrijgen, welke aan LA FONTAINE zo natuurlijk eigen was. Het is zo, veelen door dezen waan misleid, dat zij door de kennis der regelen hun gebrek van genie konden vergoeden, hebben ons zeer middelmatige voordbrengsels geleverd; het welk zij mogelijk nimmer zouden ondernomen hebben, bijaldien zij geen gelegenheid gehad hadden om de theorie te beoefenen: maar dit benadeelt de nuttigheid der theorie zelve niet, daar het alleen een misbruik is, dat van dezelve gemaakt wordt. Het is daarenboven ook het werk eener wijsgeerige theorie de kenteekenen van een waar genie optegeven. Zij is het die ons het onderscheid toont tus-
schen den geest van den kunstenaar, en van den kunstrigter, die alleen oordeelt maar zelf niet arbeidt, en zij is het die aan den laatstgenoemden zijn plaats aanwijst, en hem afraadt zijn vak te verlaten, om niet dan tot zijn schande te werken: en het zou mij zeer bevreemden, dat iemand, die geen genie tot de schoone kunsten heeft, dit, na een bedaard en onbevooroordeeld onderzoek, zelf niet zoude kunnen ontdekken. Elk tog moet zig zelf en zijne vermogens beproeven, om te weten waar toe hij geschikt is, en eene roeping heeft; en daar hij, na zulk een onderzoek, zeer wel overtuigd zal zijn, dat het gebrek aan natuurlijke dispositie door geen kennis der regelen kan verholpen worden, heeft hij het aan zig zelf te wijten, wanneer hij blijft voordwerken, en ten vuure arbeidt.

Maar ook daar, waar men de theorie veronagtsaamt, mangelt het aan brekebeenen niet. Elke genie krijgt zijne navolgers, en deze maken het daar, waar het over het algemeen aan theorie ontbreekt, nog veel slimmer, dan waar men de regelen kent. Zij bootsen schoonheden gebrekkig na, en vermeederen de fouten van hun *oorspronkelijk*. Het is er derhalven ver van af, dat men, door het missen van eene theoretische oefening dit zoude uitwerken, dat geboren genies alleen zig aan de beoefening der schoone kunsten zouden overgeven; en daarom zoude het ongerijmdheid zijn de theorie te verbannen, om daar door slegte kunstenaars uit het land te houden.

Maar schoon de theorie geen genie eigenlijk voordbrengt, doet zij egter in dit opzigt zelf nog dat voordeel, dat zij sommige middelmatige geniën in staat stelt om met vrugt en voordeel te arbeiden. Onder de schoone kunstenaars zijn er veelen, die het door de theorie vrij ver gebracht hebben; en die, al zijn ze geen oorspronkelijke geniën, egter met hunne kunst van nut kunnen zijn, in zekere tijden, of voor een bijzonder soort van menschen. Alle redenaars zijn geen *Demosthenessen* of *Ciceroos*: alle schilders zijn geen *Rafaëls* of *Rubenssen*; alle digters geen *Homerussen* of *Miltons*: alle muzikanten geen *Hendels*: alle beeldhouwers geen *Phidiassen* of *Scopassen*; maar men heeft egter van sommige schoone kunstenaars een grooter aantal noodig, dan men geniën vinden kan. Hier kan de theorie zeker wat doen. Laat deze middelmatige kunstenaars eens geheel over aan die weinige genie, welke zij nog bezitten; en zij zullen u voord-

5 brengsels in de hand stoppen, die vol gebreken zijn; gebreken, die gij hun
 nimmer kunt vergeven, om dat ze door geen bijzondere schoonheden
 worden vergoed; gebreken die aan hunne geheele voordbrengsels zulk
 eene walgelijke gedaante geven, dat men ze geheel niet verdragen kan
 10 bij eene natie, welke het nog niet geheel aan eenen goeden smaak ont-
 breekt. Hebben zij in tegendeel hunne kunst beoefend, en zig de regelen
 eigen gemaakt, zij zullen wel nimmer oorspronkelijke schoonheden in
 hunne werken vertoonen, maar daar hunne voordbrengsels ook vrij zijn
 van walgelijke gebreken, zullen ze aan het gros eener natie meer of min
 15 voldoen, vooral zo zij oordeel genoeg bezitten om van de schoonheden,
 die zij in de werken van oorspronkelijke geniën bespeurd hebben, een
 verstandig gebruik te maken. 't Is waar dit heeft bijna geen plaats in de
 poëzij. Eene natie heeft aan twee of drie goede digters in elk soort, in
 eene eeuw, genoeg; maar zo is het niet met alle andere schoone kunste-
 20 naars gelegen. Redenaars moeten er meer zijn, daar deze kunst ook in
 den godsdienst, pleitbank, enz. gebezigd wordt, en vermits derzelver
 voordbrengselen uit haren aart voorbijgaande zijn. Het is op dezelfde wij-
 ze met de schilderkunst en beeldhouwkunst gelegen; en daarom kan de
 theorie aan zulke kunstenaars, die wel geen oorspronkelijke geniën zijn,
 maar egter eenige bekwaamheid bezitten, niet genoeg worden aangepre-
 zen.

25 Zoude men derhalven niet kunnen zeggen, dat in plaats dat de theorie
 tot uitdooving der genie zoude strekken, zij integendeel de geessel der
 zulken is, die zonder eenige genie zig gaarne in den rei van schoone kun-
 stenaars geplaatst zagen. En dezen, zegt MEIER, hebben daarom een gezet-
 ten afkeer tegen de theorie om dat zij zig zelven bewust zijn, de proef
 niet te kunnen doorstaan. Anderen daarentegen zien op tegen de moei-
 te, welke eene wijsgeerige beoefening der schoone kunsten met zig
 30 sleept. Zij arbeiden gaarne voor de vuist en zijn weinig bezorgd, om
 aan hunne voordbrengsels die eigenschappen te geven, welken de ware
 schoonheid vordert; daar het hun genoeg is, aan den bedorven smaak
 van het gemeen te voldoen. Zij beschouwen de wijsgeerige regelen der
 schoonheid als zo veele boeien, die hun onverdragelijk zijn, en onbestaan-
 baar schijnen met die vrijheid, welke men uit de kwalijk begrepene uit-
 35 spraak van HORATIUS,

– Pictoribus atque poëtis

Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas;

40 aan de schoone kunstenaars toeëigent. Zij zijn egter daarin gelijk aan zul-
 ken, die de wetten veel eer daarom veragten, om dat ze geen lust hebben
 om aan dezelve te gehoorzamen, dan om dat zij iets grondigs tegen der-
 zelfver zedelijken inhoud kunnen inbrengen; en met dezulken is het zeer
 moeilijk regt te schieten: men doet best, wanneer men dezulken aan zig

zelf overlaat, en door lessen en voorbeelden het bederf van zulk eenen smaak aantoot.

Maar ik heb mij al lang genoeg opgehouden met het wederleggen van tegenbedenkingen. Het is billijk, dat er nog eenige plaats overblijve voor
5 sommige aanmerkingen over het stellige nut, dat de schoone kunsten en wetenschappen aanbrengen, bijaldien ze regt, dat is wijsgeerig, beoefend worden. Wanneer men zegt, dat de schoone kunsten en wetenschappen in een land bloeien, verstaat men er zeker niets anders door, dan dat
10 dezelve aldaar door een groot aantal lieden, volgens de ware regelen der schoonheid, beoefend worden. In een land, daar men wel een groot aantal van schilders, digters, beeldhouwers, bouwkunstenaars, en redenaars had, maar wier smaak bedorven, of niet gevormd was, zouden de schoone kunsten en wetenschappen niet gezegd kunnen worden te bloeien. In tegendeel moet bij zulk eene natie de algemeene smaak voor het
15 schoone zeer slegt zijn, en zulk een volk zal in dit opzigt veragt zijn in de oogen zijner naburen. Eén DEMOSTHENES, één CICERO, één PHIDIAS, één PRAXITELES, één RAFAËL, één HENDEL, één KLOPSTOCK kunnen hun vaderland doen eeren en hoogagten, en zelfs uit dien hoofde aan hunne natie somtijds een geheel aantal van kleine genoegens en voordeelen bezorgen. Zulk eene natie wordt de leermeesteres van anderen, en levert haar de modellen, naar welken derzelver kunstenaars arbeiden. Hier van heeft nu het tegendeel plaats, wanneer bij een volk de schoone kunsten slegt beoefend worden. Het nadeel dat hier uit ontstaan kan, is dikwijls zeer groot. Stel b.v. dat dit volk een handeldrijvende natie is, die
25 uit hare eigen natuurlijke voordbrengselen niet bestaat, maar de kunst te baat moet nemen, om zig van alles te voorzien, wat zij tot gerijf en aangenaamheid des levens noodig heeft. Zij beoefent de schoone kunsten ook met dit oogmerk, om de voordbrengsels daarvan buiten 's lands te verzenden, en daarmede winst te doen. Dan haar smaak is bedorven, en die van hare naburen is sedert eenige jaren verfijnd en beter geworden; zij is bij gebrek aan eene goede theorie niet in staat om goede kunstenaars op te kweeken. De voordbrengsels welken zij nog oplevert, worden niet gezogt, maar veragt en met verontwaardiging terug gezonden, ja zelfs zijn er veelen harer eigen ingezetenen, die, niet voldaan over de
35 goede voordbrengsels van hare schone kunstenaars, dezelve van buiten ontbieden, en daardoor eenen weg openen, om den staat der natie ook door dit middel te verzwakken, in plaats van te versterken. Zelfs diegenen onder hare kunstenaars; welken nog genie bezitten, worden door den algemeen bedorven smaak, door verkeerde modellen; door gebrekke
40 kige onderwijzingen, op den doolweg geholpen; en men ziet in derzelver voordbrengselen slegts eenige sporen van genie, doch met zo veel gebreken omgeven, dat zij zelfs moeten staan beneden zulken, waarin minder genie, doch meer smaak heerscht. Maar geef aan zulk volk eenige wijsgee-

rige kunstkenner; breng hen onder het oog hunne afwijkingen van de ware schoonheid; verander hunnen smaak, gelijk GELLERT dien van geheel Duitschland veranderd heeft; waarschouw de nieuwaankomende vernuften voor de gebreken van hunne voorgangers; wek hun gevoel voor
5 het ware schoone op, en geef er eene goede wending aan: doe het op goede beginselen; (en hoe kan dit zonder de wijsgeerte geschieden) toon hun nog onbedorven gevoel de redenen, waarom de voordbrengsels hunner leermeesters verre af zijn van die volkomenheid, die men er billijk in vorderen kan; en, zo ik mij niet bedrieg, zal men schielijk eenige ver-
10 andering bespeuren. Geen sterker voorbeeld dan Duitschland in het stuk van poëzij. Voor GELLERT wist men buiten 's lands weinig of niet van hunne digters, zo weinig als men thands van de onzen weet en spreekt. Maar hij, die door lessen en voorbeelden den smaak verbeterde door wijsgeerig er over te denken; hij, die benevens HAGEDORN, KLOPSTOCK en
15 anderen aan de poëzij eene nieuwe gedaante gaf, verhief daar door niet alleen zijn vaderland, maar deed het ook dien roem buitenslands ontvangen dien het waardig was. Het geen nu in de poëzij plaats heeft, heeft insgelijks plaats in andere schoone kunsten en wetenschappen, en door dezen wederom ook op zulke voordbrengselen, welken wel in hunnen aart
20 onmiddelijk tot de noodwendigheden des levens behooren (klederen, huissieraden b.v.) maar welker uiterlijke vorm of bijkomende sieraden zo naar de regelen der schoonheid moeten geschikt worden, dat men ze uit dien hoofde onder de gemengde voordbrengselen tellen moet.

Het is zelfs zo, dat wanneer er in ééne schoone kunst een geheel bedorven smaak heerscht, dezelve zig niet zelden uitbreidt tot alle de schoone
25 kunsten, en ook omgekeerd, wanneer de goede smaak met betrekking tot eene kunst begint te herleven, zal de invloed daar van op de andere kunsten zichtbaar zijn; wat kan er derhalven van meer aanbelang voor een volk zijn dan alle poogingen en middelen aantewenden om de
30 schoone kunsten te doen bloeien, en dezelve al dien invloed te doen hebben, welken zij op het karakter en de zeden van eene natie hebben kunnen. De schoone kunsten hebben altoos aan de wijsgeerte, aan de staatkunde en zelfs aan den Godsdienst de gewigtigste diensten gedaan. Men heeft dit bij verscheiden oude volkeren door sprekende voorbeelden
35 gezien; en veele wijsgeeren klagen te regt, dat men de wezenlijke voordeelen, die door dezelve kunnen aangebragt worden, thands al te weinig voor oogen heeft.⁶¹ Men houdt thands de schoone kunsten al te veel voor een tijdverdrijf, dat geen of weinig verband heeft met 's menschen
40 geluk en volmaking, daar men, in tegendeel, het gevoel voor het schoone met veel grond tellen kan onder die neigingen van de menschelijke na-

⁶¹ Zie slegts SULZERS voorrede voor zijne *Theorie*.

5 tuur, van welks regte of verkeerde vorming veel afhangt, en die van een
 zeer grooten invloed is op de vorming van ons gevoel van het *ware* en
goede. Of zoude het onverschillig zijn voor elk mensch, of hij kennis heb-
 be van de egte regelen der schoonheid, dan of hij behagen scheppen in al-
 les, wat slegts eenige gedaante en schijn van schoonheid vertoont: of zijn
 10 smaak bedorven en grof is, dan of hij denzelven door het bestudeeren
 der *aesthetica* zo verfijnd en gezuiverd heeft, dat hij onderscheid kan ma-
 ken tusschen het lelijke en schoone, en vatbaar is voor die fijnere gewaar-
 wordingen, waar voor de beschaving van zijne ziel hem vatbaar maakt.
 15 Ik voor mij houde het voor zeker, dat hij, die als wijsgeer de schoone
 kunsten kent en beoefent, het meest vatbaar is om de bijzondere trekken
 van schoonheid in de werken Gods in de natuur, en in de proeven van
 digtkunde en welsprekendheid, die men in de Heilige bladeren vindt, op-
 temerken, en met de levendigste aandoeningen van blijdschap en verwon-
 dering te gevoelen. 'Wanneer wij, zegt een zeker godsgeleerde⁶², ook de
 theorie der schoone wetenschappen, als geestelijken bestudeeren, dan zul-
 len wij (de ondervinding is mijn getuige) veel meer schoons en navol-
 gingwaardigs voor ons in den Bijbel vinden; onze inzigten zullen dieper
 20 gaan, en onze gewaarwordingen fijner worden; wij zullen bij plaatsen,
 die wij anders maar ter loops inzagen, blijven staan, bij eene uitdrukking
 meer gevoelen dan anders bij een geheel boek: wij zullen met eene dank-
 baare en vrolijke verwondering de goddelijke wijsheid, die voor het oog
 van menig een, die waanwijs is, verborgen blijft, bemerken, en dat boek
 zelf zal ons boven alle anderen dierbaar worden'.⁶³ Is het daarom niet
 25 der moeite waardig, dat men eenige uren, eenige dagen, ja al was het ja-
 ren, besteedde om dat vermogen van het schoone te gevoelen, optekwee-
 ken, en te beschaven? zal die moeite te vergeefsch zijn? zal ze zelfs in de
 eeuwigheid onbeloond blijven?

30 Het is derhalven niet alleen voor den kunstenaar en voor den kunstrig-
 ter van veel aanbelang, te weten, welken de regelen der schoonheid zijn,
 maar ook voor elk mensch, wien het om de volmaking van zijne natuur
 te doen is; en dit kan zeker niet zonder oefening geschieden. Het is wel
 waar, dat er veele schoonheden zijn in de werken van smaak, welken elk
 een gevoelt; maar er zijn fijnere schoonheden, welken men ligt voorbij-
 35 ziet, en waarvan men door onkunde ligt verstoken kan blijven.

Doch zal deze beoefening regt ingerigt zijn, zo moet zij wijsgeerig ge-
 schieden. Men kan tot den kiesschen smaak, welke de hoogste top van
 den bloei der schoone kunsten en wetenschappen voor eene natie is, niet

40 ⁶² D.G. NIEMEIJER in de schone verhandeling, *ueber den wachsthum Christlicher lehrer in er-
 kenntniss und erfahrung nach den bedürfnissen unserer zeit.* s. 195. (Leips. 1778.)

⁶³ Men z. ook COURTNEY MELMOTH in zijne, onlangs uitgegevene, en in het nederduitsch
 vertaalde, *Proeven van het verhevene en schoone der H.S.*

geraken, wanneer men de gronden der schoone wetenschappen niet vol-
komen kent. Maar hoe kan men de regels der kunsten tot grondbeginsels
brengen? Niet dan door de wijsgeerte. Zij is het, die ons den mensch
doet kennen, de eigenschappen der schoonheid doet opmerken, en de
5 wetten aantoot, langs welken men ons die moet voorstellen, zullen zij
eene goede werking doen. De schoonheid tog is niet alleen gegrond in
de eigenschappen van het schoone voorwerp, maar ook in onze gewaar-
wording. Zo dra wij derhalven onderzoek willen doen naar de reden,
10 waarom sommige voorwerpen ons behagen, daar wij in tegendeel aan an-
deren een walg hebben, zo dra wij aan sommige onderwerpen, welken
wij bearbeiten, die hoedanigheid geven willen, dat zij de eigenschappen
der schoonheid bezitten, moeten wij alvorens opklimmen tot de wetten
der gewaarwording, om die als zo veele regelen, bij ons werken, voor
15 oogen te houden. Maar deze wetten der gewaarwording zijn alleen in
den aart onzer ziele, zo op zig zelf, als in vereeniging met haar werk-
tuig, het lichaam, te vinden, en vereischen derhalven eene wijsgeerige na-
speuring, die volkomen psychologisch is; en van hier, dat elke ontdek-
king in de aesthetica eene ontdekking in de zielenleer is. De vraag
derhalven, die zig een kunstenaar doen moet, is deze: welke eigenschap-
20 pen moet mijn voordbrengsel, dat ik thands bearbeide, zo in het alge-
meen als in het bijzonder, hebben, wanneer het behagen zal? op wat wij-
ze moet ik werken om de voorname drijfveeren van het menschelijk
hart in beweging te brengen? Wat moet ik al in het detail vermijden,
om de werking van het geheel niet te stremmen, en wat in tegendeel daar
25 in brengen om die sterker te maken? Hoe zou de natuur hier te werk zijn
gegaan? Deze en veele soortgelijke vragen doet zig de wijsgeerige kunste-
naar, en niets dan eene wijsgeerige theorie stelt hem in staat om die te
beantwoorden. Hij derhalven die in dit vak een vreemdeling is, staat dui-
zendmaal verlegen, of werkt zonder plan, zonder overleg en ook daarom
30 veeltijds zonder vrugt.

Ik zal niet spreken van de beoefening der wijsgeerte in het algemeen,
zo als die voor den schoone kunstenaar noodzakelijk en voordeelig is.
Dit zou mij al te ver doen uitwijden; ook behoort het eigenlijk tot mijn
bestek niet, het welk alleen is, de wijsgeerige theorie der schoone kun-
35 sten smakelijk te maker. Maar ik kan egter niet nalaten hier de woorden
van RIEDEL⁶⁴ omtrend dit stuk intelasschen. 'Dat een digter of kunste-
naar het eens wage, zijne voordbrengsels zonder behulp der gezonde wijs-
geerte te leveren! Zal hij zonder dezelve in staat zijn, hartstogten, karak-
ters, zeden en gevoelens uittedrukken, aan oppervlakten en gedaanten

40 ⁶⁴ In de *Einleitung* die men voor den eersten druk vindt, en die ik onvertaald gelaten heb,
om dat ze, over het geheel, weinig ter zake doet, waarom ze ook mogelijk in de tweede
uitgave is agter gebleven.

het leven medetedeelen, de ziel in de gebaarden te toonen en over het algemeen, die volkomenheid in de samenstelling te bereiken, welke MENGES⁶⁵ in elk stuk van RAFAËL, in elke groep, figuur, in elk lid, het kleinste niet uitgesloten, opmerkt. Kan de digter wel zonder wijsgeerte de neigingen in hare diepste schuilhoeken opspeuren, de vouwen van het menschelijk hart, gelijk SHAKESPEAR, opslaan, en ons door zijne personen dat in het aangezicht doen zeggen, wat wij zelf bij dergelijke omstandigheden zouden gevoeld, gedacht en gedaan hebben? Zal hij een POPE, een HALLER, een HAGEDORN, een RAMLER worden? Men zal neen antwoorden, zo dra men weet dat ik van die wijsgeerte spreke, waar door, gelijk KLOTZ⁶⁶ zegt, POLYBIUS, TACITUS, BACO, MONTAIGNE, MONTESQUIEU, en eenige anderen, leeraars van het menschelijke geslacht geworden zijn. Ik denk, dat men een goed wijsgeer zijn kan, zonder dat men bij elke gelegenheid de trommel der Logica roert, en een paar dozijn denkbeelden in eene regelmatige slagordening zet. Waarlijk, wanneer men onder de wijsgeerte de wetenschap van een Compendium verstaat, dan moet de digter en kunstenaar liever alles eerder bestudeeren dan de wijsgeerte. Van fraaie geesten, die op den zangberg zo wel als op de catheder, met de zanggodinnen, als met BACCALAUREI, philosopheeren, of van schoolvossen, die om hunner zonden wille schoon willen denken, heeft LISOW⁶⁷ lang gezegt; zij demonstreeren in hunne gedigten, en verdigten in hunne demonstratiën.

Dan de behandeling van het stuk, waar over ik mijne aanmerkingen heb medegedeeld, wil ik sluiten met eene plaats van L. KAIMES, die ik woordelijk hier wil in voegen, om dat ik, door ze enkel aan te halen, mij niet vleien kan, ze algemeen te doen lezen.

‘Menigvuldig zijn de voordeelen der oordeelkunde (d.i. der wijsgeerige theorie) wanneer zij dus als eene redenkundige wetenschap behandeld wordt. In de eerste plaats verdubbelt eene grondige kennis van de grondbeginsels der schoone kunsten het vermaak, dat wij van dezelve trekken. Voor hem, die zig alleen tot het gevoel van het schoone bepaalt, en er het oordeel in geenendeele bijvoegt, zijn de digtkunst, de muziek en schilderkunst louter tijdverdrijf. In de eerste jeugd zijn ze zeker vermakelijk, daar ze door de kragt der nieuwhed en het vuur der verbeelding, haar vermogen oefenen; maar vervolgens verliezen zij van haar kragt, en worden, over het geheel genomen, verwaarloosd in eenen rijper leeftijd, die meer leidt tot ernstige en gewigtige bezigheden. Maar voor hen, die de oordeelkunde, als eene geregelde wetenschap, bestierd door juiste beginsels, en zo-

⁶⁵ *Gedanken über die schönheit und über den geschmack in der mahlerei* s. 97.

⁶⁶ *Ueber das Studium des altherthums* s. 57. Men kan hier ook met vermaak over lezen eene fraaie passage bij AKENSIDE, *the pleasures of Imagination*. B. II. VS. 1-61.

⁶⁷ In der neuen vorrede zu HEINEKENS *verdeutschten* Longin. s. 36.

wel het oordeel als de verbeelding stof verschaffende, behandelen, zijn de schoone kunsten eene begunstigde bezigheid: en behouden in den ouderdom dezelfde aangenaamheid, welke zij voordragten in de jeugd.

5 In de tweede plaats wordt, door een wijsgeerig onderzoek van de grondbeginsels der schoone wetenschappen, het opmerksaam gemoed gewoon aan de meest aanlokkende soort van redeneerkunde; de gewoonte van te redeneeren over zulke aangename onderwerpen wordt eene hebbelijkheid; en eene hebbelijkheid, die de redenkundige vermogens versterkt, bereidt het gemoed tot meer ingewikkelde en afgetrokken onderwerpen. In dit opzigt doet ons een regt begrip van de gewigtigheid der oordeelkunde noodzakelijk opmerksaam zijn op de gemeene wijze van opvoeding; welke, na sommige jaren tot het leeren van talen aangewend te hebben, ons, zonder eenige voorbereiding, in de diepste wijsgeerte nederstort. Een geschikter wijze om het teder gemoed afteschrikken van afgetrokken wetenschappen is er niet te vinden; en overeenkomstig hier mede, krijgen wij in onze jeugd eene akeligheid voor deze onderzoekingen, die zelden te onder gebracht wordt. Zij die zig op de kunsten toeleggen, worden op eene zeer verschillende wijze geleid: zij gaan van trap tot trap, van de gemakkelijker deelen der bewerkingen tot die, welken moeilijker zijn; en hebben geen verlof om eene nieuwe beweging te beginnen voor zij volleerd zijn in die welken voorafgaan. Op deze wijze kan de wetenschap der oordeelkunde beschouwd worden als een schakel, die de verschillende deelen der opvoeding aan elkander verbindt. Deze wetenschap geeft eene aanlokkende aanleiding om het oordeel te oefenen. Wij scheppen vermaak om te redenkavelen over onderwerpen, die te gelijk aangenaam en gemeenzaam zijn. Wij gaan langzamerhand van eenvoudige tot meer ingewikkelde gevallen: en in een geschikte loop van onderwijs, geeft de gewoonte, die alle onze vermogens verbetert, eene scherpzinnigheid aan onze reden, die in staat is om de ingewikkeldste voorstellen der wijsgeerte uittepluizen.

20 Ook moet men niet uit het oog verliezen, dat redeneeringen over de schoone kunsten van dezelfde soort zijn, als die welken ons gedrag regelen. Wiskundige en bovennatuurkundige redeneeringen strekken niet om onze gezellige bijeenkomsten te verbeteren: zij zijn ook niet toepasselijk op de gemeene bezigheden van dit leven: maar een goede smaak in de schoone kunsten, die afgeleid is uit redelijke grondbeginsels, geeft bevalige onderwerpen aan de samenleving, en maakt ons bekwaam om in het gezellige leven met deftigheid en geschiktheid te verkeerén. De wetenschap van redelijke oordeelkunde strekt niet minder tot verbetering van het hart als van het verstand. Zij matigt in de eerste plaats het *egoïsmus*: door het temperament zagter en harmonieuser te maken, is zij een sterk tegengif voor de beroering van drift, en hevigheid van vervolging: het bezorgt den mensch zo veel vermaak voor den geest, dat, hij door bezigheid

in zijn jeugd afgehouden wordt van jagen, speelen, drinken; in zijn mannelijke jaaren van eerzucht, in zijn ouderdom van gierigheid. Hoogmoed en nijd, twee afschuwelijke driften, vinden geen vreesselijker vijand in de gesteldheid van den mensch, dan een kiesschen smaak. De mensch, op wien
 5 natuur en kunst hare zegeningen heeft uitgestort, gevoelt een groot vermaak in de deugdsame neigingen en daden van anderen: hij liefkoost dat gaarne, en openbaart hetzelfde gaarne aan de wereld. Hij ontmoet, 't is waar, niet minder fouten en gebreken, maar dezen vermijdt hij, of wendt er zijn gezigt van af, om dat ze hem pijn doen. Aan den anderen kant
 10 geeft een mensch, die geen smaak heeft, en op wien treffende schoonheden bijna geene werking doen, zig over aan hoogmoed en nijd zonder maat, en gaat gaarne zwanger met feilen en buitensporigheden.⁶⁸ In een woord, daar zijn andere driften, die, bij gelegenheid, de vrede en rust der maatschappij meer verstooren, dan de opgenoemden; maar geen andere drift is zulk eene onbedagte vijand van de zoetigheden des gezelligen levens. Hoogmoed en nijd zetten een mensch geduurig op tegen anderen, en maken hem geschikt om meer aangenaamheid te vinden in kwade, dan in goede hoedanigheden, zelfs in eenen medgezel. Hoe verschillend is die gesteldheid des gemoeds, waar elke deugd in eenen medgezel of nabuur, door verfijning van den smaak, gezet wordt in zijn sterkste licht; doch waar gebreken en dwaasheden, natuurlijk aan allen, onderdrukt en uit het oog geschoven worden.

Vervolgens is de kiesscheid van smaak niet minder geschikt, om de

⁶⁸ Ik herinner mij bij gelegenheid van deze plaats uit KAIMES, een of twee passages van SHAKESPEARE: de eerste staat in *The Merchant of Venice*, Act. v. Sc. 1.

*The man that hath no musick in him self,
 And is not moved with concord of sweet sounds,
 Is fit for treasons, stratagems, and spoils;
 The motions of his spirit are dull as night;
 30 And his affections dark as Erebus;
 Let no such man be trusted —*

en de tweede is in *The first part of king Henry IV.* Act. III. Sc. 1. waar hij, om het wrede en woest karakter van HOTSPUR te volmaken, hem zeggen laat:

*Marry, I'm glad of it with all my heart.
 35 I had rather be a kitten, and cry mew,
 Than one of these same meeter-ballad-mongers;
 I'd rather hear a brazen candlestick turn'd,
 Or a dry wheel grate on the axle tree,
 And that would nothing set my teeth on edge,
 40 Nothing so much as mincing poetry;
 'Tis like the forc'd gate of a shuffling nag.*

hartstogten optewakkeren, dan om het egoïsmus te matigen. Om van die gesteldheid overtuigd te zijn, hebben wij slegts optemerken, dat fijnheid van smaak noodzakelijk ons gevoel van vermaak en pijn, en van den loop der sympathie vermeedert, welke laatste de hoofdtak is van elke gezellige hartstogt. Sympathie zet aan tot mededeeling van vreugd en zorgen, hoop en vrees: zulk eene oefening, verzagende en voldoende in zig zelf, brengt noodwendig onderlinge goedwilligheid en genegenheid bij.

Een ander voordeel van wijsgeerige oordeelkunde heb ik voor het laatst bewaard, om dat het van 't meeste gewigt is; namelijk, dat zij van groot voordeel voor het zedelijke is. Ik beweer, met volkomene overreding, dat geen bezigheid een mensch meer aan zijnen pligt verbindt, dan die van zijn smaak voor de schoone kunsten optekweeken. Een juist gevoel van het geen schoon, eigenaartig, bevallig en versierend is, in schrift of schilderij, in bouwkunde of hovenierkunst, is een zeer ongevoelige voorbereiding tot hetzelfde juiste gevoel van deze hoedanigheden, in het karakter en gedrag. Voor hem, die zulk een fijnen en kiesschen smaak gekregen heeft, is elke verkeerde of ongeschikte daad in den hoogsten trap walgelijk: indien, op eenigen tijd, de overdwarsende kragt van drift, hem van zijnen pligt afdrijft, hij keert tot dezelve weder, met een verdubbeld voornemen, om zig de tweede reize niet te laten vervoeren: hij heeft nu een nieuw beweegmiddel tot de deugd, de overtuiging namelijk, door ondervinding bevestigd, dat geluk afhangt van regelmatigheid en orde, en dat verwaarlozing van regtvaardigheid of geschiktheid altoos met schaamte en wroeging beloond wordt.⁶⁹

Er is nog een voordeel uit de wijsgeerige beoefening der schoone kunsten te trekken; namelijk, dat men door dezelve ontslagen wordt van die slaafsche banden, met welken letterzifterij en eene zekere buitensporige kieschheid op de taal dikwijls den digter of redenaar, tot wezenlijk nadeel der schoone voordbrengsels, tragt te boeien. Het is de wijsgeerte alleen, die ons de egte regels der schoonheid in het algemeen opgeeft, en dezen

⁶⁹ In de *Introduction* voor zijne *Elements of Criticism*, bl. 7-11. De tegenbedenking, dat men veelen onder de beoefenaars der schoone kunsten vindt, die op verre na zulk een beminnelijk karakter niet hebben, als hier is opgegeven, wordt opgelost door GELLERT, in zijne verhandeling *von dem einflusse der schönen Wissenschaften auf das herz und die sitten*. s. 153. (Dezelve is vertaald te vinden in GELLERTS *Mengelschriften* bl. 168, en volg.) Er was over dit stuk vrij wat te zeggen, daar er onder de hedendaagsche schoone geesten, vooral in Frankrijk, veelen zijn, over welker buitensporigheid men zig billijk verwonderen moet. Maar ik zeg thans maar alleen, dat de beoefening der schoone kunsten en wetenschappen onder die middelen behoort, welke dienstbaar kunnen zijn tot bevordering van deugd en regtschapenheid, niet dat zij het altoos of door eene zekere noodzakelijkheid in allen moet zijn.

met het geen door wettige gevolgtrekkingen uit dezelve wordt afgeleid, moet alleen het rigtsnoer zijn, waar naar de kunstenaar werkt. Het is de wijsgeerte, die ons regt kan doen denken omtrent de zo genoemde vrijheden der dichters en redenaars: zij is het, die ons leert, dat alle vrijheden die onbestaanbaar zijn met het schoone, geene vrijheden, maar dadelijke overtredingen zijn; en dat, in tegendeel, stijve en schoolsche verkleefdheid aan willekeurige regels, die de ware schoonheid in een werk verminderen, nooit genoeg vermeden kan worden: het is tog zo, dat de dichters en redenaars somtijds hunne *Grammatica* of *Syntaxis* niet stipt kunnen in agt nemen, zonder hunne voordbrengsels te benadeelen; dat de gemoedstoestand, dien zij moeten voorstellen, somtijds merklijk beter kan worden uitgedrukt door omgekeerde woordvoegingen (*constructien*) dan wanneer zij de voorschriften van hunne *Rhetorica* opvolgen: enz. — In zulke gevallen moet de wijsgeerige theorie de uitspraak doen, en zij moet altoos het hoogste woord voeren.

Ik bedoel hier niet mede eene algemeene losbandigheid aanteprijzen, of eene slordigheid van taal of stijl goed te keuren. Niets is er dat mij meer verveelt in de werken van dichters of redenaars. Maar mijn oogmerk is alleen, om aantetuiden, dat het alleen de wijsgeerte is, waar door men in staat is om regt te bepalen, welke uitersten hier te vermijden zijn, en volgens welke beginsels men hier te werk moet gaan, om den kunstenaar door woordenvitterijen niet lastig te vallen, en hem teffens die regels aan de hand te geven, door welken hij zijn oogmerk om te behagen best bereiken kan.

Eindelijk kan men hier nog bijvoegen, dat, wanneer de zuivere smaak bij eene natie heerschend is, zulks ook veel invloed heeft op de geniën die daar in te voorschijn komen. Want schoon het waar is, dat het een der eigenschappen van een genie is, oorspronkelijk te zijn, en den smaak zijner natie te vormen, kan egter de verbasterde smaak van een volk zeer veel toebrengen, om goede geniën meer of min te bederven. Het lage burlesque, dat men rijklijk in SHAKESPEAR vindt, heeft men niet zo zeer te wijten aan SHAKESPEARS bedorven smaak, als wel aan dien van de Engelsche natie in dien tijd, dewelke in zulke aartigheden genoeg had. Niets derhalven is voor jonge vernuften en aankomende geniën voorddeeler, dan te leven in een tijd, waar in, bij hen voor welken zij arbeiden, en naar welken zij zig altoos min of meer schikken, over het geheel genomen, een kiessche en zuivere smaak heerscht: zonder deze samenloop tog zal men zelden bemerken, dat zij voordbrengselen leveren, die ook voor volgende geslagten modellen zijn. De geniën vormen de natie, en de natie wederom de geniën: wanneer men van beide kanten elkanders smaak verfijnt, heeft men alleen op volkomene voordbrengselen te hopen. Zo was het in de beste tijden van Griekenland; zo was het in de eeuw van Augustus: en hier uit vloeit wederom van zelfs voord de groo-

te nuttigheid van eene goede theorie, en de beoefening daar van, ook bij
zulken, die zelven geen schoone kunstenaars zijn, vooral in een tijd waar
in de smaak eenigzins bedorven is: daar het tog altoos moeilijker is den
smaak te herstellen, dan denzelven alleen te verfijnen. Het laatste kan
5 men somtijds alleen door goede voordbrengselen te weeg brengen, maar
tot het eerste behoort ook redeneering.

Ik heb nu, zo ver ik weet, meest alles aangehaald, wat ten voordeele
van de theorie der wetenschappen, zoo in het algemeen, als in het bijzon-
der van die welke op wijsgeerige grondbeginsels gebouwd is, kan gezegd
10 worden. Bijaldien mijne aanmerkingen ingang vinden bij mijne land-
genooten, twijfel ik niet, of zij zullen overtuigd zijn, dat mijn arbeid niet
geheel noodeloos is. En zijn er anderen die daar over anders denken; de-
zen zullen of de theorie geheel verwerpen, of zij moeten zig verbeelden
1) dat de smaak van onze natie in de schoone kunsten en weten-
15 schappen, zo zuiver, zo kiesch en zo gevestigd is, dat zij geene hulpmid-
delen tot volmaking noodig heeft: of 2) dat het bij ons aan geen wijsgee-
rige boeken en kunstrigters ontbreekt, waardoor de aankomende ver-
nuften kunnen op den weg geholpen, en in staat gesteld worden om zig
zelf verder te oefenen.⁷⁰ Maar ik heb over beide deze stukken zo veel ge-
20 zegd, als ik raadsaam geoordeeld hebbe; en genoeg is voor zulken, die
overtuigd zijn, dat een jong digter meer behoort te lezen dan HUIDECO-
PERS *Proeve van Taal en Digtkunde*; een boek dat in zijn soort wel voortref-
lijk, maar, wat het wijsgeerige van de digtkunde betreft, zeer oppervlak-
kig is.

70 Men kan uit goede en nauwkeurige beoordeelingen der voordbrengsels van de
schoone kunsten en wetenschappen, veel, en dikwijls meer leeren dan uit verhandelingen
over algemeene onderwerpen de schoone kunsten betreffende, schoon men deze laatste
ook niet missen kan. En daarom heeft men altoos prijs te stellen op goede kunstrig-
ters. Voorbeelden van zulke beoordeelingen zijn b.v. SHAFESBURY *over de schilderij van*
30 *het oordeel van Hercules* (*Charakteristiks* Vol. III) – GELLERTS *Beurtheilung einiger Fabeln* –
KLOPSTOCKS *urtheilen über einige gemählde* – WINKELMAN *over den Laöcoon, de Niobe, en*
den Apollo, het *Essay on the genius and writings of Pope* van WARTON en de *Observations on the*
Fairij Queen van SPENSER – de recensie van *die Leiden des jungen Werthers* in de *Leips. Bibl.*
der sch. Wissenschaften – Het hapert ons voornamelijk aan kunstrigters over de uitkomende
35 poetische stukken: zelden of nooit worden ze grondig beoordeeld, en het goede zo wel
als het kwade van dezelve overtuigend aangewezen. Wil men dergelijke recensien zien,
die in hun soort meesterstukken zijn, men moet ze voornamelijk thands bij de Duit-
schers zoeken. Zo is b.v. de recensie van RAMLERS *Oden* in de *Deutsche Biblioth. der sch.*
Wissensch. uitgegeven door KLOTZ, B. I. I. 27 en volg. (uit welke bron deze recensie ook
40 zij voordgesproten, dit is zeker dat zij schoon is) als ook de recensie van het 3e Deel
van *den Messias* in dezelfde *Bibl.* B. III. s. 577. en volg. de recensie van KLOPSTOCKS *Oden*
in de *Allgemeine Deutsche Bibl.* die van de gedigten van *Frau Karschinn* in de *Literatur-briefe*
Th. XVII. s. 123. en volg. Waar bij men nog voegen kan de *Observations on the Nightthoughts*

of *Dr. Young* door COURTNEY MELMOTH, waar in hij, met eene uitstekende en somtijds al te
 grote kieschheid, eenige gebreken van YOUNG in zijne Nagtgedagten, heeft aangewezen.
 Ik zou hier nog veele anderen kunnen bijvoegen; maar zo onze kunstrigters, die zig
 met recenseeren ophouden, dezen gelieven in te zien, zullen zij, zo ik mij niet be-
 5 drieg, de regte wijze kunnen leeren, om uitkomende gedigten te beoordeelen. Zo ik
 mijne gedagten over dit stuk verder zeggen mag, met betrekking tot de poezij, zoude
 ik denken, dat men in ons land zig moest toelleggen om onze beste digters, VONDEL,
 HOOFT, POOT, VOLLENHOVE, HOOGVLIET, ANTONIDES, DE BRANDEN, nauwkeurig te le-
 10 zen, en hen nauwkeurig te beoordeelen. Welke beoordeeling voornamelijk daarin be-
 staan moest, dat men aanwees, welke hun zwakke en welke hunne sterke zijde is; welke
 trekken van valsch vernuft er in gevonden worden, en waar men wezenlijke schoonhe-
 den aantreft; welke denkbeelden zij over de theorie gevormd hebben, en welken invloed
 dit op hunne wijze van werken, zo over het algemeen, als in het detail gehad heeft; welk
 gebruik men van hun behoort te maken; in welk opzigt men van hun leeren kan, en in
 15 welken opzigte men zig voor hunne wijze van voorstellen wagten moet: en dit dan alles
 op wijsgeerige gronden, genomen uit de algemeene regelen der schoonheid, den aart
 der digtkunde, en de oogmerken der poezij. Zulk een arbeid zou ver van overtollig
 zijn. Zulk een arbeid zoude alleen geschikt zijn om ons te doen zien, hoe ver wij gevor-
 derd, en in welken opzigt wij agter gebleven zijn: een stuk waarover men in het gemeen
 20 te los en te oppervlakkig oordeelt, en ook oordeelen moet, zo lang men onze digters niet
 grondig kent. Ik weet wel, dat er veel belezenheid, veel geduld, veel oordeel toe ver-
 eischt zoude worden; maar ook is deze bezigheid niet onaangenaam, en wanneer men
 een aantal van geoefende kunstrigters had, die elk eenen digter onder handen nam,
 zoude zulk een arbeid zeer verligt worden. Men zou daar door ook beter in staat gesteld
 25 worden, om nieuw uitkomende digtwerken grondig te beoordeelen, en den lezer met al-
 gemeene oordeelvellingen zo niet behoeven afzetten; gezwezen, dat de schoone kunste-
 naars zelve daar door meer aanleiding zouden krijgen, om hunne voordbrengsels van
 tijd tot tijd te verbeteren, of zo zij geen genie hadden, met hunne werken thuis te blij-
 ven. 't Is daarom niet noodig, dat men er, gelijk wel eens geschiedt, met de grove bijl
 30 inhakt, en den kunstenaar onaangenaamheden in het aangezicht zegt; dit kan nooit voor-
 deelig zijn, maar vertoont doorgaands partijdigheid, en dergelijke berispingen, al zijn
 ze gegrond, vinden uit dien hoofde zelden ingang. Maar een kunstenaar, die grondig
 en bescheiden berispt wordt, wien zijne gebreken grondig en duidelijk worden onder
 het oog gebragt, zal, zoo hij niet waanwijs is, zig ligtelijk laten gezeggen, en zijne gebre-
 35 ken of verbeteren, of ten minsten in het vervolg zig voor soortgelijken wagten. Men
 kan van onze natie in dit stuk mogelijk het zelfde zeggen, dat REMOND DE ST. MARD
 van de zijne schreef in zijne *IIIe Lettre sur les causes de la decadence du gout*. (*oeuv.* Tom. III.
 p. 229). 'Un de nos grands défauts, c'est de louer sans reserve; qu'il est beau, disons
 nous, cet ouvrage qu'on vient de nous donner! a t'on vu nulle part de si beaux détails?
 40 quelle élégance, quelle force, quelle netteté d'expression! Fort bien: mais cet ouvrage,
 qui réunit tant de suffrages, est fait pour avoir de l'intérêt: en a-t-il? y voyons nous de
 l'accord, de l'économie, de l'ordonnance? les parties y sont-elles faites les unes pour les
 autres? Se prêtent-elles une chaleur, une beauté mutuelle? Non. Disons le donc! Mais per-
 45 sonne ne parle: et que résulte-t-il de ce lâche et honteux silence? Que le mauvais goût tri-
 omphe, gagne du terrain, étend ses conquêtes, s'empare de toute une nation, qui, loin
 de sentir son mal, s'en applaudit, en devient plus fière et se réjouit de sa corruption,
 comme si elle avoit acquis un nouvel être qui l'honore'.

Ik was derhalven niet te vrede, dat ik RIEDEL, KAIMES, SULZER, GERARD, WINCKELMAN, en anderen gelezen had. Ik had er te veel uit geleerd, om niet te wenschen, dat veelen mijner landgenooten ze met datzelfde nut gebruiken mogten, waar mede ik dezelve had geraadpleegd; en uit dien hoofde dagt mij, dat men beginnen moest met eene vertaling van een of meer dezer werken te leveren; zulk eene vertaling egter, die meer zakelijk dan woordelijk was; die zo danig veranderd, verbeterd, vermeerderd behoorde te worden, als het nut, dat men daarmede bedoelde, vereischen zou. In één woord, ik begeerde eenen vertaler, die zijn oorspronkelijk grootendeels slegts als eene handleiding gebruikte; die de stoffen, daar in voorkomende, onder het vertalen zelf bestudeerde, en dus in staat was om er die veranderingen en verbeteringen in te brengen, welken hij daar in noodig oordeelde; die, zo niet allen, ten minsten de meeste voorbeelden, uit Hollandsche dichters en schrijvers trok, om ze voor allen verstaanbaar te maken; een vertaler eindelijk, die niet ontzag, als het noodig was, zo veel tijd en moeite aan de bewerking van één hoofdstuk te besteden, als anders genoegzaam zoude zijn tot de vertaling van zulk een geheel werk.

Ik ondernam dan zelf zulk eene vertaling, zo uit liefde voor de schoone kunsten en wetenschappen, als om het vermaak dat mij de beoefening daar van verschaft. Lang stond ik egter in beraad of ik de *Elements of Criticism* van Lord KAIMES, dan of ik deze *Theorie* van RIEDEL kiezen zoude; en de redenen waarom ik de eerst genoemden niet genomen hebbe, zijn 1) om dat dezelve vrij breedvoerig zijn, en ten minsten eens zo groot als de *theorie* van RIEDEL: 2) om dat Lord KAIMES nu en dan wat al te fijne onderscheidingen maakt, waarover hij zelfs in Engeland berispt is: 3) om dat RIEDEL, over het geheel genomen, klaarder schrijft dan KAIMES: 4) om dat RIEDEL'S theorie een vollediger samenstel bevat, dan het andere, en hij daarenboven een doorgaand gebruik van de *Elements of Criticism* gemaakt heeft: 5) en eindelijk om dat deze *theorie* vrij geschikter scheen om den trein te openen, en door zulke werken, als de *Elements* zijn, agtervolgd te worden.

Wat SULZER'S *allgemeine theorie der schönen kunste* aangaat, dezelve is zeker voortreffelijk; maar ik twijfel egter, of de alfabetische leest, waarop zij geschoeid is, wel zo geschikt is om jonge aankomende vernuften op de weg te helpen. Men kan ze, wanneer men eerst begint, niet regt door lezen, maar dient eerst die artikelen opte zoeken en te lezen, die de schoone kunsten en wetenschappen in het algemeen betreffen, om zo vervolgens meer tot de bijzondere regelen voor elke kunst in het bijzonder te komen. En dan is er mogelijk nog dit gebrek in, dat die artikelen, elk afzonderlijk en zonder eenig verband, staan, dat nu wel voor den meer geoefenden zo moeilijk niet is, maar dat egter het werk voor zulken, die een aaneengeschalk samenstel van de theorie der schoone wetenschappen

begeeren, zo geschikt niet is.⁷¹ Het werk is daarenboven van een grooten omvang, daar het niet alleen het theoretische en beoefenende deel van alle schoone kunsten en wetenschappen in zig bevat, maar ook nog daarenboven de beoordeelingen van veele kunstenaars en derzelve werken be-
helst. Eindelijk is er van dit werk eene nieuwe en vermeerderde uitgave
5 aangekondigd, waar door men voor als nog met eene vertaling daarvan behoort te wagten.

Werken van minder aanbelang zal ik niet opnoemen, of beoordeelen.⁷² Het zij genoeg, dat er mij geen geschikter voor mijn oogmerk is onder
10 het oog gekomen, dan dit van RIEDEL. Hij heeft hetzelfde, naar zijn eigen getuigenis, meestendeels opgemaakt uit ARISTOTELES, HORATIUS, QUINC-
TILIANUS, LONGINUS, VIDA, BOILEAU, BOUHOURS, RAPIN, DU BOS, BAT-
TEUX, KAIMES, GERARD, BODMER, BREITINGER, BAUMGARTEN, SCHLE-
GEL, RAMLER, MENDELSZON, LESSING, HAGEDORN, WINCKELMAN,
15 MENGES, KLOTZ, de schrijvers der *Literatuurbrieven*, en van de *Bibliotheek der schoone kunsten en wetenschappen*. Ik mag er SULZER en PRIESTLEIJ⁷³ bij-
voegen.

Wat het werk aangaat van RIEDEL, men heeft in Duitschland over het
algemeen hetzelfde met genoegen ontvangen, en vrijmoedig beoordeeld;
20 met welke beoordeelingen ik ook nu en dan mijn voordeel gedaan heb. Ik heb er hier en daar eenige aanmerkingen ingelascht, er aanteekeningen

⁷¹ Men zie deze mijne gedagten bevestigd door het geen de schrijvers van de *N. Bibl. der sch. Wissensch.* B. xv. s. 32 en volg. over deze orde gezegd hebben.

⁷² Hier toe bringe ik b.v. LINDNER'S *Lehrbuch der schönen Wissenschaften, insonderheit der prose und poesie*, dat egter meestendeels tot de poezij en welsprekendheid behoort; hij heeft zig daarenboven meer dan noodig was met kleinigheden opgehouden, en stukken van aanbe-
25 lang oppervlakkig behandelt, en het is over het geheel niet geschikt, om tot eene gere-
gelde aanleiding voor jonge vernuften te dienen. z. de *N. Leips. Bibl. der sch. Wissensch.* B. v. s. 333 en volg. Hij heeft ook dit *Lehrbuch* omgearbeidt, en een ander werk gegeven
30 onder den titel van *kurzer Inbegriff der Aesthetik, Redekunst und Dichtkunst*. z. de *Bibl. der sch. Wiss.* van KLOTZ, B. vi. s. 733. Insgelijks behoort hier toe ANTON. FRED. BÜSCHING'S *Ge-
schichte und grundsätze der schönen kunste und Wissenschaften im grundriss*. Het eerste stuk be-
helst, behalven algemeene opmerkingen, *de geschiedenis en grondbeginselen der beeldhouwkunst*,
en het tweede bevat *de geschiedenis en grondbeginselen der graveerkunst*. Hetzelfde is met dat oog-
35 merk opgesteld, om er in het Berlijnsch Gijmnasium over te lezen, en is in een goede or-
de klaar en duidelijk geschreven; ook heeft de schrijver uit de beste bronnen geput. z. *N. Leips. Bibl.* B. xvii. s. 88. en volg. maar men ziet dat deze aangehaalde Werken tot
mijn oogmerk in het geheel niet geschikt waren; en anderen van aanbelang zijn mij niet bekend.

⁷³ Ik meen de *Lectures on Oratorij and Criticism* van dezen beroemden schrijver, gedrukt te
40 London 1777. Hij wil het als een beknopt en systematisch begrip van de opmerkingen
van anderen, doormengd met zijne eige, aangemerkt hebben; en de schrijver heeft er ze-
ker, dus sprekende, niet te groot van opgegeven.

bijgedaan, die beide tusschen twee haakskens geplaatst zijn. Zelfs heb ik eens een geheel hoofdstuk zelfs bearbeid, en de vertaling van dat van RIEDEL aan een zijde gelegd. Maar ik heb de meeste moeite gehad met het vinden van goede voorbeelden bij onze Dichters; en ik wil niet ontken-

5 nen, dat het vrugteloos zoeken naar dezelve mij wel eens verdrotten heeft; ja het was wel eens de reden, dat ik zulken, die ik anders van wegen den inhoud of de wijze van voorstelling zou agterwege gelaten hebbe, er nu bijschreef, om van dien lastigen arbeid bevrijd te worden.

Men zal zig bij het lezen van dit werk, in het begin vooral, eeniger in-

10 spanning moeten getroosten. De behandeling van de schoone kunsten en wetenschappen over het algemeen, moest eenigzins in het afgetrokke-

ne loopen. Het onderzoek naar de eigenschappen der schoonheid is altoos moeilijk, en ligt eenigzins diep, zo dat het niet te verwonderen is, dat iemand, die aan zulke naspeuringen niet dagelijks gewoon is, hier

15 nu en dan eens stil staan, of eenige bladen tweemaal lezen moet. Dan men moet, hier ook, met REMOND DE ST. MARD uitroepen: *Vivent les difficultés! c'est par l'habitude à les vaincre que l'esprit prend de la force et de l'étendue*: en het is tog zo in alle wetenschappen, dat men zig meer dan gewoonlijk moet inspannen, wanneer men dezelve het eerst bij de hand neemt.

20 Men doet altoos wel, dat men zig eenige moeite getroost in de beoefening van eene wetenschap, van welke men veele voordeelen en vermaken te wagten heeft. Zo dra men tog de schoone kunsten en wetenschappen niet slegts als een tijdverdrijf aanmerkt, maar dezelve beschouwt in der-

25 zelver magtigen invloed op een volk, en op elk mensch, zal men niet ligt die uren, welken men, al is het met eenige inspanning, aan de beoefening derzelven besteedt, verloren agten. De neiging tot het schoone is tog alle menschen ingeprent. Elk verkiest het schoone boven het afschuwelijke. De beschouwing der schoonheid is het middel, waar door onze zinnelijke vermogens kunnen worden vermaakt, en teffens dienstbaar ge-

30 maakt tot hooger eindens van onzen redelijken geest; en daarom zal de beoefening van deze wetenschap van het schoone altoos onder die wezenlijke deelen der wijsgeerte behooren, welke de ware kennis van menschen onder de menschen uitbreidt.

Of de Hr. RIEDEL zijn voornemen, om na de behandeling van de algemeene grondbeginsels der schoone kunsten en wetenschappen, derzelver

35 toepassing op elke schoone kunst in het bijzonder, voortedragen, ten uitvoer zal brengen, weet ik niet; en veel minder durf ik belooven, dat ik, bijaldien zulks geschiedde, weder de vertaling en bewerking daar van op mij zoude nemen. Dit zal niet alleen afhangen van de hoedanigheid van dat werk, en van de wijze, op welke deze eerste Theorie door mijne landgenooten ontvangen was, maar voornamelijk van mijne eigen om-

40 standigheden. Ik hoop zelfs, dat in zulk een geval lieden van meer smaak en kundigheid dan ik, zig dezen arbeid getroosten zullen; en nog sterker

wensche ik, dat er dan in ons Vaderland zo veel oorspronkelijke en goede
schriften over deze onderwerpen voorhanden zullen zijn, dat deze arbeid
onnoodig zal wezen.

5 Ik heb dan, zo ver mijne kragten toereikten, het oogmerk, dat ik in het
begin dezer Inleiding opgaf, in deze weinige bladen volvoerd; en het is
met eenig vertrouwen dat ik mij vleie, dat men na het lezen van deze in-
leiding genoeg weten zal, zo van het beloop van dit werk, als van de wijs-
geerige wijze van denken in het stuk der schoone kunsten en wetenschap-
10 pen; en vermits ik mij niet voorstel veel ingang te zullen vinden bij
hen, die zig verbeelden reeds zo verre gevorderd te zijn, dat zij geen on-
derwijs, zo onderscheiden van het geen zij tot hier toe genoten, meer
noodig hebben; is het voornamelijk aan jonge aankomende vernuften,
dat ik dezen mijnen arbeid aanbiede en toewijde. Zij zijn het, wien ik de
aandagtige lezing en herlezing van dit werk aanbeveele; en wien ik op
15 het ernstigst verzoeke, de vrijmoedige uitspraken over den staat onzer
digtkunde, in deze Inleiding te vinden, noch te veroordeelen noch te om-
helzen; maar zig door het bestudeeren van dit in soortgelijke werken in
staat te stellen, om uit hunne eigene oogen te zien, en dan te beslissen,
of ik de waarheid op mijne zijde hebbe dan niet. Zij zijn het eindelijk,
20 wien ik met toezegging van een goed gevolg, het in agt nemen der les-
sen, in deze theorie te vinden, kan aanraden.

Digtkundige verhandelingen

Berigt

5 *Vermenigvuldigde bezigheden en lichaamsongesteldheid zijn de oorzaken, dat dit deel met digtkundige verhandelingen, waarvan de grootste helft meer dan twee jaren heeft afgedrukt gelegen, thans eerst het licht ziet. Ik zeg dit alleen, omdat ik mogelijk hier en daar gebruik zoude gemaakt hebben van later uitgekomen schriften, bijaldien ik dezelve*
10 *tijdig genoeg had gehad, om er mijn voordeel meê te doen. De Verhandelingen zelf zijn ook minder in getal, dan ik gedacht had; en de reden is deze: Die over het aangeboorne in de poëzij, is, onder het bewerken, zoodanig uitgelopen, dat ze meer dan tweemaal zo veel plaats beslaat, dan ik in het begin vermoedde; en in mijne Inleiding heb ik ver-*
15 *scheiden zaken ingevlogten, welken ik, in afzonderlijke Verhandelingen, had gedacht voor-*
20 *testellen. Vermits egter deze twee stukken een bekwaam boekdeel uitmaakten, heb ik de-*
zelfde niet willen laten liggen, tot dat ik er meer had afgewerkt; elk van dezelve tog staat op zig zelf, en ik ben geen meester genoeg van mijn tijd, om vooruit te zien, dat ik derzelver getal binnen kort zoude kunnen vermeerderen; al was het dat de Voorzie-
nigheid mij leven en gezondheid verleende. Ik geef dezelve derhalven voor het geen ze zijn, en alleen met oogmerk, om te dienen ter bevordering van de theoretische kennis der poëzij. Elk beproeve, wat hij aannemen, en wat hij verwerpen moet. Zo min ik tog mijne vrijheid van denken besnoejen laat, even min zoek ik die van anderen te benadee-
len. Als ik het mijne gezegd, en, zo veel mijn vermogens toelaten, betoogd heb, is mijn taak afgedaan; oude tegenwerpingen op nieuw te beantwoorden, opgegeven bewijzen met
andere woorden nog eens te herhalen, en loutere magtspreuken, of verwijtingen, te weder-
leggen, zal mij nimmer bezig houden, in die weinige uren, welke ik aan de behandeling van de theorie der schoone wetenschappen nog toewijde; en waarin ik niets meer bedoele dan mij zelf te leeren, mij te vermaken, en anderen nuttig te zijn.

Inleidende verhandeling over de middelen
ter verbetering der Nederlandsche poëzij

Gelijk ik voor de theorie der schoone kunsten en wetenschappen eene in-
leiding geplaatst heb, ten einde mijne lezers eenigszins voortebereiden
tot eene wijsgeerige behandeling der kunsten, zo wil ik ook, voor mijne
eigene verhandelingen over de poëzij, eenige aanmerkingen laten vooraf-
gaan, ten nutte, zo ik hope, van jonge digters; eensdeels, om hen het le-
zen van deze verhandelingen zelve gemaklijker te maken; en anderdeels,
om in het algemeen die middelen aantewijzen, welken, mijns oordeels, ge-
schikt zouden zijn, om den staat der Nederlandsche poëzij te verbeteren
en te volmaken. Dit laatste heb ik te meer noodig geagt, om dat ik in
mijne inleiding voor RIEDEL de agterlijkheid der Nederlanders, met op-
zigt tot de poëzij, beweerd; en egter mij, daar ter plaatze, overeenkomstig
mijn oogmerk, alleen bepaald heb, tot het aanprijzen van eene wijsgee-
rige beoefening der schoone kunsten en wetenschappen in het alge-
meen, als een geschikt middel om onze nabuuren op zijde te komen; ter-
wijl ik mij, toen, uit hoofde van mijn plan, niet kon inlaten in eene
nauwkeurige opgave van die middelen, welken bijzonder dienstig zou-
den zijn om aan onze poëzij eenen grooter luister bijtezetten.

Ofschoon derhalven velen, gelijk ik verwacht had, van oordeel zijn, dat
ik den staat onzer poëzij verkeerd beschouwd heb, en dat er geen agter-
lijkheid plaats heeft; ofschoon ik daarover verder niet twisten, maar lie-
ver alleen mij zelf en anderen onderrigten wil; zal egter zulk eene verhan-
deling als deze, noch nutteloos, noch onaangenaam zijn. Zij tog, die het
allermeest van mij verschillen, zullen het, denke ik, daar in met mij eens
zijn, dat onze poëzij nog zoude kunnen verbeterd worden; en dat hij,
die daartoe de middelen opgeeft, of nader ontwikkelt en duidelijker voor-
stelt dan tot hier toe geschied is, niet geheel en al nutteloos werkt; al
was het dan, dat de beweegredenen, welken hem tot dezen arbeid hebben
aangezet, niet zeer gegrond waren. Vordering kan men altoos maken, zo
lang men nog tot de volmaaktheid niet gekomen is; en wie zal zig verme-
ten, deze bereikt te hebben? In die vooronderstelling derhalven, schrijve
ik deze voorbereidende verhandeling, ook met dit oogmerk, om mij zelf
en andere aankomende digters te onderrigten, op wat wijze wij ons te oe-
fenen hebben, om te vorderen in eene kunst, die met regt hooggeschat,
maar dikwijls al te zeer *en bagatelle*, gelijk men zegt, behandeld wordt.
Hoe zeer tog de gave der poëzij een geschenk der natuur is, blijft egter
de vermeerdering en beschaving daar van eene vrugt van nadenken en ge-
regelde oefening. Zelfs is dit in zo ver waar, dat sommigen, die in het be-
gin ver af waren van eenigen naam te maken, door naarstigheid en oefe-
ning eenen aanmerkelijken trap bereikt hebben; de anecdote van
Dionysius van Syracuse beslist dit.¹

¹ Die ze zig niet kan herinneren, leze dezelve bij ROBERTSON in zijne *Gesch. van Grieken-
land*, D. III. bl. 132 en verv. van de Nederduitsche vertaling.

Wij inwooners van het gezegend Nederland hebben ook, met opzigt tot de poëzij, uitnemende voorregten. De koelheid en onverschilligheid, welke men ons wel eens te laste legt, is op verre na zo groot niet, als men zig buiten 's lands verbeeldt; en zij is ver van algemeen te zijn. Gevoelige zielen, menschen van eenen levendigen, werksamen en doorzettenden geest vindt men in onze lage landen zo veel als ergens; en de lust tot het lezen van poëtische stukken, benevens de beoefening der dichtkunst zelve, is bij ons groot en algemeen genoeg, om iemand, die in staat is nationale gaven te onderkennen en optemerkten, in staat te stellen, den Nederlanders, op de lijst der ware digters, eene aanzienlijke plaats toetewijzen; en te erkennen, dat ons land ook zulken kan aanwijzen, die men onder de digters van den eersten rang tellen kan.

De zugt tot den koophandel verdooft ook geenszins de poëtische genie: maar gesteld zijnde, zij deed zulks; dan is nog het aantal der zulken, die noch kennis van – noch betrekking op de negotie hebben, zo in als buiten de eigenlijke koopsteden, groot genoeg, om daar onder beoefenaars der poëzij, en digters aantetreffen: om niet te zeggen, dat velen onder onze digters kooplieden zijn, of geweest zijn. Er is mogelijk geen land, daar men meer lieden vindt, die tijd en gelegenheid hebben om de Zanggodinnen hulde te doen, zonder dat zij daar door hunne bezigheden eenigermate behoeven te verwaarlozen. 't Is waar, wij leven onder geen Griekschen hemel; de schoone tooneelen der natuur, die Italie, of Arcadie opleveren, hebben wij niet. De gezigten van Zwitserland ontbreken ons; maar behalven dat wij hier in met sommigen onzer nabuuren eenigszins gelijkstaan, ontbreekt het ons egter aan geen uitnemende landgezigten, en andere gelegenheden, om de schoone natuur, in hare bekoorlijke voordbrengselen, te beschouwen: ik heb ook daarenboven, in mijne Verhandeling over het aangeboorne in de poëzij, met voorbeelden aange-toond, dat er in alle landen, en onder alle hemelstreeken groote digters gevonden worden.

En is de aanmerking waar, dat de vrijheid in den burgerstaat altoos zeer voordeelig voor de schoone kunsten geweest is, dan kunnen wij ons beroemen, een groot voorregt boven anderen te bezitten. Burgerlijke, persoonlijke, godsdienstige vrijheid geniet bij ons elk ingezeten; en ieder heeft alle reden om zig daar over te verblijden, dat hij van niemand, op eene slaafsche wijze, behoeft aftehangen. Even zo is het met onzen godsdienst gelegen. Deze is ook van dien aart, dat zij den digter veelvuldige gelegenheid geeft, om zijnen geest optewekken, zijn hart aantebazen, en aan zijne voorstellingen die aandoenlijkheid, die belangrijkheid, die levendigheid te geven, welke men in ware digtstukken met zo veel reden verwacht en vordert. En welk een ruimte van stof verschaft onze geschiedenis aan den Vaderlandschen digter niet!

Het mangelt ons insgelijks, door onzen handel zelf, aan geen gelegen-

heid om de voordbrengselen onzer nabuuren te leeren kennen, en daarmede ons voordeel te doen. Aanleiding is er ook genoeg, om talen te leeren, door de menigte der vreemdelingen, welken vooral onze koopsteden bezoeken; zo dat, wanneer de Nederlanders in dit stuk weigeren gebruik te maken van de vorderingen hunner nabuuren, zulks niet aan hunne omstandigheden, maar aan hunne vooroordeelen of nalatigheid zoude te wijten zijn.

Ik roer dit alles slegts ter loops aan, om dat het niet regtstreeks tot mijn plan behoort; terwijl ik er alleen daarom melding van make, om aantetoonen, dat onze poëzij waarlijk in eenen allerbloeiendsten staat kon zijn, en dat onze agterlijkheid daar in, voorondersteld dat deze plaats heeft, haren grond heeft, of in onze nalatigheid, of in onze vooroordeelen.

Ik ga derhalven, zonder verdere voorbereiding, aanstonds tot de hoofdzak zelve over: en vermits ik daar toe melding maken moet van onze taal, zal ik mijne aanmerkingen, over de middelen ter verbetering van onze poëzij, beginnen met eenige bedenkingen over de geschiktheid van onze taal voor de poëzij, en de grootere volmaking van dezelve door de taal rijker te maken, en daarenboven een gevestigder onderscheid tusschen den digterlijken en prosaischen spreektrant intevoeren. Zo ik de zaak wel doorzie, is onze Nederduitsche taal in den grond zo geschikt voor de digtkunst, als eene der nieuwere talen. Zij is zagt, vloeiend, deftig, edel, rijk, kragtig, duidelijk, zinnelijk; in één woord, zij heeft alle die vereischten, welke noodig zijn aan eene taal, zal zij een goed werktuig zijn voor den digter om zijne gewaarwordingen medetedeelen. Dit behoeft geen bewijs voor hen, die door het lezen van HOOFT, VONDEL, VOLLENHOVE, POOT enz. daar van zijn overtuigd geworden; en onlangs nog heeft de Hr. LE FRANCQ VAN BERKHEY, een man zeker van veel genie, in een digtstukjen, bijzonder daar toe geschikt, er een beslissend voorbeeld van gegeven²; maar het geen ik hier wilde aantoonen, en waar op ik wilde aandringen, is dit, dat men onze taal, in het algemeen, en dus ook met opzigt tot de poëzij, tot eene grooter volmaaktheid bragt. Rijkheid en duidelijkheid zijn twee eigenschappen, die eene taal bijzonder geschikt maken tot het mededeelen der denkbeelden. Hoe grooter deze zijn, hoe gemaklijker het valt, dat geen, het welk men gevoelt, voorstellen; daar integendeel een geringe mate van deze hoedanigheden, den schrijver buiten staat stelt om zig uittedrukken; of hem noodzaakt, op eigen gezag zijne taal, met woorden niet alleen, maar zelfs met spreek-

² Wil men zien, hoe TEN KATE over de voortreffelijkheid onzer tale oordeelt, men leze zijne *Aanleiding*, D. 1. bl. 11.

wijzen, nieuwe wendingen enz. te verrijken, bij aldien hij niet van zig verkrijgen kan om te zwijgen.

5 Twee dingen zijn het derhalven, die ik, met opzigt tot de nederduitsche taal, wilde gedaan hebben. Voor eerst, dat men ze rijker maakte uit hare eigen bronnen; en ten anderen, dat men den man van genie meer vrijheid gaf, om ze naar zijnen zin te dwingen; en dat men hem niet kwalijk nam, bij aldien hij uit andere taalen zulke woorden, touren enz. ontleende, die hij tot het voorstellen van zijne gewaarwordingen noodig agt, en egter op zijnen eigen bodem niet weet te vinden. Wat het eerste
10 aangaat, daarover heb ik alleen aantemerken; dat er veele egte duitsche woorden bij oude Schrijvers gevonden worden, die geheel in onbruik geraakt zijn; zelfs onder dezulken, welken KILIAAN, PLANTIJN en anderen in hunne woordenboeken geplaatst hebben; dat de lijst van zulke woorden uit de beste Schrijvers der zestiende, ja der zeventiende eeuw aanmerkelijk kon vermeerderd worden; dat er vele egte Duitsche spreekwijzen, spreekwoorden, en geestige touren zijn, welken, bijkans geheel
15 vergeten, alleen aan den oudheidkundigen taalkenner bekend blijven. Is dit nu zo; waarom dan onze taal niet verrijkt uit hare eigene bronnen? Waarom aan zulke woorden en spreekwijzen hun burgerregt niet weder gegeven? De taal zou dus doende tot eene veel grooter rijkheid en overvloed gebragt kunnen worden, dan zij tot hier toe is; en de digter zou daar door ook voorzeker gewinnen. Kwam men dan nog te kort, waren er nog denkbeelden uittedrukken, en voorstellingen te doen, waartoe de taal niet genoegzaam was; dan eerst was het tijd om nieuwe spreekwijzen
20 te wagen, en daar door de taal naar zijne denkbeelden te schikken en te dwingen, of zulke wijzen van spreken uit nabuurige en aanverwante taalen overtenemen, als men noodig oordeelde.³

30 ³ KLOPSTOCK heeft, wat dit laatste betreft, in zijne verhandeling, *von der sprache der poesie*, welke men ook vindt in zijne *kleine poëtische und prosaische werke*, s. 52. denzelfden raad aan de Duitschers gegeven, welken ik hier wil invoegen, om dat men er veel van op onze taal kan toepassen: 'De Romeinen, (zegt hij) gingen zo ver, dat zij zelfs de grammaticale idiotismen der Grieken navolgden – Mijne meening is niet, dat de Duitschers dit ook moesten doen (ofschoon ik denk niet veel te wagen, wanneer ik de spaarzame navolging van eenige woordvoegingen uitzondere) ik bedoel alleen, dat men zig door het geschreeuw van zulken, die de platte taal des volks voor goed Duitsch houden, niet moet laten afschrikken, om Grieken en Romeinen in hunne gelukkige poëtische uitdrukking natebooten. Velen van deze uitdrukkingen kan men, uit hoofde van de veelvuldigheid van het gebruik, idiotismen noemen: maar zij moeten egter veelëer met opzigt tot de poëtische uitdrukking over het algemeen beschouwd worden: en dit zo verre, dat daarbij
35 in het geheel niet meer te passe komt, te vragen, of zij grammatikaal goed zijn, dan wel, of zij overeenkomen met de regelen dier poëtische uitdrukking, welke in alle beschaafde taalen verdiende te worden aangenomen.

40 Wanneer men de Hebreeuwsche taal slegts als eene Oostersche wil aanmerken, dan

Maar het stuk dat ik thands behandle, raakt over het algemeen alle wetenschappen, en is dus slegts in het algemeen een middel om de poëzij te volmaken. Ook kan de digter dit alleen niet beginnen; ja schoon hij hier in veel vrijheid heeft, hij kan zijne digtstukken niet opvullen met verouderde, schoon waarlijk egte Duitsche woorden, zonder gevaar te loopen van te vallen in de berisping van POPE⁴:

5
10
Some by old words to fame have made pretence,
Ancients in phrase, mere moderns in their sense;
Such labour'd nothings, in so strange a style
Amaze th'unlearn'd, and make the learned smile.

Ook is het waarlijk belagchlijk, zulks zonder noodzaak te doen: maar met dat al was het te wenschen, dat velen onzer egte Duitsche woorden niet zo in onbruik geraakt waren, dat men zonder zig belagchlijk te maken, zig daar van in een digtstuk niet bedienen kon. Maar dit herstel wagt men voornamelijk van taalkundigen; en het beste middel daar toe is zeker een algemeen aangenomen woordenboek. Wij hopen derhalven, dat de poogingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Lei-

20
25
zoude men ligt daar toe kunnen komen, om de nabootsing van dezelve geheel aftekeuren, uit hoofde van het al te groot onderscheid tusschen de Oostersche en Westersche talen. Maar men laat met reden af, dezelve slegts uit dit gezigtpunt te beschouwen, wanneer wij aanmerken, dat de schrijvers des ouden testaments (ik beschouw hunne werken hier niet verder dan menschelijke) het buitensporige der Oostersche talen, zonder van hun vuur, en gelukkige stoutheden iets te verliezen, vermijd hebben; – dat wij met hunne wijze van uitdrukking gemeenzaam geworden zijn, – en dat zij ons denkbeelden leeren voorstellen, die voor ons van zeer veel gewigt zijn, en van welke wij zeker geen voetstap in eenig Heidensch schrijver vinden. Dit alles saamgenoomen maakt de poëtische uitdrukking van het oude testament, vooral voor hun, die heilige gedigten maken, tot eene rijke bron van nabootsing, die hun dan het beste gelukken zal, wanneer zij de Oostersche uitdrukking, daar dezelve de allerstoutste is, op een zekeren afstand weeten te volgen.

30
35
De gevormde talen hebben veel met elkander gemeen, en veel, waar door zij van den anderen onderscheiden zijn. Ik wil slegts iets bijbrengen van dat geen, het welk sommige, der navolging waardige, talen onderscheidt. Het vuurige en de beeldvolle kortheid der Hebreeuwsche, de volheid en de afgemeten fijne bepalingen der Grieksche, de deftigheid, edelheid en de hooge toon der Romeinsche, de sterkte en stoutheid der Engelsche; de buigzaamheid en innemendheid der Italiaansche, als ook de levendigheid en zorgvuldige zuiverheid der Fransche zal de manlijke en onopgesmukte taal der Duitschers des te gelukkiger bereiken, hoe vrijer de wijze en hoe rijper de keuze zijn zal, waar mede zij navolgt.⁷

40
Zie daar eenige aanmerkingen over dit stuk, welken ik denk, dat met zeer weinige verandering op onze taal, voor al op het poëtisch gedeelte derzelve, kunnen worden toegepast.

⁴ *Essay on Criticism*, vs. 324. alwaar men ook een plaats van QUINTILIANUS, dit onderwerp betreffende, vindt aangehaald; en eene dergelijke bij WARTON *on Pope* p. 146. Men leze vooral over dit stuk de aanmerkingen van HURD over HORATIUS, A.P. vs. 54 en 70.

den, ook daar toe den digter van een spoedig en uitgebreid nut zullen zijn.

Dit dan, zo ver het algemeene aangaat, daar latende, zal ik mij meer bijzonder tot de poëtische taal bepalen. En mijne voornaamste aanmerking
5 daar omtrent is deze: dat de verbetering en volmaking van eene taal, met opzigt tot de poëzij, daar in bijzonder bestaat, dat men ze beeldiger make, en dat men er meer harmonie en melodie inbrengt. Ik moet over deze eigenschappen het een en ander aanmerken: en wel voor eerst over de *zinnelijkheid* of het *beeldvolle*.

10 Elke beschaafde taal is gedeeltelijk poëtisch, gedeeltelijk wijsgeerig; dat is, zij bestaat voor een gedeelte uit zulke teekenen, die ons zinnelijke voorwerpen, voorwerpen voor onze verbeelding, vertegenwoordigen; en voor een gedeelte uit zulke woorden en spreekwijzen, die teekenen zijn van afgetrokken denkbeelden. Van het laatste gedeelte der taal be-
15 dient zich voornamelijk de wijsgeer; terwijl de digter, die voor de verbeelding werkt, van de eerste meest gebruik maakt. Hoe rijker nu een taal is in woorden en spreekwijzen, die zinnelijke voorwerpen aan ons vertegenwoordigen, die zelfs min of meer afgetrokken denkbeelden onder zinnelijke teekenen voorstellen; hoe meer zulk een taal geschikt is voor den
20 digter; om welke reden men zelfs de eerste taal somtijds poëzij genoemd heeft, om dat alle talen in hunnen oorsprong voor het grootst gedeelte, zo niet voor het geheel, bestaan hebben uit zulke woorden en spreekwijzen, die louter zinnelijke voorwerpen voorstelden; maar dit stuk, zo ik meen, in mijne verhandeling *over het aangeboorne in de poëzij*, in zijn waar
25 licht geplaatst hebbende, reken ik mij thans ontslagen, daar over, ter deze plaatse, breedvoeriger te zijn.

Behalven de algemeene volmaking onzer tale derhalven, komt het mij voor, dat het een zeer groot middel ter verbetering van onze digtkunst zoude zijn, wanneer jonge digters, en hunne onderwijzers meer onder
30 het oog hadden het onderscheid tusschen het digtkundig en het wijsgeerig gedeelte der tale. Dat het meer de gewoonte werd, en dat die gewoonte bijna eene wet werd, zig in digtstukken nimmer dan in de uiterste noodzakelijkheid te bedienen van zulke woorden of spreekwijzen, die tot het wijsgeerig gedeelte der taal behoorden; maar zig in tegendeel
35 door oefening en studie daarop toeteleggen, om, wanneer men afgetrokken waarheden wilde voorstellen, alsdan zulke woorden en spreekwijzen bij de hand te hebben, die de zaken, welke men had voortedragen, zinnelijk voor de verbeelding vertegenwoordigden; en als 't ware een woordenboek in zijn hoofd te hebben van onze poëtische taal; denkbeelden, die
40 anders gewoonlijk door wijsgeerige uitdrukkingen worden voorgesteld, te leeren afbeelden door teekenen, die voor de zinnelijke gewaarwording geschikt zijn. Door niet genoeg op dit onderscheid te letten, of, gelijk anderen zig uitdrukken, door het *erkennen* niet genoeg van het *gewaarworden*

te onderscheiden, en het eerstgenoemde in poëtische stukken grooten-
deels te bedoelen, valt men in het drooge en prosaische: want daar de
schoone kunsten op het gevoel en de gewaarwording moeten werken,
zo volgt, dat de voorwerpen die zij ons voor oogen houden, zinnelijk be-
hooren te zijn; dat derhalven de taal der digtkunst van denzelfden aart
5 zijn moet; en dat elke waarheid, die de digter voorstelt, op zulk eene wij-
ze moet worden voorgesteld, dat zij door middel der gewaarwording
wordt waargenomen. Hier toe nu dienen alle metaphoren, beelden, gelij-
kenissen, vergelijkingen, en in een woord alle wijze van uitdrukking,
10 waar door men de aanschouwende erkentenis bevordert⁵: want voorstel-
lingen, die louter op het verstand en geenszins op het gevoel of de ge-
waarwording werken, noemt men droog, en bij gevolg zijn spreekwij-
zen, die daar toe onmiddelijk geschikt zijn, in het geheel niet poëtisch.
Ik zal mijne gezegden met een voorbeeld ophelderen. VONDEL heeft in
15 de alleenspraak van PALAMEDES, in het begin van het Treurspel van dien
naam, bij uitstek gebruik gemaakt van zinnelijke voorstellingen en egte
poëtische uitdrukkingen, maar des te meer steken b.v. deze prosaische re-
gels uit:

Maar zulck een los besluit, valt licht te wederleggen,
20 Dewijl dit slot niet volght uit al 't voorgaande zeggen
Maar eer het tegendeel.

Deze wijze van voorstelling – dat het los besluit, hetwelk men uit de han-
delwijze van PALAMEDES had opgemaakt, zeer ligt te wederleggen was;
en wel daarom, om dat de *conclusie* niet volgde uit de *premissen*, maar juist
25 het tegenovergestelde – is geheel en al antipoëtisch; en waarom? niet om
dat dit denkbeeld niet kon voorgesteld worden. 'De Grieken hebben
mis, wanneer zij uit mijn gedrag dit besluit trekken, dat ik het niet wel
met hun meen.' (De volgende regels, waar in eene wezenlijke wederleg-
ging gevonden wordt, getuigen het tegendeel en zijn volkomen poë-
tisch) – maar – om dat de wijze van voorstelling, zo met opzigt tot den
30 vorm, als met opzigt tot de bijzondere woorden en spreekwijzen, in het
geheel niet geschikt is voor de zinnelijke gewaarwording; en dus behoort
tot dat gedeelte der tale, hetwelk voor den wijsgeer geschikt is.

Zo lang derhalven dit onderscheid bij de digters niet genoeg onder het
35 oog gehouden wordt, maar men poëtische en antipoëtische woorden en
spreekwijzen door elkander in digtstukken gebruikt – zo lang is de poëti-
sche taal bij eene natie niet genoeg bepaald, zo lang heeft zij geene
genoegsame gelegenheid om verrijkt en tot een hoogen trap van volko-
menheid gebragt te worden; en zo lang ook zal men daar, door een na-

40 ⁵ SULZER *Theorie*, art *Sinnlich*, en vooral MARMONTEL *Poétique Franc.* ch. 5. die waardig is
hier over gelezen te worden.

5 tuurlijk gevolg, de beste digtstukken overladen zien met zulke woorden
 en spreekwijzen, die louter prosaisch zijn, die in het geheel geen beelden
 opleveren: waar door er noodzakelijk in zulke stukken, hoe schoon ze an-
 ders mogen zijn, eene zekere droogheid komt, die men in prosaische
 10 schriften verwacht, maar in de poëtische voordbrengsels met regt afkeurt.
 Om derhalven eene taal, in dit opzigt, voor de digtkunst te volmaken,
 is het noodig, dat jonge digters zig toeleggen, om een aantal van zulke
 woorden, touren en spreekwijzen te verzamelen, waar door afgetrokken
 denkbeelden, louter verstandelijke voorstellingen zo konden worden
 15 voorgedragen, dat men de verbeelding aan 't werken hielp; dat men zig
 gewende en tot een wet maakte, nimmer dan in de grootste noodzakelijk-
 heid zulke woorden of spreekwijzen te bezigen, die louter voor den wijs-
 geer geschikt zijn; in de beschaving zijner digtstukken zig veel aftevra-
 gen; is deze en die spreekwijs wel poëtisch? kon ik dit of dat denkbeeld
 20 niet zinnelijker voorstellen? Het gevolg van zulk eene handelwijze zoude
 zijn: *vooreerst*: dat de digters zig minder prosaisch zouden uitdrukken: en
ten tweede; dat men de poëtische taal rijker maken, dezelve tevens naauw-
 keuriger bepalen, en blijkbaarer onderscheiden zoude van de wijsgee-
 rige. Twee dingen, waar naar ik hartelijk verlange, en waar uit ik, zo voor
 de poëzij in het algemeen, als in 't bijzonder voor die van onze natie,
 eene aanmerkelijke verbetering zoude te gemoet zien. 'Het is tog, gelijk
 25 SULZER⁶ zegt, van veel gewigt voor de poëzij, dat zij eene haar alleen ei-
 gene taal bezitte.' Of, gelijk een ander Schrijver aanmerkt⁷; 'Geene natie

25 ⁶ *Theorie*, art. *prosa*: en het is de moeite waardig, te hooren hoe LOWTH zig daar over uit-
 drukt: 'Habet poësis, quacunq̃ue utatur lingua, proprium quoddam ac suum dictionis ge-
 nus, acre, grandiloquum, sonans, verbis amplum et exaggeratum, compositione exquisi-
 tum factumque, toto denique habitu et colore a vulgari consuetudine abhorrens, et
 30 persaepe etiam veluti cum libera quadam indignatione, perrumpens claustra, quibus com-
 munis sermo continetur. Loquitur ratio remisse, temperate, leniter; res ordinate dispo-
 nit, aperte signat, distincte explicat; studet imprimis perspicuitati, ne quid confusum,
 ne quid obscurum, ne quid involutum relinquitur. Affectionibus vero nihil horum admo-
 dum curae est — ut verbo dicam, mero sermone utitur ratio, affectus loquuntur poëticae
 — affectiones sua vi ac natura feruntur in amplificationem; omnia in animo mirabiliter au-
 gent et exaggerant, eaque sublate, magnifice, atque eminenter gestiunt exprimere: quod
 35 duobus potissimum modis assequuntur; partim splendidis imaginibus aliunde arcessitis
 rem ipsam illustrando; partim in elocutionem novas atque mirabiles, quasdam dicendi
 formas inducendo, quae magnam vim habent, eo unice, quod praesentem animi habitum
 et figuram aliquo modo imitentur atque effingant.' *De Poësi sacra Hebr. Prael.* xiv. p. 267.

40 ⁷ Zie *Literaturbriefe*, Th. III. s. 105. Ik zou dit hier mogelijk met eenige voorbeelden op-
 helderen, was het niet, dat ik straks over den poëtischen stijl van HOOFT en VONDEL spre-
 ken zal, bij welke gelegenheid men uit eenige voorbeelden zal kunnen zien, welke de taal
 der poëzij is, in tegenoverstelling over het prose, uit hoofde van de alhier gelegde gron-
 den.

is noch in de poëzij, noch in de prosa uitstekend geworden, die hare poëtische taal niet merkelyk van het prose onderscheiden heeft’.

Men zegge niet, dat het onnoodig is, dit stuk, als een middel ter verbetering der poëzij, en bijzonder der Nederlandsche, optegeven; daar tog
5 elk waar digter, van zelfs, in zijne digtstukken een onderscheiden stijl gebruikt, uit hoofde van zijne gevoeligheid en daar uit voordvloeiende verrukking; en dat hij, die geen digter is, door dezen raad nooit zal in staat gesteld worden, om zig waarlijk poëtisch uittedrukken.

Het laatste sta ik gereedelyk toe, en niets is minder mijne bedoeling,
10 dan, zulken, die geen ware digters zijn, tot het maken van verzen door mijne raadgevingen te willen aanspooren; maar het eerste verdient nader ontwikkeld te worden: welke ontwikkeling tevens de oplossing van de bedenking zal zijn.

In een tijd, waar in de taal eener natie nog in dit opzigt niet beschaafd
15 en verrijkt is, dat men er veele algemeene termen, veele woorden, die afgetrokken denkbeelden beteekenen, in vindt, was zeker mijn raad en bestiering in het geheel niet noodig: en het is daarom dat Lord KAIMES zegt⁸: ‘Het was een van de voordeelen van HOMERUS, dat hij schreef, eer de algemeene termen vermenigvuldigd waren; en men ontdekt de uitstekende genie van SHAKESPEAR daar in, dat hij dezelve vermijdt heeft, na-
20 dat men ze vermenigvuldigd had.’ Houdt men dit onder het oog, dan zal men moeten erkennen, dat een digter, die, uit hoofde van den tijd, waar in hij leeft, zig eene taal heeft eigen gemaakt, vol met algemeene uitdrukkingen, en van woorden voor afgetrokken denkbeelden, zig zo aan
25 het gebruik derzelven kan gewennen, dat hij, zelfs in de hitte zijner verrukking, zig daar van bedient – dat hij derhalven, ook dan, wanneer het hem aan geen levendigheid, of aandoening ontbreekt, zijne gedachten, zijne gewaarwordingen en gevoelens, op zulk eene wijze, het zij voor het geheel, het zij dan ook slegts voor een gedeelte, zoude kunnen voorstellen, dat de wijze van uitdrukking droog ware; en dat hij dus zijnen lezer
30 niet zoude doen gevoelen, wat hij wilde dat deze gevoelde, immers niet in die mate, waar in hij het begeerde – en dit niet door gebrek aan gevoel in zig zelven – maar alleen, door gebrek aan oplettendheid, om dat gedeelte van zijn taal, waarvan hij zig bedienen kon en moest, tot het mededeelen zijner denkbeelden te gebruiken: want, daar hij zelf in verrukking
35 is, zal hij door middel der afgetrokken denkbeelden zig de beelden voorstellen, waar uit deze laatsten samengesteld zijn – maar zijn lezer, die door middel van deze voorstelling moet aangedaan worden, moet de voorwerpen in zijne verbeelding voor zig zien, en daar toe zijn algemeene termen niet voldoende. De zaak op deze wijze beschouwd zijnde, zal
40

⁸ *Elem.* ch. XXI.

de tegenwerping van zelfs verdwijnen, en men zal in tegendeel dezen mijnen raad voor noodzaaklijk houden; vooral voor zulke digters, die wijsgeerige stoffen behandelen, leerdigten schrijven, en derhalven, door de natuur hunner onderwerpen, nog meer dan anderen bloot staan, om
5 door het gebrek van beeldvolle uitdrukkingen droog en prosaïk te worden. Het zij al eens zo, dat sommige uitstekende geniën, die tog altoos weinig zijn, dezen raad niet behoeven, zij blijft daarom niet min noodig voor zulken, die schoon in eenen lageren kring geplaatst, egter ook hunne verdiensten hebben; en, door middel van dusdanige aanmerkingen,
10 vorderingen kunnen maken, welken zij buiten dat mogelijk niet zouden gemaakt hebben. Zij vooral hebben daarom ook noodig, zulke digters te lezen en te bestudeeren, die, gelijk HOMERUS, OSSIAN, en de Heilige digters, in een tijd leefden, waar in de uitdrukkingen meestal bijzonder en niet algemeen waren. Men plaatst zig daar door als 't ware in het beste tijdvak der poëzij, en leert van hun de egte taal der hartstogten.

Maar er is nog ééne bedenking, tot welke ik aanleiding gekregen heb, door het lezen van de volgende aanmerkingen⁹: dat namelijk de poëzij, lang voor dat men prosa had, tot haar grootste toppunt gestegen was – dat de prosa daar op de digtkunst verdrongen had, en dat deze laatste
20 nimmer wederom hare vorige hoogte had kunnen bereiken – dat de eerste digters daarom onnavolgblijk zijn – dat men in de volgende tijden slegts berijmde filosofie of middelmatige poëzij heeft – en eindelijk – dat de taal, tot de netheid en rondheid van het prosa gebragt, hare zinnelijke schoonheid verloren heeft, en in plaats van eene taal der hartstogt, eene voor het verstand geworden is.

Ik zal deze aanmerkingen allen hier niet wikken en wegen; maar de vraag, die hier egter dient beantwoord te worden, is deze: kan men, in een tijd, waar in de taal, door de beschaafdheid der natie, en de beoefening der wetenschappen, eene wijsgeerige gedaante gekregen heeft, diezelfde taal nog zo gebruiken, dat zij hare oorspronkelijke zinnelijke
30 schoonheid niet verliest; en daar door nog even zo goed als te voren geschikt is voor den poëtischen stijl – dat is te zeggen – is er niet alleen in zulk een taal nog een wezenlijk onderscheid tusschen poëzij en prosa mogelijk? – maar daarenboven; – kan dan de poëtische taal immer die zinnelijke schoonheid verkrijgen of behouden, welke zij gehad heeft, voor dat
35 de taal eene wijsgeerige gedaante heeft aangenomen?

Wat de eerste vraag aangaat, dit is zeker, dat zij, die in zulk een tijd leven, waar in de taal wijsgeerig geworden is, zig van hunne kindsheid af van dezelve als zodanig hebben leeren bedienen; en dat zij derhalven
40 moeite moeten aanwenden, om de taal, waarvan zij, als digters, gebruik

⁹ Zie de *Fragmente über die neuere Litteratur*, Th. I. s. 35, 36.

willen maken, zodanig van de wijsgeerige te schiften, als noodig is, om
 dezelve zinnelijk te doen zijn: daar zij integendeel, die, gelijk HOMERUS,
 OSSIAN enz., van kindsbeen af, aan een louter zinnelijke taal gewoon wa-
 ren, altijd zonder moeite digtkundig spraken, zo dra zij door hunne ge-
 5 gevoeligheid aangezet werden, om hunne gewaarwordingen medetedeelen.
 Daar in zijn deze twee dan onderscheiden; de eene spreekt zijne natuurlij-
 ke, en de ander, eene, door oplettendheid en kunst uitgezogte, taal. –
 Maar – staat hier nu *natuur* en *kunst* tegen elkander over, in dien zin, waar-
 in men doorgaands de eerste goedkeurt, en de laatste verwerpt? Zeker is
 10 het, dat hij, die, onder het spreken, op zijn woorden moet agt geven;
 en, in verrukking zijnde, slegts een gedeelte van zijne, als 't ware aange-
 boorne taal, gebruiken mag, aan ketenen ligt, die voor den digter, voor
 den man, die uit zijn hart tot het hart van anderen spreekt, in den eersten
 opslag ondragelijk zijn – Maar kan hij aan die ketenen niet gewinnen?
 15 of liever; kan de gewoonte hem het onaangename en lastige daarvan niet
 ontnemen? – Dat is te zeggen: Kan iemand, die een geboren digter is,
 en van dit gebrek zijner taal, wat de poezij betreft (want over het geheel
 genomen is dit gebrek eene volmaaktheid), bewust, zig niet gewinnen
 aan dergelijke woorden, woordvoegingen en beeldvolle uitdrukkingen,
 20 welken zijne taal tot eene zinnelijke taal maken? kan hij door deze ge-
 woonte niet verder komen, en zig eene zinlijke taal veel sterker eigen ma-
 ken, dan hij in staat is, om zig de Grieksche, Latijnsche enz. te doen –
 kan hij daar in, door het vlijtig lezen en bestudeeren van de beste dig-
 ters, met opzigt tot dit onderscheidene in de taal, niet tot eene merkelijke
 25 hoogte komen; zo dat hij, als digter arbeidende, zonder merkelijk onge-
 mak, het wijsgeerige gedeelte zijner tale missen, en alleen het poëtische
 gedeelte daar van gebruiken kan? Hebben HOOFT en VONDEL hetzelfde
 niet gedaan? hebben zij zig niet gewend, om, uit hunne taal, slegts dat
 in hunne digstukken overtenemen, wat zij oordeelden geschikt te zijn?
 30 Hij die over dit stuk zeer schone aanmerkingen lezen wil, zie hetgeen de
 groote TEN KATE, over de beschaving van eene taal met opzigt tot de
 fraaie en sierlijke behandeling, gezegd heeft¹⁰, want de plaats is veel te
 lang, om ze hier uitteschrijven.

Schoon tog eene spraak wijsgeerig is geworden, zij heeft haar zinnelijk
 35 gedeelte niet verloren voor hem, die zig toelegt, om dezelve, uit de egte
 bronnen, te verrijken; die zig daarenboven aan de willekeurige bepalin-
 gen der taalkundigen niet stoort, maar aan de analogie zijner tale, of aan
 de voorschriften van het gezond menschenverstand voornamelijk gehoor
 geeft. Overal, waar zijne uitdrukkingen de egte afdruksels zijner gedag-
 40 ten zijn, en zijne gedagten niet strijden met het gezond verstand, kan

¹⁰ D. 1, bl. 14. en verv.

een digter zijne wijze van uitdrukking, zijne woordvoegingen, voor taal-
 kundig goed, ja dat meer is, voor natuurlijk houden, al was het, dat de-
 zelve door de zogenaamde taalkenners werden afgekeurd.¹¹ Ontbreekt
 het hem derhalven aan geen genie; heeft hij de natuur genoeg bestu-
 5 deerd, om geene geleende, maar oorspronkelijke beelden bij der hand te
 hebben, ten einde zijne gevoelens zinnelijk uittedrukken: en heeft hij zig
 gewend, om in dat geval zig niet te bedienen van het wijsgeerig gedeelte
 zijner sprake; dan zal deze zijne verkregene hebbelijkheid, hem niet tot
 nadeel strekken, noch zijne natuurgaaf onderdrukken, maar hem behulp-
 10 zaam zijn; en hij zal daar door de kunst bezitten, om natuurlijk te zijn –
 en derhalven is er voor die weinigen, die dit vermogen bezitten, (en waar
 zijn groote en ware digters menigvuldig?) mogelijkheid, om zig in eene
 waarlijk zinnelijke taal uittedrukken, en bijgevolg heeft ook deze wijsgeer-
 15 ige taal hare zinnelijke schoonheid niet verloren, ofschoon er weinigen
 zijn, die van dezelve, als zodanig, gebruik kunnen maken. – Het wezen-
 lijk onderscheid tusschen den poëtischen en prosaischen stijl blijft derhal-
 ven niet slegts mogelijk, maar heeft ook waarlijk plaats, bijaldien het zulk
 eene natie aan geen groote geniën en oorspronkelijke digters ontbreekt,
 die, door hunne voordbrengsels, dit onderscheid in voorbeelden betoo-
 20 nen: en zulke digters zijn het ook waarlijk, die aan dit onderscheid, door
 hunne Schriften, de dadelijkheid geven; en daar door zelfs den weg banen
 voor geniën van den tweeden rang, om hetzelfde voetspoor te betreden.
 Men hoore b.v. het geen Mr. THOMAS¹² zegt over de verdienste van den
 digter met opzigt tot de taal: ‘Ce sont les poètes, qui donnent aux langues
 25 l’éclat, le mouvement & la vie; ce sont eux, qui étudient la marche pas-
 sionnée des idées, apprennent aux signes des idées à se passionner de
 même. Les poètes parcourent dans la nature tout ce qui donne des impres-
 sions ou agreables ou fortes, & transportent ensuite ces beautés, ou ces
 impressions dans le langage. Ils attachent par une sensation un corps à
 30 chaque idée, donnent aux signes immobiles & lents la legereté & la vî-
 tesse, aux signes abstraits & sans couleur l’éclat des images, aux êtres qui
 ne sont vus & sentis que par la pensée, des rapports avec tous les sens.’
 Zoo mogelijk als het derhalven, naar mijne gedagten, is, dat eene be-
 schaafde en wijsgeerige taal hare zinnelijke schoonheid behoudt, en er

35 ¹¹ Z. b.v. HUIDECOPER Pr. bl. 48, 49. Daarom zegt ook MICHAËLIS, *over den invloed der tale*
 enz. p. 10. van de digters sprekende: aangemerkt als classische schrijvers, worden de dig-
 ters van de geheele wereld gelezen; alle hunne nieuwigheden, hunne fouten zelfs, beha-
 gen, om dat ze van zo veel schoonheden verzeld gaan; en zij vinden navolgers genoeg,
 40 waar door hunne uitdrukkingen algemeen worden aangenomen. Men leze ook dezelfde
 verh. bl. 150. 152; en de aanmerkingen van HURD over het geen HORATIUS *callida junctura*
 noemt, A.P. vs. 47. 48.

¹² *Essai sur les eloges* Tom. 1, p. 114.

een wezenlijk onderscheid blijft tusschen de prosa en de poëzij; zo noodzakelijk is het, dat er ware digters bij eene natie gevonden worden, of reeds geweest zijn, om aan deze mogelijkheid de dadelijkheid te geven: buiten dat tog zal deze zinnelijke schoonheid gelijk zijn aan een verborgen schat,

5 die er wel is, maar dewelke onbekend, en daar door van geen gebruik is.

Of het nu waar is, dat de eerste digters onnavolgbaar en de poëzij der latere tijden slegts rijmelarij, of ten hoogsten middelmatig is, zulks zou ik niet durven toestemmen. Vooreerst dunkt mij dat de heilige digters, die, gelijk DAVID, SALOMO, JESAJAS enz. te voorschijn kwamen, na dat

10 men reeds in prosa schreef, niet minder zijn, dan hunne oudste voorgangers: maar ook ten anderen – de beste digters onder de Grieken en Romeinen zijn te gelijk te voorschijn gekomen met de beste redenaars en historieschrijvers. In de tweede eeuw van Griekenland vindt men wel geen HOMERUS maar egter ANACREON, PINDARUS, ESCHYLUS, SOPHOCLES, EURIPIDES, benevens ISOCRATES en LYSIAS, – te samen met HERODOTUS, THUCYDIDES en XENOPHON – In de gouden eeuw der Romeinen had men VIRGILIUS, HORATIUS, TIBULLUS enz. met de historieschrijvers en redenaars – Hetzelfde zoude men van veele der hedendaagsche volkeren kunnen aantoonen; en schoon het waar is, dat de toeneming der beschaaftheid, der wijsgeerte, en der kunsten zoo wel op de voorstellingen der Digters, en de keuze hunner onderwerpen invloed gehad heeft, als op den nationalen smaak, zo volgt daar niet uit, dat men den digterlijken stijl niet heeft kunnen behouden; of dat de taal hare zinnelijke schoonheid verloren heeft; maar integendeel moet men zeggen, dat zij, door

20 het belangrijke der onderwerpen, door den wijsgeerigen geest en de voorstelling van een grooter getal nuttige waarheden, gewonnen heeft; zonder dat het verlies der zinnelijke schoonheid onmiddellijk uit deze aanwinst volgen moet. – Maar ik geloof, dat men de oorzaak van deze ongegronde stelling, welke ik hier tegenga, gedeeltelijk daarin te zoeken heeft – dat men de oudste en beste Digters onder eene natie vergelijkt met het gros der lateren, zonder dat men in de vergelijking agt geeft op de aangeboren genie derzelven – Ik wil zeggen – De oudste tijden, toen er geen middelen tot bewaring der schoone voordbrengsels waren dan het schrijven, of het geheugen, hebben ons slegts weinige stukken

30 overgeleverd – De beste zijn doorgaands tot ons overgekomen; om dat zij, het meest behagende, ook den diepsten indruk maakten; maar van later tijden, sedert den herbloei der fraaie letteren en de uitvinding der drukkunst, zijn ze schier allen tot ons gekomen: als deze allen, over het algemeen vergeleken worden met de overgeblevene der ouden, dan zullen de ouden bij veelen den prijs behalen. Maar men kan aan deze wijze van vergelijking zijne goedkeuring niet geven, bijaldien men onpartijdig oordeelen wil. Er is geene natie in de wereld, die een groot aantal van oorspronkelijke en uitstekende digters gehad heeft. ‘On trouvera, zegt

40

VOLTAIRE ¹³, mille genies, qui sauront arranger un ouvrage et le versifier d'une maniere commune; mais le traiter en vrais poëtes, c'est un talent, qui est donné à trois ou quatre hommes sur la terre'. Het kan derhalven zeer ligt gebeuren, dat eene natie in beschaafdheid vordert, in de wijsgeerte en andere kunsten groote voordgangen maakt, maar egter zulk een waar digtergenie niet voordbrengt, het zij hetzelfde waarlijk niet geboren is, het zij deszelfs ontwikkeling door beletselen, die menigvuldig kunnen zijn, verhinderd is. Uit gebrek nu van zulk een waar digtergenie, en het groot aantal van middelmatige geniën, te willen besluiten tot het verlies der zinnelijke schoonheid van eene taal – of het gebrek van ware digtergeniën uit de wijsgeerige gedaante der taal te willen afleiden, zou, mijns bedunkens, zeer verkeerd zijn. Men zou, om aantetoonen, dat de eerste digters altoos den voorrang behouden, moeten bewijzen, dat de wijsgeerige gedaante der taal aan een digter, die in genie gelijk stond met de ouden, zulke beletselen in den weg legt, welken hij onmogelijk kan overwinnen; en dan eerst zoude men met grond kunnen staande houden, dat men, in eene wijsgeerige eeuw, geen digters, gelijk aan de oudsten, verwagten kon: en dat egter die beletselen niet onoverkomelijk zijn, hebben wij, zo ik vertrouwe, ten allerminsten zeer waarschijnlijk gemaakt.

Maar mijn lezer zal, denk ik, met deze algemeene aanmerkingen niet te vrede zijn; en daarom van mij vorderen, dat ik de opgegevene vragen, ook met opzigt tot onze Nederduitsche taal en digtkunde beantwoorde; en daar zulk een eisch in eene verhandeling als deze, allerregtmatigst is, zal ik daar aan ook, zo ver ik de zaak doorzie, trachten te voldoen.

Dat onze taal deftig, kragtig, welluidend, zagtvloeiend, vol harmonie, en melodie, voorzien van beeldvolle uitdrukkingen, en dus ook zinnelijk schoon is, bevestigen onze beste digters en onze vertalingen. Deze laatsten bewijzen voornamelijk de rijkheid.¹⁴ Maar hoe schoon en treffende zijn niet onze vertalingen der heilige digters? want dat dezelve hier en daar donker zijn, komt niet zo zeer uit de armoede der taal, als wel uit hoofde van gebrek aan kennis der oorspronkelijke taal in welke zij geschreven zijn – der zeden en gebruiken van dien tijd – der bijzondere plaatselijke omstandigheden of gebeurtenissen, waar op deze en gene uitdrukkingen toespelingen zijn, enz. – en dat hebben zij gemeen met veele stukken der oudheid: maar met dit al ziet men uit deze vertalingen, dat onze nederduitsche taal, zo goed als eene der nieuweren, voor de digtkunst geschikt is; en dat de digtkundige stijl, daarin even als in die anderen, onderscheiden zijn kan van den prosaischen; en ook dadelijk zoda-

¹³ *Poétique*, Tom. I. p. 23.

¹⁴ Verg. hier MICHAËLIS, in zijne verh. *over den invloed der taal* &c. p. 71. en hoe TEN KATE over de geschiktheid der Nederduitsche taal tot het vertalen, oordeelt, kan men zien D. I. bl. 51.

nig is, wanneer hij wel gebruikt wordt: want ontbrak het ons aan zinnelijke uitdrukkingen, hoe konden wij dan eene nauwkeurige vertaling geven van stukken die vol beelden zijn? Behalven nu de vertalingen der Bijbelsche digtstukken hebben wij er insgelijks van Noordsche digters, gelijk genoegzaam blijkt uit TEN KATE'S vertaling van *het gezang van Lodbrog*. OSSIAN is insgelijks voor ons zo min onvertaalbaar als voor de Engelschen; en – om ook een voorbeeld uit de nieuwere aantevoeren – wie herkent den schoonen, zinnelijken, en beeldvollen stijl van YOUNG niet in de voortreffelijke vertaling van LUBLINK? want dat, met dit al, vertalingen doorgaans minder zijn dan het oorspronkelijke, spruit dikwijls, ja doorgaans uit geheel andere oorzaken voort, dan uit een eigenlijk gezegde armoede; en wel meest al uit de onkunde van den vertaler. Wanneer integendeel een genie vertaalt, maakt hij zijn eigen taal rijker en leert somtijds zijne landgenooten spreken over onderwerpen, welke men te voren nimmer behandeld, en op eene wijze, welke men tot hier toe voor onmogelijk gehouden had.

Maar hebben wij nu reeds zodanige digters gehad, die door hunne voordbrengsels het onderscheid tusschen de prosaische en poëtische taal zo hebben vastgesteld, dat men zeggen kan, dat wij voor de digtkunst en het prosa eene onderscheidene spraak hebben; en zo ja, is dan de poëtische taal reeds zo volmaakt, als men dezelve zou kunnen verwagten? of, zo dit nog geen plaats heeft, welke zijn dan voor ons de bijzondere middelen om tot die volkomenheid te geraken? In de beantwoording dezer vragen zal ik alles kunnen bijbrengen, wat ik over het stuk van den digterlijken onderscheiden stijl, met opzigt tot de Nederlandsche taal en digtkunde, te zeggen heb.

Ik zal egter hier over de harmonie en melodie der poëtische uitdrukking, ofschoon tot de zinnelijke schoonheid behoorende, nog niet spreken, uit hoofde dat ik daarover, straks, meer opzettelijk zal handelen; maar ik zal mij bepalen tot het beeldvolle, het kragtige, het stoute der poëtische taal, in zo verre dezelve zig daar door van het prosa onderscheidt, en zig boven dezelve verheft.

Wanneer wij onze afkomst van de Germanen, en die van onze taal van het oude Gothische en Noordsche onder het oog hebben, dan zijn onze oudste digters de Barden: en al het geen over dezelve door TACITUS, en CAESAR, vervolgens door PELLOUTIER, MILLOT, MALLET, MARTIN en anderen gezegd en verzameld is, kan men ook op onze oudste digters toepassen; maar daar dit thands mijn oogmerk niet is, en ik alleen van de Nederduitsche, van welken MELIS STOKE de oudste is, spreken wil, kan ik, gelijk P. HUIZINGA BAKKER¹⁵ omtrent de verzificatie gedaan heeft, met

¹⁵ Zie de werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, D. v.

alle regt zeggen, dat, wanneer wij onze digters, voor HOOFT en VONDEL, inzien, wij alsdan zullen bemerken, dat men toen zo min in het beeldvolle en het stoute, als in het melodieuze, groote vorderingen gemaakt heeft; en dat wij den eersten, en tevens eenen grooten stap, met deze
5 twee uitstekende vernuften gedaan hebben. VONDEL toont zeer klaar aan, dat hij over het wezen der poëzij gezet gedacht, en veele ware regels ontdekt heeft, die zijne voorgangers of niet gekend, of ten minsten niet beoefend hebben.¹⁶

In de verzen van HOOFT bespeurt men reeds den man, die, door middel
10 van eene beeldvolle taal, tot het hart spreekt. Hij die b.v. alleen zijne nagevolgde Psalmen met aandacht leest, zal moeten erkennen, dat veelen van zijne nagebootste beelden het kenmerk der oorspronkelijkheid hebben: en ik wil met eenige voorbeelden aantoonen, welke vorderingen dit groote vernuft daar in gemaakt heeft; met hoe veele nieuwe wendingen en beeldvolle uitdrukkingen hij onze poëtische taal verrijkt heeft, en
15 hoe hij daar door, anderen nabootsende, door oorspronkelijkheid zelf een modél geworden is.

In den VII^{den} *Psalm*, leest men vs. 13, 14, 16 en 17,

Hij heeft zijnen boge gespannen, ende dien bereidt, ende heeft
20 dootlicke wapenen voor hem gereet gemaakt. – Hij heeft eenen kuil gedolven, ende dien uitgegraven, maar hij is gevallen in de groeve die hij gemaakt heeft. Zijne moeite zal op sijnen kop wederkeeren, ende zijn geweld op sijnen schedel nederdalen.

HOOFT heeft dit op deze wijze uitgedrukt:

25 De steevighe armen zijner booge
Zijn strak gestropt, en reedt ter tooge;
De flits daar op; hij neemt zijn mik:
Altsaamen in een oogenblik.

30 Die d'aard', tot 's anders val opwroeten,
Verraaden zelf hunn' eige voeten.
Die ong'luk timmert, stort het op
De winkel 's quaads, zijn eigen kop.

en, zegt DAVID Ps. XXIII. vs. 1.,

De Heere is mijn Herder.

35 HOOFT behoudt het denkbeeld, maar verandert het beeld, door levendig en treffend te zeggen:

Mijn harders zijn de Goddelijke zorgen.

¹⁶ Zie slegts zijne *Aanleiding tot de Nederd. Dichtkunst*.

en voor:

Al ging ick ook in een dal der schaduwe des doods.

zegt HOOFT:

5 Al stond ik ook in naarheid onder aarde,
En in mijn licht, de doodt –

In den CIII. Ps. vs. 14.

Gedachtig zijnde dat wij stof zijn.

drukt HOOFT op deze wijze uit:

10 Hij, bij zich zelf, verschoonende onze gangen
Zeit: 't is maar stof, daar zij af t'zamen hangen.

en in den CIV. *Psalm* vindt men er veelen. b.v. vs. 1.

15 'T veelvoudigh kleedt, van purper, zat vermaalt
Met peerlen, goudt, en diergesteent dat straalt,
Is duister, doof, en maar een kleedt van rouwe
Bij 't rijke licht daar ik u in aanschouwe.

en vs. 8. en 9.

20 'T gebergte stak (toen gij 't ô vloên ontliept)
Zijn kruinen op. Tot hunn' bezette diept
Ontvielen toen, en schooven neêr de daalen.
Tzint zedig is de zee, en past op paalen.
Dien dwingelandt gij schanst van 't aardrijk af,
Dat hij 't niet weêr bedelve in 't natte graf.

en vs. 15.

25 Op dat de zorgh van 't klemmend' harte stuif,
Met krachtigh nat ghij zwellen doet de druif;
En schenkt ons wijn, schoon, smakelijk en geurig;
En vult met vreugd de borst te vooren treurig.

en Ps. CXIII. vs. 9.

30 Hij heffende uit het slijk en zandt
Den armen, en den kleinen, plant
Hen aan der groote vorsten zijde.
D'onvruchtbaar' huisvrouw, afgemat
Van troosteloosheid, geeft hij, dat
Een zuigeling haar borst verblijde.

35 Zie daar in eenige weinige, doch treffende voorbeelden aangetoond, hoe
HOOFT, als navolger, met de daad getoond heeft, dat wij waarlijk eene zin-
nelijke en beeldvolle taal hebben, die van het prose onderscheiden is. Het-

zelfde zal men aantreffen, bijaldien men ook zijne oorspronkelijke stukken doorloopt. In zijn *Troost in wederspoed*¹⁷, daar hij dit denkbeeld, *na lijden komt blijdschap*, onder verscheiden beelden voordraagt, vindt men veele schoone poëtische gedagten. Zijne zangen zijn vol aartige touren en wendingen, waar men de uitwerkingen der liefde, onder treffende, bevallige en naïve beelden ziet voorgesteld.

Zo, b.v. wanneer hij voorstellen wil, hoe men zig door het herdenken van vorige vreugd dikwijls vermaakt, gebruikt hij deze beelden¹⁸:

10 't Gemoed herwenschte verlorene vrolijkheden,
En wentelt in den schijn van het voorleden,
Wanneer 't de stapsteên ziet, die 't heeft getreden.

zo ook, *aan Leonoor*¹⁹:

15 Woordtjens kunt ghij duizend smeên,
Die daar, geestigh, aardigh, heên
Vliên als minnegoodtjes.
Maar tot troost en komt er geen
Uit d'yvoore slootjes.

20 Zo spreekt men zeker in prosa niet; en hier uit blijkt dan ook, wat men bedoelt volgens het geen ik te voren aangemerkt heb, wanneer men zegt, dat een beeldvolle taal de sprake der poëzij is.

Ik kan daar van geen meer voorbeelden aanvoeren, zonder langdradig te zijn; eene oplettende en herhaalde lezing van 's mans werken doet meer, dan honderd aangehaalde voorbeelden, ter bevestiging van het geen ik gesteld heb. Ook moet ik nog een woord van *VONDEL* zeggen.
25 Deze heeft, door het voorbeeld van *HOOFT* aangespoord, en van zijne Schriften gebruik makende, niet minder getoond, dat hij digter was; en zijn taal is, zo wel als die van *HOOFT*, deftig, stout, kragtig, zinnelijk – maar welluidender, en natuurlijker; een bewijs dat hij zijnen voorganger in sommige opzigten voorbij geloopt is. In zijne beste stukken vindt
30 men eene taal, die, naar vereisch der onderwerpen, deftig, waardig, edel, kragtig, stout, rijk, vloeiend, en vol beelden is. Men leze slegts zijne lierdigten, en de besten zijner treurspelen; en men zal zien, dat hij de man is, op welken men kan toepassen, het geen hij zelf van David zingt²⁰:

¹⁷ *Versch. Ged.* bl. 627.

35 ¹⁸ *Zangen*, bl. 634.

¹⁹ bl. 650.

²⁰ *Poëzij D.* 1, bl. 445.

Die levende uitdrukt al wat hij beseft;
 En zoo verzinkt, en zoo de maat verheft,
 Dat zij op 't allerhardste voorhoofd treft,
 Gelijk zijn slinger.

5 Wij hebben dus met HOOFT en VONDEL dien grooten stap gedaan, dat wij
 eene egte poëtische taal gekregen hebben – en met welk een voordeel
 men deze twee groote mannen, in dit opzigt, leezen en bestudeeren kan,
 hebben sommige der latere digters aangetoond. In het losse en bevallige
 10 van POOT, in het stoute van ANTONIDES²¹, (die egter veel al te gezwollen
 is) in VOLLENHOVE, OUDAAN enz. ziet men de vrugten van den stap, dien
 HOOFT en VONDEL gedaan hebben; en zij zijn het daarom, die een jong
 digter, voornamelijk, met opzigt tot de taal der poëzij, in het Neder-
 duitsch bestudeeren moet; mits hij altoos onder het oog houde: dat er
 15 in beide deze digters nog veele overblijfsels zijn van de oude ruwheid
 en verbasterdheid der tale, in onnatuurlijke en gedwongen woordvoeging-
 en; dat men in stukken, waar de taal alleen edel moet zijn, somtijds lage
 uitdrukkingen ontmoet, die lagchverwekkend zijn; dat zij niet vrij zijn
 van trekken van valsch vernuft, onnatuurlijke beelden, onnoodige bij-
 woorden, gezogte rijmwoorden, oorkwetsende feilen tegen de prosodie
 20 en andere ongeoorloofde vrijheden; hetwelk de wezenlijke grootheid de-
 zer vernuften wel niet benadeelt, maar egter den jongen digter niet be-
 hoort onbekend te zijn, zal hij bij hun gebreken en schoonheden niet ver-
 warren, noch de eersten zo wel als de laatsten navolgen.

VOLLENHOVE dagt ook zo, wanneer hij, van HOOFT sprekende, zegt²²:
 25 Hooftschrijver van den staat, gelauwert Hooft,
 Gij helpt ons 't meest. Uw eer blink' nooit verdooft,
 Maar wie u niet recht nastapt, doolt licht grover.
 Ook bleef na u noch werk voor andren over.

Men vindt in de Boekzaal van May en Juny van den J. 1708, eenen brief
 30 van den Schrijver der *Idea Linguae Belgicae*, aan den Hr. D. VAN HOOG-
 STRATEN, waar in men eene vergelijking vindt tusschen HOOFT en VON-
 DEL, welke, schoon wat lang, egter hier plaats verdient: daar mogelijk
 weinigen dit boekjen bij de hand hebben.

35 Zij staen gelijk in 't bezigen van 't rijmverlof in hunne prose; in 't voegen, plooijen en
 snoeijen hunner woorden tot zulk eene zangerige vloeiendheid, (*cadance*) als zij zich ver-
 kiezen: met dit onderscheit egter, dat Joost van den Vondel zig, in zijn' trant, heeft

²¹ Dat ANTONIDES in zijne woordvoegingen de Grieken heeft nagebootst, is eene aan-
 merking van D. V. HOOGSTRATEN in zijn voorberigt voor het *kort begrip der Rederijkunst*
 – maar wat heeft men niet al gezegd over de overeenkomst onzer tale met die der Grie-
 40 ken!

²² *Ged.* bl. 576.

gaen fabrieken zekere regelmaet omtrent de letterkunstige buiging en naemvallen van die woorden, die in *inge* en *nisse* uitgaen; welke regelmaet hij stipt onderhout. Hooft daarentegen keert zig in 't zijne aen zoo eene gefabrijkte regelmaet niet; rigtende alles maer naer 't cierlijk en voeglijk rollen van die maetvloei; welke in hem ook daerom

5 grootscher opkomt, dan in Vondel: en Hooft, terwijl hij hier aen bijna alles ten beste geeft, (zelfs wel bekende tael-rigtigheden) is daarom in zijne proeve niet alleen grooter zangmeester dan Vondel; maer voert ook een velerleijer kracht uit met te draven op allerhande toon en mate, naer vereisch der stoffe: in welke verscheidenheit Vondel verre beneden hem blijft, als die doorgaands maer eenen gelijken ende evenmatigen

10 treedt houdt, mogelijk dier verscheidenheit niet magtig geweest zijnde in zijnen geest. Hooft draeft als die groote Zangmeesters, die om der verscheidenheid zig 't gebruik der valsche toonen met bevalligheid niet en ontzien: en zou men zijnen zingstijl, in 't Italiaens, heten, *Grave*; dien van Vondel daer en tegen maer *andante*, dat is *stapgaende*. De Algebraisten kroonden Hooft wel met hun hoogste trapwoort, *transcendentalis*. Hooft is

15 ook immers voor grooter Nederduitsch tael-geleerde te houden in oud en nieuw, dan Vondel; om 't welk te monsteren hij bij wijlen noch wel ietwes liefhebbert in 't ouderwetsche. Met deze oogen heeft men beide deze bazen te lezen. Ondertusschen maekt Vondel weder bevalliger veerzen; onderhoudt gantsch stipt, in de zelfstandige naamwoorden, 't *geslagt* bij zijne Letterkunstige bijeenkomste, daar hij een lidt van was, bepaelt; waerom, als ook van zijne gefabrijkte regelmaet in de *naemvallen*, hij die geen is, bij wien de aenvanging den cieraetstijl *eerst* moet gaan lezen en leeren; die geen, wiens ciertael men zig veiligst 't allereerst ten voorbeeldt moet stellen; 't welk men op die hoogdravende en ongebonden uitweidinge, zo wel niet doen en kan met Hooft, wien men daerom in de *tweede* plaatse moet beoefenen. Uit hoofde van dit gefabrijkte

20 en regelmatige, bestipter in Vondel dan in Hooft, wierpen zommige Hooft in 't geheel wel achter Vondel: doch dezen gebrak hier 't regte gezigt.

Ik zal deze vergelijking laten voor het geen zij is, en in geen onderzoek van bijzonderheden treden: alleen dunkt mij, dat men, in het verrijken der taal door nieuwe wendingen – in het oordeelkundig overnemen van

30 de schoonheden van anderen – bijzonder van onze nabuuren – in het melodieuze en muzikaale van de digtkundige uitdrukking – van HOOFT ruim zo veel leeren kan, dan van VONDEL: en wanneer ik het oordeel van BROEKHUIZEN OVER HOOFT en VONDEL inzie²³, dunkt mij, dat deze groote man ook daar heen wil, schoon hij het niet stellig zegt; en of men

35 daarom met HOOGSTATEN, in het voorberigt voor de *Nederd. gedigten* van BROEKHUIZEN, de ongewoone woordvoegingen in het algemeen bij Hooft moet afkeuren, dan of men dezelve somtijds (want dat er onnatuurlijken onder zijn, heb ik reeds zelf opgemerkt) voor ware schoonheden kan houden, is een stuk dat eene uitgewikkelde behandeling waardig was.

40 Vraagt men mij nu, welke de toestand der poëtische tale in onzen tijd is, in zo ver die uit onze latere digters kan worden opgemaakt? ik wil dit hier onbeslist laten, maar liever op mijn beurt aan den man van oor-

²³ zie zijn leven bl. 42.

deel en smaak, aan den regtmatigen bewonderaar van HOOFT en VONDEL vragen – of eentoonigheid, droogheid, gebrek aan die rijke, en veelzeggende kortheid, en aan eene beeldvolle of levendige uitdrukking niet meer heerschende is zelfs in de beste voordbrengselen dezer eeuwe, dan
5 in de voortreffelijkste stukken van HOOFT en VONDEL? Maar hoe men hier ook op moge antwoorden, ik denk, dat als wij geniën zagen te voorschijn komen, die, gelijk aan de zo even genoemde, bij hunne natuurlijke vermogens, gebruik maakten van hunne vorderingen, en van den voorgang, dien men, in de theorie der poëzij, sedert dien tijd, gemaakt heeft; dat dezen, zeg ik, eerst onze taal, met opzigt tot den poëtischen
10 stijl, tot den hoogsten trap van zinnelijke schoonheid zouden brengen; en dat dezen derhalven, in den uitgestreksten zin, wat de poëzij aangaat, onze classische Schrijvers zouden zijn.

Meer zal ik thands over dit onderwerp niet zeggen; men ziet er zo wel
15 de middelen uit, welke dienen kunnen, om onze taal tot het hoogste top-punt van volmaaktheid, met opzigt tot den poëtischen stijl, te brengen; als de bewijzen, dat wij waarlijk reeds in den aanvang eene poëtische taal hebben, en dat het dus mogelijk is, dat bij eene natie, zo beschaafd als de onze, eene taal hare zinnelijke schoonheid niet verliest: maar dat zij,
20 die de digtkunst willen beoefenen, van dezelve kunnen gebruik maken; en dat een nauwkeuriger en naarstiger gebruik van dezelve eene der middelen kan genoemd worden, tot verbetering der Nederlandsche poëzij.

Op dat men verder deze mijne gezegden, nopens den digterlijken stijl, niet verkeerd versta, moet ik nog met een woord aanmerken, dat het
25 mijne bedoeling niet is, te wenschen, dat in alle digtstukken even veel en even sterke en stoute beelden, of in alle de voorstellingen van den digter beelden zijn. De aard der digtstukken is zeer verscheiden; en er zijn, b.v. denkbeelden of gevoelens die nooit eenvoudig genoeg kunnen voorgesteld worden; en die zelfs door het beeldvolle hare eenvoudigheid en
30 natuurlijkheid zouden verliezen. MARMONTEL²⁴ die over dit stuk, en bij die gelegenheid over den stijl van QUINAULT, schoone aanmerkingen heeft, zegt daaromtrent met veel grond: 'Il n'y a que les choses, dont la simplicité fait le charme, ou dont la beauté naturelle est au dessus der ornemens, qui gagnent, si je l'ose dire, à se laisser voir toutes nues; – Jules Scaliger compare les ornemens du style à l'armure d'un soldat, à la robe d'un sénateur & à un habit de fête; mais tout cela est inutile lorsqu'on veut peindre Hercule ou Venus: j'entens par là une pensée, qui porte avec elle sa force ou sa grace.'²⁵

²⁴ *Poëtiq. Franç.* Tom. I. p. 106, 108.

40 ²⁵ Men zie ook RIEDELS *Theorie* D. I, bl. 154 en verv. Ik denk derhalven, dat TRAPP, in zijne *Prael. Poët.* Prael. IV, die anders, in vele bijzonderheden, het onderscheid tusschen den digterlijken en prosaischen stijl heeft aangetoond, al te algemeen en min nauwkeurig

Ik kan dit stuk hier niet breeder behandelen, maar men begrijpt genoeg, uit de wijze op welke ik deze mijne aanmerking heb voorgesteld, dat dezelve mijne vorige gezegden niet omverstoot, maar alleen eene uitzondering op den algemeenen regel is; eene uitzondering, van welke de
 5 goede smaak dan gebruik maakt, wanneer hij zulks noodig oordeelt; en van welke het daarom gemaklijker is voorbeelden dan vaste regels opte-

spreekt, wanneer hij zegt: 'potest tamen venustum carmen compingi ex iis solis, quae tum soluto tum metrico sermoni sunt communes', en ten bewijze daar van die volgende regels van HORATIUS, *Od. L. II. Od. 10 vs. 9.* aanvoert:

10 *Saepius ventis agitur ingens
 Pinus: excelsae graviore casu
 Decidunt turres: feriuntque summos
 Fulgura montis.*

Maar zijn deze regels, ofschoon in de woorden en woordvoegingen niets is, dan het geen
 15 men in prosa zou kunnen gebruiken, daarom prosaisch? Zeker niet! TRAPP erkent wel, dat er iets poëtisch in is, maar houdt egter staande, dat men daar geen reden van geven kan. 'Quanquam, zegt hij, enim verba singula in se spectata a prosaica elocutione minime abhorrent; est tamen nescio quid discriminantis ingenii, quod Poësin a pedestri oratione
 20 eousque distinguit, ut quae metro ligata magnopere legentibus arrident, eadem soluta displiceant & inconcinna videantur; licet istius rei nulla sit causa, quae verbis possit enunciari.'

Maar is dit zo? ik geloof neen: voor eerst zijn het maar enkele regels en geen geheel digtstuk; maar ik denk ook daarenboven, dat deze regels zeer poëtisch zijn; en waarom? Het antwoord is zeer eenvoudig; om dat ze een algemeen of afgetrokken denkbeeld zinnelijk, dat is onder beelden, voorstellen. — Het denkbeeld, dat HORATIUS in deze regels
 25 wilde voorstellen, is; dat de middelstand verkieslijk is — dit ging in de voorgaande regels voor:

30 *Auream quisquis mediocritatem
 Diligit, tutus caret obsoleti
 Sordibus tecti, caret invidenda
 Sobrius aula.*

Dit bewijst hij nu — met deze waarheid, dat hij, die in hoogheid gesteld is meer voor den ondergang bloot staat, dan hij, die lager staat: niet zo als een wijsgeer die zou voorstellen, maar in een poëtischen stijl, dat is, onder beelden: en al is er dan in de eigenlijke
 35 woordvoeging niets ongewoons, de stijl draagt daarom ten vollen het poëtisch kenmerk; gezwegen, dat *pinus* voor elken hoogen boom, insgelijks een digterlijke manier van spreken is; daar men doorgaands het bijzondere voor het algemeene neemt: en waar door deze uitdrukking van HORATIUS poëtischer is, dan eene gelijksoortige van OVIDIUS, *Remed. amor. vs. 369.*

40 — *perflant altissima venti;
 Summa petunt dextra fulmina missa Jovis.*

ven. MARMONTEL egter geeft er twee op, die ik hier ten slot bij wil voegen.²⁶ 'En observant ces deux règles, sçavoir, de ne jamais revêtir l'idée que pour l'embellir, de ne jamais embellir que ce qui en mérite le soin, on évitera la profusion des images, on ne les employera qu'à propos.'

Maar dewijl ook de harmonie en melodie tot de zinnelijke schoonheid van de poëtische taal behooren, oordeele ik het niet onvoegzaam, hier eenig-
sins breeder te handelen over het harmonieuze en melodieuze van den
poëtischen stijl. Vermits egter deze twee woorden eigenlijk uit de muziek
5 ontleend zijn, en wel eens in een onderscheiden of niet genoeg bepaalden
zin gebezigd worden, agt ik het noodig, eerst te bepalen, wat ik door
de *harmonie* en de *melodie* in de poëzij versta; op dat men geen verschil-
lende eigenschappen met elkander verwarre; of zig dezelve onder één
denkbeeld voorstelle. Ik versta dan door
10 *harmonie*, die overeenkomst van den klank of van de beweging der woor-
den of woordvoegingen, met de voorgestelde zaken, waar door de uit-
drukking levendiger, kragtiger, en dus ook zinnelijker wordt:
en door
melodie, die bevallige en kunstige plaatsing van voeten en lettergrepen,
15 waar door de uitdrukking aan het gehoor eene aangename gewaarwor-
ding, en dus een zinnelijk welgevallen verschaft.

Dat deze twee eigenschappen wezenlijke vereischten zijn van den poëti-
schen stijl, meen ik voor toegestaan te mogen houden, zo dra ik de zinne-
lijke schoonheid, als eene voornamen eigenschap der digtkundige sprake,
20 beschouwe: en dat derhalven de verbetering daarvan, eene verbetering is
van den poëtischen stijl, is een onmiddelijk en natuurlijk gevolg van het
eerste. Laat ons over beide deze eigenschappen het een en ander voordra-
gen; en wel vooreerst over de *harmonie*.

Dat de beste digters met deze eigenschappen veel hebben opgehad,
25 blijkt niet alleen uit het geen TASSO zeide, toen hij zijn verhaal van het ge-
vegt tusschen TANCREDO en ARGANTE beginnende, zig dus laat horen²⁷:

Et esprima il mio canto il suon de l'armi.

en uit deze les van POPE²⁸,

30 ²⁷ *Gierus. Lib. Canto. vi. stroph. 39.*

²⁸ *Essay on criticism*, vs. 365, bij welken men voegen kan VIDA, *Poët. L. III. vs. 365.* en
volg. Dat egter POPE in deze passage niet zeer gelukkig is geweest, is aangetoond door
the Rambler, no. 92. z. WARTON *Essay on Pope*, p. 150.

The sound must seem an echo to the sense:
 Soft is the strain, when zephyr gently blows,
 And the smooth stream in smoother numbers flows;
 But when loud surges lash the sounding shore,
 5 The hoarse, rough verse should like the torrent roar.
 When Ajax strives some rock's vast weight to throw,
 The line too labours, and the words move slow:
 Not so, when swift Camilla scours the plain,
 Flies o'er th'unbending corn, and skims along the main.

10 Maar wanneer wij de beste dichters bestudeeren, vinden wij veele voor-
 beelden van deze overeenkomst.²⁹ Ik wil mijnen lezer en mij zelf ver-
 maken met eenige van die voorbeelden aantehalen, en daar over wat te
 praten; waarna ik het een en ander zeggen zal over den aart van deze
 15 overeenkomst; waar in dezelve bestaat; en hoe ver zig de grenzen der-
 zelve uitstrekken – ten einde vervolgens de beste middelen aantewijzen,
 om dezelve te bereiken.

In HOMERUS vindt men dezelve zeer menigvuldig: als b.v. die plaats,
 waar hij de magt en de majesteit van Jupiter beschrijft³⁰:

20 *Ἡ, καὶ κυανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νευσε κρονίων.
 Ἀμβροσίου δ' ἄρα χεῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
 Κρατος ἀπ' ἀθανάτοιο Μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλύμπου.*

en naar welke men zegt dat PHIDIAS het standbeeld van Jupiter gemaakt
 heeft. CLARKE heeft ook veele voorbeelden aangehaald: waar uit ik er
 eenige weinigen zal afschrijven. – Zo zegt HOMERUS, dat er bij de Goden
 25 een groot gelagch ontstond, toen zij Vulcaan zagen,

*δια δώματα πομπύοντα*³¹

Het schielijk doordringen van een pijl drukt hij uit op deze wijze³²:

Δια μὲν ἀσπίδος ἦλθε φαεινὸς ὀμβριμον ἔγχος

30 zo ook het moeilijk opwentelen van een steen naar de hoogte door Sisy-
 phus, en het nedervallen van denzelven³³:

²⁹ 'Quo majores sunt Poetae, eo sunt feliciores etiam hac in parte', zegt daarom GESNER,
 in *Isagog. ad erud. univers.* Tom. 1. p. 228. Ook zeggen de Schrijvers van de *Memoires sur les*
Chinois, Tom. 1. p. 313. 'On vante l'harmonie imitative d'Homere. Elle est très familière
 à la Poésie Chinoise.'

30 *Il. A.* vs. 528. Men zie over dezelve KLOTZ in *Epistol. Homer.* p. 87. en volg. en DIDE-
 ROT, *Lettre sur les sourds & les muets*, p. 55.

³¹ *Il. A.* vs. 600.

³² *Il. Γ.* vs. 357.

40 ³³ *Odyss. Α.* vs. 593. over welke plaats men ook de aanteekening van POPE in zijne verta-
 ling kan naarzien.

5 *Λααν βασταζοντα πελωριον ἀμφοτερησιν.
 Ἦτοι ὁ μὲν, σκηριπτομενος χερσιν τε ποσὶν τε
 Λααν ἀνω ὠθεσκε ποτι λοφον' ἀλλ' ὅτε μελλοι
 Ἀκρον ὑπερβαλειν, τοτ' ἀποστρεψασκε κραταις
 Αὐτις ἔπειτα πῶδονδε κυλινδετο λαας ἀναιδης*

ook in VIRGILIUS heeft men er veelen opgemerkt: behalven die twee bekende:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum:

en

10 Illi inter sese magna vi brachia tollunt:

zijn er nog veelen, die door CLARKE ³⁴ zijn aangehaald, en daar kunnen worden naargezien; maar geen fraaiër is mij in het lezen van VIRGILIUS voorgekomen, dan dat, welk men in deze regels vindt³⁵:

15 Continuo auditae voces, vagitus & ingens;
 Infantumque animae flentes a limine primo,
 Quos dulcis vitae exsortes & ab ubere raptos
 Abstulit atra dies & funere mersit acerbo.

20 Hier vinden wij in den eersten regel, door den sleependen tred der spon-
 dëen en de driemaalige herhaling van de lange *i*, het akelige, het klagende
 en meedogenwekkende der kinderlijke toonen – dan in de laatste helft
 van den derden en vierden regel, door het schielijke voordrollen der dac-
 tijlen, na drie voorafgaande spondëen, eene natuurlijke voorstelling van
 den vroegtijdigen en daar door als 't ware geweldigen, alles wegrukken-
 25 den en door niets te beteugelenden dood. Zij rollen als van 's moeders
 borsten af in 't graf, en liggen daar eer men het weet.

Wat de nieuwere dichters aangaat, deezen ontbreekt het ook aan zulk eene harmonie niet. Zo zegt TASSO, wanneer hij den heeschen toon van den duivel wil nabootsen³⁶:

30 Chiama gli habitator de l'ombre eterne
 Il rauco suon de la tartarea tromba.
 Treman le spaciose atre caverne,
 Et l'aer cieco à quel rumor rimbomba.

Zo ook bij RACINE ³⁷, wanneer Phedra in hare benauwdheid uitroept:

34 In zijne aant. op HOMERUS, *Il.* Γ. vs. 363.

35 *Aeneid.* L. VI. vs. 426–429.

36 *Gierus. Lib.* IV. stroph. 3.

37 *Phedr.* Act. I. Sc. III. en ald. de aant. van Monsr. BOISJERMAIN. Meer voorbeelden uit Fransche Schrijvers kan men vinden bij BATTEUX.

– Que ces voiles me présentent.

is het laatste woord *présent* zeer uitdrukkelijk, waar in hij EURIPIDES gelukkig navolgde, die haar had doen zeggen:

Βαρύ μοι κεφαλῆς επικράνον ἔχειν

5 en in zijne *Iphigenie*³⁸:

Il fallut s'arrêter, & la rame inutile
Fatigua vainement une mer immobile.

POPE, in het begin van den brief van HELOIZE aan ABELARD³⁹:

10 In these deep solitudes and awfull cells,
where heavn'ly pensive contemplation dwells.

die zeker het sombere veel beter uitdrukken, dan de Hr. COLARDEAU, wanneer hij deze regels dus vertaalt,

Dans ces lieux habités par la seule innocence,
Ou regne avec la paix un éternel silence.

15 KLOPSTOCK, wanneer hij het sterven dus beschrijft⁴⁰:

– Er selbst kann nicht reden;
Kaum mit bebender zunge den bangen abschied noch stammeln;
Athmet tiefer herauf! und kalter ängstlicher schweiss läuft
Ueber sein antlitz; das herz schlägt langsam, dan stehts, dann stirbt
20 er!

HUIDECOPER heeft uit VONDEL soortgelijke voorbeelden aangehaald⁴¹: ik zal er slegts bijvoegen dat verhaastende in het verhaal van HARMAN VAN WOERDEN bij HOOFT⁴²,

25 Ik koom het in der ijl daar alles deurgevlogen.
De poort is wel bewaart; de bruggen opgetogen;
Op elk een toren is een schildwacht uitgezet;
Het wachthuis vol krioels; een ijder rustigh, met
De wapens bij der handt; en niemandt suf van allen.

en deze beschrijving van Juffr. VAN MERKEN⁴³:

30 ³⁸ Act. 1. Sc. 1.

³⁹ *Works*, Vol. 1. p. 177. die uit SHAKESPEAR dusdanige plaatzen wil verzameld zien, kan te regt komen bij WEBB, *Remarks on the beauties of poetry*, p. 32 en volg.

⁴⁰ *Messias*, vde Gezang.

⁴¹ *Proeve van taal en digtkunde*, bl. 149. z. ook *Bijdr. D. 1.* bl. 143 en volg.

35 ⁴² *Geeraardt van Velzen*, 11rde Bedrijf. z. ook *Bijdr. D. 1.* bl. 387.

⁴³ *Ged.* bl. 116.

Haar sneeuwit hengstgespan, in 't streng gareel geslagen,
En door der Barden galm op zijnen togt verhit,
Verheft het moedig hoofd, en zwiert met staart en manen,
En trappelt voor haar kar, en knabbelt op 't gebit,
5 En schijnt al brieschend haar een ruimen weg te banen.

Zo heeft ook ANTONIDES⁴⁴ het geluid der bijen op deze wijze nagebootst:

– gelijk bij zomerdaegen
Een biezwarm op de hei wort heen en weer gedraegen,
En mort en dommelt met een mommelend gedruis.

10 en F. DE HAES het geluid van den donder⁴⁵;

Men hoort gekraek, gedreun als van een grooven donder,
Die brommend' stommelend en vreeslijk romm'lende onder
Den grond, zo ver het oor kan reiken, henen rolt.

15 Ofschoon ik nu over alle deze voorbeelden met mijnen lezer niet wil handelen, moet ik hem egter, eer ik verder ga, twee dingen doen opmerken:

Vooreerst: dat de overeenkomst der woorden en zaken in de aangehaalde voorbeelden in trap merkelyk verschilt; maar dat dezelve in allen eene levendigheid aan de uitdrukking geeft, die haren aart en trap ontleent uit de verschillende soorten van onderwerpen, of uit de talenten der digters, of uit den aart en de hoedanigheden der taal; en daarom behooren
20 hier alle zulke voorbeelden, die, het zij in den toon der letters, of in de beweging der woorden, slegts eenige overeenkomst hebben met de voorgestelde zaken, al is zij zeer fijn. – Zij zijn in aart en natuur dezelfde, hoe zeer zij ook in trap verschillen.

25 *Ten tweede:* dat men hier deze harmonie altoos onderscheiden moet van die, welke uit den toon der stemme, bij het overluid lezen der vaerzen, ontspruit. De laatste is ook eene uitwerking van de kunst om te lezen; en die, waarvan wij spreken, behoort alleen en geheel aan den digter. Men kan tog niet ontkennen, dat de toon der stemme, en de gebaarden
30 zelfs, in passages, waar de harmonie, die wij behandelen, ontbreekt, of niet gemakkelijk plaats kan hebben, veel zou kunnen doen, om de woorden en zaken te doen overeenkomen; maar die, welke wij onder het oog houden, is zodanig, dat zij door het lezen in de voorstelling niet behoeft gebragt te worden; maar er van zelfs in ligt; en alle onze voorbeelden zijn
35 daarom van dien aart, dat zij, zonder eene kunstige leezing, eene min of

⁴⁴ *Ystr.* I. B. bl. 6.

⁴⁵ *Verned. Portug.* bl. 42. andere voorbeelden kan men nog vinden bij den Hr. C. VAN ENGELN in zijne fraaie Prijsverhandeling, uitgegeven in het IV. Deel der *werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden*, bl. 198, en verv.

meer aanmerkelijke overeenkomst der zaak met de woorden in zig be-
ten.

Wat nu den aart van deze harmonie aangaat, daaromtrent zal ik, zo
kort mogelijk, mijne gedagten zeggen; en in geen bijzonder onderzoek
5 treden van alles, wat daar over door BATTEUX, DIDEROT, SCHLEGEL,
PRIESTLEY en anderen is opgemerkt. De een heeft er mogelijk te veel,
de ander te weinig aan toegeschreven; en de een meent iets te hooren,
waar een ander niets, of ten minsten zo veel niet, opmerkt. Dit alles in
10 bijzonderheden na te gaan en te beoordeelen, zou op zig zelfs stof ge-
noeg voor eene uitgebreide verhandeling opleveren. Laat ons daarom al-
leen dat voorstellen, wat onmiddelijk volgt uit den aart der taal en de sa-
menvoeging der woorden, en dus door elk, dien het niet geheel aan
gehoor ontbreekt, moet worden toegestaan. Dit zal genoegzaam zijn,
15 om den aart van deze harmonie te leeren kennen; den jongen digter aan-
leiding te geven tot verdere naspeuringen; en eenige lessen voortstel-
len, om door de betragting derzelven in het bereiken van deze harmonie
gelukkig te slagen.⁴⁶

Men lette derhalven op deze volgende aanmerkingen. Ofschoon de
poëzij zig tot het verwekken der denkbeelden niet gelijk de schilderkunst
20 en beeldhouwkunst van eigenlijke natuurlijke teekenen bedient, zijn eg-
ter in alle talen de meeste grondwoorden en zelfs veele afgeleide meer
dan willekeurige teekenen. Zodanig zijn in de eerste plaats zulke woor-
den, die naar den klank van het geen zij moeten aanduiden, stellig ge-
vormd zijn; en deze zijn wederom, of meer algemeen, zo dat de klank der-
25 zelve op verscheiden onderwerpen past, gelijk het *hulien* van den *wolf* en
van den *wind*; het *ruischen* van een *beek* en van 't *geboomt*; of meer bijzon-
der: gelijk het *kirren* van een tortelduif; het *kwaaken* der enden; het *rikkik-*
kikken der kikvorschen⁴⁷; het *maauwen* der katten, en honderd anderen.
Deeze woorden zijn het, die men *onomatopoiën* noemt.

30 Maar er zijn verder in alle talen letters en woorden, die door hunne
hardheid en moeilijke uitspraak, onaangenaam voor het gehoor of wan-
luidend; en anderen, die door hunne zagtheid, vloeiendheid enz. wellui-
dend of aangenaam voor het gehoor zijn.

Men kan insgelijks zeggen, dat de klank van veele letteren, woorden,
35 en lettergrepen zig van den anderen onderscheidt, niet alleen door derzel-

⁴⁶ Die egter lust heeft om het voornaamste, dat hier over geschreven is, te lezen. z. Lord
KAIMES, *Elem. of criticism*, ch. XVIII. sect. III. DIDEROT *Lettre sur les sourds et les muets* p.
48. en volg. BATTEUX, *Principes de Litterature*, Tom. I. p. 116 en volg. en Tom. IV. p. 120
40 en volg. PRIESTLEY, *Lectures*, Lect. XXXIII. SCHLEGEL *von der Harmonie des verses*. WEBB,
Remarks on the beauties in poetry, p. 34. en C. VAN ENGELN in de straks aangeh. Prijsverhan-
deling, bl. 197.

⁴⁷ zie *Bijdr.* D. II. bl. 136.

ver langheid of kortheid, maar ook door derzelver scherpheid, rondheid, volheid, hardheid, zagtheid en dergelijken.

Als ook – dat er in alle talen woorden zijn, die in hunne klank eenige fijnere overeenkomst hebben met de zaak, die zij moeten beteekenen, of-
5 schoen zij eigenlijk geen onomatopoiïen zijn – of het in hunnen oorsprong wel zijn geweest, maar door hunnen tegenwoordigen vorm op-
houden zodanig te zijn.

Woorden, bij elkander gevoegd, om te samen een of meer denkbeelden voortestellen, noemt men perioden, of volzinnen. Uit het gene nu over
10 den aart der woorden gezegd is, moet, met opzigt tot de perioden, noodzakelijk volgen, dat, naar mate van de samenvoeging der woorden in eene periode, de voorstelling vloeiende of hortende – traag, langzaam, sleepend, of trippelend, rollend, snel – agtereenvolgend of afgebroken – zwaarmoedig of lugtig zijn kan; en zulks in meer of minder trap, en op
15 bijna ontelbare wijzen.

Het geen mij nu voorkomt hier uit te volgen, is:

1) Dat de eigenlijke, of, gelijk men ze eigenaartig zou kunnen noemen, de karakteristieke overeenkomst tusschen den klank en de voorgestelde
20 zaak alleen plaats heeft in die woorden, die men onomatopoiïen noemt; en geensins in anderen; als ook niet in geheele perioden, ten zij dezelve waren samengesteld uit onomatopoiïen, dat egter schijnt onmogelijk te zijn.

2) Dat in de voorstelling van iets, het welk aangenaam of onaangenaam is, het gebruik van welluidende of kwalijkkluidende woorden slegts in zo
25 ver als eene overeenkomst tusschen de woorden en de zaak kan beschouwd worden; als er in de twee onderwerpen, de klanken namelijk en de voorgestelde zaken, iets gelijksoortigs is, waar door de uitdrukking, niet in het bijzonder, maar in 't algemeen, beeldsprakig wordt.

3) Dat het beeldsprakige, op dezelfde wijze, als zo even gezegd is, plaats heeft in de perioden; alleen met dit onderscheid, dat in perioden eene
30 sterkere harmonie kan plaats hebben, dan in enkele woorden, uit hoofde van de samenvoeging; en dat dit beeldsprakige ook tot een veel grooter getal van voorstellingen kan gebruikt worden, dan in woorden alleen; uit hoofde van de menigvuldige wijzen, op welken korte en lange, harde
35 en zachte, scherpe en sleepende lettergrepen en woorden kunnen worden samengevoegd.

4) Dat deze harmonie dan het allersterkst is, wanneer, in eene periode, de woorden elk op zig zelf, zo wel als in hare samenvoeging, zo met op-
40 zigt tot den klank als tot de beweging, samenwerken om deze overeenkomst sterk te maken: dan dat het van zelfs spreekt, dat zulks zeldzaam geschieden kan, en dat men doorgaands slegts een of twee van deze eigenschappen in de uitdrukking aantreft, welke ook meestal genoegzaam

zijn, om aan het oogmerk dezer harmonie, de levendige uitdrukking namelijk, te voldoen.

Nu ben ik in staat, om over den aart van deze harmonie eenige nadere bepalingen op te geven. De overeenkomst tusschen de woorden en zaken,
5 is, of een overeenkomst van klanken, of van beweging, of somtijds ook van beide; en dan is zij zeker de sterkste. Men herleze slegts de aangehaalde voorbeelden, en men zal ze tot een van deze twee kunnen brengen: zelfs die, welken iets van het hartstogtelijke aanduiden. Dit tog geschiedt door het snelle, lugtige, trage, sleepende of afgebrokene in de
10 woordvoeging; en dus alleen door den trap van de beweging: of door knarschende, heesche, lieflijke, zagte woorden of woordvoegingen; en dus door den klank: in alle gevallen is zij egter van dien aart, dat zij, niet het bijzondere of karakteristieke van het onderwerp, maar slegts eene algemeene eigenschap aanduidt. De kunstige nabootsing nu van zulk eene
15 algemeene eigenschap kan daarom (de onomatopoeïen uitgesloten) weinig of liever geen uitwerking hebben op iemand, die de taal, waarmede de zaak wordt voorgesteld, niet verstaat; maar voor hem, die de taal kent, versterkt deze nabootsing de levendigheid op eene aangename wijze. Men leze aan iemand, die geen Grieksch of Latijn verstaat, die regels
20 uit HOMERUS en VIRGILIUS voor, welken wij hebben aangehaald; en waar in het rollen van een steen, het doordringen van een pijl, het galoppeeren van een paard, harmonieus wordt voorgesteld, en men vrage hem, in welken regel van een steen, van een pijl, van een paard wordt gesproken? Hij moge zulk een fijn gehoor hebben als hij wil, ik ben verzekerd, dat
25 hij zo min in staat zal zijn om zulks daar in te onderscheiden, als in die nabootsingen, welken klanken zijn; men neme de proeve met het *tela sonant humeris*, met het *procumbit humi bos* van VIRGILIUS; met het *rustling, crackling, crashing, thunder down* van POPE, en dergelijken.⁴⁸ Dit wordt ook bevestigd door den aart der taal; deze tog bestaat uit zulke teekenen, die
30 altoos, met opzigt tot elk individueel denkbeeld, willekeurig zijn, of schoon zij met opzigt tot het algemeene, somtijds meer of min natuurlijk zijn. BATTEUX zegt derhalven te regt, 'que le premier principe pour l'harmonie est d'employer des mots ou des phrases, qui renferment, par leur douceur ou par leur dureté, leur lenteur ou leur vitesse, l'expression imitative qui peut être dans les sons'⁴⁹; maar hij gaat te ver, wanneer hij
35

⁴⁸ MACPHERSON zegt wel, in zijne verhandeling voor het II. Deel van OSSIAN, p. XXI. van de minnezangen der barden: 'so well adapted are the sounds of the words to the sentiments, that, even without any knowledge of the language, they pierce and dissolve the heart;' maar ik twijfel, of dit zelfs, schoon eenigsints in het algemeene blijvende, de proef wel zoude kunnen doorstaan; als men het kunstig lezen of de gebaarden niet te hulp neemt.

⁴⁹ Tom. IV. p. 120. 121.

er bijvoegt⁵⁰; 'C'est une sorte de chant musical, qui porte le caractère non seulement du sujet en general, mais de chaque objet en particulier.'

Dit laatste is onbewijsselijk, om dat het onmogelijk is, dat men door den klank of de beweging der woorden en perioden, dien onderscheiden
5 toon of beweging der zaken kan voorstellen, waar door zig dezelve van hunne gelijksoortige onderscheiden; en derhalven is deze harmonie niets meer – dan eene zodanige overeenkomst van den klank der woorden, van de cadance, of van deze beide te samen met de voorgestelde zaken, waar door de uitdrukking levendiger, en het denkbeeld met meer
10 kracht aan de verbeelding vertegenwoordigd wordt; al is het derhalven, dat iemand, die een digtstuk hoort lezen, in een taal die hij niet verstaat, somtijds wel eens kan bemerken, in het algemeen, of het onderwerp droevig, dan of het geheel omgekeerd was, zo blijft het egter zeker, dat zulks geensins in alle, maar slegts in weinige voorbeelden zal
15 plaats hebben; te meer daar iemand, die een taal niet verstaat, en dus van hare natuurlijke zagtheid of stroefheid door de ondervinding geen kundigheid heeft, ook maar zeldzaam kan oordeelen, of eene uitdrukking zagtvloeiend, langzaam, sleepend enz. zij, zo lang hij die uitdrukking, welke hij hoort, niet tegen anderen van een tegenstrijdigen aart in
20 diezelfde taal vergeleken heeft. Maar verder – wanneer BATTEUX zegt, 'cette harmonie n'appartient qu'à la poësie seule, & c'est le point exquis de la versification,' moet men zulks alleen in zo verre aannemen, als de poëzij, door den rythmus en de veelvuldige verandering in de samenvoeging van korte en lange lettergrepen, meer dan het prose, in staat is, om
25 de gelijkheid tusschen de zaak en de woorden door de beweging uitdrukken: want met opzigt tot de klanken heeft de poëzij niets vooruit boven het proze; en, in zo ver deze overeenkomst spruit uit het gebruik van onomatopoiien, is het eene eigenschap der taal in het algemeen, en niet der poëzij in het bijzonder.

30 Deze overeenkomst, zo als wij die in voorbeelden aangewezen, en in hare ware eigenschappen beschreven hebben, is derhalven in wezen niet onderscheiden van den *numerus oratorius*; volgens welken men het harde met harde, en het zagte met lieflijke en aangename woorden moet voorstellen; maar zij is er egter in trap van onderscheiden; dat is: de poëzij
35 kan, meer dan het proze, die harmonie bereiken; daar de natuur en de verscheidenheid van den gebonden stijl, uit haren aart, medebrengt, dat zij veel sterker, en op meer onderscheiden wijzen, de beweging, die wij in de voorwerpen waarnemen, kan voorstellen – dat men het losse en vloeiende zo wel als het harde en stootende in de uitdrukking veel sterker kan doen gevoelen dan in het proze; – en dit onderscheid, of liever
40

⁵⁰ Tom. 1. p. 117.

deze sterkere uitwerking, is de reden, waarom sommigen deze harmonie in wezen zelfs van den *numerus oratorius* onderscheiden; en dezelve, als eene bijzondere eigenschap der poëzij, hebben aangemerkt. Wil men eg-
ter dezelve om hare grootere kracht onderscheiden, ik zal er mij niet tegen
5 verzetten, maar liever deze onderscheiding toestemmen, dan over woorden twisten; als men het met mij in de zaak maar eens is.

Dit zij genoeg, om van den aart van deze harmonie een geregeld denkbeeld te geven, en aantetoonen, niet alleen, dat zij min of meer altoos aan den egten digterlijken stijl eigen is; maar ook, wat er in alle digtstukken vereischt wordt, om den toon, de beweging en wijze van voorstelling, in meer of minder trap, te doen overeenkomen, met den meer algemeen of meer bijzonderen aart van het voorgestelde onderwerp; en daar door aan de poëtische uitdrukking levendigheid, en dus eene meerdere zinnelijke schoonheid bijzetten. Meer zeg ik hier niet over deze harmonie, die, zo beschouwd, in alle digtstukken meer of min plaats moeten hebben; men kan, uit het geen bijgebracht is, genoeg opmaken, dat deze harmonie eene wezenlijke schoonheid is: die, in onderscheiden maat en trap, in vele, zo niet in de meeste, digterlijke voorstellingen plaats kan hebben; doch waaromtrent men al te streng en onnatuurlijk zoude te
20 werk gaan, wanneer men dezelve, of al te sterk, of te onbepaald van den digter afeischte. Zij is er somtijds, maar zeer klein; en dat, om dat ze, natuurlijk blijvende, niet anders wezen kan. Dus b.v. wanneer POOT zegt¹¹:

Io triumf! Cupido draait
De diamanten spil
25 Der wereld naar zijn wil.

is er zeker, tusschen het losse, zagte, gemakkelijke van de uitdrukking, en de magt van Cupido om met weinig moeite alles naar zijn zin te schikken, en dus tusschen de woorden en de zaak eenige overeenkomst; maar zij is niet sterk; om dat ze, natuurlijk blijvende, niet anders wezen kon.
30 Meer treft ze in deze volgende regels.

Io triumf! drie Jupiters
Viel hij te streng en sterk
In 't minneworstelperk.
Was d' onderaertsche stuurs en bars,
35 Een schoone Prozerpijn
Verleert hem zoo te zijn.

Deze twee laatste regels contrasteeren wederom met de vier vorigen, en treffen daarom meer wegens hare zagtheid; en zo moesten ze ook wezen om de zaak uittedrukken.

40 ¹¹ D. 1, bl. 143.

Om derhalven niet meer te vorderen, zo van zig zelf, als van anderen; en geene buitensporigheden te begaan, mag men den raad van KLOPSTOCK wel in agt nemen, wanneer hij op deze wijze over de harmonie spreekt⁵²: 'Er is nog eene zekere welluidendheid overig, die in verband staat met de gedagten, en welke zij helpt uitdrukken; maar er is niets
5 zwaarder te bepalen, dan deze hoogste fijnheid der harmonie. – Verscheiden trappen der traagheid of snelheid, iets van zagte of hevige hartstogten, eenige trekken van dat geen, hetwelk in een gedigt bij uitstek handeling verdient genaamd te worden, kunnen door de levendige
10 uitdrukking van verre nagebootst worden. Wanneer de digter dit doet, dan gebruikt hij, of veeleer hem gelukken dan eenige der fijnste kunststreeken in de uitwerking, of bewerking, die hem even zo gemakkelijk mislukken kunnen, zo dra hij al te veel met opzet te werk gaat; of wanneer zijne verbeeldingskragt het beperkt gebied van zulke trekken, die geen
15 hoofdtrekken zijn, al te vuurig uitbreidt; en van de harmonie der poëzij tot die van de muziek op wil stijgen. Ik moet wel toestaan, dat er gevallen zijn, waar in de levendige uitdrukking, dat, wat men zeggen wil, sterk moet uitdrukken; maar, over het algemeen, kan men dezen regel vaststellen, dat men dezelve meer nabijkomen dan bereiken moet. En
20 het gebruik van dezen regel komt ons in de beoordeeling van ons werk zeer te pas; want wanneer deze soort van schoonheid regt gelukken zal, dan moet zij, zonder dat men het merkt, geduurende de drift van den arbeid ontstaan.'

Vraagt men nu, welke de beste middelen zijn, om dezelve te bereiken; en wat een jong digter in agt te nemen heeft, om van deze zinnelijke
25 schoonheid der tale een regt gebruik te maken? ik antwoorde:

1. Een digter moet zig voornamelijk daar op toeleggen, dat hij, in het werken, de beelden, welken hij wil uitdrukken, levendig voor oogen hebbe; of zig in den toestand plaatse van hem, wiens aandoeningen en ge-
30 waarwordingen hij moet voorstellen. Daar door bereikt hij deze schoonheid dikwijls van zelfs; daar door vat hij, zonder dat hij het weet, den toon, de taal der hartstogt, die hij te schilderen heeft: en kiest, als van zelfs, daar toe de geschiktste woorden uit: ja men kan, geloof ik, met veel waarschijnlijkheid staande houden, dat deze harmonie bij de beste
35 dichters meer door deze levendige verbeeldingskragt en teergevoeligheid, dan door overleg of kunst in hunne werken voordgebracht is. Waarom ook TASSO in de reeds te voren aangehaalde plaats zegt:

⁵² In zijne verhandeling, *von der Nachahmung des griechischen Sylbenmasses im Deutschen*, staande voor den 11den Band van den *Messias*.

Hor qui, Musa, rinforza in me la voce,
 E furor pari à quel furor m'inspira
 Si, che non sian de l'opre indigni i carmi,
 Et esprima il mio canto il suon de l'armi.

5 Dit gaat zelfs zoo ver, dat de groote uitlegger van VIRGILIUS zig op deze wijze daaromtrent uitlaat⁵³: 'Equidem non diffiteor sensum me animi re-fragantem habere, quotiescunque persuadere mihi volo, magnum aliquem poëtam aestu tantarum rerum abreptum et magnorum phantasmatum vi inflammatum in sono cursus equestris vel tubae vel aliarum rerum reddendo laborare; Attenuat ea res et deprimit ingenium poëtae et artis poëticae dignitatem. Sunt tamen, ais, tales versus in optimo quoque poëta. Recte; sunt utique multi; etsi plures alios ad hoc lusus genus accommodare solet eorum ingenium, qui talibus rebus indulgent. Sed mihi ad poëtices indolem propius esse videtur statuere, ipsam orationis naturam ita esse comparatam, ut multarum rerum sonos exprimat; inflammatum autem phantasmatum specie objecta animum, cum rerum species sibi obversantes ut oratione vivide exprimat, laborat, necessario in ista vocabula incidere vel orationis proprietate ducente. Ita graves & celeres lenes ac duros sonos vel non id agens & curans ad rerum naturam accommodabit & orator quisque bonus & multo magis poëta.' Ofschoon ik nu deze uitspraak te algemeen houde; en niet alleen uit de voorbeelden van grote digters, maar ook uit de digtkundige lessen van VIDA, POPE enz. leere, dat zij deze overeenkomst hebben aanbevolen, dunkt mij, dat, hoe zeer zij dikwijls van zelfs ontstaat, egter de kunst ook hier in iets vermag; en dat daarom het opgeven van middelen, om dezelve te bereiken, niet geheel overtollig is; en dit te meer, daar er in de taal zelf somtijds gebreken, met opzigt tot deze harmonie, zijn, die door de kunst verholpen kunnen worden. PRIESTLEY⁵⁴ heeft zulks opgemerkt, en brengt, onder anderen, tot een bewijs hier van, het volgende zeggen van VIRGILIUS bij:

30 Hoc opus hic labor est:

waarin, door de kortheid van de lettergrepen in *opus* en *labor*, en de daaruit ontstaande daktijlen, eene beweging plaats heeft, regt strijdig met den aart der zake – geheel anders is dit zeggen:

Tantae molis erat.

35 Ofschoon derhalven de levendige verbeeldingskracht, en de daaruit voorspruitende verrukking, hier zeer veel doet, kan egter de oefening aan de

⁵³ HEINE in *Disquis. de carm. epico Virgilii* p. xxxviii. sq.

⁵⁴ Lect. xxxiii.

levendige uitdrukking van nut zijn, gelijk POPE ergens⁵⁵ in het algemeen zegt van de kunst om wel te schrijven:

True ease in writing comes from art, not chance,
As those move easiest who have learn'd to dance.

5 en daarom ga ik over tot het voorstellen van meerder middelen om dezelfde te bereiken, behalven het reeds genoemde, dat men te regt als een hoofdmiddel kan aanmerken.

10 II. De voorbeelden, die daar van verzameld zijn, veel te lezen en te bestudeeren. In HOMERUS en VIRGILIUS zijn ze menigvuldig. Deze en gelijksoortigen optemerkten; en nategaan, in hoe ver die harmonie daar in plaats heeft; wat er in dergelijke passages gebrekkig is en kan verbeterd worden; gelijksoortige uitdrukkingen van verschillende digters met elkander te vergelijken. Deze en dergelijke oefeningen zijn juist geschikt om met de schoonheden van anderen, op eene edelmoedige wijze, zijn
15 voordeel te doen.

III. Kunnen hier van nut wezen de opmerkingen, welke kunstkenner over zulke passages, waarin deze harmonie bij uitstek plaats heeft, gemaakt hebben. Want ofschoon dezen wel eens, door verwondering, te verre gaan, of meer hooren, dan er in zulke uitdrukkingen voor een onbevooroordeeld oor ligt; kan men egter, door zulke leidlieden, te regt geholpen worden, in het opmerken van fijne gelijkheden of overeenkomsten, welken men, zonder hun, over het hoofd zoude gezien hebben. Ik heb met zeer veel vermaak gelezen de opmerkingen, die DIDEROT over sommige passages uit HOMERUS, VIRGILIUS, RACINE enz. gemaakt heeft; als ook die van HUYDECOPER op VONDEL: en het behoort zekerlijk tot
20 de poëtische uitlegging van een digter, deze schoonheden optemerkten, en de bijzonderheden daar in aantewijzen.

IV. Komt ergens taalkunde te pas, dan is het ook in het bereiken van deze schoonheid. De rijkheid van eene taal, hare woordvoegingen en wendingen, zo met opzigt tot den klank, als tot de beweging, zig eigen te maken, geeft te gelijk het vermogen, om, zonder onnatuurlijk en gedrongen te zijn, zo veel overeenkomsten tusschen woorden en zaken in zijne voorstellingen te brengen, als mogelijk is. Ik kan hier in geene bijzonderheden treden, maar men zal overtuigd zijn van het wezenlijk nut, dat, uit zulk eene oefening, voor den digter voorspruit, wanneer men
30 de moeite neemt, om te lezen, wat hier over, b.v. door VOSSIUS⁵⁶, Lord

⁵⁵ *Essay on criticism*, vs. 362.

⁵⁶ *De Poëmatum cantu & viribus rythmi*.

KAIMES⁵⁷, MARMONTEL⁵⁸ en SULZER⁵⁹ is aangeteekend, werwaard ik daarom mijnen lezer verwijze.

v. De natuur moet ook hier toe bestudeerd worden. Elke hartstogt heeft haren toon⁶⁰; elke beweging der ziele hare snelheid of traagheid. Dit optemerkken, en, zo veel mogelijk, in bijzonderheden nategaan, geeft
5 gelegenheid om zig van het zagte, harde, stootende, vloeiende, volle, scherpe enz. met opzigt tot den klank; en van het rollende, sleepende, horende, afgebrokene, met opzigt tot de beweging, te bedienen, waar het noodig is; en wel zodanig, als meest overeenkomt met den natuurlijken
10 aart der onderwerpen, welke men wil voorstellen. Door deze oefening wordt het gehoor verfijnd; het onderscheid tusschen toon en toon, beweging en beweging, opgemerkt; en eene hebbelijkheid verkregen, om deze harmonie, ook als men er het minst op denkt, in zijne voorstellingen overtebrengen, en disharmonie te vermijden. Wie tog, b.v., die den toon
15 der droefheid in de natuur heeft nategaan, en iemand op deze wijze hoorde klagen:

Dan schrei ik, dan zugt ik, dan vlugt ik van schrik:
Wie is er op aarde zo treurig als ik.

zal gelooven, dat het dezen klager ernst is, en niet veel eer, dat hij zig
20 treurig veinst met een lugtig en vrolijk hart?

Een fijn gehoor is waarlijk, in dit stuk, van meer waardij dan veele regels, die dikwijls aan zo veel uitzonderingen onderhevig, of zo wankelend zijn, dat men op dezelve zeer weinig staat kan maken: en om dit eens met een voorbeeld aantetoonen, brenge ik deze plaats van POPE
25 bij⁶¹, waar hij den moeilijken arbeid van Sisyphus, in het opwentelen van den telkens weder nedervallenden steen, dus beschrijft:

Up the high hill he heaves a hugh round stone;

en hij teekent er het volgende bij aan: 'om aan den Engelschen lezer een zwak beeld der schoonheid van het oorspronkelijke te geven, heb ik dezen regel beladen met woorden van ééne lettergreep, welke meest met een *h* beginnen.' KAIMES heeft uit dit en nog een soortgelijk voorbeeld
30 dezen regel getrokken; dat een vers, uit woorden van ééne lettergreep samengesteld, door de veelvuldigheid der rusten een indruk maakt, die gelijk is aan eene moeilijke en afgebroken beweging: men zoude dezen regel nog kunnen bevestigen door het zeggen van PALAMEDES bij VONDEL;
35

⁵⁷ *Elem. of criticism*, Ch. XVIII. sect. I.

⁵⁸ *Poétique Franc.* Ch. VI.

⁵⁹ *Theorie*, art. *Sprache*.

⁶⁰ Hier over moet men CICERO *de oratore* L. III. c. 58 geheel nalezen.

⁶¹ in de vertaaling van HOMERUS, *Odys.* B. XI. vs. 736.

Die zorgt, en waakt, en slaaft, en ploegt, en zwoegt en zweet;
maar wanneer ik daar tegen over stelle dezen regel van VONDEL;
Mijn heer, ik heb u raad voor deez tijd niet van doen;
en dien van RACINE;

5 Le jour n'est pas plus pur, que le fond de mon coeur;

welke ook uit woorden van eene lettergreep bestaan, dan vrage ik, met
veel vertrouwen, aan ieder, die gehoor heeft, of deze laatsten een gelijken
indruk maken als de eersten? en zo neen, of men dan den regel van
10 KAIMES voor algemeen houden kan: dan of men niet, in alle zulke geval-
len, meer op zijn gehoor, dan op algemeene regels moet aangaan? daar
men, door enkel de regels te volgen, dikwijls een geheel andere uitwer-
king zou hebben, dan men zig had voorgesteld.

Ik wil hier de opmerkingen, welken kunstkenners gemaakt, en de re-
gels, welken zij daar uit getrokken hebben, niet afkeuren; maar ik be-
doele alleen, intescherpen, dat de studie der natuur allernoodzakelijkst is;
15 en dat de toepassing der bijzondere regels nooit veilig geschieden kan,
dan wanneer zij door het gehoor geleid, en door hetzelfde wordt goedge-
keurd, in alle die gevallen, waarin men van dezelve gebruik maken wil.

VI. Maar, met opzigt tot den digter, is het vooral noodig, dat eene
20 goede keuze van de voetmaat voor de digterlijke voorstellingen, plaats
hebbe. Men neme alles in agt, wat ons de taal geven kan, dan kan men
nog zijn oogmerk missen door eenen verkeerden verstrant te gebruiken.
Veel was hier over te zeggen, bij aldien men in bijzonderheden wilde tre-
den; maar ook deze schoonheden zijn:

25 – nameles graces, which no methods teach,
And which a masterhand alone can reach.

Ook zoude mij dit te ver afleiden. Laat de volgende aanmerkingen wen-
ken zijn voor den jongen digter, om dit stuk nader te overwegen, en bij
de grootste meesters daarin te rade te gaan.

30 Zijn verstrant te veranderen, wanneer de natuur van het onderwerp
zulks vereischt, is eene wijze van handelen, die ik geen digterlijke vrij-
heid mag noemen; maar eene volstreckte noodzakelijkheid, zal men wezen-
lijke schoonheid aan willekeurige regelmatigheid niet opofferen. Dikwijls
daarom heeft het mij verwonderd, dat zulks niet meer algemeen in ge-
bruik is; daar het tog aan geene voorbeelden ontbreekt, waar in dit in
35 agt genomen is, en zelfs met veel vrugt⁶²: ja ik denk, dat zulks in onze

⁶² Z. b.v. BRUMOY, *Theatre des Grecs*, Tom. II, p. 449. en MACPHERSON, in zijne aant. op
OSSIAN, Vol. I. p. 91. als ook SCHLEGEL, *von Harmonie des Verses* (in zijnen *Batteux*, Th.
II, s. 484.)

Alexandrijnsche of zesvoetige vaarzen, wanneer het digtstuk van langen adem, en vooral wanneer het een heldendigt zijn zal, volstrekt noodig is. De reden daar van is, dat onze zesvoetige verzen veel eentooniger en voor minder verscheidenheid vatbaar zijn dan het hexameter der ouden;
 5 en dat men het, daar uit voordspruitende, gebrek, door zulk eene afwisseling, mogelijk zou kunnen verhelpen: daar anders alles, het verhalende zo wel als het aandoenlijke; het historische zo wel als het lyrische, bijkans op denzelfden toon voordgaat: het geen zeker rasser verveelt, en minder geschikt is, om aan elk bijzonder onderwerp zijn regten toon te geven,
 10 dan wanneer men zig de vrijheid geeft, om, gelijk Juffr. WOLFF in haar *Walcheren*, zo geestig als bevallig, gedaan heeft, telkens, als men zulks noodig oordeelt, van verstrant te veranderen; het welk, behalven het voordeel der harmonie, ook eene aangename afwisseling en verscheidenheid verschaft.

15 Zig, door oefening, zodanig den toon van ieder onderwerp eigen te maken, dat men in staat is, om een geschikten verstrant uittekiesen, is eene les, die men wel in het algemeen kan geven; maar welke men, in bijzonderheden, niet wel kan voorstellen. Hier moet het gehoor en de geofende smaak des digters in plaats van regels zijn; daar tog de vorming
 20 van een verstrant ter keuze van den digter staat; en hij, hier in, aan geene wetten gebonden is, dan die welluidendheid en harmonie hem voorschrijven, heeft hij een ruime loopbaan en eene uitgestrekte keuze; ook zijn er vele verschillende verstranten, die elkander, met opzigt tot deze harmonie, volkomen gelijk staan.

25 Die zig van een voetmaat bedient, waarvan sommige regels sleepend, traag, statig enz. – anderen wederom lugtig, rollend of tripplend enz. zijn, moet zig, om deze harmonie te bereiken, in het voorstellen zijner gedagten, schikken naar dezen verschillenden en afwisselenden aart van zijnen verstrant, en niet alles door een verwarren. Hoe moeilijk dit is, is egter het verwaarlozen van zulk eene zorgvuldigheid een wezenlijk gebrek.
 30 Dit blijkt vooral in digtstukken, die gemaakt zijn, om gezongen te worden. Vindt men daar, b.v. in het eerste couplet, trage, statige regels, en eene overeenkomst tusschen de voorgestelde zaken en woorden; maar, dit alles omgekeerd, in het tweede couplet, of in één der volgende, dan
 35 is het voor den muzikant, die vooral op deze harmonie letten moet, volstrekt onmogelijk, zulke toonen uittekiesen, welken voor beide geschikt zijn; maar hij moet van zelfs vervallen in zulk een onnatuurlijk contrast, het welk voor een kiesch gehoor ondragelijk is. Die derhalven zulk een veranderend metrum vrijwillig verkiest, moet zig ook der moeite getroosten, welke hij zig door zijne keuze op den hals laadt; of zig van een ander bedienen, dat minder moeilijk is. Deze aanmerking geldt bijzonder de
 40 lierzangen.

VII. Eindelijk dient men zorg te dragen, dat men aan deze harmonie

geen schoonheden van meer aanbelang opoffere: of tot het bereiken der-
zelve zig van zulke vrijheden bediene, die, of strijdig zijn met den aart
en de analogie der taal, of met den gekozen verstrant. De volgende aan-
merkingen komen hier mogelijk te pas, schoon ze niet volledig zijn.

5 Hij doet kwalijk, die zig van een ongeschikt woord of bijwoord be-
dient, en een geschikter of schilderagtiger verwerpt, om dat hem de
klank of de beweging van het laatste zo overeenkomstig niet voorkomt
met het onderwerp, als het eerste. – Daar tog de levendigheid der uit-
drukking het oogmerk van deze harmonie is, en een schilderagtig en ka-
10 rakteristiek woord of bijwoord de verbeeldingskracht somtijds meer kan
te hulp komen, dan deze flauwe gelijkheid in klank en beweging, ver-
zuimt hij, die zig aan deze feil schuldig maakt, eene grootere schoonheid
om eene mindere te bereiken.

Hij, die door het bereiken van deze harmonie moeite en arbeid ver-
15 raadt, mist zijn doel. Zo dra men den digter en zijne kunst gewaar
wordt, vermindert de verrukking; het levendige der uitdrukking kwijnt;
en daar men in den hoogsten trap natuurlijk wil zijn, wordt men alleen
kunstig; dat is, onnatuurlijk, stijf en gedwongen. Zoo is men b.v. als de
taal onnatuurlijk gedwongen wordt om eenen zekeren klank of de bewe-
20 ging voorttebrengen.

Hetzelfde lot staat hem te wagten, die deze harmonie, overal, of al te
sterk, in zijne werken brengen wil. Sommige voorwerpen zijn van dien
aart, dat er tusschen de woorden en de zaken overeenkomst genoeg is,
als er geene stellige tegenstrijdigheid tusschen plaats grijpt – in anderen
25 kan deze harmonie slechts zeer gering of zeer fijn zijn; in weinigen is zij
van dien aart, dat zij terstond in het oog loopt; maar in geen van allen
moet zij buitensporig zijn, of noodeloos.

Schoon men de *melodie* somtijds aan deze *harmonie* kan opofferen, moet
zulks egter nimmer geschieden, dan wanneer het gebrek aan *melodie* voor
30 eene wezenlijke schoonheid kan gehouden worden; dan alleen kan men
zeggen, met POPE:

That license is a rule;

maar kan men de harmonie bereiken, zonder de *melodie* te verwaarloozen,
dan is deze vrijheid een teeken van armoede, die den man van genie
35 onëer aandoet.

‘Voert men,’ zegt vader VONDEL te regt⁶³, ‘eenige harde vaerzen in, dat
moet uit geen gebrek, maar uit de stoffe geboren, en ter zake vereischt
worden.’

Na het opgeven van deze middelen, blijft mij niets overig, dan dat ik

40 ⁶³ Aanl. tot de Nederd. Dichtkunst.

met een woord aanwijze, in wat opzigt ik de bereiking van deze *harmonie* als een middel ter verbetering van onze Nederlandsche poëzij beschouwe – en hier toe is niet veel omslag noodig.

5 Wanneer ik onze beste digtstukken leze, zo met opzigt tot de taal, als met opzigt tot de poëzij; dan bemerke ik, dat onze taal, zo goed als eene der hedendaagschen, geschikt is, om deze harmonie te bereiken – dat alle die eigenschappen der taal, uit welken wij de geschiktheid van eene taal voor deze harmonie hebben afgeleid, in de onze gevonden worden; en dat zulken onder onze digters, die hunne taal magtig waren, ook in veele
10 voorbeelden hebben getoond, dat zij, naar *VONDELS* zeggen⁶⁴, gelijk een goed muzikant, den toon naar den aart der zake weten te schikken. En daarom is mijn oogmerk, in het eenigszins uitgewikkeld behandelen van deze stoffe, alleen geweest, om den jongen digter regtmatige denkbeelden te geven van deze *harmonie*, van derzelver aart en grenzen, waar over
15 men dikwijls te onnauwkeurig denkt, of te los heenloopt, op dat hij den weg wete, langs welken hij in het bereiken derzelve gelukkig zoude kunnen slagen. Meent iemand, dat ik deze moeite had kunnen sparen, hij beschouwe dan mijne aanmerkingen slegts als eene algemeene commentarie over de beste voorbeelden, en als zodanig zullen zij, ten minsten voor
20 den jongen kunstenaar, niet overtollig zijn.

⁶⁴ ter aangeh. pl.

Wat nu de *melodie* aangaat, waar van ik reeds te voren eene beschrijving
 gegeven heb, daar omtrend zoude ik veel kunnen aanmerken, dat ter ver-
 betering dienen kon. Ik wil niet ontkennen, dat er in onze beste dichters
 veele stukken gevonden worden, waar in die kunstige en bevallige
 5 *melodie* heerschende is⁶⁵; maar ik denk egter, dat men nog in het algemeen
 ter verbetering kan aanbevelen – dat men meer agt geve op eene beval-
 lige en voelbare verwisseling van korte en lange lettergrepen, ter vermij-
 ding van de monotonie en kwalijkkluidendheid – dat men zig wagte, van
 zonder noodzaak te vallen buiten de cadance van het vers – dat men zo
 10 veel consonanten niet agter een plaatse, dat daar uit eene onaangename
 moeilijkheid in de uitspraak voortkome – dat de rust van den zin en
 van den zang op dezelfde plaats invalle – dat door de rust geen woorden
 van elkander gescheiden worden, die men agter elkander lezen moet –
 dat de klemtoon niet valle op een woord, dat niets wezenlijks betee-
 15 kent: enz. enz.

Deze en soortgelijke lessen, die ik onder het lezen van onze dichters heb
 aangeteekend, en ligt, zo het vereischt werd, met voorbeelden van ver-
 zuim zoude kunnen staven, komen ook nu nog te pas, hoe zeer de trant
 onzer verzen verbeterd zij; maar ik heb ze slegts in het voorbijgaan op-
 20 gegeven, uit hoofde, dat het voorname middel ter verbetering van de *me-*
lodie, in onze Nederlandsche digtkunst, mij toeschijnt de verbetering en
 bestemdheid van onze prosodie te zijn – een stuk dat onzer aandagt bij-
 zonder waardig is.

Het is eene bijkans algemeen aangenomene stelling, dat de prosodie der
 25 nieuwe talen op verre na die bestemdheid niet heeft, als die der Grieken
 en Romeinen; en dat alle de poogingen, welke men heeft in 't werk ge-
 steld, om aan dezelve eene bestemdheid te geven, in het geheel niet vol-
 doende zijn; maar dat 'er nog vrij wat vereischt wordt, eer dezelve kan
 gezegd worden eenen aanmerkelijken trap van volkomenheid bereikt te
 30 hebben.⁶⁶

Wat onze taal nu in 't bijzonder aangaat, deze is ook, met opzigt tot de
 prosodie, zeer onbestemd – dit wordt in het algemeen erkend; maar wan-
 neer men de oorzaken van deze onbestemdheid naspeurt, dan zal men be-

35 ⁶⁵ Men zie slegts de *Beschouwing van den ouden gebrekkelijken en sedert verbeterden trant onzer Ne-*
derduitsche verzen, door P. HUIZINGA BAKKER, in het v^{de} Deel der *Werken van de Maatschap-*
pij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden.

⁶⁶ Wat de Franschen, met opzigt tot hunne prosodie, gedaan hebben, kan men zien bij
 MARMONTEL, *Poët. Franc.*, Tom. I. p. 238 en volg.

40 Over die der Engelschen heb ik niets meer gelezen dan de *Biblioth. Britann.* Tom. x.
 p. 400; en KAIMES, *Elem.* Vol. II. p. 120.

En SULZER heeft, in zijne *Theorie*, art. *prosodie*, het meeste aangehaald, dat de Duitschers
 hier in gedaan hebben.

vinden, dat het gebrek aan goede theoretische regels, de ongeoorloofde vrijheden onzer beste dichters, de aart onzer gewoone voetmaten; de vooronderstelling dat wij zo vele *ancipites* hebben; en het maken van onderscheid tusschen lange en langere, korte en kortere sijnben, de voornaamste oorzaken zijn van de onbestemdheid onzer prosodie.

Wat het eerste stuk, het gebrek namelijk aan theoretische regels, aangaat, daaromtrent is het zeker, dat wij insgelijks met HOOFT en VONDEL eenen aanmerkelijken stap gedaan hebben; voor hunnen tijd telde men de sijnben alleen; en de *Schrijvers der Tweespraak van de Nederduitsche Letterkunst*⁶⁷ zeggen uitdrukkelijk: 'De Reedners van ouds, hebben dit (namelijk de quantiteit) in haar schriften mede waarghenomen, maar onder ons ist zo heel vreemd dat wy rijmers naulyx oyt daar af hebben horen spreken, ick laat staan, dat wij in ons dichten daarop zouden achten.' Egter werd, naar het geen zij verder aanmerken, dit in liederen, die gezongen moesten worden, dikwijls in agt genomen; en sommige dichters begonden er ook op te letten. De regels, welken deze Schrijvers, omtrent den maatklank, opgeven, zijn deze – dat men zig meer naar den aart onzer tale, dan op den voet der Latijnen schikken moet – dat wij, uit hoofde van het groot aantal eensijnbige woorden, veele lange sijnben hebben – dat wij veele twijfelingen (*ancipites*) hebben – en dat door het gebruik tot eenen regel zoude kunnen gemaakt worden, dat dubbele klinkers, tweeklanken, ja veel medeklinkers lange sijnben maken. – Maar wie ziet niet, hoe weinig deze regels afdoen, wanneer men uit dezelve de quantiteit der sijnben moet opmaken?

Men heeft vervolgens nadere bepalingen opgegeven, gelijk b.v. MOONEN⁶⁸, die veele goede regels heeft gemaakt, en veel grondiger dit stuk behandeld heeft dan SEWEL⁶⁹; welke laatste ons meer wijst naar het gehoor dan naar bepaalde regels, en wiens bedenkingen over dit stuk daarom voor den digter van weinig aanbelang zijn: maar MOONEN'S aanmerkingen zijn van meer gewigt, gelijk ook die van VERWER⁷⁰; en wanneer men dan daar bijvoegt het geen onlangs door den *Schrijver van de Nederduitsche Digtkunde*⁷¹ over dit stuk geschreven is, zal men het voornaamste, zo ver ik weet, gelezen hebben over den maatklank onzer tale; maar tevens ook bemerken, dat deze taalkundigen het op verre na niet eens zijn in hunne opgegevene regels; en nog daarenboven, dat die regels zelfs, in welke zij samenstemmen, door onze dichters zeer dikwijls overtreden worden: en dit laatste is het, dat mij aanleiding gegeven heeft, om de onge-

⁶⁷ Capitt. v. bl. 45.

⁶⁸ *Nederd. Spraakk.* bl. 24 en volg.

⁶⁹ *Nederd. Spraakk.* bl. 395.

⁷⁰ *Idea Linguae Belgicae* c. XIX.

⁷¹ bl. 2 en verv.

oorloofde vrijheden van onze digters omtrent het in agt nemen van den maatklank, mede, als eene oorzaak van de onbestemdheid onzer prosodie optegeven.

5 Dat nu onze digters dikwijls dergelijke vrijheden gebruiken, blijkt genoegzaam, wanneer men deze en soortgelijke regels leest:

En door 's velt maerschalcks heup de steun der stegelreep

VONDEL.

't Welk 't hart de ziel doet quijnend braaken.

DEZELFDE.

10 Doch op dat bij de hant niet sla aan Abrams leven.

HOOGVLIET.

15 Dan ofschoon ik er meer soortgelijken zoude kunnen bijbrengen, en daar uit afleiden, dat ons gehoor daar door verzwakt en verwend wordt, moet ik egter bekennen, dat onze beste digters, over het geheel genomen, den maatklank vrij wel hebben in agt genomen, en dat de onbestemdheid onzer prosodie vrij meer wordt veroorzaakt door den aart van onze voetmaten.

20 Onze gewoone voetmaten bestaan, gelijk men doorgaands stelt, uit jamben of trochëen; – maar omtrent deze voetmaten heb ik aantemerkten, dat men in dezelve zig even zo wel van spondëen en van pijrrichien bedient; vermits derhalven onze alexandrijnsche en andere kortere van gelijken aart nooit uit zuivere jamben bestaan, zelfs zonder dat men het gehoor kwetst; en hetzelfde plaats heeft in zulke voetmaten, welken uit trochëen bestaan, zo moet volgen: 1) dat men uit onze voetmaten zelden
25 tot de lengte of kortheid der lettergrepen kan besluiten, ten zij zulks door het gehoor duidelijk beslist worde; en ook: 2) dat men daar door eene vermenigvuldiging krijgt van ancipites, die onnoodzaaklijk is, en tevens de onbestemdheid onzer prosodie handhaaft, zo lang men in de vooronderstelling blijft, dat onze voetmaten uit zuivere jamben en trochëen bestaan.
30

Dat nu in onze Alexandrijnsche verzen voor den jambus ook de spondeus in de vijf eerste voeten, en de pijrrichius in den tweeden, derden, vierden en vijfden voet gebruikt worden, zonder kwetsing van het gehoor, meene ik duidelijk te blijken, uit deze volgende voorbeelden.

35 De pijrrichius heeft plaats in den tweeden voet:

Het las |*terēn*| wint velt –

VONDELS *Palamedes*.⁷²

⁷² bl. 26.

- Die mel|*dēde*| van 't goud –
 Begun|*stigen*| zijn zijde –
 Die gru|*welen*| bedekt –
 Den tab|*bert en*| de kap –
 5 Dan slin|*geren*| met macht, en met bebloede sabels.
- DEZELFDE.⁷³
- De Va|*der der*| genade –
- HOOGVLIET.⁷⁴
- Zij heeft ook plaats in den derden voet:
- 10 Daer is met sam|*melen*| tot nog toe meer verloren.
- VONDELS *Palamedes*.⁷⁵
- Door d'onderkru|*pingen*| en list van Palamedes.
 Schiet diepe wor|*telen*| in zijn wraeckgierig harte.
 Der lasterae|*ren en*| staêg ligende onverboden.
- 15
- DEZELFDE.⁷⁶
- Met harde pla|*gen en*| hem stuiten in zijn' waan.
- HOOGVLIET.⁷⁷
- En hem met won|*dere*| schenkaadjen te verrijken.
- HOOGVLIET.⁷⁸
- 20 Aan al de elen|*dingen*|, die hunnen val beweenen.
- FEITAMA.⁷⁹
- In den vierden voet; hoewel zeldzaam.
- Bij 't los verhael van suf|*fende*| kronijken.
- POOT.⁸⁰
- 25 maar in den vijfden voet zo veel te meer:
- Hoe kan d'Eubeër toch ontwor|*stelen*| dien strik!
 Al die hem zijn verwant van vrien|*den en*| van magen.
 De weerelt lijdt geensins twee schit|*teren*|de zonnen.
 De Frijgiaen (die 't heir bespie|*dende*| bij nacht.
- 30
- DEZELFDE.⁸¹

⁷³ bl. 27, 28, 29, 38.

⁷⁴ *Abraham*, bl. 36.

⁷⁵ bl. 27.

⁷⁶ bl. 29, 30, 31.

35 ⁷⁷ bl. 36.

⁷⁸ bl. 37.

⁷⁹ *Alzire*, bl. 189.

⁸⁰ *Ged. D. I.* bl. 51.

⁸¹ bl. 27, 28, 36.

- Ik ga op dat men 't feest te spoe|*ḍiger*| bereide.
FEITAMA.⁸²
- Te sterven zonder wraak; te sneu|*velen*| ten spot.
DEZELFDE.⁸³
- 5 Dat dit nu niet alleen in de Alexandrijnsche of de zesvoetige plaats heeft,
maar zelfs in de kortere voetmaten, blijkt uit deze voorbeelden:
- De kreu|*pēl en*| zijn rot,
Pronk pa|*rel der*| godinnen.
Krijgstrom|*len en*| trompetten.
10 POOT.⁸⁴
- Gij eunjers die in sche|*meri*|ge wouden,
Bij 't flik|*keren*| der halve maan,
Wat wonder is 't, dat fluis|*terend*| gelol.
DEZELFDE.⁸⁵
- 15 En zo in menigte – Laat ons nu hetzelfde met opzigt tot den spondeus
aantoonen –
Deze wordt zeer dikwijls gebruikt in den eersten voet: dus
|*Zwijgt re*|kels: luister: sus:
VONDEL *Palamedes*.⁸⁶
- 20 |*Duld ech*|ter dat –
|*Knaagt sid*|drende aan 't gebit,
|*Een dier*|gevangnen, die bij 't sluiten van uw trouw.
FEITAMA.⁸⁷
- In den tweeden voet.
- 25 Het zweet |*brack uit*| van angst.
Doch dick |*schijnt ruim*| in 't eerst.
VONDEL *Palamedes*.⁸⁸
- Wees vrij |*ons, die*| bij hen den naam van wilden draagen.
O schim |*mijns min*|naars –
30 FEITAMA.⁸⁹
- In den derden voet.

⁸² *Alzire* bl. 266.

⁸³ bl. 171, 175.

⁸⁴ D. 1. bl. 138. 139. 141.

35 ⁸⁵ bl. 159. 161.

⁸⁶ bl. 22.

⁸⁷ *Alzire* bl. 158. 191.

⁸⁸ bl. 25. 26.

⁸⁹ *Alzire* bl. 191. 189.

- Ja, 't klooster heeft |*dien vloek*| den lantsheer voorgeschreven.
VONDEL.⁹⁰
- In den vierden voet.
- Doch dick schijnt ruim in 't eerst |'t *geen scherp*| valt in 't voltrekken.
5 En vallen overhoop |*wraeck gie*|righ
VONDELS *Palamedes*.⁹¹
- Nu mannen trekt vrij in: |*treckt voor*| elk blijf de leste
DEZELFDE.⁹²
- Doorluchten in uw ramp |*strijd strijd*| voor 't Vaderland.
10 FEITAMA.⁹³
- In den vijfden voet:
- De handen deerlijk wrong, het hair |*troek uit*| haar hoofd,
Verkrachter van een vrouw, zoo kuisch |*zo wel*| geboren.⁹⁴
- En in de Christenkerk haar woord |*haar eed*| geschonden.
15 Alzo ze wenscht met drift in zo |*veel wee*| te sneven.
FEITAMA.⁹⁵
- In den zesden voet:
- Het leger trekt vast in met duizenden, |*een maght*|
VONDEL.⁹⁶
- 20 Met kriegsbehendigheên, die zij voorheen |*niet keen*|den.
FEITAMA.⁹⁷
- Dit zelfde nu heeft ook plaats in kortere voetmaten, als b.v.
- Het nedrig hart |*voert hij*| naar boven.
|*Hier schuilt*| dat Godlijk aangezicht
25 |*Dien Godt*| de zielen komt vertrouwen.
VONDEL.⁹⁸

⁹⁰ *Gijsbregt van Amstel*, bl. 27.
⁹¹ bl. 24, 26.
⁹² *Gijsbregt van Amstel* bl. 28.
30 ⁹³ *Alzire* bl. 188.
⁹⁴ *Gijsbregt van Amstel*. bl. 32, 33.
⁹⁵ *Alzire* bl. 195, 198.
⁹⁶ *Gijsbr.* bl. 34.
⁹⁷ *Alzire*. bl. 22.
35 ⁹⁸ *Gijsbregt van Amstel*, bl. 30, 31.

En zo op menigvuldige plaatsen – Nu zie men onze voetmaten in, waar in trochëen gebruikt worden, van lange en korte regels, en men zal ook daar in overal pijrrichiën en spondeën geplaatst zien:

- 5 Jupi|*ter biēd*| woud en akkers lang genoeg door kou benard.
 En ontnēemt den |*nacht weēr*| de uren. –
 |*Rijdt langs*| 't vlakke |*zout, niet*| sneller
 |*Op zijn*| wufte waterraēn.
 |*En zig*| tegen 't strenge weder; kleedt –
 |*En het*| *bosch, welk*| 't winterweder diefsch ontkleedde –
 10 Bouw het |*op gast*|vrije daken –
 Zij verwint de boschkoraalen |*met dēr*| klanken val en zwier
HUIZINGA BAKKER.⁹⁹
- 15 |*Met veel*| leven |*digter*| kleuren.
 Wek met tuiltjes |*en fēs*|toen.
 |*Jengt ziet*| *snel haer*| tijt vervult.
 |*Zoo blonk*| ô begaefde spruit.
POOT.¹⁰⁰

- 20 en dit telkens, zo dat men veele regels vindt, waarin zo veele pijrrichiën of spondeën zijn, als jamben. – Daar men derhalven, in onze gewoone voetmaten, zo weinig gebonden is aan het gebruik van zulke voeten, uit welken dezelve eigenlijk worden gezegd te bestaan; daar men dit, gelijk uit de aangehaalde voorbeelden blijkt, doen kan, zonder aanmerkelijke en somtijds zelfs zonder eenige kwetzing van het gehoor, zo kan hier uit geen ander gevolg spruiten, dan dit; dat de digter, zo min als de digt-
 25 kundige lezer, zig bemoeid heeft, om aan de theorie der prosodie eene nadere bestemdheid te geven: eene bestemdheid, die de lezer niet eischte, en den digter zijne kunst maar moeilijker zoude gemaakt hebben; waarom ook onze beste digters alleen daar voor gezorgd hebben, dat deze vryheid niet op zodanig eene wijze gebezigd werd, dat het gehoor daar
 30 door gekwetst werd: terwijl de monotonie, hier uit voordspruitende, en door gewoonte, en door het rijm, hare onaangename gevolgen verloor.

- Maar deze aart onzer gewoone voetmaten heeft verder voor onze prosodie dit nadeelig gevolg gehad, dat men het getal onzer ancipites bijkans tot in het oneindige vermenigvuldigde. Want daar men bleef voor-
 35 onderstellen, dat de voeten onzer gewoone voetmaten, of jamben, of trocheën waren, en te gelijk opmerkte, dat veele monosijlben en sijlben, dan eens de eerste en dan eens de laatste sijlb van een voet waren, kon het niet anders zijn, of men moest vast stellen, dat verre weg onze meeste sijlben ancipites zijn, vooral onze eensijlbige woorden; of ten minsten,

40 ⁹⁹ *Lentezang*, bl. 5. 7. 9. 11. 13.

¹⁰⁰ D. I. bl. 122. 123. 124.

dat van twee sijnben, die beide analogice voor lang moesten gehouden worden, die, waar op de minste klank viel, kort werd, daar in tegendeel dezelve lang was, bij aldien men dezelve plaatste bij eene die volstrekt kort is. b.v. bij FEITAMA:

5 Van ons de groote kunst, die waereldheerschren past

hier wordt ons lang gemaakt, en zo is het ook zeker; maar men leest op dezelve bladzijde:

Maar met ons bloed

10 Hier wordt het (in de vooronderstelling namelijk dat onze Alexandrijnsche verzen uit jamben bestaan) kort gemaakt, en om geen andere reden, dan om dat er een sterker toon op *bloed* valt dan op *ons*. Ik zelf ben wel eens van gedagten geweest, dat dit bij ons is, wat de *positio* bij de ouden was; maar nadere overdenking heeft mij anders doen besluiten.

15 Zie daar dan de oorzaken van de onbestemdheid onzer prosodie aangewezen: waar bij men egter nog dit zoude kunnen voegen, dat men, in het gebruik, lange en langere, korte en kortere sijnben, onderscheidt; en daar door de lange bij eene langere geplaatst voor kort, en eene korte, bij eene kortere geplaatst, voor lang houdt, het geen niet anders dan verwarring en onbestemdheid kan veroorzaken. Laat ons nu zien, wat men
20 daartegen zoude kunnen in het werk stellen, om aan onze prosodie eene grootere bestemdheid te geven.

Daar egter alles, wat moeite kost, van nut moet zijn; en ik gaarne wil toestemmen, dat deze onbestemdheid weinig nadeel toebrengt aan onze gewoone voetmaten, zo min als aan die der Franschen, zo moet ik vooraf
25 aantoonen, dat eene nauwkeuriger bestemdheid van onze prosodie, als een middel ter verbetering van onze Nederlandsche poëzij kan worden aangemerkt.¹⁰¹

30 Twee aanmerkingen zullen genoegzaam zijn, om dit stuk aftedoen. Vooreerst: de vrijheid, die wij in onze gewoone voetmaten hebben opgemerkt uit den aart der voetmaten of zelf voord te vloeien, en het gehoor niet te kwetsen (schoon ik egter zou durven beweeran, dat in onze ge-

35 ¹⁰¹ Ik heb dit noodig geagt, omdat sommigen onzer taal- en digtkundigen daar henen schijnen te willen, dat men zig louter houden moet aan de uitspraak; en dat een digter, die zorg draagt, dat men, zijne verzen volgens de gewoone uitspraak lezende, geen stuiting gewaar wordt, de prosodie genoeg in agt neemt; en dat in dit opzigt onze taal ook geheel onderscheiden is van de Latijnsche en Grieksche; maar daar ik van zulken verscille, en staande houde, dat vele woorden, vooral onder de monosijnben, volgens de gewoone uitspraak zelf, op verschillende wijze den toon dulden, zo is deze toonkennis, mijns bedunkens, voor den digter, die aan eenen rijthmus gebonden is, niet voldoende. Men
40 zie nu verder, wat ik van het nut eener bestemder prosodie zeggen zal.

woone voetmaten die regels, welken uit zuivere jamben of trocheën bestaan, de zagtste en vloeiendste zijn, en 'er het meest de rijthmus poëticus in gehoord wordt) kan geenszins plaats hebben in sommige metra, die minder in gebruik, schoon niet minder bevallig zijn; en schoon ook in
 5 dezelve deze vrijheid wel eens plaats vindt, waar van de reden zekerlijk moet gezogt worden in de gewoonte aan zulke vrijheden in onze gewoone voetmaten, en dus aan het misbruik; zo is het egter zeker, dat in alle voetmaten, die zig door den numerus moeten staande houden, gelijk in allen waarin voeten van drie sijlben voorkomen, die vrijheid geen
 10 plaats kan hebben, dewijl men, door dezelve intevoeren, onmiddelijk de scansie belet; dat is, men verliest zijn voetmaat, al is het, dat men het aantal der sijlben behoudt. Ten voorbeelde diene alleen dit digtstuk van HOOFT¹⁰², dat dus begint:

Naare nacht van benauwde drie jaaren,
 15 dat zeker op deze wijze moet gescandeert worden:

Naare |nacht van be|nauwde drie |jaaren
 Sint me |zon is ter |aarde ge|varen
 Wegh met de |droefheid die |plaght mij te |pijnen.

en dus bestaat uit tweederhande regels; de eerste van vier voeten; een trocheus, de tweede en derde dactijlen en de vierde wederom een trocheus;
 20 de tweede soort ook uit vier voeten; drie dactijlen namelijk, en een trocheus. – Zoo dra men die vrijheid, welke men, zonder kwetsing van het gehoor, in onze gewoone voetmaten gebruiken kan, ook hier wil invoeren, verliest men de melodie van het vers, en tevens de voetmaat: maar leest men b.v. deze regels;

25 Lekkerē |lipjes en |loddrige |lonkjes
 Baaren bij|beurten en |blussen de |vönkjes
 All de |mijne ver|smelten ver|smachten|
 Maar al |nagelen |scherrepe |schichten|

30 dan zal men zonder moeite de cadans vinden, als men slegts natuurlijk voordleest; en zo veel duitsch verstaat, dat men weet hoe de woorden moeten worden uitgesproken; elke voet spreekt van zelfs, en onderscheidt zig van de anderen: daar men in tegendeel in deze regels,

35 Ghij te |zwak zijt de |kracht te verdragen.
 Leo|nör lachend |licht lieve |leven
 En alhoe|wel zoete |zoentjes en |stemmen

¹⁰² *Zangen*, bl. 650, 651.

de natuurlijke uitspraak der woorden eenig geweld aan moet doen, om de cadans te kunnen behouden;

Schoon ik derhalven wel wil toestaan, dat men in soortgelijke voetmaten, als het aangehaalde van HOOFT, nog deze vrijheid heeft, dat men in
5 plaats van den dactylus, den amphimacer kan gebruiken, zonder merkelijke kwetsing van het gehoor, gelijk in deze regels;

Naare nacht van be|nauwde drie |jaren,
|Weelde komt| wekken in inborst en nieren,

is het egter zeker, dat en het gebruik van den tribrachys, van den molos-
10 sus, van den anapaestus en andere driesijlbige voeten, de cadans en dus ook den zang verhindert; als ook, dat die regels, waar in geen amphimacers maar zuivere dactylen voorkomen, de bevalligste melodie hebben: zo besluit ik, dat eene grootere bestemdheid der prosodie, en het, daar uit vloeiend, verwerpen van de meeste ancipites voor deze soort van voet-
15 maten nuttig ja noodzakelijk is.

Maar mijne tweede aanmerking is deze; dat, zal men de voetmaten der ouden, welken zij, met zoveel bevalligheid, gebruikt hebben, kunnen na- volgen, men aan de prosodie vooraf eene nauwkeuriger bestemdheid ge-
20 ven moet. Ik vooronderstel hier, dat ook onze Nederlanders met vrugt zig van die of soortgelijke voetmaten kunnen bedienen; (het betoog daar van zal ik mogelijk ondernemen, als ik over de rijmeloze of blanke verzen spreke) en dat derhalven de bestemdheid onzer prosodie allernoodza-
kelijkst is.

In het hexameter der ouden heeft, gelijk elk weet, eene willekeurige af-
25 wisseling van dactylen en spondeën plaats; alleen is de vijfde voet altoos een dactylus, en de zesde altoos een spondeus, behalven in de verzen, die men spondeïsche noemt; maar welke laatsten met opzet, en niet wille-
keurig, door goede dichters gebezigd worden.

Wanneer men nu, bij het lezen van deze verzen, geen bepaaldheid van
30 de quantiteit der sijlben vooronderstelt, moet van zelfs volgen, dat men ze verkeerd leest en niet scandeeren kan. Wanneer men in dezelve fouten tegen de prosodie begaat, raakt men in dezelfde verlegenheid, en dus is het bestemde in de prosodie, en het nauwkeurig waarnemen der regels, het eenig middel, om deze voetmaat te kunnen navolgen, met een goede
35 uitkomst. Ik zal ook ten bewijze hier van aanhalen de Proeve van HUI-
GENS;

Deze volgende regels:

Koortsige |koolen in |helderen |brand voor |lange veranderd |
Ghij zoudt |buyten de |vrees en uw |Heerschāp |buiten gevaar zijn.

als ook deze pentameters:

Die mēt dē |vāllēndē |sucht |d'aerde vān |āchtere kust|
Laet mījn |smālle gē|zant dōor ūwē |grēndēlēn |in.

zijn zonder fouten tegen de prosodie; en kunnen derhalven zonder moeite gescandeerd worden, even als de latijnsche: daar in tegendeel dit hexameter;

Laet ū gēschiēn 'tgen' ū noch mōgēlick vān dāgē gēschiēt is.

en dit pentameter,

En mīj daerom mōgēlick wērpēn hēt ēerste vērwījē,

10 door de vrijheden, welke daar in gebruikt zijn, in het geheel zig niet laten scandeeren; en zig ook in geenē deele staande houden door den numerus: ten blijke dat eene bestemdheid der prosodie, zonder welke een nauwkeurig waarnemen van derzelver regels onmogelijk is, volstrekt vereischt wordt, om de voetmaten der ouden natevolgen of soortgelijken te kunnen invoeren.

15 Maar wat kan er dan nog gedaan worden, om aan onze prosodie eene meerdere bestemdheid te geven? en welke zijn de regels, die hier omtrend kunnen worden aangenomen?

20 Dat de langheid of korthēid der sijlben, in alle talen eigenlijk alleen bepaald wordt door den tijd, en niet door den scherpen of doffen toon of het accent, is eene stelling, die buiten alle bedenking is; en waaromtrend derhalven niets meer behoeft gezegd te worden: maar van meer aanbelang is het, dat wij geen onderscheid maken tusschen lange en langere, korte en kortere, maar ze allen brengen tot *langen* of *korten*: De Latijnen zijn ons hier in voorgēgaan, en ik weet niet waarom wij hen daarin niet zouden volgen.¹⁰³ Zo dra men tog meerdere onderscheidingen maakt, moet men ook nog nadere bepalingen omtrend de voeten invoeren; en daar dit laatste niet noodig is om de melodie te bevorderen, zou zulk eene nadere bepaling alleen strekken, om de verzificatie nog moeilijker te maken, het geen men niet doen moet, zo er de ware schoonheid niet bij winnen zou. Schoon wij derhalven, uit hoofde van den toon, voor ons gehoor zekerlijk lange en langere, kortere en korte sijlben hebben, de digterlijke prosodie erkent dit onderscheid niet, maar brengt ze allen tot langen, die twee tijden hebben, en tot korten, die één tijd of tempo hebben.

35

¹⁰³ Zo dagt ook, met opzigt tot de Fransche prosodie, Mr. l'Abbé d'OLIVET, in zijn *Traité de la Prosodie Francoise*, z. MARMONTEL, Poëtiq. Tom. I. p. 238. en met opzigt tot de Engelsche L. KAIMES *Elem.* Vol. II. p. 120, maar sommige Duitschers schijnen dit anders te begripen. z. *N. Bibl. der sch. Wissensch.* Th. X. s. 77.

Deze hoedanigheid der lettergrepen nu wordt bepaald, of uit den aart der tale, of door het gehoor, of door het gezag van goede schrijvers en digters – Laat ons over elk dezer stukken het een en ander opmerken, en wel eerst iets over het laatstgemelde.

5 Het geen de ouden *gezag* noemden, hebben wij tot hiertoe niet, om dat wij geene digters hebben, zo min als de Franschen, Engelschen, Italianen en Duitschers, die, gelijk de Latijnen en Grieken, door hunne onderlinge overeenkomst in de lengte of kortte der sijnben, de uitspraak regelden, en uit wier werken men derhalven de quantiteit dier sijnben, welke men
10 uit theoretische regels niet op kon maken, beslissend bepaalde; terwijl het getal van de zo genoemde ancipites zeer gering was. GESNER zegt over dit stuk veel goeds, en merkt zelfs aan, dat de kinderen, door het lezen der digters, leerden, hoe men de woorden moest uitspreken.¹⁰⁴ Geschiedt dit bij ons? neen. Kon het tot hiertoe geschieden? neen – Is het
15 onmogelijk het zo ver te brengen? Mogelijk ja! wij zullen zien.

Wij hebben derhalven tot hier toe alleen den aart der tale, en het gehoor of de uitspraak tot behulp; en deze twee hulpmiddelen zijn mogelijk te samen genomen genoegzaam, om het zo ver te brengen, dat het getal onzer ancipites zeer gering worde: dit gedaan hebbende zal er nog
20 overblijven, te onderzoeken, in hoe ver het gezag zoude kunnen dienen, om aan de nog overig zijnde, ten minsten aan de meesten, eene bepaalde quantiteit te geven.

Overal, waar het gehoor of de uitspraak geen twijfel overlaat, heeft men den aart der tale niet noodig – niemand b.v. zal in bedenking nemen, of
25 in het woord *betamen*, *betragten* *geliefde* zijn de eerste en laatste sijnben kort en de middelste lang. Hier uit nu kunnen wel eenige theoretische algemeene regels door den taalkundigen opmerker worden afgeleid, maar zo lang de taal levendig blijft, zijn zulke regels voor den digter onnoodig; hij behoeft slegts zijn gehoor te raadplegen. Dan geheel anders is het gelegen met zulke sijnben, waar omtrend het gehoor zo beslissend niet is,
30 daar in moet men den aart der tale te hulp roepen, en deze geeft ons, met opzigt tot onze nederduitsche, deze algemeene aanmerking aan de hand: dat, in alle egte Nederduitsche woorden, de klemtoon altoos valt op het zakelijk deel; schoon nu deze aanmerking reeds dikwijls gemaakt is, twijfel ik er egter aan, of men de gevolgen, daar uit natuurlijk voortvloeiende, niet voorbij gezien heeft, gelijk zo straks zal blijken:

Deze gevolgen nu zijn:

1) Dat alle eensijnbighe zelfstandige, bijvoeglijke, en werkwoorden in onze taal altoos lang zijn – als *paard*, *toom*, *zee*, *land*, *groen*, *dor*, *klein*, *groot*,
40 *gaan*, *doen*, *zijn*, *zien* enz. – hier door worden reeds een menigte zo-ge-

¹⁰⁴ *Isagoge ad Erud. Univers.* Tom. 1. p. 237. en 238.

naamde ancipites bepaald, daar men tot hier toe veele zulke eensijlbige woorden en lang en kort gehouden heeft, om dat het gehoor schijnt te dulden, dat ze bij de digters dan lang dan kort gebruikt worden.

Dit schijnt niet opgemerkt te zijn door den schrijver der *Nederlandsche digtkunde*¹⁰⁵, wanneer hij, mijns oordeels, tegen de analogie der tale aan, vaststelt, dat alle eensijlbige woorden van enkele zelfklinkers, die in de stopklanken b, d, k, p, of t, eindigen, middelbaar zijn, en daar toe onder anderen bijbrengt de zelfstandige woorden, *stok, stut, schot*, welke naar mijnen regel en de analogie der taal, allen lang zijn.

Maar hier uit volgt:

2) dat alle dubbele naamwoorden van twee lettergreepen, uit de opgenoemde eensijlbige zelfstandige, bijvoeglijke en werkwoorden saamgesteld, twee lange lettergrepen hebben, en dus een volledigen spondëus uitmaken – als *goedkoop, zeegroen, godmensch, boomwol, inktflesch, vleeschmat*, en anderen.

Dit egter wordt stellig ontkend door MOONEN¹⁰⁶, die oordeelt, dat in alzulke woorden de eerste sijlbe lang en de tweede kort is; waarschijnlijk daardoor misleid, dat de laatste lettergreep eenigszins schielijker wordt uitgesproken dan de eerste; waar door dezelve wel tot de minder langen behoort, maar egter (daar wij het onderscheid hebben afgekeurd tusschen lange en langere) niet tot de korten kan gebragt worden; om redenen, dat het zakelijk deel der zelfstandige, bijvoeglijke en werkwoorden nooit kort zijn kan, noch als kort moet worden uitgesproken in een taal, welker aart medebrengt, dat altoos de klemtoon valt op het zakelijk deel; maar ook daarenboven, om dat, de uitspraak nauwkeurig in agt genomen zijnde, men duidelijk bemerken zal, dat men te veel klem geeft aan de laatste lettergreep, om dezelve tot eene korte te maken, ofschoon de nadruk eenigszins sterker op de eerste is.

3) Volgt hier uit, dat in alle egte duitsche woorden, die niet samengevoegd zijn uit twee of meer, altoos die lettergreep lang is, welke het zakelijk deel bevat, hoe veel sijlben zulk een woord ook heeft; en dit wordt ook door de uitspraak bevestigd; b.v. in de tweesijlbige: *water, leven, voedsel, schenken, geven, zeggen, tieren, zandig, lieflijk, driftig, leerszaam, kopren, eerbaar* enz. in de driesijlbige, *genadig, troetelen, zegenen, mondelijk, daveren* enz. in de viersijlbige; *beuzelingen* en zo verder.

4) Dat in saamgestelde woorden altoos alle de zakelijke deelen lang zijn, ofschoon de uitspraak op de eene wat meer klank doet vallen dan op de andere: van de tweesijlbige heb ik dit reeds opgemerkt; maar om

¹⁰⁵ bl. 8.

¹⁰⁶ *Spraak.* bl. 25. en zo schijnt het ook begrepen te worden door den schrijver der *Nederl. Digt.* bl. 7.

die zelfde redenen bevestige ik hetzelfde omtrent de drie- vier- en vijsijlbige, als *putwater*, *windmolen*, *okernooten*, *agterkleinzoon*. De straks aangeh. schrijvers zijn van meening, dat ook, in de driesijlbige saamgestelde woorden, alleen eene lettergreep lang is; en dit is een natuurlijk gevolg van hun gevoelen over de tweesijlbige saamgestelde woorden; maar op wat grond, kan ik niet begrijpen; daar de analogie onzer tale zulks niet dult, en het gehoor wel eenig onderscheid doet bemerken tusschen die twee lange sijlben, maar niet genoeg, om van de eene slegts een lange, en van de andere eene korte te maken, wanneer men in het gehoor agt geeft op één en twee tijden.

Dit derhalven op deze wijze zijnde vastgesteld, wijst met weinig moeite den weg aan, om aan een groot gedeelte onzer eensijlbige woorden eene bestemde quantiteit te geven; en, zo met betrekking tot deze als tot de meersijlbige, het getal der middelbare of het getal van regels veel sterker te verminderen dan men tot hier toe gedaan heeft; maar met opzigt tot de andere deelen der woorden, die namelijk, welke geen zakelijke deelen zijn, heeft men vrij wat meer omslag noodig, daar er sommige lang en anderen kort zijn; en wel op eene wijze, dat de quantiteit dier woorden door het gehoor of de uitspraak niet volkomen beslist wordt. – Wat men over deze zeggen kan, komt hoofdzakelijk hier op uit.

De toevallige deelen der werkwoorden, zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden, zijn, of voorzetsels, of uitgangen; en over deze twee laatsten vindt men goede regels bij MOONEN en den schrijver der *Nederlandsche digtkunde*, welken in agt genomen zijnde, veel zouden toebrengen tot de bestemdheid onzer prosodie.

Dan schieten er nog over onze voorzetsels, (praeposities) voegwoorden, (conjuncties) tusschenwerpingen, (interjecties) bijwoorden, bepallende en onbepallende geslagtwoorden, voornaamwoorden: ofschoon nu deze ook wel zakelijke deelen in zig bevatten, maar egter altoos van minder aanbelang zijn, dan de drie opgenoemde soorten, zoude ik mij, uit hoofde van den toon, aan deze weinige regels houden:

1) Dat die eensijlbige, dewelke met twee of drie klinkers geschreven worden, als, *foei*, *uit*, *hier*, *dien*, enz. lang zijn, als ook dat die, welken men met gedubbelde klinkers schrijft, als *daar*, *door*, *mijn*, *zijn*, allen zonder uitzondering lang zijn.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Dit komt overeen met den regel van den Schrijver der *Nederl. Digtk.* op bl. 3.

Bij nadere overweging is het mij voorgekomen, volstrekt noodig te zijn, dat veele monosylben, geen naamwoorden of werkwoorden zijnde, middelbaar gebruikt worden, schoon ze met gedubbelde klinkers geschreven worden; of dat men anders den digter aan zulke banden legt, die hij volstrekt niet dragen kan – ik denk derhalven, dat *een kind*, een zeer goede jambus is; maar nooit *één kind*, *unus infans*, – zo ook *hij gaf*, *door God* en dergelijken; zelfs *die* en *dien*, bijaldien dezelve geen bijzonderen nadruk te kennen ge-

2) Dat al zulke monosijllaba, waar op geen de minste klank of toon valt, kort zijn, zonder dat men dezelve immer als langen gebruiken kan, als *te, ter, men, het*, en de voornaamwoorden *hij, zij, gij*, wanneer ze, agter de woorden gevoegd, met eene enkele zagte *e* geschreven worden; *ik*
 5 *gafze, ik preesme, deedtge*, enz.

3) Dat zulken, welken wel niet, uit hoofde van dubbelde vocalen, of de verlenging der vocalen, lang zijn, maar op welken egter te veel klank valt, om ze stellig tot korten te maken, middelbaar zijn: egter met deze bepaling, dat geen twee of drie middelbare lettergrepen bij elkander ge-
 10 voegd kunnen worden, om ééne voet uittemaken, maar dat in een voet van twee sijlben de middelbare altoos lang is, wanneer zij bij eene korte geplaatst wordt; als b.v. met het woord *van*: wanneer men zegt:

De ben|den vān| den Vorst.

dan is *van* zeer natuurlijk lang, om dat *den* stellig kort is – en het is in deze
 15 woorden:

Van 't veelbelovend kind

kort, om dat *veel* zeker lang is; maar zegt men:

Vān hūn beroemd geslagt:

dan kan men zo wel vān hūn als vān hūn lezen: maar dit is eene vrijheid,
 20 die onbestaanbaar is met den poëtischen numerus, en de prosodie moet deze vrijheid beletten. In voeten van drie lettergrepen moeten ook geen drie middelbare agter elkander volgen; maar of de eerste of tweede of derde moet altoos de twee anderen bestemmen: b.v.

bāden vān |smarten,

25 zal men nooit lezen,

Bāden vān |smarten

maar als men zeide,

Of van hun,

kan men het op veelerhande wijze uitspreken, als, ōf vān hūn, en ōf vān
 30 hūn; en ōf vān hūn; en nimmer kan er dus een goede dactylus uit drie middelbare gevormd worden.

4) Dat in de meersijlbige woorden van het opgenoemde soort alleen die

ven, want dan duldt de aart der zake nooit, dat ze kort gebruikt worden; en zo is het al-
 35 toos, wanneer men het *δεικτικωσ*, maar nimmer, wanneer men het *relative* gebruikt. De reden is, om dat er, in alle die woorden, zo veel klank natuurlijk valt op het bijgevoegde werk of naamwoord, dat men het andere zeer wel kort kan uitspreken en houden.

lettergreep lang is, op welken de toon valt, als *dezen, beneden, boven indien, helaas* enz. en dat de anderen alleen kort zijn.

Wanneer men nu in onze digtkunst deze opgegeven regels in agt nam, of zelfs, het geen ik hartelijk wensche, noch naauwkeuriger bepalingen
 5 maakte, dan zoude er wel een grooter aantal middelbare lettergrepen overschieten, dan er bij Grieken en Romeinen te vinden is; maar men zou egter, in onze Alexandrijnsche, en veel meer in onze minder gewoone voetmaten, die uit haren aart een sterker cadans hebben, op eene ongedwongen wijze, veel meer melodie en zang brengen; ja zelfs in staat
 10 zijn, om de voetmaten der ouden natevolgen; zonder ooit over het scan-deeren in verlegenheid te zijn. Volgens deze regels zijn b.v. deze van HOOFT in den te vooren aangehaalden zang, volkomen goed, zonder eenige twijfeling:

Lekkere | lipjes en | loddrige | lonkjes |
 15 All de | mijne ver | smelten ver | smachten |

als ook deze:

Wakkere | Nimfe | wendt en | ziet
 Eens te | deegh van | wienge | vliedt.
 Sneller | dan de |
 20 Hinden | van de |
 Honden | die't met | ope | keel
 Vollegen | tot hun | agter | deel

en dit aangehaalde hexameter van HUIGENS:

koortsige | kolen in | helderen | brand voor | lange ver | andert, |
 25 als ook dat van SCHUTTE:

Koester den | grond ver | warmende | gloed.
 Stervende | zal ik | leven ver | wachten.

Maar zo dra men in deze voetmaten die vrijheid gebruikt, welke men, zo uit hoofde van den aart van onze Alexandrijnsche verzen, als uit hoofde
 30 van de onbestemdheid onzer prosodie, zig in 't algemeen heeft toegeëigend, verliest men de natuurlijke cadans, en ook daar door de melodie; terwijl voor deze beide zal gezorgd zijn, wanneer men zig aan de opgegeven regels houdt.

Welke nu de voetmaten zijn, die voor onze taal het best geschikt zijn, moet opgemaakt worden uit de betrekking van het getal onzer korte lettergrepen tot de langen: want het spreekt van zelfs, dat, gesteld zijnde,
 35 dat wij meer lange dan korte en middelbare lettergrepen hebben, er tot digtstukken van langen adem geen voetmaat kan gebruikt worden, waarin het getal der korte lettergrepen dat der langen verre te boven gaat; of omgekeerd. In korte digtstukjes getroost een digter zig dezen dwang,
 40

als hij er de bevallige uitdrukking door vermeedert, maar in lange zoude dit eene onoverkomelijke zwaarigheid zijn: dan dit stuk kan ik hier niet behandelen, mogelijk zal ik er nog iets van moeten zeggen, wanneer ik over het rijmelooze spreke.

5 Deze weinige bedenkingen over de middelen ter verbetering van onze prosodie, bevele ik vooral aan den taalkundigen lezer. Dat de verbetering zelve een alleruitnemendst middel zijn zoude, om aan de melodie onzer verzen eene gevestigde en tevens natuurlijke bevalligheid te geven, zal, denk ik, niet in twijfel getrokken worden. Twee dingen heb ik, zo ik
10 meen, onder het oog gehouden, 1) dat mijne theoretische regels niet aanloopen tegen de natuurlijke uitspraak, maar alleen dezelve in veele gevallen bestemder maken; 2) dat de digter geholpen worde, om zijnen numerus, zonder al te streng gebonden te zijn, zodanig te doen hooren, dat een lezer van matig gehoor onder het lezen nooit denzelven verlieze.

15 Ik wil egter gaarne bekennen, dat veelen mijner opgegeven regels aan zwaarigheden onderhevig zijn, en dat niet mijne gezegden op zig zelf, maar eene meer algemeene omhelzing en invoering van goede regels noodig zal zijn, om dat oogmerk te bereiken, waar toe ik mijne aanmerkingen heb ter neder gesteld. Kwam men zo ver, dan zouden wij ook
20 dat krijgen in die lettergrepen, die ons gehoor niet beslissend kort of lang maakt, wat de ouden gezag noemden; en zo doende zoude ook onze prosodie volkomen bestemd worden, ten wezenlijke nutte van onzen numerus poëticus en den rythmus.

Na het afhandelen van dit stuk, als een der middelen ter verbetering van onze Nederlandsche poëzij, kan ik mij niet bedwingen, om, bij wijze van bijlage, deze volgende vraag voortstellen en te beantwoorden, namelijk:

5 Kan men het invoeren van rijmelooze verzen aanmerken, als een middel ter verbetering van onze Nederlandsche poëzij? of moet men dat aanmerken als nadeelig of onmogelijk?

10 Eer ik deze vraag beantwoorde, moet ik zorg dragen, dat men dezelve wel begrijpe, en geenszins mijne bedoeling verder uitstrekke dan mijn oogmerk is. Ik vrage dan – niet – of wij het rijm moeten afschaffen, en geheel verwerpen; – ook niet – of wij met vrugt het rijmelooze algemeen kunnen invoeren, zolang onze prosodie zo onbestemd is, als ze zich thands bevindt: – ook niet, of men in alle onze gebruikelijke voetmaten het rijm missen kan, zonder eenig nadeel?

15 Maar mijne vraag is deze: Hebben wij met eene verbeterde prosodie het rijm altoos noodig? Zijn er geen voetmaten, of soorten van gedigten, waar in hetzelfde niet alleen gemist kan worden, maar waar in het rijmelooze verre boven het rijm te stellen is; en zelfs nu reeds, voor en aleer onze prosodie die bestemdheid gekregen heeft, voor dewelke zij vatbaar is; zo dat een digter, die het rijm in sommige gevallen niet gebruikt, mits hij anders zorgvuldig is voor harmonie en melodie, deswegens om deze verwerping eer te prijzen dan te laken is?

20 Ik antwoorde op de vraag, onder deze bepalingen, ja; en ik wil mij verledigen, om de redenen voor mijn gevoelen, uitgewikkeld, aan mijne kunstkundige Landgenooten optegeven, en eenige regels nopens het rijmelooze voortedragen. Ik begin eene moeilijke taak; te meer, daar nog onlangs twee mannen van oordeel en smaak zig tegen het invoeren van rijmelooze verzen verzet hebben: Ik bedoel namelijk de Heeren C. VAN ENGELLEN¹⁰⁸, en P. HUIZINGA BAKKER¹⁰⁹, welke beiden van gevoelen zijn, dat wij het rijm volstrekt in onze poëzij noodig hebben: dan ik vertrouwe van de kunde en edelmoedigheid dezer twee mannen, dat zij mij ten goede zullen houden, wanneer ik van hun verschille; en dat ze zelfs zig wel zullen verledigen, om het geen ik tegen hunne redenen en die van anderen, welken hetzelfde staande houden, bijbrengende, te overwegen.

35 Om derhalven dit onderwerp, zo veel in mij is, grondig te behandelen, zal ik de redenen voordragen, om welke deze en andere Schrijvers, die hetzelfde gevoelen, oordeelen, dat wij het rijm nooit ontbeeren kunnen; en onderzoeken, in hoe ver dezelve gegrond zijn; om dan voorttegaan tot het aanwijzen der voordeelen, welken het rijmelooze aanbrengt, en

40 ¹⁰⁸ In de Prijsverhandeling van 1775. der *Maatsch. der Nederl. Letterkunde te Leiden*. Zie het I ve D. van de Werken dier Maatschappije.

¹⁰⁹ In zijne Verhandeling, ofte *Beschouwing van den trant onzer Nederd. Vaarzen*, bl. 120.

het maken van bepalingen, onder welke men de invoering van rijmelooze verzen, als een middel ter verbetering van de Nederlandsche poëzij, beschouwen kan.

Men zegt: 'De nationale smaak gebiedt ons, het rijm te behouden. De
5 beste onder de Franschen en Engelschen, als CORNEILLE, RACINE, BOI-
LEAU, POPE, hebben hetzelfde behouden; en of de Duitschers navolgers
zullen hebben, moet de tijd leeren – De onbestemdheid van onze Proso-
die maakt het schier onmogelijk de voetmaten der Grieken en Latijnen
10 intevoeren, en al was zelfs deze onbestemdheid, of geheel, of ten deele
weggenomen, dan nog zou de transpositie of willekeurige plaatsing der
woorden, eene gewigtige hindernis zijn in het navolgen van de voetma-
ten der ouden.

Het rijm is een vermaak, ons door de natuur zelve aangeboden, en het
is eene gebrekkige filosofie, welke ons raadt hetzelfde van de hand te wij-
15 zen. Het rijmelooze breekt, voornamelijk in de Alexandrijnsche verzen,
de rolling geduurig af, zonder dat die schok ergens door verholpen
wordt. Wij hebben dus, en de voetmaat, en het rijm, noodig, om onze
poëzij te behouden, schoon de Franschen en Engelschen die nog meer
dan wij noodig hebben.'

Ik zal mij, hier ter plaatse, niet inlaten in een onderzoek over den oor-
20 sprong van het rijm. Deze is, zo in het algemeen, als met opzigt tot bij-
zondere volken, duister. De een leidt dien af van de Gothen; een ander
van de Scalden; een derde van de monniken; een vierde van de Arabie-
ren: en zo verder. Die er iets van weten wil, kan onder anderen bij VELAS-
25 QUEZ¹¹⁰, en MASSIEU¹¹¹ te regt komen. De groote WAGENAAR heeft, met
opzigt tot de Nederlandsche poëzij, zijne gissing over dit onderwerp
voorgesteld in eenen brief aan MAURITIUS¹¹²; en dezelve heeft veel waar-
schijnlijkheid. De oorsprong, of de oudheid van het rijm doet niets ter
zake, in een onderzoek als dit is; want al was het, dat het rijm waarlijk
30 eene uitvinding der duistere middeleeuw was, zo volgt daar uit geens-
zins, dat het om die reden alleen te laken is; dit zeker zoude een gebrek-
kige filosofie zijn. Er moeten andere redenen voor den dag gebragt wor-
den, om hetzelfde, het zij geheel, het zij ten deele, te verwijzen.

Wat derhalven den nationalen smaak aangaat, ik erken gaarne, dat men
35 in ons land zo aan het rijm gewoon is, dat men over het algemeen geen
behagen in blanke of rijmelooze verzen vindt: maar hier tegen merke ik
egter aan – dat men het rijmelooze, onder de bepalingen die ik straks
zal opgeven, invoerende, de natie daar aan vrij gemakkelijk zoude gewen-

40 ¹¹⁰ *Geschichte der Spanische Dichtkunst*, Abth. III. absch. 3. s. 273. en de aantekeningen van
DIEZE aldaar.

¹¹¹ *Histoire de la poésie Française*, p. 72 & suiv.

¹¹² *Brieven*, bl. 120.

nen; en vraagt men een bewijs hier van – Ik zal er een opgeven, niet genomen uit het voorbeeld der Engelschen of Duitschers, maar dat binnen ons land thuis hoort; en wel, zo het mij geoorloofd is, mijn eigen werk aantehaalen, mijne kleine gedigten voor kinderen. In dezelve heb ik eenige versjes gevoegd, in de Anacreontische voetmaat; en ik heb niet alleen
5 nooit kunnen bemerken, dat mijne kinderen in die minder behagen hadden, of dezelve met meer moeite dan de anderen in het geheugen prenten; maar zelfs heb ik opgemerkt, dat sommige lezers niet eens bespeurden, dat die stukjes rijmeloos waren. Men begint ook hier en daar het
10 rijmeloze intevoeren: en hoe zeer ik en anderen in het waarnemen van de prosodie nog gebrekkig zijn, men duldt, men leest zulke gedigten. Is dat niet een bewijs, dat de natie zig meer en meer aan het rijmeloze zoude kunnen gewennen, bijaldien zulks noodig was, het geen ik hier nog onbeslist laat.

15 Maar verder zal de Heer P. HUIZINGA BAKKER mij, vertrouw ik, ten goede houden, dat ik niet met hem instemme, wanneer hij zegt: dat bij de Franschen en Engelschen, waar men zulke Hoofdmannen in de Digt-kunst gevonden heeft, het rijmeloze geene of weinige begunstigers vindt. Laat ons daar over het een en ander aanmerken; en met de Engelschen beginnen.
20

Dat POPE nimmer rijmeloze verzen gemaakt heeft, is zeker: maar is dan POPE de eenige groote, of de grootste digter bij de Engelschen? Laat mij tegen POPE derhalven alleen zetten MILTON, YOUNG en THOMSON, om van veele anderen niet te spreken.

25 MILTON heeft somtijds gebruik gemaakt van het rijm; en zijn *Allegro* en *Il Penseroso* worden met regt voor zeer melodieuze gehouden; maar egter heeft hij rijmeloze of blanke verzen verkoren tot zijn verhevendst onderwerp, zijn *Paradijs verloren*; ten duidelijken bewijze, dat hij deze boven de anderen begunstigde, in digtstukken van eenen verheven aart; vooral in heldendigten: daar in is hij ook nagevolgd door GLOVER in zijn *Leonidas*; door WILKIE in zijn *Epigoniad*, en anderen. Wat YOUNG betreft, deze heeft zig ook dikwijls van het rijm bediend. *The last day*; *The force of religion*; *or vanquish'd Love*; *Love of fame*, en andere stukken zijn in rijm; maar
30 zijne toneelstukken, en zijne *Night-thoughts* zijn allen in blanke verzen: hij gaf derhalven aan deze laatsten de voorkeur; en wel, met opzigt tot de *Night thoughts*, in dat stuk, waar in zijn genie het helderst uitblinkt. Hoe hij als kunstregter over het rijm dagt, zullen wij straks zien.

Men vindt op dezelfde wijze in THOMSON eenige rijmende verzen, maar daarentegen zijn alle zijne tooneelstukken, en zijne, zo bekende, als beroemde, *Seasons*, rijmeloos; en dus zijn ook de blanke verzen de begunstigde van dezen digter geweest. Ik meen derhalven, uit deze voorbeelden, met opzigt tot de beste Engelsche digters, te kunnen besluiten, dat
40 zij in die stukken, waarin zij de kragt van hun genie wilden vertoonen,

5 en ook dadelijk vertoond hebben, de blanke verzen boven de rijmende verkoren; dat dus het rijmlooze in Engeland wel degelijk bij de beste digters zijne begunstigers gehad heeft, en, daar deze digters algemeen met genoeg gelezen worden, dat ook het rijm door den nationalen smaak aldaar niet noodzakelijk gemaakt wordt.

Met opzigt tot de Franschen is het waar, dat geen van hunne beroemdste digters, rijmlooze verzen, zo veel ik weet, gemaakt heeft; maar de reden hiervan zullen wij straks nader opsporen, wanneer wij de verschillende gevoelens der kunstregters, over dit stuk, nagaan.

10 Bij de Italianen hebben insgelijks de beste digters, als DANTE, TASSO, PETRARCA, GUARINI EN METASTASIO, zig altoos van het rijm bediend; egter heeft TRISSINO, die het eerst, na de middeleeuw, een geregeld heldendigt in Europa heeft voorgebragt, het rijm verworpen, en daarmede bij veelen lof behaald. Hij is ook van sommigen nagevolgd.

15 Wat de Duitschers betreft, bijaldien die in eenige aanmerking mogen komen, kan men zeggen, dat zij daarin het verst van allen gegaan zijn, en mogelijk zelfs in sommige opzigten te ver; egter kan een onbevooroordeeld lezer niet ontkennen, dat men in KLOPSTOK, UZ, RAMMLER, en veele anderen, goede rijmlooze verzen vindt.

20 Wat onze Nederlandsche digters aangaat, HOOFT, heeft eene vertaling van HUIGENS *Huwelijksbater*, in rijmlooze verzen, gegeven.¹¹³ HUIGENS heeft het in zijne vertaling, uit den Trouwen Herder van GUARINI ook gewaagd; en is, naar zijn eigen zeggen, *te vreden geweest, als eerste Hoofdletter in desen, den eersten stoot van de oordeelen uyt te staen*.¹¹⁴ G. BRANDT, VAN ZANTEN, en GODEÛS zijn verder gegaan; maar met geen gelukkigen uitslag, om redenen, in 't vervolg nader te melden; en wat men oordeelen moet over de poogingen, in latere jaren gedaan, zal ik niet beslissen; eensdeels, om dat ik over mijne eigene stukjes als dan zou vonnissen, en anderdeels, om dat ik in deze verhandeling vooronderstellen en toegeven wil, dat alle poogingen, om het rijmlooze in sommige gelegenheden in te voeren, tot hier toe onvolkomen geweest zijn. Ik ga daarom liever nu over, om de verschillende gevoelens der kunstregters over dit stuk intemen, en maak wederom een begin met de Engelsche.

35 NEWTON vond in de rijmlooze verzen van MILTON meer melodie, dan in al de rijmende van de geheele wereld¹¹⁵; en ADDISON geeft, als een middel ter verbetering van de tooneelpoëzij, het invoeren van rijmlooze ver-

¹¹³ *Mengelw.* bl. 727.

¹¹⁴ Z. zijne Werken, D. II, bl. 558, en volg. Hij had reeds, in zijn 1. D. bl. 491, twee proeven gegeven van het Elegiacum; waar van de tweede vooral, mijns oordeels, vrij wel geslaagd is.

¹¹⁵ Z. *Preface before Milton*, p. XI.

zen op¹¹⁶; oordeelende, dat het rijm zoo onnatuurlijk is in een tooneel-
stuk, als het zoude zijn, wanneer zig de Grieken of Latijnen daarin van
hexameters bediend hadden. — Hij verwerpt daarom het rijm niet, maar
5 geeft zelfs vrijheid aan den tooneeldigter, om hier en daar zijne *handelin-*
gen te sluiten met rijmende coupletten: en wanneer hij over de rijmlooze
verzen van MILTON in zijn *Paradijs verloren* spreekt¹¹⁷, merkt hij aan, dat
MILTON, daardoor, de eentoonigheid vermijdt heeft, welke het rijm altoos
veroorzaakt in digtstukken van langen adem: als ook, dat een digter, die
10 blanke verzen maakt, veel meer gehouden is om zig waarlijk poëtisch uit-
tedrukken, dan hij, die rijmt; om dat het rijm somtijds aan onpoëtische
uitdrukkingen eenige poëtische gedaante geeft.

WARTON, wiens *Proeve over de genie en de werken van Pope* zo uitmuntend ge-
schreven is, verhaalt ons, dat POPE eens in het hoofd kreeg om een Hel-
dendigt te vervaardigen; maar behalven, dat de genie van POPE, zijns oor-
15 deels, niet geschikt was voor een heldendigt, zo voegt hij er bij; ‘Het
zoude op rijm geschreven geweest zijn; eene omstandigheid, in zig zelf
genoegzaam, om alle enthousiasme te verdonkeren, en uitteblusschen, en
oneindige herhalingen en omschrijvingen voortbrengen.’ Deze oordeel-
kundige derhalven keurt ook het rijm af in digtstukken, waarin de enthu-
20 siasme heerschende behoort te zijn. Maar, schijnt hij daar door zelfs niet
te vooronderstellen, dat POPE’s genie meest viel op zulke onderwerpen,
welker behandeling zig het meest met het rijm verdraagt?¹¹⁸ en kan men
dan van POPE tot andere digters een besluit trekken; of zijn voorbeeld ge-
bruiken, om het rijmelooze aftekeuren?

25 Zo zegt ook WEBB¹¹⁹, dat blanke verzen veele voordeelen hebben bo-
ven rijmende; en dat zij aan den digter veel meer vrijheid geven, met op-
zigt tot den zin, den klank en de uitdrukking. Maar Lord KAIMES¹²⁰, en
PRIESTLEY¹²¹, waarvan de eerste dit stuk meer opzettelijk behandeld
heeft, zijn beide van oordeel; dat, en het rijm, en het rijmelooze zijne bij-
30 zondere voordeelen heeft, en dat de aart der onderwerpen hetzelfde of
goedkeurt of verwerpt.

De eenige onder de Engelsche Kunstregters, die, zo ver ik weet, het
rijmelooze beneden het berijmde stelt, in alle, ten minsten in de meeste
gefallen, is HURD¹²², die zelfs staande houdt, dat MILTONS *Paradijs verlo-*
35 *ren* er bij zou gewonnen hebben, bijaldien hij zig van het rijm bediend

¹¹⁶ *Spectator*. Vol. I. No. 39.

¹¹⁷ *Z. Spectator*, Vol. IV. n. 285.

¹¹⁸ Men z. ook nog de *Leipziger Biblioth. der Sch. Wissensch.* Th. I. s. 116.

¹¹⁹ *Remarks on the beauties of poetry*, p. 27.

40 ¹²⁰ *Elem.* Vol. II. Ch. XVIII. sect. IV.

¹²¹ *Lectures on Criticism*, p. 268 en 308.

¹²² *On the idea of universal poetry*.

had; maar als men daarentegen wederom den 80jarigen YOUNG hoort zeggen¹²³: 'Blanke verzen zijn verzen, herroepen en op nieuw verheven tot de ware taal der Goden, die nimmer op rijm donderden, of toelieten, dat hun HOMERUS op rijm donderde;' dan zal men niet kunnen zeggen,
5 dat bij de Engelschen, zo onder de digters als onder de Kunstrigters, geene of weinige begunstigers van het rijmelooze gevonden worden.

Laat ons nu tot de Fransche oordeelkundigen overgaan. Deze zijn allen, wanneer men LA MOTTE uitzondert, eenpariglijk van begrip, dat de Fransche taal het rijm volstrekt niet missen kan; uit hoofde, dat de melodie of zang zo gering is in dezelve, dat alleen het rijm, met opzigt tot
10 de cadans, de poëzij van het prose onderscheidt; maar tevens erkennen veelen van hun niet duister, dat zij deze eigenschap van hunne taal, niet als eene volmaaktheid maar veel eer als een gebrek beschouwen; en dat zij wel wenschten, dat het rijm voor hun niet zo noodzakelijk was, als zij belijden moeten, dat het is. Ik zal, om mijne gezegden hieromtrent te bewijzen, eenigen van hunne beste Schrijvers aanhalen. 'J'ai souvent, zegt VOLTAIRE¹²⁴, regretté cette heureuse liberté, que les Anglais ont, d'écrire leurs tragedies en vers non rimés. – Un poète Anglais est un homme libre, qui asservit sa langue à son génie; le François est un esclave
20 de la rime, obligé de faire quelquefois quatre vers pour exprimer une pensée, qu'un Anglais peut rendre en une seule ligne. Malgré toutes ces reflexions & toutes ces plaintes, nous ne pourrions jamais secouer le joug de la rime; elle est essentielle à la poésie Française.' Op eene dergelijke wijze spreekt er DU BOS over¹²⁵, wanneer hij staande houdt, dat het rijm zijn oorsprong verschuldigd is aan de onbeschaafdheid van onze voorvaders; dat die onbeschaafdheid wel verminderd, maar nog niet geheel uitgeroeid is; dat daarom uit hoofde van de overblijfselen dier ingewortelde barbaarsheid, de poogingen van hun, die de aangename cadans der ouden, met verzaking van het rijm, hebben willen invoeren, van geen gevolg geweest zijn; en dat men, schoon het rijm al eenige aangenaamheid heeft, egter zeggen moet, 'La rime estropie souvent le sens du discours & elle l'enerve presque toujours. Pour une pensée heureuse, que l'ardeur de rimer richement peut faire rencontrer par hasard, elle fait certainement employer tous les jours cent autres pensées, dont on auroit dédaigné de se servir sans la richesse ou la nouveauté de la rime que ces pensées amènent.'
30 En Mr. le Duc DE CAMBRAY schreef ook aan LA MOTTE¹²⁶: 'La Rime gêne plus qu'elle n'orne les vers. Elle les charge d'épithètes; elle rend souvent la diction forcée & pleine d'une vaine parure. En allon-

¹²³ *Conjectures on original composition; Works*, Vol. v. p. 166.

¹²⁴ *Poétique*, Tom. I. p. 1, 2.

¹²⁵ *Reflexions*, Part. I. sect. 36.

¹²⁶ *Oeuvres de la Motte*, Tom. III. p. 51.

geant les discours, elle les affoiblit. Souvent on a recours à un vers inutile, pour en amener un bon. Il faut avouer, que la severité de nos regles a rendu notre versification presque impossible.' En de geestige REMOND DE ST. MARD, die veel zelfs tot verdediging van het rijm gezegd had, kan egter van zig niet verkrijgen, om niet tevens te zeggen: 'Après avoir ainsi rendu justice à la rime, je dis hardiment, qu'elle a grand besoin du surcroît de plaisir, que lui donne la convention, & le merite de la difficulté vaincue. J'avancerai encore un fait, c'est que si elle nous amuse quelque tems, elle en vient bientôt à nous excéder, ce qui n'arrive, ni à la Poësie Grecque, ni à la Latine, ce qui n'arrive pas même à notre prose, qui, malgré sa langueur naturelle, se soutient tant par sa variété que par les agrémens, qu'avec de l'imagination, pour peu qu'on l'ait agréable, on est en état de lui donner.' – En verder; 'Clarté, beau feu, naïveté, tout est sacrifié à ce plaisir de convention, & l'on fait tous les jours cent insultes à notre raison, par les sots égards qu'on a pour notre oreille.'

Ik zoude hier nog verscheiden anderen kunnen bijvoegen¹²⁷, maar de aangehaalden zijn genoegzaam in staat, om aan den onpartijdigen te doen zien, dat men in Vrankrijk zo min als in Engeland het rijm voor eene wezenlijke schoonheid houdt, die zo groot is, dat de wanstaltigheden, die er doorgaands mede gepaard gaan, bij dezelve niet in vergelijking komen: maar dat men, uit hoofde van het gebrek in den rhythmus der Fransche verzen, dat een natuurlijk gebrek der taal is, het rijm tegen wil en dank behouden moet.

Ik zal hier de Duitschers niet laten oordeelen. Zij zijn te verdagt, om als rigters in dit stuk erkend te worden; ik zal nog maar alleen die genen uit onze eigene Schrijvers aanhalen, welken zig over dit stuk hebben uitgelaten.

De groote J. VOSSIUS heeft er zig niet alleen tegen verklaard, maar G. BRANDT heeft het rijmelooze opzettelijk verdedigd, en staande gehouden, dat het rijm geen deel der digtkunst is, gelijk men het zeker, met opzigt tot onze poëzij, moet beschouwen, wanneer men het voor noodzakelijk houdt.¹²⁸ Met BRANDT stemmen in MARTINIUS¹²⁹, VAN DER MIJLE¹³⁰, VAN ZANTEN¹³¹ en GODEUS¹³²; maar daarentegen heeft een ongehoemd Schrijver, in de Bijdragen, staande gehouden, dat wij het niet

¹²⁷ Die er nog eenigen bij wil voegen uit de andere Fransche Schrijvers, kan dezelve aangehaald vinden bij C. BRANDT, *Mengeld.* D. III. bl. 214, alwaar hij BELLAY, RONSARD, MONTAGNE, en MENARDIERE, als getuigen aanvoert.

¹²⁸ Z. BRANDT *Ged.* D. III. bl. 211. en volg.

¹²⁹ ald. bl. 269, en 271.

¹³⁰ *de Lingua Belgica*, c. XXIX. p. 169. sq.

¹³¹ in de voorrede voor de vertaling van MILTON's *Paradise Lost*.

¹³² *Nieuwe gedichten*, in de voorrede.

wel kunnen missen¹³³, en zo denkt ook de schrijver van de *Nederduitsche Dichtkunde*¹³⁴; egter geen andere reden dan de gewoonte en het gehoor bijbrengende.

5 Het rijmelooze heeft derhalven, zo bij de Engelschen, als bij de Franschen, en bij ons, van tijd tot tijd, zijne begunstigers gehad; maar hoe het hier mede ook gelegen zij, wij moeten eens nagaan, welken eigenlijk de voordeelen van het rijm, en welke de nadeelen daarvan zijn; deze beide tegen elkander wegen; en dan het besluit opmaken. Want, noch de oorsprong, noch de gewoonte, noch het gezag kunnen dezen twist beslegten, maar wel een overwigt van redenen, gegrond in den aart der zake,
10 en in de gesteldheid van onze ziel.

Welke is dan de aangenaamheid, of, welke, zijn de voordeelen, die ons de herhaling derzelfde klanken geeft? Ik meen tog, hier te mogen vooronderstellen, dat het niet alleen de gewoonte is, welke het rijm voor ons
15 bevallig maakt; maar dat er zekere andere redenen zijn, waarom wij gaarne denzelfden klank kort na elkander hooren herhalen.

De eerste reden, waarom wij behagen scheppen in de herhaling derzelfde klanken, is de gewaarwoording van eene overwonnen moeilijkheid. Zo dra ons een digter schoone, treffende gedagten, met eene veelzeggende kortheid, voorstelt, en aan dien regel van BOILEAU,
20

La rime est un esclave et ne doit qu'obeir,

voldoet, dan bewonderen wij de kunst, dat hij, aan zekere woorden of klanken gebonden, egter die woorden, welken het best tot zijn oogmerk geschikt waren, gebruikt, om ons dat voortestellen, wat een ander niet
25 dan met moeite zoude doen; al ware het, dat hij zig aan geene bepaalde woorden of klanken behoefde te binden. Wij zien graag den digter in ketenen gaan, bijaldien wij, desnietteenstaande, geen gebrek in zijnen gang bespeuren. Dit vermaakt ons, dit doet ons zijn vermogen bemerken, wij verwonderen ons daar over, en worden daar aan zo gewoon, dat wij vermeenen, dat hij al te vrij is, en al te gemakkelijk zijne voorstellingen doet, wanneer hij dit juk afschudt, en ons rijmelooze verzen geeft.
30 In zo ver is de aangenaamheid van het rijm een gevolg van de gewoonte; want als men de zaak dieper inziet, dan zal men moeten toestemmen, dat een digter, die door den rhythmus en eene nauwkeurige cadans, aan zekere woorden, en zekere vastbepaalde voeten gebonden is,
35 in moeilijker banden gestrengeld gaat, dan hij, die in de cadans en quantiteit veel vrijheid heeft, maar alleen aan het rijm gebonden is – gelijk hij b.v. die Alexandrijnsche verzen maakt, waar in men spondëen, jamben en pijrrichiën bijkans overal, zonder merkelijke kwetsing van het ge-

40 ¹³³ D. II. bl. 375.

¹³⁴ bl. 111.

hoor door elkander gebruiken kan, veel minder moeite behoeft aantewenden, dan hij die zig b.v. van een alcaische voetmaat bedienen wil.

Dit voordeel, of liever, deze aangenaamheid van het rijm hebben ook veele kunstringers opgemerkt. Wanneer FONTENELLE¹³⁵ onderzoekt,
5 waarom men het rijm in proze niet goedkeurt, maar in de poëzij hoog-
schat, dan zegt hij: 'La raison en est, que les rimes sont dans les vers
une difficulté qu'il a fallu surmonter avec art, et dans la prose ce n'est
qu'une négligence, qu'on n'a pas pris la peine d'éviter. Elles plaisent sous
l'une de ces formes, & déplaisent sous l'autre. Il est donc vrai, que la
10 seule idée de la difficulté donne de l'agrement aux rimes, qui naturelle-
ment n'en ont aucun, & qu'on aime à voir, que l'art tienne le poëte en
contrainte. D'un autre côté, ce qui paroît un effet de la contrainte de
l'art, est desagréable: un vers supportable en lui-même, que la prose auroit
pu recevoir, mais dont on voit, que la principale fonction est de rimer,
15 ne manque point de s'attirer des railleries.' Op dezelfde wijze spreekt er
ook REMOND DE ST. MARD over, die egter te voren gezegd had: 'cette
rime nous fait réellement plaisir, parce que nous avons le bonheur d'en
avoir à tout ce que nous voulons. Nous sommes singuliers, et plus heu-
reux que nous ne le disons: voulons-nous avoir du plaisir, il ne s'agit
20 que de convenir les uns avec les autres que nous en aurons: la convention
une fois faite, nous en avons, & l'opinion fait aussitôt l'office de la nature.
Nous sommes, par exemple, convenus, que nous serions bien aise
toutes les fois que notre oreille seroit frappée par deux vers qui se termi-
neroient de même, nous l'avons été comme nous l'avions résolu; & nous
25 nous sommes si bien accoutumés à ce retour uniforme de sons, que nous
sommes réellement fâchés, quand on y manque.' maar hij voegt er egter
onder anderen tot verdediging van het rijm bij 'le mérite de la difficulté
vaincue;' en erkent ook 'qu'une idée qui est belle, au milieu des chaînes
qu'on lui a mises, nous en paroît encore plus belle, nous l'en aimons
30 mieux, de ce que la contrainte ou on l'a réduite, ne lui a rien fait perdre
de ses graces.'¹³⁶

Maar het rijm heeft nog dit voordeel, dat prosaische uitdrukkingen, en
voetmaten, waarin geen of weinig cadans is, daardoor schijnen poëtisch
te worden. Neemt men van de zodanigen het rijm weg, dan blijft er niets
35 over, dan zuivere prose. Een natuurlijk gevolg hiervan is, dat, hoe meer
de taal van het prose, of gebrek aan den egten numerus poëticus in een
digtstuk heerschend is, zulk een stuk des te minder de ondersteuning

¹³⁵ *Reflections sur la Poétique* §. 76. en ook *sur la Poésie en general*, p. 162.

¹³⁶ *Poétique* p. 42.-46.

van het rijm missen kan¹³⁷; en derhalven kan men in dit opzigt, zeker met allen grond staande houden, dat er sommige voetmaten, en soorten van gedigten zijn, voor welken het rijm onontbeerlijk is. Ik heb reeds aange-
 5 teekend, dat ADDISON deze opmerking gemaakt heeft; en daarom zegt ook zeker Schrijver¹³⁸, dat in minnezangen, waar dikwijls beuzelpraat de plaats van gewaarwording beslaat, het rijm met voordeel kan gebruikt worden; als ook in het Heroicomique, om dat het de koddigheid der denkbeelden vermeerdert.

Men kan hetzelfde zeggen omtrend regels, die zo kort zijn, dat zij zig
 10 onmogelijk door den rhythmus van de prosaische uitdrukking kunnen onderscheiden: gelijk b.v. bij HOOFT¹³⁹,

Die lachjes
 Die klagghjes
 Bij dragghjes
 15 Die dagghjes
 Die nachjes

 Die quikjes
 Die hikjes
 Die snikjes
 20 Zijn strikjes
 En prikjes
 Der zielen –

Maar er is nog een ander voordeel, het welk het rijm ons somtijds geeft; te weten; dat door de herhaling van dezelfde klanken, eene samenvoe-
 25 ging van denkbeelden veroorzaakt wordt. Ofschoon nu deze samenvoe- ging niet altoos van eene aangename uitwerking is, maar het rijm hier dikwijls zelfs een contrast veroorzaakt, zo blijft het egter zeker, dat het rijm voordeelig is, wanneer twee denkbeelden, die, uit hoofde van hun-
 30 nen aart, bij elkander behooren, door het rijm zodanig aan één verbonden worden, dat zij als 't ware nauwer bij elkander komen, in één punt vereenigd worden, en, door middel van dezelfde klanken, als tot één denkbeeld gemaakt worden: zo is het ook, als deelen van één denkbeeld door de rijmklanken aan elkander verbonden, ook daar door een zinnelij-
 35 ke eenheid verkrijgen.

Maar ik vreeze, dat deze opmerking (die egter wezenlijk, en, in de be-

¹³⁷ Daarom zegt ook GRAVINA, *Ragion poetica*, L. II, 'E percio essendosi generalmente nell'uso commune perduta la distinzione delicata et gentile del verso dalla prosa, per mezzo de piedi; s'introdusse quella grossolana, violenta et stomachevole delle desinenze simili.'

40 ¹³⁸ Bij KLOTZ. *Bibl. der Wissensch.* D. VI. bl. 475.

¹³⁹ *Zangen*, bl. 635.

paling van de regels voor het rijm, van veel nut kan wezen,) voor sommigen van mijne lezers te duister, of te ingewikkeld, zal zijn; waarom ik ze met voorbeelden zal ophelderen; en wel voor eerst, met zulke voetmaten, waar geen afwisseling is van rijmklanken, maar waar in, gelijk in
5 onze Alexandrijnsche, telkens de twee rijmklanken op elkander volgen.

Ik sla VONDELS *Gijsbrecht van Amstel* op, en vinde daar¹⁴⁰:

Mijn trouwe bruidegom, mijn hoofd, mijn troost, mijn schat,
Nu gij behouden zijt, wat geef ick om de Stadt,

hier rijmen *stadt* en *schat* – en tevens wordt de liefde van BADELOCH voor
10 GIJSBRECHT VAN AMSTEL, door de vergelijking van zijn behoudenis, met die van de stad, levendiger, door de herhaling van denzelfden klank in *stad* waar mede zij hem genoemd had haar *schat*; en bij het hooren van *stad* herinnert men zig daar door, dat zij hem haar *schat* noemde. Dit geeft zeker eene bijzondere levendigheid; en er is zelf iets van die harmonie in, waar van wij te vooren gesproken hebben.
15

Zoo ook in het begin van *Palamedes*:

Die zorgt en waecht en slaeft en ploeght en zwoegt, en *zweet*,
Ten oorbaer van het lant een lastigh ampt *bekleet*,
En waent de menschen aen zijn vroomheit te *verbinden*,
20 Zal zich te jammerlijck in 't end bedrogen *vinden*
Van 't wispeltuurigh volck, dat, veel te los van *hoofd*
Genooten dienst vergeet, en 't ergste liefst *geloof*.

Voor al is het mij voorgekomen, dat dit plaats heeft in zulke stukken, waar zedelijke voorstellingen met het kleed der zinnelijkheid omgeven, spreukwijze worden voorgesteld. Neem maar deze volgende voorbeelden uit
25 Juffr. VAN MERKEN¹⁴¹:

Gezondheid, aanzien, rust, of wat wij ooit *begeerden*,
Wordt allerhoogst geschat door zulken die 't *ontbeerden*.

Al vormt de laage hut geen prachtige *vertooning*,
30 Voor ons hoogmoedig hart, 't is echter ook een *wooning*.

Het langste leven, welks vooruitzicht gij *beschreit*,
Is slechts een enkel stip, is niets bij de *eeuwigheid*.

Het schreijen staat hem vrij, die God zijn jammer *meld*,
Zijn God, dien Goeden God die all' zijn traanen *telt*.

35 Indien een hooger Magt u dompelt in den *druk*,
Beurt dan het hoofd omhoog en juicht in uw *geluk*.

¹⁴⁰ bl. 47.

¹⁴¹ *Nut der Tegenspoeden*.

en veele soortgelijken; in welke allen, de samenvoeging der denkbeelden, die alleen door het rijm wordt veroorzaakt, de uitdrukking voor mijn gehoor levendiger en treffender maakt; doordien zij het spreukagtige sterker doet gevoelen; dan wanneer men b.v. in de twee laatst aangehaalde regels las:

5

Indien een hooger Magt u dompelt in verdriet
Beurt dan het hoofd omhoog en juicht in uw geluk.

Deze aangenaamheid van het rijm heeft ook somtijds plaats in coupletten, of zulke verzen, waar in de rijmklanken niet in het slot der onmiddelijk op elkander volgende regels gevonden worden; maar daar de eerste klank, na een, twee, of zelfs drie tusschen beide komende regels, herhaald wordt; maar zij is in dezelve zeldsamer, om dat ze moeilijker is; en om dat eene voorstelling, die in den eersten klank werd voorgedragen, dikwijls reeds ten einde is, eer men den weêrklank hoort; of vermits door middel van den klank der middendenkbeelden, die samenvoeging, welke door den klank veroorzaakt kan worden, te veel gebroken is. Men vindt ze egter somtijds, als b.v. in VOET¹⁴²:

10

15

20

Wie luistren wil, daar 's waerelds heiland spreekt,
Daar hij met kragt van taal de harten breekt,
En waarschouwt voor zijns vaders heeten toren:
Daar Hij zijn hand biedt raadeloozen aan,
En noodigt om ten hemel in te gaan,
Die sta hier stil: Dus laat zig Jesus hooren.

25

De derde en het slot van den zesden regel, zijn nauw aan elkander verbonden, wat de zaak betreft; en daar de middendenkbeelden geene afleiding van gedagten veroorzaken, is er, in den rijmklank van den zesden regel, iets, dat de gedagten sluit, en de uitdrukking van het geheele couplet levendiger, ronder, en eenigszins puntagtiger maakt.

30

Ik heb over dit stuk, dat, zo ver ik weet, nergens opzettelijk behandeld is, egter iets gevonden, dat ik hier wil aanhalen¹⁴³: 'Wanneer de gedagten van den digter met de regels eindigen, en zelden in den volgenden regel vervolgd worden, schijnt het rijm niet gemist te kunnen worden. Het maakt het slot van het vers zinnelijk. De lezer verwacht het vooraf met een donker voorgevoel; en wanneer hij hetzelfde hoort, dan wordt hem duidelijk herinnerd, dat de gedagte daar ten einde is, en dat hem tijd gegeven wordt om die nog eens te overdenken. Uit geen andere oorzaak is het rijm voor alle Fransche gedigten, voor die van POPE, en voor sommige van ADDISONS gedichten, als ook voor veele Duitschers, eene on-

35

¹⁴² *Stichtel. Ged.* bl. 1.

40

¹⁴³ In de *Leipz. Biblioth. der schöne Wissensch.* Th. II. s. 186.

ontbeerlijke schoonheid, gelijk men zien kan aan zulke gedigten, die rijmloos zijn, en waar in de gedagten egter op zulk eene wijze worden afgebeeld.’

5 Het blijkt derhalven, dat deze schoonheid, dit voordeel van het rijm, algemeen geen plaats heeft – immers nooit in voordlopende gedagten – beschrijvingen, verhalen; en ook nimmer, wanneer zulke woorden die, geen zaken beteekenen, maar slegts den zin aan elkander hegten, tot rijmklanken gebezigd worden. – Een voorbeeld hier van zie ik bij den eersten opslag in POOT¹⁴⁴,

10 Men zegt dat Pallas eenmaal *deur*
Haer kristallijnen schilt
’t wicht dat de werelt tilt
Bezagh, blij aanlachte, en voorts *veur*
Een zoete godtheit hield
15 Die ’t groot Heelal bezielt.
Zou Moeder Venus daer omhoog
Haer schutterlijken Zoon
Op haeren elpen troon
En Starrelichten hemelboog,
20 Licht wel ontschuielen? –

Hier loopt de gedagte voord, en daarenboven zijn de rijmwoorden *deur*, en *veur* niets beteekenend; dus kan men in deze gerijmde regels, niets van die schoonheid of dat voordeel ontdekken, waar van wij spreken.

25 Daar derhalven deze schoonheid zelden bereikt wordt, en in tegendeel de rijmklanken in dit opzigt, te weten wanneer deze schoonheid geen plaats heeft, of hebben kan uit hoofde van den aart der voorgestelde denkbeelden, eene tegengestelde uitwerking hebben, zo moet volgen, dat het rijm somtijds ook nadeel te weeg brengt; en dit zal ik nader onderzoeken, wanneer ik de nadeelen van het rijm voorstelle.

30 Ik zal hier niet spreken over de bevordering van het geheugen, welke men aan het rijm toeschrijft; want bijaldien men al eens wilde toestaan, dat men ligter een rijmend vers dan een rijmloos van buiten leeren kan, zo zou dit voordeel alleen niets beslissen ten voordeele van het rijm, wanneer het zelve anders onaangenaam of nadeelig was; maar behalven dat:
35 de cadans kan hierin hetzelfde uitwerken; en men weet, dat de gedigten van OSSIAN b.v. zo wel als die van HOMERUS, alleen door middel van het geheugen tot ons zijn gekomen.

Ik zal insgelijks niet spreken van dit voordeel van het rijm, het geen HUIGENS al lagchende dus voorstelt:

40 ¹⁴⁴ *Ged. D. 1. bl. 145.*

'K sagh gisteren van Jan een Sneldicht onder allen,
 Een weinig beter dan zijn dagelicks gelym.
 De sin was redelick, het slot wel uytgevallen;
 Maer 't was Jans reden niet die 't uytvond; 't was de rym.

5 want daar tegen kan men honderd voorbeelden aanvoeren, waar in de noodzakelijkheid van het rijm het tegengestelde heeft uitgewerkt. Ik moest alleen hier ten voordeele van het rijm nog opgeven de volgende aanmerkingen van Lord KAIMES¹⁴⁵:

10 'De Muziek heeft een groot vermogen op de ziel; en kan, met een goed gevolg, gebruikt worden, om hartstogten aantezetten, en te doen bedaren; zo al niet om ze geheel en al optewekken. Een enkele klank, hoewel aangenaam, is geen muziek; maar een enkele klank, na tusschenkomst van anderen herhaald, kan deze uitwerking hebben, dat zij de aandacht opwekt, en den hoorder wakker maakt: maar eene afwisseling van gelijke
 15 klanken, elkander opvolgende, na regelmatige tusschentijden, moet zeker eene nog sterker uitwerking hebben. Deze opmerking is toepasselijk op het rijm, het welk twee regels van een vers aan elkander verbindt, door ze beide te sluiten met woorden van denzelfden klank. En wanneer wij de muzikale uitdrukking van een couplet met aandacht beschouwen, vinden wij, dat het gemoed daar door wordt opgewekt, en eene beweging veroorzaakt, wel gematigd vrolijk, doch zonder waardigheid of verhevenheid: gelijk het murmelen van een beek, welke door rotsen zagtkens henen vloeit, het gemoed bezadigt als het in verwarring is, en aangenaam opwekt, wanneer het in de laagte is. Deze uitwerkingen bespeurt men
 20 naauwlijks, wanneer het geheele gedigt in rijm is; maar ze zijn zeer ligt te bemerken door het contrast, in die coupletten, welken de bijzondere handelingen van onze laatste tooneelstukken sluiten: de toon des gemoeds wordt klaarblijkelijk veranderd, en van angst, verdriet, of droefgeestigheid, gebragt tot een zekeren trap van rust en vlugheid.'

30 Deze zijn derhalven alle de voordeelen van het rijm, welken ik, of zelf opgemerkt, of bij anderen heb voorgesteld gevonden. Om nu te onderzoeken, of deze schoonheden en voordeelen van dien aart zijn, dat zij in alle gedigten in onze taal noodzakelijk vereischt worden, dat is; of zij altoos ware schoonheden en wezenlijke voordeelen zijn, moet ik alleen
 35 nog opgeven, wat men, mijns bedunkens te regt, in het algemeen tegen het rijm heeft ingebragt; en dit brenge ik tot het volgende:

Het rijm is in sommige gedigten onnatuurlijk – het belet somtijds den vrijen loop der gedagten, en de vlugt der genie. – De samenvoeging der denkbeelden, zo natuurlijk door het rijm veroorzaakt, is wel somtijds aan-

40 ¹⁴⁵ *Elem.* Vol. II. p. 170, 171.

genaam en voordeelig, maar ook veeltijds zonder uitwerking, en dikwijls van eenen nadeeligen invloed op het treffende der gedagten. —

5 Zie daar de stelling, die ik voorneem te bewijzen, om er dan dit gevolg uit te trekken. — Dat het rijm nooit in 't algemeen als eene schoonheid, veel min als eene noodzakelijke eigenschap der poëzij, kan worden aange-
merkt; al is het, dat hetzelfde in sommige gevallen wezenlijke voordeelen
aanbrengt. — Verder zal ik trachten aantetoonen, dat, noch de aart onzer
taal, noch de gesteldheid van onze prosodie zodanig is, dat wij daarin
10 het rijm niet somtijds kunnen ontbeeren; en eindelijk zal ik daar uit eeni-
ge lessen trekken voor den jongen digter, zo met opzigt tot het gebruik
van het rijm, als van het rijmelooze.

Ik zal mijn best doen, om deze stoffe zo min verveelend te behandelen als het mij mogelijk is.

15 Men vindt bij de beste dichters dikwijls alleenspraken, vooral in too-
neelstukken, waarin hij, die sprekende wordt ingevoerd, zijne droefheid,
angst, wanhoop, verwarring, of dergelijke hevige hartstogten, afgebro-
ken voorstelt. Dergelijke alleenspraken op rijm te stellen, is, dunkt mij,
onnatuurlijk; want bijaldien het waar is, dat het rijm, ook daarom ver-
maakt, om dat men de moeilijkheid gewaar wordt, welke de kunstenaar
20 heeft moeten te boven komen, om zijne gezegden met zekere bepaalde
klanken te sluiten, zo zegt mij het gezond verstand, dat in stukken, waar-
in alle kunst zorgvuldig moet verborgen worden, en de natuur alleen
moet worden nagebootst, het onvoeglijk is, dat men zulke beangste, wan-
hopende, verwarde gemoederen hunne gevoelens op rijm (iets dat nooit
25 regt verborgen kan worden, of dat altoos, zo het verborgen gehouden
wordt, eene nuttelooze moeite is) doet voorstellen, waar door de illusie
noodwendig moet verhinderd worden. De voetmaat, of numerus poëti-
cus, wordt door de afgebrokene voorstelling, de min of meer omge-
keerde woordschikkingen, uitroepen, enz. genoeg verborgen, en egter
30 doet de harmonie, door den numerus veroorzaakt, ongemerkt hare wer-
king; maar het rijm blijft altoos zichtbaar; en men hoort de telkens weder
herhaalde klanken, met ongenoegen, en met benadeeling van het natuur-
lijke. Daar nu alle de alleenspraken van die soort bij onze dichters op rijm
zijn, kan ik niet ontveinzen, dat ze mij altoos minder natuurlijk voorko-
35 men, dan die, welke in rijmlooze verzen zijn voorgesteld. Ik dagt hier *de*
klagt van Adam over zijnen val, zo als ze door VAN ZANTEN, in rijmlooze,
en door L. PALUDANUS, (eigenlijk L. VAN DEN BROEK) in rijm uit MILTON
vertaald is, aantehalen, en uitteschrijven, om het onderscheid te doen
zien; maar dewijl VAN ZANTENS vertaling, op verre na, de kracht van het
40 oorspronkelijke niet heeft; en door het niet genoeg letten op de quanti-
teit, zelfs dikwijls lam is; kan ik mij van dezelve niet bedienen, met die
vrugt, waarmede ik den Engelschen text zoude kunnen gebruiken; maar
ook dan zoude men mij kunnen tegenwerpen, dat de rijmende vertaling

van PALUDANUS op verre na geen *Feitamasche*; en dus van geen voldoende gebruik is – gezwezen, dat ik niet over het Engelsche maar over het Nederduitsche rijmlooze, schrijve. Laat mij derhalven eens mijne eigene kragten beproeven op de alleenspraak van ALZIRE, zo als die uit VOLTAIRE
 5 door FEITAMA vertaald is. Die dit Treurspel gelezen hebben, weten, dat men zig ALZIRE moet voorstellen, als ten uitersten bedroefd, ja bijna wanhopig, dat zij zig, in weerwil van haren eed en beloften, aan ZAMOR gedaan, aan GUSMAN verbonden had. – Dat nu in zulk een hart eene op-eenstapeling van akelige gedagten, afgebroken, en verward plaats heeft,
 10 waardoor een vreesselijke storm van hartstogten veroorzaakt wordt, is zeer natuurlijk. – Hoor haar nu, mijn lezer! eerst op rijm spreken, en wel op het tooneel; zo dat men zig verbeelden moet, dat men ALZIRE zelve ziet en hoort; en den digter geheel uit het oog verliezen:

ô Schim mijns minnaars! ach! 'k heb dan mijn woord geschonden!
 15 'k Heb mij aan Gusman, door een' droeven echt, verbonden!
 De woeste zee, die de ééne en de andre waereld scheid,
 Was dan geen hinderpaal voor zijne onmenselijkheid!
 Hij heeft aan mij, ik hem, voor 't outer trouw gezworen:
 Onz' beider eeden zijn gestaafd in 's hemels koren.
 20 ô Waarde Schim, die steeds, al druipend' van uw bloed,
 Mij voor de zinnen zweeft, mijn doodlijk hartzeer voed!
 Indien mijn kwelling, mijn geweën, mijn endloos wroegen,
 Kan dringen door uw graf, en uwen geest vernoegen;
 Indien een hemelmagt, aan wie deze echt geviel,
 25 Uw teêrbeminnend hart, uw groote heldenziel,
 Mij tot de dood getrouw, noch na die dood doet leven;
 Wil dan, uit deernis, mij deez' wreedten echt vergeven,
 Ik offerde mij op aan vaders strengen last;
 Aan 't heil des staats, wiens zorg mij als een moeder past;
 30 Aan al de elendigen, die hunnen val beweenen;
 Aan 't welzijn van 't heelal, waar uit gij zijt verdwenen.
 Ach, Zamor! duld dat ik deze ijselijke trouw,
 Naar mijn' gestrengen pligt, op last des Hemels hou!
 Ik ben, uit hoogen nood, uit dwang, in echt getreden.
 35 Verzwaar mijn wanhoop niet; 'k heb reeds te veel geleden.

Maar nu ook in onrijm, in jamben, gevolgd, zo veel ik kon, naar mijne te voren opgegeven prosaische regels:

o Schim van Zamor! ach! ik brak de trouw!
 Ja Gusman heerscht geheel thans over mij.
 40 De Zee, die de eene en de andre weereld scheidt,
 Verwijdert mij van u – en eeuwig! ...ach! ...
 Ik ben de zijn – Hij zwoer me trouw – Ik Hem!
 o God! ge zaagt den diergestaafden eed!
 Beminde schim! ge volgt me waar ik ga

En zweeft bebloed me telkens voor het oog.
 Zo mijn gewezen, en kwelling, mijn verwijt,
 Kan dringen tot in 't graf, zo immer God
 Het leven schenkt aan zulken heldenziel,
 5 Aan zulken trouw en teergevoelig hart,
 Een hart, dat mij, al stervend heeft bemind,
 Vergeef den egt, waarin ik heb gestemd.
 Ik moest het offer zijn van 's vaders wil,
 Van 's volks geluk, dat mij als moeder mint,
 10 Van een onzalig volk, in 't juk gekneld,
 En van het heil der aard, die u verloor.
 Ach! Zamor! laat dit bange hart in vrêe
 Den pligt voldoen, waar toe 'k gedwongen ben;
 Verdraag het juk van 't noodlot opgelegd,
 15 Gedoog het maar, – Alzire draagt genoeg!

Ik wil wel erkennen, dat het voor iemand, die aan het rijm gewoon is,
 moeilijk zal zijn, de vergelijking, welke ik vordere, met genoegsame on-
 partijdigheid, in het werk te stellen; maar wanneer men zig geheel en al
 20 geplaatst heeft in den toestand van Alzire, – wanneer men het gezond ver-
 stand heeft laten spreken; den vooroordelen het zwijgen opgelegd, en
 door eene herhaalde lezing der alleenspraak in onrijm, en wel zo afgetrok-
 ken, als de zin vordert, het ongewoone eenigsins zijn kragt heeft doen
 verliezen – dan vrage ik, of men niet zal toestemmen, dat het onnatuur-
 25 lijk is, in soortgelijke alleenspraken, waar in men vooronderstellen moet,
 dat de spreker in het geheel niet op zijnen stijl let, maar door de afgebro-
 kenheid zijner woorden zelve de beroering van zijn gemoed te kennen
 geeft, telkens regelmatig dezelfde klanken te herhalen, zo dat de hoorder
 die noodwendig moet opmerken, en daar door de illusie, waarin hij an-
 30 ders veel sterker geraken zoude, het zij voor het geheel, het zij ten minste
 voor een gedeelte, verliest? Ik vrage tevens, of men zulke alleenspraken,
 zelfs wanneer ze op rijm zijn, niet leezen kan, en behoort te lezen, op
 eene wijze, dat men geen agt op het rijm slaat, maar de natuurlijke afge-
 brokenheid volgt, waar de zin zulks vereischt? en of hier in zelfs niet
 35 een bewijs is, dat men het rijm missen kan? want is het waar, dat men
 niet rijmen moet voor het gezigt, maar voor het gehoor; dat is, dat men
 rijmende verzen, zal het rijm eenige uitwerking doen, natuurlijk, behou-
 dens den zin, zo moet kunnen lezen, dat men de rijmklanken opmerke;
 dan kan men in zulke verzen, waarin de afgebrokenheid van den zin –
 40 of het voordloopen der gedagten, den lezer het rijm in het lezen geheel
 uit het oog moet doen verliezen, ook zeer wel het rijm missen, zonder
 de schoonheid te benadeelen.

Men zal mogelijk zeggen, dat dit te veel, en dus niets bewijst; uit hoof-
 de, dat uit het straksgezegde volgen zou, dat een digter nooit een ander

op rijm sprekende moet invoeren, om dat zulks altoos meer of min onnatuurlijk is; ja zelfs; dat men nooit kan vooronderstellen, dat iemand in gebonden stijl spreekt, behalven de digter zelf. – en dat, dit valsch zijnde, hier verder uit volgt, dat de digter, zo in rijm, als in gebonden stijl, zeerwel iemand kan doen spreken, die in de uiterste beroering is; dat men dit aan den digter toestaat, en dat de gewoonte zelfs hier aan het zegel der goedkeuring gehegt heeft.

Deze bedenking heeft zeker veel schijn; maar er zijn egter eenige aanmerkingen, die mij voorkomen, genoegzaam te wezen, om aan dezelve die kragt te benemen, welke zij zou moeten hebben, om mijne gezegden omver te stooten. Ik zal dezelve kortelijk voorstellen.

Een digter moet niet alleen zijn stijl, maar zelfs zijn voetmaat, schikken naar de hoedanigheid van hem, dien hij sprekende invoert. Komt nu een digter in het geheel niet sprekende voor in een digtstuk, gelijk in het toneeldigt, waar alleen de handelende personen spreken, dan moet hij zijn voetmaat zo nabij brengen aan de gewoone of ongebonden stijl als het mogelijk is – Dit hebben ons de ouden getoond, door nimmer in hunne tooneelstukken verzen van een sterke cadans, als het hexameter, maar altoos zulke voetmaten te gebruiken, die meer naar den ongebonden stijl gelijken. Maar is het digtstuk zodanig, dat de digter mede tevoorschijn komt, gelijk b.v. in het heldendigt, dan weten wij, dat wij den digter hooren spreken, ook wanneer hij anderen sprekende invoert; dat hij het is, die ons hunne handelingen niet alleen, maar ook hunne aandoeningen, en gezegden verhaalt; en daarom gedogen wij gewillig, dat hij zulks doet in zijnen eigen stijl: alleen vorderen wij, dat hunne gezegden en aandoeningen overeenkomstig zijn met het karakter van elk van hun in het bijzonder: maar in alle alleenspraken, verhalen, redenvoeringen, waar in de digter zig geheel verbergt, en wij niemand dan den spreker zien en hooren, moet de digter zig zo veel mogelijk houden aan die voetmaat, die het meest nabij het proze is, en dus zijne sprekers vooral niet laten rijmen.

Hij mag ze derhalven, zal men zeggen, in een heldendigt laten rijmen, al is hunne wijze van spreken zo hartstogtelijk en afgebroken, als men zig die kan voorstellen. – Ik antwoorde: bijaldien het rijm geschikt is voor het heldendigt, kan zulks zo wel geschieden, als de sprekers bij Homerus en Virgilius, in de voorstelling hunner hevigste hartstogten, zig van hexameters bediend hebben: maar of nu het rijm waarlijk geschikt is voor een heldendigt, is eene andere vraag, welke ik voor als nog niet wil beantwoorden.

Ik besluit derhalven uit het gezegde, dat het rijm somtijds onnatuurlijk is.

Maar het rijm belet ook somtijds den vrijen loop der gedagten en de vlugt der genie; – niet zo zeer door de moeilijkheid, als wel door de uit-

werking, welke het rijm heeft. Zo dra de denkbeelden op een gestapeld, in zekere kunstige verwarring, met uitlating van tusschendenkbeelden, van het eene in het andere couplet voordloopen, en de zin niet eindigt voor dat alle denkbeelden zijn voorgesteld, dan kan het geduurig herha-
 5 len van dezelfde klanken dingen samenvoegen, die niet behooren samen-gevoegd te worden; en den lezer, die met den digter gaarne ongestuit voordloopt, gedurig verhinderen, door zijn aandacht op het rijm te vesti-
 10 gen, en eene associatie van denkbeelden bij hem te verwekken, die hij niet verwagten kan, en over welke hij te onvrede is. Dit nu heeft voornamelijk plaats in de hooge ode, waarin de gedagten dikwijls van het eene in het andere couplet overgaan; dat zeker in rijmende verzen, waar het couplet door den laatsten rijmklank gesloten wordt, den loop der gedag-
 15 ten stuiten moet.

Ik zal het met twee voorbeelden ophelderen. HORATIUS spreekt zijn vaderland aan¹⁴⁶, op deze wijze:

15 O navis, referent in mare te novi
 Fluctus? o quid agis? fortiter occupa
 Portum. Nonne vides, ut
 Nudum remigio latus,
 20 Et malus celeri saucius Africo
 Antennaeque gemant? ac sine funibus
 Vix durare carinae
 Possint imperiosius
 Aequor? Non tibi sunt integra lintea,
 25 Non Di, quos iterum pressa voces malo:
 Quamvis Pontica pinus,
 Silvae filia nobilis
 Jactes et genus & nomen inutile.
 Nil pictis timidus navita puppibus
 30 Fidit. Tu, nisi ventis
 Debes ludibrium, cave.

Het tweede voorbeeld neem ik uit de onlangs uitgekomen *Oden en Gedichten*, van mijnen vriend, J.P. KLEIN¹⁴⁷, alwaar hij zegt:

35 Gelijk twee Eng'len, als broeders,
 Op het zelfde tijdstip geschapen,
 En bij des waerelds geboorte,
 Van God tot vrienden bestemd,

¹⁴⁶ Carm. L. 1, Od. 14.

¹⁴⁷ bl. 80, 81.

Bij hunne reis van den hemel
 Elkander weenend verlaten;
 Zo lang op de waereld,
 Verwijderd, rondom zwerven,
 5 Dan met een treurig verlangen,
 Onverwagt, zich wedervinden –
 Elkander dankbaar omhelzen,
 En zo weêr hemelwaard stijgen –
 Ook zo verlaten en cenzaam
 10 Zogt mijn kloppend hart zijne broeders;
 Tot dat het uur der ontmoeting
 Ons sympathetisch verbondt. –

In deze voorstellingen is te veel snelheid, te veel opeenstapeling, te veel
 eenheid en verband onder elkander, dan dat ze het rijm kunnen ge-
 15 dogen, waar door twee vier of zes regels, naar mate van de herhaling der-
 zelfde klanken, meer aan elkander verbonden en van de anderen afge-
 scheiden worden, dan de samenhang van het geheel en de aart der
 voorstelling gedooft. Men neme er eens de proef van, door deze regels
 in rijm overtebrengen, en men zal bevinden, dat men den geest van de
 20 oorspronkelijke voorstelling verliest. – Het spreukagtige krijgt de over-
 hand; en het sentimenteele vermindert. Vele soortgelijke voorbeelden zal
 men vinden in de *Oden* van KLOPSTOCK; en bij allen, die in de hooge
Ode eenige verdiensten hebben. Van deze allen moet men zeggen, dat
 zij, op rijm gebragt, hare eigenaartigheid en oorspronkelijkheid verliezen
 25 zouden – dat is, met andere woorden gezegd – dat zulk eene wijze van
 voorstellen zig niet schikt voor het rijm. Men neme ook maar eens de
 proef met rijmelooze stukken, van dien aart, die in rijm zijn overge-
 bragt, en men zal de uitwerking zien.

YOUNGS *eerste nacht*, b.v. is op rijm vertaald door VAN IPEREN – maar
 30 men is ook buiten staat om in die berijmde vertaling eenige aanmerkeli-
 ke sporen te ontdekken van het afgebrokene, opeengestapelde, sombere,
 pathetieke, verhevene, dat in het oorspronkelijke heerschend is – en daar-
 om, zo ras men het rijm bezigt in zulke gedigten, is men het spoor bijster.

Eene hooge *Ode* op rijm, is, wanneer er schoone en treffende gedagten
 35 in gevonden worden, niet anders dan eene verzameling van spreuken, of
 spreukagtige uitdrukkingen, in zeker verband voorgesteld, en onder één
 oogpunt verzameld; maar juist dit puntagtige verdraagt zig niet met den
 toon der hooge *Ode*.

Ook de samenvoeging der denkbeelden, welke het rijm veroorzaakt, is
 40 veeltijds in andere soorten van gedigten, nadeelig en onnatuurlijk. Zodra
 men door de herhaling van denzelfden klank denkbeelden samenvoegt,
 die of met elkander in contrast staan, of geen betrekking op elkander heb-

ben, veroorzaakt dit een onaangenaam gevoel: en daar een digter zig onmogelijk aan dezen regel binden kan, dat hij nimmer regels op elkander doe rijmen, waar geen samenvoeging der denkbeelden noodig of natuurlijk is, zo spreekt het van zelfs, dat hieruit een vrij algemeen vooroordeel
5 tegen het rijm zoude kunnen geboren worden, was het niet, dat de gewoonte ons voor deze onaangenaamheid meestal ongevoelig gemaakt had. Maar dit neemt egter niet weg, dat deze onaangenaamheid somtijds al te veel gevoeld wordt, om de schoonheid van het geheel niet te benadeelen.

10 Ik zou hier nog andere nadeelen van het rijm kunnen bijbrengen, als b.v. de moeilijkheid; maar daar mede zoude ik mij niet durven behelpen. – Die een melodicus vers zonder rijm maken wil, ligt mijns bedunkens aan nauwer banden, dan hij die minder aan de melodie gebonden is, maar het rijm behouden moet. Hem derhalven, die, om deze reden,
15 het rijm wil verwerpen, voeg ik met zeker digter¹⁴⁸ toe:

Wen dich der dichterkußel jucken,
So sey nur kein so grosser narr,
Dich reimlos schwärmend zu entzucken,
Und lerne lieber sylben flicken;
20 Man hinkt mit grosserer gefahr,
Auf stelzen, als auf krucken.

Uit deze gezegden over de voordeelen en nadeelen van het rijm, trek ik derhalven dit besluit: dat het rijm nooit in 't algemeen als eene schoonheid, veel min als eene noodzakelijke eigenschap der poëzij kan worden
25 aangemerkt, al is het, dat hetzelfde, in sommige gevallen, wezenlijke voordeelen aanbrengt; maar dat men zig ook somtijds met vrugt van het rijmelooze bedienen kan.

Om derhalven alle de tegenwerpingen tegen het rijmelooze, die ik te voren heb aangevoerd, te wederleggen, heb ik alleen nog maar aantetoonen, dat, noch onze prosodie, noch de aart onzer tale, ons belet het rijmelooze intevoeren.
30

Met opzigt tot de prosodie beroepe ik mij alleen op het geen ik tot de bevordering der bestemdheid van dezelve heb bijgebracht; en vertrouwe, dat men op zulk een voet voordgaande, dezelve ras tot die volkomenheid
35 zoude brengen, tot welke zij behoort gebragt te worden, om onze taal, met opzigt tot de quantiteit, geschikt te doen zijn tot alle soorten van voetmaten; maar zelfs nu reeds, zoude men, den toon en de reeds aangenomen regels slegts nauwkeurig in agt nemende, in staat zijn, om het rijmelooze te gebruiken, ofschoon niet zo algemeen, noch zo volkomen.

40 Maar wat den aart onzer tale aangaat, hier omtrend moet ik nog, met

¹⁴⁸ In de *Anthologie der Deutschen* van SMIDT. S. 372.

een woord, eene opgegevene zwaarigheid wegnemen: die namelijk, welke ontleend is uit de gewoonte van Grieken en Latijnen, om hunne woorden bijkans willekeurig te plaatsen.

5 Dat omgekeerde woordschikkingen van veel nut zijn voor den egten
poëtischen stijl – dat zij den digter de verzificatie gemakkelijk maken, – en
dat dit voor hen, die de voetmaten der ouden willen navolgen, veel voor-
deel geeft, – dat onze, en in 't gemeen de nieuwere talen, die vrijheid niet
dulden, welke de Grieken en Latijnen, in dit opzigt, namen – Dit alles
10 sta ik gereedelijk toe: maar wat zal daaruit nu volgen? dat het rijm bij
ons dit alles kan verhelpen, en dus noodzakelijk is? Dit komt mij onbe-
wijslijk voor. Alles wat 'er, mijns bedunkens, uit kan afgeleid worden,
zou dit zijn; dat onze poëtische taal, in een zeker opzigt, altoos minder
melodieuze, en onderscheiden van het prosa zal blijven, dan die der Grie-
ken en Latijnen: maar geenszins dat daarom die geheele vers trant onmo-
15 gelijk is. Onze taal heeft vermogen genoeg, om een sprekende cadans
voordtebrengen; vooral als men onze prosodie nauwkeuriger bestemd
heeft; en zelfs zijn de omgekeerde woordschikkingen, gelijk uit de Schrif-
ten van HOOFT genoegzaam blijkt, zo geheel ongeoorloofd niet – Gezw-
gen, dat de invoering van de voetmaten der ouden of van soortgelijken,
20 waarschijnlijk voor den man van genie den weg zou banen, om aan onze
taal in dat opzigt meer vrijheid te bezorgen, en daar door ook hare zinne-
lijke schoonheid te vermeerderen. Dan proeven doen hier meer dan rede-
neeringen; en daarom voor het tegenwoordige over deze tegenbedenking
niets meer.¹⁴⁹ Dit derhalven naar mijne wijze van denken afgedaan zijn-
25 de, dat er namelijk geen wettige beletselen zijn, tegen het invoeren van
het rijmelooze, blijft de vrage alleen, welke regels men zoude kunnen op-
geven aangaande het rijm, en het rijmelooze?

30 Dat het onmogelijk is, dit in bijzonderheden te bepalen, zal elk besef-
fen, die weet, hoe veel er aan het oordeel, den smaak, en de genie van el-
ken digter, moet worden overgelaten, maar met opzigt tot het algemeene
dunkt mij, dat men veilig deze regels zoude kunnen opgeven.¹⁵⁰

¹⁴⁹ DIDEROT, in zijne *Lettre sur les sourds, et muets*; als ook de Schrijver van de Fragmenten
über die neuere Deutsche Litteratur, B. I. s. 95. hebben over de omgekeerde woordschikkin-
gen het een en ander opgemerkt, dat aanmerking verdient.

35 ¹⁵⁰ Ik heb te vooren gezegd, dat ik hier ter plaats *mogelijk* zou ondernemen, te betoogen,
dat de voetmaten der ouden, of soortgelijke, door ons nagevolgd en gebruikt kunnen
worden; maar daar ik bij de overdenking dezer stoffe, bemerkte, dat zulk een onderzoek
(in bijzonderheden namelijk, gelijk zou behooren te geschieden) van al te wijden omtrek
40 voor deze Verhandeling zou zijn, wil ik die taak liever voor als nog niet ondernemen;
maar wagten, tot dat ik zie, hoe men deze mijne algemeene aanmerkingen ontvangt, en
beoordeelt. Deze tog moeten dienen tot een grondslag van verdere nasporingen: want
blijft men zo veel ophebben met het rijm, dat men hetzelfde in alle gevallen noodzaaklijk

1.) Het rijm moet worden verworpen, in alle zulke digtstukken, waar in de digter zig geheel verbergt, en een ander geheel en al sprekende wordt ingevoerd, b.v. in tooneelstukken; daar in is het zeker onnatuurlijk – Dit meen ik, in voorbeelden zo wel als met redenen, te hebben aangetoond, en derhalven zulks hier bij te kunnen laten. –

5 11.) Ditzelfde heeft plaats in zulke voorstellingen, waar in de samenvoeging der denkbeelden, en het spreukagtige, natuurlijk door het rijm veroorzaakt, onnatuurlijk is; gelijk als in de hooge ode, – Dit denke ik, insgelijks te mogen vooronderstellen, uit hoofde van mijne vorige gezegden.

10 111.) Het rijm kan in het algemeen gemist worden; in alle digtstukken, waarin de hoogste digterlijke stijl plaats heeft; vooral, wanneer de numerus poëticus daarin sterk genoeg gehoord wordt, om zulk een digtstuk, met opzigt tot den numerus, van het proze te onderscheiden.

15 Zo dra men tog, en aan de beeldvolle taal, en aan de bevallige melodie genoeg heeft, om de schoonheid der voorstelling te kunnen gevoelen, zal het rijm, op zijn best, overtollig zijn; – maar nu, *omne superfluum nocet!* Ik heb geene andere bewijzen noodig.

20 111.) Het rijm kan behouden worden in alle digtstukken; in welke de laagste digterlijke stijl gebruikt wordt; en het wordt er volstrekt in vereischt, wanneer zulk een digtstuk zig door den rhythmus niet genoegzaam van het proze onderscheidt. Ook deze regel is, uit het geen ik over de voordeelen van het rijm gezegd heb, blijkbaar genoeg –

25 111.) Het rijm verdraagt zig wel met het koddige, schertsende, en ook met het lugtige en vrolijke; ja zet zomtijds aan stukken van dien aart wezenlijke schoonheid bij.

30 111.) In zoodanige digtstukken, die zig door den stijl genoegzaam onderscheiden van het proze, is het rijm dan noodzakelijk, wanneer de voetmaat zo ééntoonig is, dat er de numerus poëticus weinig of niet in gehoord wordt; en het digtstuk egter van dien aart is, dat het rijm daarin, noch onnatuurlijk, noch onvoeglijk is; gelijk in het treurspel, in het sombere, het pathetieke, het verhevene; enz.

35 Onze Alexandrijnsche verzen hebben derhalven, wegens hunne monotonie, altoos het rijm noodig; en men kan, mijns bedunkens, geen ongelukkiger poogingen in het werk stellen, om het rijmelooze smakelijk te maken, dan wanneer men zulks met onze Alexandrijnsche voetmaat be-

oordeelt, dan zijn alle verdere onderzoekingen nutteloos; maar doet men zulks niet, dan zal er zig mogelijk in het vervolg nog wel eens tijd en gelegenheid opdoen, om dit stuk met de vereischte nauwkeurigheid te behandelen. Hen, die bij voorraad daar iets over lezen willen, dat ook voor onze taal van nut kan zijn, wijze ik naar de Verhandeling van KLOPSTOCK *von der Nachahmung des Griechischen Sylbenmaasses im Deutschen*; naar de *Litteraturbriefe*, Th. XVIII s. 119.; naar RAMLER, in zijnen *Batteux*; en naar de *Fragmenten*, straks aangehaald, s. 108.

proeven wil, gelijk G. BRANDT gedaan heeft. Er moet bestemdheid der
voeten, eene bevallige melodie, eene sprekende cadans plaats hebben in
zulke voetmaten, waarin men het juk van het rijm afschudt – Zoodanig
is b.v. het Sapphicum, het alcäicum, het hexameter; zulken zijn er ook
5 in onze min gebruikelijke voetmaten; en een digter, met een fijn gehoor
voorzien, zal zelf zulken uitvinden, als hij voor zijne stoffe noodig oor-
deelt.

Gij derhalven, die met mij van gevoelen zijt, dat het rijm somtijds on-
noodig, somtijds onnatuurlijk en nadeelig is; en die derhalven u somtijds
10 van dit juk wilt ontdoen, waagt u zelven nooit aan eentoonige voetma-
ten. Kunt gij de voetmaten der ouden niet navolgen, of verkiest gij zulks
niet; baant u zelf dan een nieuwen weg; zonder egter deze uwe vrijheid
tot buitenspoorigheid te doen overslaan. Elke voetmaat moet zijne regels
hebben, en niet bestaan uit woorden, die zo wel naast elkander, als onder
15 elkander geschreven kunnen worden. De numerus poëticus moet be-
stemd zijn; de rhythmus heilig in agt genomen worden; en als ge daar
in met oordeel zijt te werk gegaan; als gij in zulke voetmaten uw genie
hebt aan den dag gelegd, en de natie u dankbaarheid voor uwe welgeluk-
te poogingen betuigt, zingt dan HORATIUS na:

20 – Carmina non prius
Audita Musarum sacerdos
Virginibus puerisque canto.

Onder de middelen ter verbetering van onze poëzij telle ik ook het meer gebruik maken van goede theoretische schriften, en het bestudeeren van de beste modellen; welken ons door oude en nieuwe digters zijn nagelaten. Het eerste stuk loopt eenigszins in het geen ik, in mijne Inleiding
5 voor RIEDEL hebbe aangevoerd, en daarom zal ik hetzelfde niet opzettelijk behandelen; maar het tweede zal ik meer uit den grond tragten optehalen, en in zijn waar daglicht te plaatsen. Niets is er tog, waar door de digter meer leeren, en spoediger vorderingen maken kan, dan door het bestudeeren van goede modellen.

10 Met opzigt tot de theoretische Schriften dan alleen dit weinige. Ik wil den jongen digter, de aankomende genie, geen harden taak opleggen, noch hem vergen, dat hij alles, wat er ooit over de theorie der poëzij van ARISTOTELES af, tot heden toe, geschreven is, goed en kwaad, leze, wikke en wege. Maar dit wilde ik, dat hij klare en eenigszins ontwikkelde
15 denkbeelden zocht te verkrijgen, van het wezen, dat is, van de wezenlijke eigenschappen der poëzij; van derzelver oogmerk en algemeene regelen; als ook van de voorwerpen, daar voor geschikt; ten einde hij, alleen uit gebrek aan kundigheid, ons geen voordbrengselen levere, die of sommige wezenlijke eigenschappen missen, of geheel buiten het oogmerk der poëzij loopen; alsmede, dat hij, door eene verkeerde keuze, zijne natuurlijke vermogens en talenten niet zonder vrugt verspille aan kunstwerken, die, schoon uit hoofde van hunne bewerking, fraai, egter, uit hoofde van hun inhoud en voorwerpen, niet behagen. Een kunstenaar zal
20 tog altoos daar door grooter worden, wanneer hij tevens een *kenner* is.¹⁵¹ Verder zou ik vorderen, dat elk digter, die deze of gene bijzondere soort van poëzij tot zijne beoefening verkiest, zig op de theorie daarvan meer bijzonder toelegge. Door de waarnemingen van anderen, door hunne lessen, en de regelen, uit goede modellen afgeleid, of uit de natuur der zake zelf opgemaakt, krijgt men een naauwkeuriger denkbeeld van zijn genus, van deszelfs grenzen, en vermogen. Men leert zig voor hoofdgebreken
25 wagten; en, zonder zig daarom te nauw aan de voorhanden zijnde modellen te houden, nieuwe wegen opzoeken, en egter de grenzen van zijne kunst niet overschrijden. De theorie tog van één soort van poëzij is geen tijran; zij vordert geen slaafsche onderwerping: zij wijst ons alleen de wegen aan, die anderen, met een gelukkige uitkomst, betreden hebben; zij redeneert niet eigenzinnig, maar overeenkomstig den aart der zake; en zet de grenzen van haar gebied zo wijd uit, als, behoudens het gezond verstand, geschieden kan. Zij kan tegenspraak verdragen; en ziet met blijdschap, dat men, door nieuwe wegen inteslaan, hare regelen of
30 naauwkeuriger bepale, of verder uitbreide. In een woord, zij is de leids-

¹⁵¹ SULZER, art. *kenner*.

man van een genie, zonder zig eenig willekeurig gezag over hem aantemagigen. De Hr. P. HUIZINGA BAKKER zegt daarom niet ten onregt¹⁵²: 'Vee-
len onzer poëten schrijven, en hebben geschreven, Heldendichten, Her-
derdichten, Hekeldichten, Leerdichten, enz. zonder genoegsame kennis
5 aan de eigenschap van ieder deezer soorten; en dit is ongetwijfeld de reden, dat ze in geen één dier soorten groot geworden zijn. Want wie durft ontkennen, dat elk van dezelve eene bijzondere studie vereischt.'

Moest dan elk digter zig niet eene kleine bibliotheek verzamelen? moest hij niet, van tijd tot tijd, eenige uren besteden, om dezelve te lezen en te overwegen? zal dit zijn genie doen verminderen, of hem onder
10 te lastige banden leggen? of zal hij in tegendeel daar door aanmerkelijke voordeelen behalen? Ik denk, dat elk, die redelijk denkt, den digter tot zulk eene studie zal aanzetten; en het zoude een nuttige arbeid zijn, wanneer iemand zig verledigen wilde om eene oordeelkundige en beredeneerde lijst optemaken, van die Schriften, van welken zig een digter, bij
15 uitstek, bedienen kon, in de beoefening van de theorie der poëzij, zo in het algemeen, als van de bijzondere genera of soorten. Maar elk begrijpt, dat zulk eene lijst, die men bijna eene letterkundige geschiedenis van de theorie der poëzij zoude kunnen noemen, een al te groote taak is voor eene verhandeling als deze: om niet eens te spreken van de kunde, den smaak en de belezenheid, welke tot een werk van dien aart en dat belang zouden vereischt worden, en welken ik zeer wel weet, dat in mij niet gevonden worden. Weshalven ik het bij eene enkele aanprijzing van dergelijke oefeningen zal laten berusten; vertrouwende, dat, behalven
20 die, welken ik in mijne *Inleiding* voor RIEDEL genoemd heb, de werken van ARISTOTELES, HORATIUS, VIDA, VOSSIUS, BOILEAU, TRAPP, RAPIN, VOLTAIRE, GRAVINA, MURATORI, BOSSU, en anderen, aan onze digters niet geheel onbekend zijn.¹⁵³

Wat verder de verbetering van onze Nederlandsche poëzij aangaat; het is niet alleen het lezen en meerder bestudeeren van goede theoretische
30 Schriften over de poëzij, 't welk den digter uitnemend zou doen vorderen; er is nog een middel, dat, wel gebruikt, nog veel sterker tot zijn voordeel werken zoude. Ik bedoele namelijk het regte lezen van de werken der digters, zo ouden als nieuwen; zo inlandschen, als uitheemschen. Door eene uitgebreide en oordeelkundige lectuur van de beste
35 digtstukken, verlevendigt men zijne verbeeldingskragt, versijnt men zijn gehoor, krijgt men aanleiding tot nieuwe denkbeelden, verbetert men

¹⁵² z. de *Werken der Leidsche Maatsch.* D. v. bl. 118.

¹⁵³ In dit vertrouwen worde ik, terwijl deze Verhandeling op de pers is, bevestigd, door
40 het inzien der Verhandeling van den Hr. mr. R. FEITH, *over het Heldendicht*, welke ik met te veel genoegen gelezen heb, om niet te wenschen, dat dezelve door veele soortgelijken moge agtervolgd worden.

zijn smaak, en door ongevoelig van anderen het een en ander overnemen, wordt men rijker, zonder optehouden, oorspronkelijk te zijn. Het lezen van digtstukken is voor den digter, wat het aandachtig bezigtigen van kabinetten en gaanderijen voor den schilder is. Men krijgt niet zelden, door den arbeid van anderen, aanleiding, om zaken uit een nieuw oogpunt te zien, om samenvoegingen te maken, die wij, wat de bouwstoffen betreft, wel aan anderen maar met opzigt tot de samenvoeging, alleen aan ons zelven te danken hebben.¹⁵⁴

Schoon ik nu juist niet staande wil houden, dat onze meeste heden-daagsche digters hierin volstrekt nalatig zijn; schoon ik in tegendeel van nabij weet, dat veelen derzelven bij uitstek veel op hebben met de beste digtstukken, zelfs der buitenlanders; dat zij dezelve lezen, met smaak lezen, en er hun voordeel mede zoeken te doen; twijfel ik egter, of men dit stuk wel genoegzaam in het licht geplaatst, het misbruik van het gebruik genoegzaam onderscheiden, en den jongen digter aanleiding genoeg gegeven heeft, om hierin tot zijn meeste nut te werk te gaan, en zig te hoeden voor die zijpaden, welken van den koninglijken weg afloopen, en dienen om van den lezenden digter een blinden bewonderaar, een slaafschen navolger, een dieftig overnemer, en een leerling van gebreken zo wel als van schoonheden te maken.

Neen jonge digters! legt alle blinde bewondering af; leest digtstukken; maar leest ze met oordeel; scheidt het goede van het gebrekkige, het voortreffelijke van het middelmatige af; leert navolgen en overnemen, zonder optehouden oorspronkelijk te zijn; verrijkt u met de schatten uwer nabuuren, zonder met hunne vederen te pronken; en brengt zo de natuurlijke gaven, door de voorzienigheid u verleend, tot dien trap van volmaaktheid, dat gij naast de *Homerussen* en de *Virgiliussen*, naast de *Theocritussen* en *Gessners*, naast de *Miltons* en *Voltaires*, naast de *Youngs* en *Klopstocks*, naast de *Vondels* en *Hoofs* eene plaats verdient. Laat uwe lectuur daarom niet bepaald zijn tot onze eigene digters; maar onderzoekt eerst, wat gij van onze nabuuren leeren kunt, eer gij hierover een beslissend oordeel velt; keurt hunne gebreken niet goed, maar keurt hunne werken om die gebreken niet af; en laat geen feilen en onvolmaakheden van onze eigene, dikwijls te blind bewonderde digters, u voor schoonheden, geen middelmatige stukken, voor chefd'oeuvres in de hand stoppen. Ik wil u door deze gezegden in mijne gevoelens niet overhalen; – Eigen overweging, eigen lectuur, eigen ondervinding, moet u mijne aanmerkingen, die ik hier ter plaatse over dit stuk meene voortedragen, of doen goedkeuren, of doen verwerpen. Geloof mij, het is thands in ons land, met

¹⁵⁴ z. ook SULZER, art. *Studie*, num. 4 en MARMONTEL *Poët. Francoise*, T. I. p. 122. ook zie ik, dat de Hr. FEITH in zijne straks aangeh. Verhandeling hier over het een en ander heeft aangemerkt.

opzigt ook tot de poëzij, een tijd, waar in men vooral uit zijne eigen oogen moet tragten te zien; waarin men door eigen overdenking en beproeving moet komen tot een besluit over de agterlijkheid of bloei van onze digtkunst; en waarin men zig al zeer ligt, door het gezagvoerend oordeel
5 van deze en genen, zoude kunnen laten wijsmaken, het geen men bij een eigen onderzoek verwerpen zou. Ik sta hierin volkomen gelijk met hun, die van mij verschillen: Ik begeer ook daarom geen voorregt boven hen: een bedaard, onbevooroordeeld, grondig, aanhoudend en eenigszins uitgebreid onderzoek is alles, wat ik begeer: is deze eisch onredelijk?

10 Dan ter zake. Ik zal dit stuk op eenen lossen trant, zonder langwijligheid, zoeken te behandelen; en u die aanmerkingen mededeelen, welken mij, van tijd tot tijd, daarover zijn voorgekomen, gegrond te zijn. Niet dat ik mij zal ophouden, om in het breede aantetoonen, dat een jong digter zig moet volmaken, door het lezen van goede digtstukken, of door
15 geschiedkundig aantewijzen, dat de beste digters dit altoos gedaan hebben. Ik ben verzekerd, dat geen mensch van gezond verstand aan deze stelling twijfelt; dat alle digters ook overeenkomstig dezelve handelen; maar de taak die ik op mij neeme, is deze: Ik zal tragten aantetoonen, in wat opzigt een digter de beste stukken zijner tijdgenooten, zijner nabuuren en van zijne voorgangers, als zijne modellen beschouwen en bestudeeren moet; wat hij in deze studie te betragten, en wat hij daarin te vermijden hebbe; welke de middelen zijn, om daarin best te slagen, en welke de voordeelen zijn, welken daaruit voor hem te wagten staan. – Ik zal
20 dit doen voor het opgeven van eenige aanmerkingen.

25 Gelijk men, door niet te lezen, zig berooven kan van wezenlijke voordeelen, even zo kan men, door alles zonder onderscheid te lezen, zig verwarren en nadeel toebrengen.¹⁵⁵ Een jong digter, wiens smaak nog niet gevestigd is, kan zig bederven, door alles, wat maar den naam van digtstuk voert, zig te eigenen en dat te bestudeeren. Hierdoor zoude hij in
30 dit gebrek vervallen, dat zijn smaak altoos los en ongevestigd zoude blijven. Hij moet dan kiezen uit de groote menigte der voorhanden zijnde digtstukken. Hier in met oordeel te werk te gaan, is, vooronderstel ik, tot hiertoe nog boven zijn vermogen; en zijn eigen smaak te volgen, niet veilig. Wie zal dan zijn leidsman zijn? wie zal hem de beste modellen aanwijzen? Deze of gene zijner goede vrienden; deze of gene kunstrigter?
35 maar ook deze zal mogelijk van partijdigheid niet vrij zijn, en zijn geliefkoosde schrijvers voor de beste modellen houden. Wat dan? zo hij mijn raad volgt, zal hij in de eerste plaats dezulken voor zijn modellen ne-

40 ¹⁵⁵ 'Het tweede gebrek onzer Hollanders, zegt de Heer P. HUIZINGA BAKKER, (op de straks aangeh. pl.) is, dat ze, zo haest ze den poëet in zig gewaar worden, losselijk en zonder oordeel, aan 't leezen van onze dichteren vallen; en dit aanhoudend leezen is hunne eenige oefening, door welke zij aan het rijmen geraken.'

men, die de proef des tijds hebben doorgestaan, en in alle eeuwen voor meesters in de kunst gehouden zijn. Deze te lezen en te herlezen, te bestudeeren, natevolgen, de geheimen der kunst aftezien, zal zijn eerste werk zijn, zonder zig voor als nog te bekreunen over die van later tijd, hoe groot hun roem ook wezen moge. Heeft hij hier mede een geruimen tijd doorgebracht; heeft hij zig van hunne wijze om de stoffe te bewerken, eenige geregelde denkbeelden gemaakt; heeft hij uit HOMERUS en VIRGILIUS, uit THEOCRITUS en VIRGILIUS, uit PINDARUS en HORATIUS, uit OVIDIUS, TIBULLUS, PROPERTIUS, uit EURIPIDES, SOPHOCLES, TERENTIUS enz. geleerd, hoe men in de behandeling van het heldendigt, het lierdigt, van minnezangen en toneelstukken, van ouds te werk ging, dan heeft hij een goeden grondslag gelegd, om verder voorttewerken. Hij kan dan, zo voorbereid, overgaan, om de besten onzer nieuwe dichters te lezen en te bestudeeren. Hij zal in staat zijn, om nategaan, waarin zij de ouden hebben nagevolgd, en waarin zij een nieuw spoor betreden hebben; waarin zij minder zijn dan de eersten, en waarin zij dezelve hebben overtroffen; waarin zij, alhoewel eenen nieuwen weg inslaande, de algemeene regelen der schoonheid, welke de ouden zo wel geweten en in agt genomen hebben, onder het oog hielden, en waarin zij daar van zijn afgeweken. Is mijn jonge kunstenaar ook hierin geslaagd, dan mag men hem in zijn leeslust den vrijen toom geven. Zijn smaak is nu genoegzaam gevestigd, om het schoone van het lelijke, het volmaakte van het gebrekige, het wezenlijke van den schijn te onderscheiden; en hij zal zelf te veel walg hebben van middelmatige en slegte stukken, dan dat men hem die met veel woorden behoefte afteraden.

Dan de taak, welke wij hem door de voorgaande aanmerking hebben opgelegd, is zo gemakkelijk niet, als men zig mogelijk, in den eersten opslag, wel verbeelden zou. Hij heeft tot het wel volbrengen van denzelven eene nadere handleiding noodig; en hierom agt ik het niet overtollig, hierover nog het een en ander te zeggen.

Zal men de oude dichters lezen, er wordt, behalven eene genoegsame kennis der tale, waarin zij geschreven hebben, nog veel vereischt, om zig met vrugt van dezelve te bedienen. Ik zal niet zeggen eene genoegsame oudheidkunde: zonder dezelve tog is men niet in staat, om den letterlijken zin te verstaan; maar om eenen digter wel te bestudeeren wordt nog vrij meer vereischt. De tijd, waarin de digter geschreven heeft, de toen heerschende smaak, de gesteldheid van het volk, voor het welk hij arbeidde, de bronnen, waaruit hij geput heeft; de gelegenheid des lands zelve, als ook het karakteristieke van zijn digterlijke genie, enz. zijn allen bijzonderheden, welke hij, die een digter als model bestudeert, nimmer in zijne oefeningen moet uit het oog verliezen, om regt te kunnen oordeelen, zoo over het plan van een digtstuk in het algemeen, als over de

uitwerking in het bijzonder¹⁵⁶: want alhoewel er schoonheden zijn, die
 aan geen tijd of plaats verbonden, altoos en bij elk, aangename gewaar-
 wordingen verwekken, zijn er tog insgelijks, die alleen treffen, uit hoofde
 van zekere bijkomende en toevallige omstandigheden; en welke daarom,
 5 in eene andere tijdsgellegenheid, of geheel moeten agtergelaten, of door
 gelijksoortige vervangen worden. Op dezelfde wijze is het gelegen met
 de gebreken, die men in de digters bespeurt, en welke alle ook niet van
 dien aart zijn, dat zij, in hunnen tijd, gebreken waren; maar somtijds zijn
 ze alleen gevolgen van den toenmaligen smaak en wijze van denken; en
 10 dezen te onderscheiden van de wezenlijke en duurzame gebreken, is aller-
 noodigst. Van veel nut derhalven zijn ook zodanige theoretische schrif-
 ten, welken den leeftijd en andere reeds gemelde bijzonderheden van eenen
 digter opgeven; en dezelve dienen door den jongen kunstenaar,
 onder het lezen van zulk eenen digter, vooral geraadpleegd te worden.
 15 Ik zal hier eenige zulke verhandelingen opnoemen, welke over HOMERUS
 geschreven zijn. De verhandelingen over dezen digter, die ik tans bij de
 hand hebbe, zijn POPE's *Preface* en *Essay on Homer*; R. KEDINGTON *Critical*
Dissertations on the Iliad of Homer, het *Discours sur Homere*, van Mr. DE
 ROCHEFORT; WOODS *Essay on the original genius and writings of Homer*; en SUL-
 20 ZER *Theorie*, art. *Homer*. Deze zullen genoeg zijn, om in een voorbeeld op-
 tegeven, wat nut men, in het lezen der digters, uit zulke schriften trekken
 kan. De bijzonderheden omtrend HOMERUS komen hier op uit.

Dat men, onder het lezen van dezen Digter, zig denzelven moet voor-
 stellen, als het vindingrijkst vernuft, wiens schoonheden wij, door derzel-
 25 ver groote menigte, zo niet in orde kunnen beschouwen, als wij in stuk-
 ken van later tijd, en waaraan de kunst meer te kost gelegd is, kunnen
 doen; maar die egter, en in uitvindig, en in rijkdom, niemand hem gelijk
 heeft; die alleen somtijds te weeldrig is, omdat hij te rijk is; en wiens
 schoonheden somtijds daarom tot geen genoegsame rijpheid zijn geko-
 30 men, omdat zij door anderen van een sterker aart onderdrukt zijn. — Dat
 zijn verbeeldingskragt zo levendig en kragtig is, dat hij niet slegts ver-
 haalt, maar dat hij den lezer meevoert, werwaard hij wil; dat egter deze
 verbeeldingskragt het kleinst is in het begin van zijn digtstuk, maar dat
 zij langzamerhand vuuriger wordt, gelijk een rad, door het omloopen,
 35 warmer wordt (zegt POPE). — Dat hij zijne karakters zoo juist getroffen,
 en zelfs de gelijksoortige zoo onderscheiden heeft, dat geen schilder beter
 zijne personen, bij hunne gezigtstrekken, kan doen kennen, dan de dig-
 ter doet bij hunne wijze van handelen; dat dit zelfs doorstraalt in hunne
 wijze van spreken — dat zijne beschrijvingen, beelden, en gelijkenissen al-
 40 len zeer veel vinding aanduiden; dat zijne uitdrukking levendig en tref-

¹⁵⁶ z. hier over WARTON *on Pope*, p. 128. en volg. SULZER art. *alten*, en *anfang*.

fend is – dat zijne verzificatie schoon, en de cadans der woorden overeen-
komstig met de zaken is – Dat hij niet moest berispt worden, omdat hij
de goden en de menschen op eene andere wijze laat handelen, dan met
onze denkbeelden overeenkomt; en dat hem zaken gewigtig zijn voorge-
5 komen, die zoodanig voor ons niet zijn, – dat de grond hiervan daarin
gelegen is, dat hij de denkbeelden van zijn natie gevolgd heeft; en de
menschen schilderde, zo als ze in zijnen tijd waren, met het karakter, bij-
geloof, eenvoudigheid van zeden, gebruiken, en wijzen van spreken, die
toen in zwang gingen. Dat hij de natuur heeft gevolgd; en naar geen ide-
10 aal gewerkt heeft – dat hij in allen opzigt de man is, gelijk HORATIUS
hem noemt;

Qui nil molitur inepte.

Deze en andere bijzonderheden, te veel om hier allen optenoemen, zijn
het, die de jonge lezer van Homerus zig eigen maken kan, door en onder
15 het lezen van dezen digter. Deze kan hij vervolgens zelf beoordeelen, en
meer schoonheden opmerken, dan hij anders doen zoude. 't Is waar, een
jong genie zoude veelen dezer opmerkingen zelf gemaakt hebben; ook
zonder deze hulpmiddelen: maar dit is tog zeker, dat hij gebruik kan ma-
ken van de oefeningen van anderen, die voor hem dezen digter bestu-
20 deerd hebben, ja dat sommige dingen zijner aandacht zouden ontsnapt
zijn, wanneer hij er niet door anderen op gewezen was: zo dat hij, door
deze hulpmiddelen gesterkt, en spoediger en gelukkiger slagen kan, dan
hem zonder dezelve zoude gelukt zijn.

Gelijk hij nu met Homerus begonnen heeft, kan hij insgelijks met OS-
25 SIAN, VIRGILIUS, SOPHOCLES, HORATIUS, enz. voortgaan¹⁵⁷; en als hij
daar mede voleindigd heeft, is hij eerst volkomen in staat, om over de
nieuwere voortbrengsels der kunst te oordeelen. Dan eerst kan hij na-
gaan, wat de nieuwere van de ouden ontleend hebben; hoe zij gebruik ge-
maakt hebben van de Schriften van anderen; en de slaafsche navolging
30 leeren onderscheiden van die, in welke de vrijheid en de genie van den
digter zelve uitblinkt. Langs dezen weg, en door deze vergelijking,
wordt hij zelve in staat gesteld, om zig in zijne eigen stukken te bedienen
van de schoonheden van anderen, op eene wijze, die hem eer aandoet;
ja zelfs om een nieuw pad optespeuren, dat voorheen door geen anderen
35 betreden is; en in zo verre die nieuwe sporen, daar in, met de oude over-
eenkomen, dat zij op het zelfde einde uitloopen, kan hij verzekerd zijn,
van in zijnen arbeid wel te zullen slagen; de eigenschap van nieuwheid,
zo wel als die van ware schoonheid, aan zijne voortbrengselen te zullen
geven; en zijnen smaak zo te vormen, dat hij in staat is, om over de stuk-

40 ¹⁵⁷ De Verhandelingen van HEIJNE over VIRGILIUS, van ADDISON over MILTON, en soort-
gelijken, en die van BLAIR over OSSIAN, komen hier, in de eerste plaats, in aanmerking.

ken, welken hij vervolgens lezen wil, naauwkeurig, en in bijzonderheden te oordeelen.

Is deze taak nu moeilijk, ja van een grooten omtrek, zo dat men elk, die zig eenigszins op de beoefening der poëzij toelegt, die, in hare uitgestrektheid, nauwlijks zoude durven opleggen; ik merke daaromtrent aan:
5 Dat hij, die in zig eene gezette neiging tot de digtkunst gevoelt, en dien het niet om 't even is, of hij gelukkig slaagt en aanmerkelijke vorderingen maakt, dan niet, zig wel eenige moeite mag getroosten; te meer, daar hij ziet, dat anderen langs deze weg eenen hooger top bereikt hebben,
10 dan zij zonder zulk eene studie zouden beklommen hebben. Maar ook nog daarenboven – men kan, wanneer men minder tijd heeft, zig tot eenige weinige digters bepalen, en die voor zig uitkiezen, in welken men het meeste behagen schept – en wil men (laat mij er dit nog, in het voorbijgaan, bijvoegen) met geduurzame vrugt hier in arbeiden, men make
15 dan digtkundige adversaria op deze wijze:

Men teekene de bijzonderheden, welken wij straks met weinig woorden hebben opgegeven, en andere soortgelijken, bij dezelve Schrijvers meer uitgewikkeld te vinden, naauwkeurig op – men leze den digter, en voege bij elke bijzonderheid die plaatsen uit den digter zelf, welke bij uitstek dienen, om die bijzonderheid te bevestigen; of ook zulken; welke
20 daar mede schijnen te strijden. Men teekene ook zijne eigene aanmerking, met de daar toe behoorende passages, aan; en zo voordlezende zal men waarlijk kunnen gezegd worden zulk een digter bestudeerd te hebben. Ik geloof ook, dat, wanneer lieden van oordeel, smaak, en genoegsame geleerdheid, ons eene proef gaven van zodanige adversaria, men
25 volledig zoude overtuigd worden van de nuttigheid van zulk eenen arbeid voor den jongen digter; en wanneer er zulke verzamelingen, in een genoegzaam aantal, over de voornaamste digters, voorhanden waren, zoude men ook eerst regt in staat zijn, om digters met digters, de ouden
30 en de nieuwen, te vergelijken, en elk hunner zijn regte plaats aantewijzen.

In het bijzonder zal een jong digter door deze beoefening leeren, wat het eigendomlijke in de poëtische uitdrukking is; wat er vereischt wordt, zal men het proze van de poëzij onderscheiden: en te gelijk, waar in de uitdrukking des eenen digters van die des anderen verschilt; de eigenschappen der bijwoorden, en gelijkenissen in verschillende digters –
35 de aan elk bijzonder eigene wijze van behandeling; welk alles niet alleen daartoe dient, om de digters te leeren kennen, maar zelfs de geschikte weg is, om op zijne wijze een onderwerp digtkundig te bepeinzen en uitte werken, nieuwe gedagten voorttebrengen, nieuwe samenvoegingen te maken, nieuwe oogpunten te verkiezen, en de feilen te vermijden, welke
40 men in anderen ontdekt heeft; de kiesheid, naauwkeurigheid, en levendigheid der uitdrukking meer en meer te betragten, de geheimen van het menschlijk hart te ontdekken, en den toegang tot het zelve zig eigen te

maken; ja in een woord, zo te arbeiden, dat men voor zijn lezers wordt, het geen een HOMEER, een VIRGIJL, een HORATIUS voor hunne tijdgenooten waren.

5 Maar ik moet nog van een bijzonder soort van modellen spreken, welken, wat hunne verdienste betreft, op de eerste plaats moeten gesteld worden: ik meen de bijbelsche digtstukken, van welken, louter als poëtische stukken beschouwd, een digter, in alle de straks opgenoemde opzigten, tot zijn voordeel kan gebruik maken.

10 Na dat mannen van oordeel, smaak en geleerdheid, meer opzettelijk, de gedigten van MOZES, DEBORA, den Schrijver van het Boek *Jobs*, DAVID, SALOMO, JESAIAS, JEREMIAS, EZECHIËL, en andere heilige Schrijvers, als werken van kunst, beschouwd hebben, heeft men niet alleen bevonden, dat zij, zelfs alleen als menschlijke voordbrengsels beschouwd, hoogtenschappen, en met de beste digters gelijk te stellen zijn – dat de wezenlijke
15 eigenschappen van een waar digtstuk in hunne gedigten te vinden zijn – dat het schoone, het verhevene, het rijke, het bevallige, het belangrijke, het aandoenlijke, het wonderbare, het ontzettende, daarin ruim zo veel plaats heeft, als in de beste stukken van Grieken en Romeinen; dat de regelen, welken men uit de beste werken der ongewijden heeft afgeleid, in
20 zo ver dezelve met de natuur overeenkomen, door de heilige Schrijvers zijn in agt genomen; maar men heeft ook te regt daaruit afgeleid, dat deze stukken als modellen mogen aangemerkt, en, als zodanig, verdienen aan den jongen digter ter beoefening te worden aanprezen.

Het is dit stuk, dat ik hier gemeend heb, te moeten aanroeren; niet zo
25 zeer, omdat ik aan de agting mijner lezeren voor deze gedenkstukken twijfel, als wel ten einde den kunstenaar eenige handleiding te geven, om vervolgens zelf in bijzonderheden te kunnen nagaan, waarin hij zig van deze stukken zo wel met voordeel kan bedienen, als van die der Grieken en Romeinen, – in welke opzigten dezelve daar mede gelijk staan –
30 en waar in zij dezelve overtreffen. – En eindelijk, op welk een wijze zij den christendigter beter dan eenige der ongewijde digters tot modellen kunnen verstrekken in het vervaardigen van heilige digtstukken.

35 Neemt men, voor eerst, in aanmerking, dat de digterlijke stijl geheel behoort onderscheiden te zijn van dien, welken men in prosa bezigt; en dat men te regt klaagt over gebrek van dit onderscheid bij veele der nieuwere digters, men leze de digtstukken der Heilige Schrijvers, en men oordeele dan zelf, of de volgende aanmerkingen van LOWTH¹⁵⁸, gegrond zijn, of niet:

40 ‘De ongebonden stijl der Hebreëen’ zegt hij, ‘is zeer eenvoudig en onopgesierd, geen uitgezogte spreekwijzen, geen kunstige woordvoegingen

¹⁵⁸ *de poës. Sacra*, prael. xiv.

zal men daar in aantreffen; de woorden staan doorgaans in dezelfde orde; het werkwoord gaat vooraf, en het zelfstandig woord, den dader aantoonende, volgt, en voorts het overige: de zaken zelf worden, in op zig zelf staande, perioden voorgesteld; de bijvoegselen worden er agter aan gevoegd, zonder eenige ingewikkeldheid en verhindering, en, dat het voor-
 5 naamste is, somtijds wordt door middel van een partikel alles aan elkan-
 der gevoegd. In een woord, alles vertoont het stil en rustig gemoed van den Schrijver. Maar in de poëzij is doorgaans een van deze dingen, som-
 tijds allen, regt anders om. De vrije geest verheft zig, en heeft geen lust
 10 om op kleinigheden agt te geven; dikwijls bekleedt hij door zijne taal
 zo zeer niet zijne denkbeelden en voorstellingen, als dat hij dezelve ont-
 dekt en in hare naaktheid vertoont: zo dat men, als of het dekkleed was
 weggenomen, alle de toestanden en bewegingen, de schielijke aandrif-
 ten, de snelle beroeringen en veelvuldige veranderingen des gemoeds
 15 openlijk schijnt te aanschouwen.' Om dit in een voorbeeld te bevesti-
 gen, brengt LOWTH het boek van *Job* bij, en het onderscheid tusschen
 het poëtisch en historisch gedeelte daar van is zijn bewijs. Het is, zegt
 hij, als men van het een tot het ander overgaat, als of men eene andere
 taal leest; als of men van het lezen van LIVIUS tot dat van VIRGILIUS:
 20 van dat van HERODOTUS tot dat van HOMERUS; of van XENOPHON tot
 dat van SOPHOCLES of AESCHYLUS overgaat.

Die lust heeft om de bijzonderheden nategaan, waar in LOWTH dit aan-
 toont, in de eerste redevoering van *Job*, moet zijn werk zelf inzien, daar
 ik niet alles kan uitschrijven; en hij voege er bij, het geen NIEMEIJER,
 25 over eene andere plaats, met betrekking tot dit stuk, heeft opgemerkt¹⁵⁹:
 en dan vraag ik, of hij, die, door het bestudeeren der modellen, zig zel-
 ven aangaande het eigendomlijke van den poëtischen stijl, de onderschei-
 dende kenmerken van den zelven en het prosa wil onderrigten, en daar
 van naar den aart zijner eigen taal, omstandigheden, zeden en gewoon-
 ten, gebruik wil maken, zig niet met voordeel van deze digtstukken tot
 30 dat einde bedienen kan – of hij de ongeschiktheid van dat gedeelte der
 tale, het welk wij het wijsgeerige genoemd hebben, voor de poëzij, niet
 met voorbeelden kan bevestigd zien; en of derhalven in dit stuk de hei-
 lige digtstukken niet volkomen gelijk staan met die der Grieken en Ro-
 meinen?
 35

Waar vindt men meer en treffender voorbeelden van verhevenheid?
 meer stoute, en natuurlijke beelden; waar schooner, en duidelijker gelijke-
 nissen dan in de Bijbelsche digters? Ik zegge, nergens.¹⁶⁰ Heeft men al-
 toos in VIRGILIUS de waardigheid en edelheid der uitdrukking vooral be-
 40 wonderd, in zulke plaatsen, waar hij van gemeene zaken spreekt, de

¹⁵⁹ *Character*. Th. II. s. 545.

¹⁶⁰ TRAP noemt ze te regt; *ineffabilem verborum rerumque sublimitatem*. *Prael. Poët.* Tom. I. p. 8.

digter, die ons eene nauwkeurige en gedetailleerde natuurkundige be-
 schrijving van den behemoth, en den leviathan geeft, is niet alleen edel
 – hij is zelfs verheven. En, telt LONGIJN vijf bronnen op van het verheve-
 ne, dezelfde digter heeft getoond, dat geen dezer bronnen voor hem ge-
 sloten was.¹⁶¹ Hoe verheven heeft JESAIAS de hoogheid Gods en de ge-
 ringheid der stervelingen, de onveranderlijkheid, getrouwheid, wijsheid
 en goedheid van Israëls God, en ons zedelijk bederf, onder stoute en te-
 vens natuurlijke beelden, met vervoering en verrukking, in weinige,
 maar uitgezogte, woorden voorgesteld! Omtrend de beelden en gelijke-
 nissen, van welke zig de heilige digters bedienen, merkt men te regt
 aan; dat, wanneer men alleen eenige weinige plaatsen uitzondert, met op-
 zigt tot welke men zoude kunnen zeggen, dat onze ooren aan de ooster-
 sche schoonheid te weinig gewoon zijn om dezelve in hare schoonheid
 regt te gevoelen – of wanneer de beelden ontleend zijn van zaken, die
 ons onbekend zijn, men egter over het algemeen moet verstomd staan,
 over de duidelijkheid, die midden in de stoutste figuren, en beeldvolste
 uitdrukkingen of beschrijvingen uitblinkt; en waar van deze drie redenen
 voornamelijk gegeven worden: 1) Dat de Hebreuwsche digters hunne
 beelden en gelijkenissen uit bekende zaken namen. 2) Dat zij aan dezelve
 een zekere en bestemde beteekenis gaven, waarvan zij zelden afweken. 3)
 Dat zij zig met meer vrijheid van zulke beelden bedienden, welken in
 hun tijd, in den figuurlijken zin, waar in zij dezelve gebruikten, aangeno-
 men en door het gebruik gewettigd waren.¹⁶² En daarom, in een woord:
 wie in de beste voorbeelden, het belangrijke, wonderbare, tedere, beval-
 lige, hartstogtelijke, ontzettende, – de eenheid en verscheidenheid, de
 smaak en genie, enz. enz. bestudeeren wil, leze den aanleg, of het plan,
 en de uitwerking der heilige digters, met hetzelfde oog, en met gelijk-
 soortige hulpmiddelen, als hij zijn HOMERUS, VIRGILIUS, HORATIUS, OS-
 SIAN en dergelijken, bestudeert, en hij zal zig der moeite niet beklagen.
 Het geen tog WOOD, HEYNE, JANI, en BLAIR VOOR HOMERUS, VIRGI-
 LIUS, HORATIUS en OSSIAN zijn, dat zijn LOWTH, en NIEMEIJER voor de
 heilige digters¹⁶³; dezen zeg ik dank voor de aanwijzing van het schoone
 in deze stukken; voor het opmerken van alle die bijzonderheden, welken
 mij overtuigd hebben, dat de bijbelsche digtstukken de uitstekendste mo-
 dellen zijn, waar van een jong beoefenaar der poëzij, der heilige, der chris-
 telijke vooral, zig bedienen kan. Hier vindt men het oorspronkelijke en
 stoute met het natuurlijke, het sierlijke met het eenvoudige, het fijne

¹⁶¹ Men z. wederom dit in bijzonderheden bij NIEMEIJER, bl. 549. en volg.

¹⁶² z. de *Leipz. Bibl. der sch. Wissensch.* Th. I. s. 134.

¹⁶³ Om de gelijksoortigheid kan men ook nog hierbij voegen JONES, in zijne *Commentarii Poëseos Asiaticae*, waar in de schoonheid van veele plaatsen uit de heilige digters, aangewezen wordt.

met het edele, zodanig vereenigd, dat men telkens, wanneer men deze stukken vergelijkt met die der Grieksche en Romeinsche, bij zig zelf zal moeten zeggen: – Hier is meer dan PINDARUS, dan VIRGILIUS, dan HORATIUS.¹⁶⁴

5 Het besluit, het geen ik derhalven, met opzigt tot deze digtstukken, als modellen beschouwd, trekke, is dit – Dat zij, wat den vorm, den aanleg, en de bewerking aangaat, gelijk staan met de beste stukken der Grieken en Romeinen; alleen kan men, uit hoofde van de moeilijkheid der Hebreeuwsche taal, van dezelve minder gebruik maken, dan men wel van
10 de Grieksche en Romeinsche doen kan: maar wat den inhoud, de gevoelens, de denkbeelden aangaat, daar in zijn ze voor den Christen digter ver te schatten boven al wat Rome of Griekenland ons ooit heeft opgeleverd.

15 Veelvuldig zijn ook de voorbeelden, welke men uit J.B. ROUSSEAU, RACINE, MILTON, KLOPSTOCK, YOUNG, VOET, SCHUTTE en veele anderen zoude kunnen aanvoeren, ten bewijze, dat de Heilige digters door dezelve, met een gelukkig gevolg, tot modellen uitgekozen, en gebruikt zijn; maar vermits zij zig aanstonds, bij het lezen der gemelde digters, van zelfs opdoen, is het niet noodig, dezelve woordelijk aantehalen; zelfs
20 zegt MARMONTEL¹⁶⁵: ‘On a remarqué, que chez les peuples Protestans, qui lisent les livres saints en langue vulgaire, la poësie a pris le style oriental.’ Zal dan een Christen digter verzuimen zig van deze heerlijke stukken der eerwaardigste oudheid te bedienen, ten einde zijnen stijl stout, edel, kragtig, beeldvol, en, daar het wezen moet, spreukagtig te maken – om
25 de verhevenste gedagten van den Schepper van ’t heelal, en alles, wat op zijne werken betrekking heeft, waardig en stout te leeren voorstellen; – om het tedere van de liefde Gods en zijnes Zoons aandoenlijk en verrukkend te leeren schilderen, en alles aantewenden, om zig als Christen digter zodanig te vormen naar zijne nooit genoeg gepreezene antieken, dat
30 hij in alle zijne voorstellingen zo veel van hunne schoonheden over-

¹⁶⁴ Men leze hier vooral het ve. Vertoog van CRAMER, *Verhandelingen over Davids Psalmen*, dat ik niet zal uitschrijven; zo min als het xviii^e, het welk *over de digtkundige eigenschap of karakter der Psalmen* handelt, en insgelijks overwaardig is, geheel gelezen te worden. Van daar zeggen ook de Schrijvers van de *Leipz. Bibl. der sch. Wissensch.* Th. 1. s. 123. ‘De fijne attische smaak, welke wij uit de Schriften der oude Grieken en Romeinen scheppen, kan zeer ligt in weekheid ontäarten; maar de egte oostersche smaak, die in de Schriften der heilige digters heerscht, is al te manlijk, al te edel, dan dat hij ons tot onëdele gevoelens zoude kunnen verleiden.’ En NIEMEIER op de meerm. aangeh. plaats, bl. 559, zegt daarom, ‘dat eene Grieksche Vergadering niet meer voor het lijden van eenen Hercules of Philoctetes gebeefd; dat een kenner der kunst niet sterker kan gesidderd hebben voor de groep van Laöcoön, dan een gevoelig lezer, bij het lezen van de taal des vertwijfelden Jobs.’

¹⁶⁵ *Poët. Franc.* T. 1. p. 189.

neemt, als met de regelen van eene goede navolginge overeenkomt – en ook, door hun aangemoedigd, hun in zekere opzigten op zijde streeft. Voorzeker, die dit verzuimen wou, zoude zig berooven van een der beste middelen, om in de heilige poëzij gelukkig te slagen; wat zeg ik, eenige
5 vorderingen te maken. Ik wil niet zeggen, dat daarom alle wendingen, alle beelden, alle gelijkenissen, waarvan zig de Heilige Schrijvers bedienen, ook nu van gebruik zijn, en in den tegenwoordigen tijd door de Christen digters moeten gebruikt worden. Neen zeker, het misbruik kan hier ook nadeel doen: en de beste waarschuwingen, welken men, met be-
10 trekking tot dit stuk geven kan, zijn deze volgende: 1) Dat men zig wagt om zig van zulke beelden of gelijkenissen te bedienen, welke, uit hoofde onzer onkunde in de oudheid, voor ons donker en onverstaanbaar zijn, om dat dezelve zijn ontleend van zaken, die wij niet kennen: zodanig zijn sommigen, welken uit het gemeene leven, of de natuurlijke His-
15 torie der oostersche landen, of uit oude, en voor ons verlorene gedenkschriften, ontleend zijn. 2) Dat men ook zulke beelden niet gebruike, welke schoon niet volstrekt onbekend, egter niet voorondersteld kunnen worden, aan den gemeenen lezer bekend genoeg te zijn, om derzelver schoonheid en kragt te gevoelen. Wel is waar, dat elk die den Bijbel gezet
20 leest, zig min of meer de oostersche beelden, en gelijkenissen eigen maakt, maar dit verschilt nog zeer veel van die gemeenzaamheid met dezelve, welke men in oostersche geleerden aantreft. Deze, waneer zij te gelijk digters zijn, zouden wel eens duister worden, wanneer zij door hunne geleerdheid bestierd, al te veel gebruik maakten van beelden of toespelingen, welke men doorgaands niet verstaat, om dat men niet genoegzaam
25 bekend is met de zaken, uit welke die beelden, gelijkenissen of toespelingen ontleend zijn. De Propheet Jeremias b.v. vergelijkt den vijandlijken en schielijken aantogt van Nebucadnezar tegen Juda bij het opkomen van een leeuw bij de verheffing des Jordaans: die deze gelijkenis verstaan zal, moet uit BACHIENE¹⁶⁶ geleerd hebben, dat er, wanneer de Jor-
30 daan binnen zijne oevers was, uit den grond een soort van kreupelbosch opsteeg, waar in het wild gedierte dan zijn verblijf hield; en dat, bij het wassen des Jordaans, dat gedierte, dikwijls zeer schielijk, genoodzaakt werd, hunne woningen te verlaten; het geen, daar door grimmig geworden, des te gevaarlijker was. Dan deze en soortgelijke bijzonderheden zijn niet algemeen bekend. De zo geleerde als eerwaardige SCHUTTE heeft daarom in zijne stigtelijke Gezangen, zulke passages, die voor een lezer van gewoone kundigheid niet klaar genoeg zijn, door aantekeningen op-
35 gehelderd. Zo b.v. wanneer deze digter zingt:

40 ¹⁶⁶ *Heilige Geogr.* D. 1. bl. 97. 98. verg. ook JOB, C. XL. vs. 18, naar de vert. van MICHAELIS.

Geen Berseba,
 Maar 't Godlijk zweeren,
 En trouw te leeren,
 Komt ons te sta,
 5 En verder,
 Besproei deez' duinen,
 Des Konings tuinen
 En Salems kruinen,
 o Siloa.
 10 Vloeit Gihons bronnen,
 Die laven kunnen,
 Langs Golgotha.

moet men de aantekeningen lezen, voor dat men den zin regt bevatten
 kan. 3) Zoude ik in bedenking geven, of men niet zeer ligt, door eene
 15 verkeerde samenvoeging van verschillende beelden, of door een al te ster-
 ke opeenstapeling, in het onnatuurlijke of gezwollene zoude kunnen ver-
 vallen; zo dat men daarom in de navolging der beelden, gelijkenissen en
 toespelingen van de Heilige digters niet te nauwkeurig, niet te kiesch we-
 zen kan; en vooral niet vooronderstellen moet, dat een beeld, gelijkenis
 20 of toespeling daarom, in dezen tegenwoordigen tijd, poëtisch goed is,
 omdat het door dezen of genen Heiligen digter gebezigd is.

Wat nu de nieuwere digters betreft, in hoe verre dezelve modellen zijn,
 en als zodanig verdienen bestudeerd te worden, zal ik nog kortelijk over-
 wegen. Tot de nieuwere digters brenge ik alle dezulken, welken, na de
 25 herstelling der wetenschappen, in de beschaafde landschappen van Euro-
 pa gebloeid hebben; het allereerst in Italie; vervolgens in Vrankrijk, Enge-
 land en ons Vaderland; als ook eindelijk in Duitschland.

Deze nieuwe digters hebben allen zonder onderscheid zig min of meer
 gevormd naar de ouden; en zijn, als zoodanig, reeds onze aandacht waar-
 30 dig; maar zij hebben daarenboven hunne oorspronkelijke schoonheden,
 welken voor ons ook bronnen zijn, om onze eigene digtader te verrij-
 ken; en zij verdienen ook daarom dat wij die bestudeeren, zonder dat
 het noodig is angstvallig te onderzoeken, of de oudere digters hen verre
 dan in het geheel niet overtreffen. Zij hebben zeker hunne waarde: en ver-
 35 dienen de opmerksaamheid en de navolging van den jongen digter.

In het bestudeeren egter derzelven moet een aankomend kunstenaar
 onder het oog houden, dat velen onder hun in de navolging der Ou-
 den, zijn te ver gegaan; dat zij dikwijls het onderscheid des tijds en der
 omstandigheden, waarin zij schreven, van die, waarin hunne voorgan-
 40 gers arbeidden, niet genoeg in agt genomen hebben; maar, al te zeer inge-
 nomen met hunne modellen, ook die schoonheden hebben overgeno-
 men of nagevolgd, welken, in hunnen tijd, als zoodanig niet erkend

werden; of ten minsten niet hadden behoord erkend te worden. Dat zij
insgelijks hun genie al te naauw bepaald hebben, door, in de bewerking
hunner stoffen, het plan van hunne voorgangers al te stipt natevolgen;
waardoor hunne werken dikwijls al te veel het afdruksel van copieën aan-
5 duiden. Geen digters zijn hierin verder gegaan dan de heldendigters; die
zig meest allen zo aan de schikking van HOMERUS, tot in bijzonderheden
toe, gehouden hebben, dat zij daar door meer copiën van de *Ilias*, dan
oorspronkelijke stukken, schijnen te wezen, hetwelk hun doet verstoken
zijn, wat het *geheel* betreft, van de aangename eigenschap der *nieuwheid*.¹⁶⁷
10 Velen der beste nieuwe digters hebben daarenboven geschreven in een
tijd, waar in hun taal en prosodie nog niet tot die volmaaktheid gebragt
was, als die der Latijnen en Grieken, toen hunne beste digters te voor-
schijn kwamen. Van daar, dat verbasterde woorden, en spreekwijzen; plat-
te en lage manieren van zeggen; gebrek aan welluidendheid en harmo-
15 nie; in de beste digtstukken der nieuwere, niet zelden voorkomen. Voeg
hier nog bij, dat het valsch vernuft en een verbasterde smaak somtijds
nog al te veel invloed gehad heeft op de nieuwe digters, dan dat men
hunne werken daarvan geheel zoude kunnen vrijspreken. Het zij nu deze
gebreken hunnen oorsprong verschuldigd zijn aan mangel van genoeg-
20 same kundigheid, het zij aan eene al te groote inschiklijkheid voor hunne
tijdgenooten, zeker blijft het nogtans, dat hij, die de nieuwere digters
ook tot zijne modellen nemen wil, van deze gebreken eene naauwkeurige
kennis, door oefening, dient gekregen te hebben, zal hij zig door dezelve
niet laten wegvoeren; en feilen, zo wel als schoonheden, navolgen; – dat
25 hij in tegendeel in vele opzigten, de nieuwere digters *kan* en *moet* voorbij
streven, voornamelijk met opzigt tot die gebreken, welken ik zo aan-
stonds heb opgegeven. Ik wil daarom niet ontkennen, dat er onder de
nieuwere digters geene zouden zijn, die deze feilen gezien en vermijnd heb-
ben; maar over het algemeen hebben zij die meer of min begaan; ten min-
30 sten als men in het algemeen spreken wil over het nemen der nieuwe dig-
ters tot zijn modellen, (en dus niet spreekt van dezen of geenen digter
in het bijzonder) dan zijn deze mijne aanmerkingen, zo ik meen, juist en
geschikt, ja noodig, om den jongen kunstenaar den regten weg te wij-
zen. Heeft hij de natuur en de ouden bestudeerd, hij zal zig zeker door
35 dergelijke gebreken der nieuwere niet laten verleiden; maar, gebruik ma-
kende van hunne schoonheden, ook daar door aanleiding tot nieuwe ge-
dagten, oogpunten en wijzen van behandelingen krijgen, die hij zelfs bij
de Ouden niet gevonden heeft. Elke eeuw tog, elke landstreek, elke re-
geeringsvorm, elke natie, heeft hare oorspronkelijkheden, die haren in-
40 vloed zo wel hebben op de digters als op andere kunstenaars; en om deze

¹⁶⁷ Men leze hier over WARTON *on Pope* p. 121 en volg. en POPE zelf, *on Homer. Il. D. 1.* p. 63.

redenen kunnen de nieuwere digters van uitstekend nut zijn, schoon men in de orde van studeeren, de studie der natuur en der ouden moet laten vooraf gaan. Men kan, om eenige voorbeelden optenoemen, in ARIOS-
TO, LA FONTAINE en WIELAND eene naïviteit in het vertellen aantreffen,
5 die men bij de Ouden zo niet vinden zal. In het schetsen van verheven karakters, zo wel als van afschuwlijken, zal men uit KLOPSTOCKS *Messias* veel kunnen leeren, dat men elders te vergeefs zoeken zou; en in HOOFT en POOT veele fijne en tedere trekken zien, die hun oorspronkelijk eigen zijn. Door het lezen tog van de beste digtstukken onzer naburen kan
10 men onder anderen dit voordeel hebben, dat men de gebreken onzer eigene leert opmerken; even gelijk HOOFT in zijne reis naar Italie het gebrek aan welluidendheid en melodie in zijne voorgangers leerde opmerken en verbeteren. Daarenboven is de verwantschap tusschen de nieuwere talen grooter, dan die tusschen de onze en die der Ouden; en
15 derhalven zijn hunne touren en spreekwijzen meer geschikt, om zelfs onze taal te verrijken; even gelijk de meerdere gelijkheid tusschen hunne zeden, gebruiken en smaak, ons eene overvloediger aanleiding geeft om met hunne schoonheden voordeel te doen. Al wat vreemd is, goed te keuren, om dat het vreemd is, is dwaas, maar geen voordeel met de uitvindingen en voordbrengselen van anderen te willen doen, ja in tegen-
20 deel, die te veragten, is zoo eigenzinnig als bespotlijk.

In hoe verre nu mijne landgenooten noodig hebben, aangespoord te worden tot het opmerkzaam lezen van de digtkundige voordbrengselen onzer naburen, voornaamlijk der Duitschers, zal ik niet bepalen; maar
25 dat men zig te veel houdt aan zijne eigene poëten, heeft reeds de Hr. P. HUIZINGA BAKKER voor mij gezegd; en dit is alleen de reden, om welke ik het niet voor overtollig houde, het lezen van de werken onzer naburen opzettelijk te hebben aangeprezen.

Ik zoude hier nog bijvoegen, hoe veel het dienen zoude tot verbetering van onze Nederlandsche poëzij, bijaldien de uitkomende digtstukken oordeelkundig, grondig en onpartijdig beoordeeld werden; maar ik heb dit
30 stuk elders aangeroerd¹⁶⁸, en daarom zal ik er bij herhaling niet meer van spreken.

Alleen moet ik nog eene kleine commentarie maken over deze les van HORATIUS: *Nonum prematur in annum*; maar, daar mijne Verhandeling reeds zo groot geworden is, zal ik mijn best doen, om met weinig woorden veel te zeggen; en daarom alleen opgeven, waarin de ware beschaving be-
35 staat. Uit deze opgave moeten natuurlijker wijze alle die regels van zelf voordvloeien, welke men, in de beschaving zijner digtstukken, heeft onder het oog te houden.
40

¹⁶⁸ In mijne *Inleiding voor Riedel*.

De ware beschaving, welke dikwijls kwalijk begrepen en daarom verkeerd beoefend wordt, bestaat daar niet in – dat men kleine gebreken tegen het rijm, de taalkunde, de prosodie, de cadance, enz. van zulk een aanbelang rekent, dat men dezelve, ten koste der levendige voorstelling, der veelzeggende korthed, der harmonie, of melodie wegneme; dat egter
 5 wel eens het gevolg is; maar dezelve, bestaat hier in: 1.) dat men het poëtisch verband der gedagten, hetwelk dikwijls bij het opstellen door den digter, die dan alles levendig voor zijne oogen heeft, al te weinig in agt genomen is, voor den lezer bevattelijker make, zo veel de aart of het *genus* zulks vereischt, -- en daar door de eenheid in de verscheidenheid bevordere. 2) Dat men het buitensporige, het gezwollene, het onnatuurlijke, het uitweidende, het welk de koele reden veel beter dan de verhitte verbeeldingskracht ontdekt, verzagte, verandere, verbeterde. 3) Dat men de flauwe, prosaische woorden of uitdrukkingen, de onnutte of ongepaste bijwoorden, de stopwoorden, de heele of halve stopregels, de gemeene gedagten, de oude afgebruikte touren en wendingen, wegneme, en die gapingen met betere voorstellingen aanvulle; en daardoor de veelzeggende korthed, den nadruk, de oorspronkelijkheid, de nieuwhed vermeerdere. 4) Dat men de melodie en harmonie door eene gepaste en zangerige verzificatie bevordere, in plaatsen, waar in zij, of ontbreekt, of gebrekkig is. 5) en eindelijk: dat men zijn digtstuk als een geheel beschouwd, zig voor oogen stelle, en nauwkeurig beschouwe, wat er aan de houding van hetzelfde ontbreekt; waar het hoogsels of diepsels noodig heeft; en dan met die genie en dien smaak, die ons de natuur en de beoefening geschonken heeft, aan de volmaking van hetzelfde arbeide, -- en dit zo lang, tot men zeggen kan: Wat ik doen kon, heb ik gedaan.

Door zoo te beschaven, zal waarlijk de ziel uit een vers (gelijk men zegt) niet gelikt worden, maar in tegendeel zulk een arbeid is het, waaraan de beste digters hunnen roem, en de volkomenheid hunner werken te danken hebben. Dezen arbeid beveel ik aan alle aankomende digters, van welken men vooral zeggen moet: dat doorgaands hunne digtstukken, zo als ze het eerst uit hunne handen komen, zeer onvolkomen zijn; en eene nadere beschaving en bearbeiding noodig hebben. Zulk eene beschaving is het ook alleen, welke ik bedoele, en niet die, welke met zulk eene angstvalligheid wordt in het werk gesteld, dat men ze overal gewaar wordt; iets, dat aan de ware beschaving nooit eigen is: deze is er, en men merkt ze niet -- alles in tegendeel staat zoo, of het er in het eerste vuur reeds was ingevoegd.

40 Zie daar mijne aanmerkingen over de middelen ter verbetering der Nederlandsche poëzij. Zij, die denken, dat, zoo niet allen, ten minsten velen derzelven, voor onze beste digters, onnoodig zijn, mogen ze dan aanmerken, als geschikt voor jonge kunstenaars; en zij die met mij gelooven,

dat er met opzigt tot onze poëzij veel kon en moest verbeterd worden; zullen ze uit een ander oogpunt beschouwen. – Hoe het dan ook met dezelve gelegen zij, ik hoop, dat zij dienen zullen tot bevordering van eene kunst, die en voor den mensch, en voor den christen allerbelangrijkst is.

Verhandeling over het aangeboorne in de poëzij

Ingenium cui sit, cui mens divinator atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.

HORATIUS.

‘Mijn vriend! *gij zijt dan*, naar uw zeggen, *geen Digter!* Zal ik u met deze uitspraak geluk wenschen, of u deswegens beklagen? Ik weet het niet. De digtkunst is zeker aanlokkelijk, en heeft meer invloed op den mensch, en op den staat van eene natie dan men gemeenlijk gelooft; 5 maar heeft zij ook niet hare onaangenaamheden? Trekt zij ons niet wel eens af van gewigtiger bezigheden? GELLERT zelf noemde de digtkunst in dit opzigt eene betoverende *Sirene*; hij, die er zo van werd geliefkoosd, en die er zo veel nut meê deed.

Dan uwe oordeelvelling over u zelf heeft mij ook tot nadenken gebragt. Niemand heeft eene roeping om digter te zijn, dan die er van de natuur zelve toe bestemd is. En wie is hij? Elk die het zo ver gebragt heeft, dat hij rijmen kan; en slegts zegt wat anderen voor hem duizendmaal gezegd hebben? Neen waarlijk; onze oogenblikken zijn te kostelijk, en ons leven te kort, dan dat wij die zouden gebruiken, om ons te verle- 15 digen tot eene bezigheid, waar toe wij geene natuurlijke geschiktheid hebben; waar van het gevolg niet anders zijn kan, dan dat onze voordbrengselen geen verdienste hebben, en slegts, gedurende eenen korten tijd, door bevooroordeelde vrienden gelezen worden.

Wij moeten dan ook in dit opzigt tragten ons zelf te kennen; en onderzoeken, of wij geboren Digters zijn, dan niet. Bijaldien dit meer en opregter geschiedde, dan zoude de wereld met zulk een versen-vloed niet overstroomd worden, gelijk wij nu dagelijks zien gebeuren. Laat ons tragten wijzer te zijn, en daar toe elkander, in dit onderzoek, behulpzaam we- 20 zen. Er moet veel over gelezen, en nog meer over gedagt worden; doch, menschen in het algemeen, en onszelven, in het bijzonder, te leeren kennen, is eene gewigtige bezigheid.’

Op deze wijze schreef ik onlangs aan een mijner goede vrienden, toen ik met hem eene briefwisseling wilde beginnen over die eigenschappen van eenen digter, welken hij, niet door kunst, door inspanning, door onder- 30 derwijs, maar van de natuur zelve schijnt gekregen te hebben. Ik heb sedert mijne gedagten over dat stuk nader ontwikkeld, nauwkeuriger beproefd, en mogelijk verspreiden mijne denkbeelden eenig licht over het zelve.

Om de behandeling van dit stuk wel te beginnen, zijn er sommige din- 35 gen, die betrekking hebben op de geschiedenis der poëzij, en welken van zulk eenen invloed zijn op ons onderwerp, dat men mij met regt beschuldigen zou, van geschreven te hebben zonder eenigsints mijn stuk meester te zijn, bij aldien ik dezelve oversloeg, of slegts hier en daar ter loops aanroerde: en daarom wil ik daarover zo veel zeggen, als moge- 40 lijk is zonder langdradig te worden.

Mijne eerste aanmerking derhalven is deze: Men heeft in alle landen, onder alle hemelstreeken, onder alle regeeringsvormen, en ook, voor zo ver mij bekend is, in alle tijden, digters gehad.¹ Het zijn niet slegts de betoverende schoonheden der natuur, die Griekenland opleverde; het ro-
 5 maneske toneel van Arcadia; de geur der Oostersche hoven, en dergelij-
 ken, die het digterlijk vuur aanblazen. Het is niet slegts de zagte
 wellust, die sijne gewaarwordingen doet ontstaan: – maar – onbewoonde
 woestijnen – huilende wildernissen – een droevige hemel – vreesselijke
 slagregens – holle zeëen – halfverbrijzelde klippen – rotsen waar tegen
 10 de golven woedend aandonderen – dikke nevels enz. die bij eenen OSSIAN
 dezelfde neiging opwekken, als een tegenovergesteld gewest bij HOMERUS
 deed. Zij worden beide geroerd, verrukt, drukken zig somtijds zelfs bijna
 met dezelfde woorden uit en dragen, in een woord, hetzelfde vuur in
 hunnen boezem, schoon de wijze, waar door het in vlammen overgaat,
 15 verbazend veel van elkander verschilt.

Ook doet hier de regeeringsvorm minder, dan men denkt. Welk eenen
 invloed dezelve ook hebben moge op kunsten en wetenschappen, schijnt
 het mij egter toe, dat dit meer zijn opzigt heeft op de bijzondere rigting
 en ontwikkeling derzelve, dan op derzelver eigenlijke opwekking in het
 20 algemeen; in een woord: meer op de soort van poezij, en de wijze van be-
 handeling, dan op het geen, naar mijn gedagten, aangeboren is. Het zijn
 niet alleen de Gemeenebesten van Griekenland, in de tijden hunner
 grootste vrijheid, die digters gehad hebben; de *Chineezers* hebben die
 ook. De eeuw van Augustus, die zekerlijk voor Rome, met betrekking
 25 tot de vrijheid, niet voordeelig was, heeft beter en meer digters voortge-
 bragt, dan alle de vorigen en volgenden te samen. Gedurende de regee-
 ring van Lodewijk den xivden hebben de *Franschen* eenen hoogen trap
 in de fraaie letteren bereikt, en Vrankrijk heeft mogelijk meer digters
 dan Engeland.²

30 ¹ *Piëmond* egter bragt, volgens het getuigenis van BARETTI, *Beschr. van Italië*, Hoofdst.
 xxiii. bl. 18 nooit eenen digter voort; maar de oorlogsgeest is er daarentegen zo sterk,
 dat de boeren afgelegde Soldatenkleederen koopen, en daarmede agter den ploeg loo-
 pen. Zo BARETTI gelijk heeft, is er eene kleine uitzondering op mijnen regel, die egter
 35 mijne algemeene aanmerking niet omverwerpt. Ik spreek daarenboven niet van enkele
 gewesten, maar van geheele landen, als Italië, Zwitserland &c.

² ISELIN in zijne *Gesch. der Menschheit* Th. II. s. 94. denkt, dat de poëzij in despotieke rij-
 ken meestendeels aan hymnen is gewijd. Ik kan mij daar niet mee vereenigen. Men vindt
 in de Oostersche Koningrijken, in Persie b.v. veele andere soorten van Digtstukken;
 40 (Men leze slegts JONES *Commentarii Poeseos Asiaticae*) zededigten, vooral fabelen: de fabe-
 len van LOCKMAN b.v. die ERPENIUS heeft uitgegeven. Alles wat het despotisme doet,
 schijnt daar in te bestaan, dat hetzelfde de poëzij wel aftrekt van alle patriotische voorstel-
 lingen, maar dat zij aan dezelve den ruimen teugel geeft in alles wat niet eigenlijk tot

De beschaafdheid eener natie doet insgelijks niet veel, en mogelijk niets, tot de eigenlijke opwekking der digtkundige neiging; schoon zij veel toebrengt tot de ontwikkeling.³ Het is mogelijk alleen die wildheid, die dierlijkheid, in welke b.v. de inwoonders van Nieuw-zeeland leven, 5 waar door dit vuur geheel onder den asch bedolven raakt, en geheel onzichtbaar is. De *Geten*, bij welken OVIDIUS zijn tijd doorbragt, hadden waarschijnlijk hunne digters, zo wel als de *Romeinen*.⁴ De *Peruvianen* en *Mexicanen* hadden ook dezelve.⁵ Of reket men die onder de meer beschaafde volkeren; men stelle dan, in hunne plaats, de inwoonders der 10 Marianische eilanden, de *Apalachiten* in Noord-America, de *Iroqueezen*, de *Huronen*, de *Groenlanders*, *Lappen* en anderen meer.⁶ 't Is waar, er zijn eenige volkeren, bij welken men geen sporen van digtkunst vindt, b.v. de *Egiptenaars*, en de *Babyloniërs*; doch dit is mogelijk alleen toetescrijven aan gebrek van berigten, en aan de onoplettendheid der landbeschrijvers en reizigers. Mozes ten minsten, die in Egipten en zelf aan het Hof werd 15 opgevoed, en tot zijne mannelijke jaaren daar gebleven is, heeft zig naderhand ook, als digter, vertoond; schoon het ook aan den anderen kant waar is, dat het in Egipten met de schoone kunsten en wetenschappen slegt gesteld is geweest. Die de redenen wil weten, kan WINCKELMAN⁷ 20 opslaan. Maar hoe dit ook zij, deze voorbeelden zijn zo zeldzaam, en zo onzeker, dat zij in geen aanmerking kunnen komen, om onze algemeene stelling te ontzenuwen.

Maar eindelijk, er zijn in alle tijden digters geweest. De oudste gedenkschriften leveren ons voorbeelden daar van op. De kindsheid van het 25 menschdom werd door digters zo wel vermaakt, als de mannelijke jaren: en wat in deszelfs ouderdom plaats zal hebben, is wel onzeker, maar de analogie doet ons hetzelfde denken. Alle volkeren beginnen hunne jaarboeken met berigten van digters en digtstukken. De Edda der Yslanders

de staatsgesteltenis behoort, en welk een ruim vak blijft er dan niet over? In de *Memoires sur les Chinois* vind men eene beschrijving van een tuin. Men heeft ook minnezangen. Onlangs heeft men nog zulk een stukjen gezien: ik meen *Baras klagt*, te Batavia gedrukt. *De Arabische Nagtvertellingen*; de *Persiaansche Lusthof*, enz. zijn ook zeker geen hymnen, 30 zoo min, als het *Caab ben zoheir* en de *Moallakab*, die LETTE ons heeft medegedeeld.

³ Ik heb hierover met genoeg gelezen eene verhandeling van den Hr. MERIAN *over den invloed der wetenschappen op de Digtkunst*, die geplaatst is in de *Nouveaux Memoires de l'Ac. R. des Sc. et des B. L. de Berlin* van den j. 1774. 35

⁴ Ovidius maakte verzen in hunne taal, en zij begroeteden hem als Digter, ten blijk dat zij wisten wat poezij was. verg ook PAU *Rechercb. Philos. sur les Americ.* Tom. II. p. 187.

⁵ Zij noemen ze *Amautas* en *haravek*. Zie GARCILLASSO DELLA VEGA *Hist. des Yncas* L. II. c. 22 SOLIS *verover. van Mexico* B. IV. h. 15. Het spijt mij dat ROBERTSON er ons zo weinig 40 van gezegd heeft.

⁶ Zie LORD KAIMES *Sketch*. B. I. sk. V. p. 120. LA FITEAU *Moeurs des Sauvages* T. I. p. 517.

⁷ *Gesch. des Alterth.* Th. I. s. 31 en volg.

en de Bardenzangen bewijzen dit genoegzaam. De Turdetaners hadden ook op hunne wijze hunnen Orpheus en Linus. – Dan, daar ik in 't vervolg dit stuk nog nader zal moeten uitwerken, neeme ik het hier als bewezen aan.

5 Uit dit alles nu blijkt volledig, het geen ik in deze eerste aanmerking gezegd had; en de vraag waar op het aankomt is deze: dient dezelve eenigzints tot opheldering van het *aangeboorne*? en zo ja, in welk een oogpunt moet men dan dezelve beschouwen?

10 Naar mijne gedagten dient dezelve, om ons te doen besluiten; dat het poëtische vermogen, of de digterlijke genie, natuurlijk is aan het menschedom. Bijaldien tog een digter door oeffening gemaakt werd; bijaldien onderdrukking, ongemakken, grote koude, of onverdraaglijke hitte, onkunde, en dergelijke omstandigheden, die in de hoedanigheid der luststreek, of van den regeeringsvorm moeten gezogt worden, het digterlijk vuur konden uitdoven, of tegenovergesteld, hetzelfde konden opwekken, dan 15 zou het waarschijnlijk worden, dat niet eene natuurlijke eigenschap van den mensch, maar eene door oeffening en aansporing verkregene vaardigheid iemand tot eenen digter maakte. Vermits egter in tegendeel geen slavernij, geen onstuimige hemel, geen onbeschaafdheid den digter belet 20 van zig te vertoonen, wordt het geschiedkundig waar, (verder spreek ik nog niet) dat de poëtische genie een gevolg is van de gesteldheid van den mensch, als mensch, en niet in hoedanigheid van lid der burgerlijke maatschappij; en dit wordt dan verder bevestigd door den algemeenen smaak van bijkans alle menschen in stukken van poëzij.

25 Maar schijnt ook dit niet tevens te kennen te geven, dat alle menschen, natuurlijker wijze, geboren digters zijn?

 Ik wil ook deze vraag hier slegts uit de geschiedenis beantwoorden, en dan zeg ik, zonder bedenking: Neen. Men heeft de digters altoos aangzien voor menschen van bijzondere vermogens, en die veel invloed hadden op eene natie. Dit laatste zelfs deed Plato besluiten, om ze uit zijn gemeenebest te bannen, daar hij meende dat zulk een invloed nadeelig was. Maar over het geheel genomen, dagt men zo niet als Plato. Men hield hen voor de eerste wetgevers en beschavers van het menschedom. De oudste digtstukken behelzen in zig de voornaamste waarheden van 30 den godsdienst, de zedekunde, en de staatkunde. Zij waren de geleerden in de alleroudste tijden; ook de Wijjsgeeren.⁸ Aan hen heeft men de eerste berigten der Sterrekunde te danken.⁹ De Joodsche Propheeten waren, ge-

40 ⁸ Zie DUSCH *Briefe zur Bildung des Geschmacks* Th. 1. br. 2. KLOTZ *Miscell. Crit.* c. 2. ROCHEFORT *Discours sur Homere* (L'Iliade d'Homère. Tom. 1. p. 20. & suiv.) THOMAS *Essai sur les Eloges* T. 1. p. 16. et suiv.

⁹ Zie ESTÉVE *Histoire de l'astronomie* T. 1. p. 33. & suiv.

lijk SULZER zegt¹⁰, nationaaldigters. Zij waren de historieschrijvers bij de noordsche volkeren, ook somtijds de priesters. Men zocht hen, men eerde hen aan de hoven der Vorsten. De Barden werden ook gebruikt om het volk tot den strijd aantemoedigen; en zij, die zig dapper gekweten hadden, werden door hun met gezangen beloond. Ook vindt men bewijzen, dat zij dergelijke lofspraken niet naar gunst, maar naar verdienste toewezen.¹¹

Alle deze aanmerkingen strekken nu, dunkt mij, ten bewijze, dat men de gave der digtkunst doorgaands beschouwde, als iets dat buitengewoon, ja van de goden zelf afkomstig was. Maar nu is het zeker, dat men zelden agting en eerbied heeft voor het geen aan alle menschen gemeen is. Het buitengewoone verwekt alleen verwondering, en het verwonderlijke ontzag en eerbied. Men ziet dat onverschillig aan, wat dagelijksch gebeurt, maar dat onder de zeldzaamheden behoort, trekt elks aandacht tot zig. Nimmer derhalven zoude men de digters voor menschen die buitengewone bekwaamheden hadden, aangezien hebben, zo elk, die boven het dom gemeen slegts verheven was, had kunnen doen, wat zij deden. Maar men gevoelde zijne eige zwakheid, en onmagt: men vond vermaak en leering in de voordbrengsels der digters, en daarom zelf schreef men hunne gaven aan eene goddelijke inblazing toe. Niets bewijst meer het aanwezen van iets aangeborens in de poëzij, dan even dit gevoelen van eene goddelijke inblazing. Een mensch van gemeene vermogens, en zonder genie, kan niet begrijpen, hoe een genie werkt; hij kan dus ook niet begrijpen, hoe een digter zulke dingen, en op zulk eene wijze, zeggen kan, als hij doet. Maar hij niet alleen; duizend anderen met hem kunnen het insgelijks niet begrijpen; zij gevoelen elk hunne zwakheid, en men besluit tot eene inblazing der Godheid, wanneer men in eene bijgelovige of onkundige eeuw leeft; en men noemt het iets aangeborens, wanneer men meer kennis van de onderscheide gesteldheid, en vermogens der menschen, volgens wijsgeerige beginsels, verkregen heeft. Maar het geen deze knoop nog verder toehaalt, is, dat in tijden, waarin men den Digteren zo veel agting toedroeg, de poging om een digter te worden vrij algemeen zal geweest zijn bij allen, die niet stellig tot het onkundig gepeupel behoorden. Zo dra men een goed digter was, had men in sommige landen zijn fortuin gemaakt, of men voldeed ten minsten aan zijne eerzucht. Is het derhalven niet te denken, dat veelen hun best zullen gedaan hebben, om digters te worden?¹² maar met dat

¹⁰ *Theorie art. Dichtkunst.*

¹¹ MALLET *Introd. à l'histoire de Dannemarc* ch. XII. als ook de *Vorrede zu der Sammlung von Minnesingern, aus dem Schwäbischen zeitpuncte* bl. v.

¹² Wil men hier van een voorbeeld, men sla het oog op de tijden der troubadours; toen wilde elk digter zijn; en daarom waren er zo veel armhartige beulingen, ja zelfs deden

al zijn er altoos weinig digters geweest: dat is te zeggen, er zijn altoos, zo
wel als tegenwoordig, weinig goede digters, en veel brekebeenen ge-
weest. Men mag er al eens in sommige tijdperken een merklijk aantal
kunnen optellen, in vergelijking egter met het gros der natie waren zij
5 weinig. De gave van digten is, om zo te spreken, nimmer eene nationaal-
gave geweest: schoon zij bij de eene natie algemeener en beter beoeffend
zij dan bij de andere. Ook moest de algemeene smaak in de digtwerken,
het herhaald lezen of hooren van gezangen, natuurlijker wijze, meer
goede digters hebben voorgebragt, wanneer de geschiktheid om een
10 digter te worden aan alle menschen eigen was.

Dit alles nu, dat ik slegts aangestipt hebbe, brengt mij natuurlijk op die
gedagten, dat er een groot aantal menschen schijnt te zijn, die geen na-
tuurlijke geschiktheid voor de poëzij hebben; dat deze geschiktheid inte-
gendeel slegts eene eigenschap van weinigen is, die wel niet bepaald blijft
15 tot sommige luststreken, regeringsvormen, of omstandigheden; maar
welke even daarom in zekere bijzondere karakterizerende hoedanigheden
van den mensch, als mensch, moet gezogt worden; en dit schijnt mij de
geschiedenis duidelijk te leeren.

Er blijft nog maar ééne bedenking over; deze namelijk, die genomen
wordt uit dat bekende zeggen, *dat de eerste taal poëzij geweest is*. Een zeggen
dat dikwijls kwalijk verstaan, doorgaands te onnauwkeurig voorgesteld,
en niet zelden misbruikt wordt. Ik wil al mijn kragten aanwenden, om
niet in deze gebreken te vallen, en tot dat einde eerst onderzoeken, op
welk eene wijze men dat zeggen verstaan moet, om dan vervolgens nate-
25 speuren, of men daar uit kan opmaken, dat alle menschen natuurlijker
wijze dispositie, of natuurlijke geschiktheid, tot de poëzij hebben?

Wat het eerste betreft, wanneer de Abt CONDILLAC zegt: 'Le stile dans
son origine a été poetique, puisqu'il a commencé par peindre les idées
avec les images les plus sensibles, et qu'il étoit d'ailleurs extrêmement mé-
suré'¹³; zo heb ik er niet zeer veel tegen, mits men het in bijzonderheden
30 bepale. De oudste talen bevatten zeker de meeste beelden. Men had nog
weinig afgetrokken denkbeelden, en die, welken men had, drukte men
niet zo zeer door gelijksoortige woorden uit, als wel door individuele be-
namingen.¹⁴ Wanneer b.v. OSSIAN van heuvels, stroomen, enz. wil spre-

35 zij er zo veel toe om den goeden smaak in zijne opkomst te stuiten. Men zie het *discours
preliminaire* van MILLOT voor zijne *Histoire Litteraire des Troubadours*, p. xxvii.

¹³ *Essai sur l'origine des Connoissances humaines*. T. II. p. 104.

¹⁴ 'The ideas of men at first were all particular. They had not words to express general
conceptions. — Ossian, accordingly, almost never expresses himself in the abstract. His
40 ideas extended little farther, than to the objects he saw around him. — Even a moun-
tain, a sea, or a lake, which he has occasion to mention, though only in a simile, are
for the most part particularized. It is the hill of Cromla, the storm of the sea of Mal-
mor, or the reeds of the lake of Lego. *A mode of expression which, whilst it is characteristic*

ken, zegt hij, niet in het algemeen, steile heuvels, wijde stroomen, maar de heuvels van Cromla, de stroom van Lora, enz. Ook waren de woorden, voor het grootste gedeelte, zulken, die voorwerpen der uiterlijke gewaarwording aan de verbeeldingskracht vertegenwoordigden. De eerste taal
 5 was derhalven in veel opzigt alleen de taal der verbeelding, en in zo ver zeker poëtisch.¹⁵ Het is alleen de rijkheid der beschaafder talen, het groot aantal van woorden, om algemeene, of afgetrokken denkbeelden voortstellen, en die daarom meer tot het verstand, dan tot de verbeelding spreken; het is verder de grooter duidelijkheid, gegrond in de meer uit elkan-
 10 der zetting der denkbeelden, de daar uit volgende onnoodigheid van gelijkenissen en allegorien, die de poëtische taal ongewoner, en door deze ongewoonheid tevens moeilijker maakt. Een geboren digter, die in eene geheel beschaafde, en mag ik mij zo uitdrukken, wijsgeerige taal, schrijft, moet zelfs zig veel moeite geven, ten einde hem zulke woorden,
 15 die alleen tot het verstand spreken, niet ontglippen¹⁶; en somtijds kan hij er zig niet eens geheel van onthouden.

Maar in de digterlijke taal vordert men ook harmonie en melodie; en vindt men ook dezen in de eerste taal? of, dat hetzelfde is, in alle talen, die nog in hunne kindsheid zijn? Laat ons zien. Ik sta toe, 'dat de eerste
 20 gelegenheid om geärticuleerde of ongeärticuleerde toonen voorttebrengen, eene hevige beweging geweest zij, waar van het geluid eerst de werking, en daarna de uitdrukking was: en dat, daar dus de hartstogt beide het onderwerp en de aanleiding tot de taal was, ook de woorden aanvanke-
 25 lijk met sterker uitdrukkingen der hartstogt, in hoger en meer afgewisseld toonen dan in het vervolg zijn uitgesproken.'¹⁷ Maar dit bepaalt zig meer tot de allereerste vorming der taal, dan tot den aart derzelve,

of ancient ages, is at the same time highly favourable to descriptive poetry.' HUGH BLAIR *Critical dissertation on the Poems of Ossian* (OSSIAN'S Works Vol. II. p. 346) verg. ook PRIESTLEY *Lectures on Criticism*, p. 161.

30 ¹⁵ 'Denn was war diese erste sprache, als eine sammlung von elementen der poesie? Nachahmung der tönenden, handelnden, sich regende natur! aus den interjectionen menschlicher empfindung belebet! Die natursprache aller geschöpfe vom verstande in laute gedichtet, in bilder von handlung, leidenschaft und lebender einwirkung! Ein wörterbuch der seele, was zugleich mythologie und eine wunderbare Epopee von den handlungen
 35 und reden aller wesen ist! Also eine beständige Fabeldichtung mit leidenschaft und interesse. — Was ist Poesie anders!' — HERDER *Abhandlung über den ursprung der sprache*, s. 87. 88.

¹⁶ Het is veel meer de zorgeloosheid hier omtrend, dan de gewoonte van den zin met elken regel niet te sluiten, die de oorzaak is dat onze Digters zo prosaisch schrijven; schoon het laatst genoemde als de voornaamste reden daar van wordt opgegeven in de
 40 Bijdr. D. II. bl. 59. Het is zeker dat dit zeer dikwijls de melodie kan breken, maar het is, noch de eenige, noch de voornaamste oorzaak van eene prosaische wijze van schrijven.

¹⁷ HERDER op de aangehaalde plaats.

waar zij eens is, ofschoon ze nog niet beschaafd is. Het geen hier meer in
aanmerking komt, is, dat het schijnt, dat alle talen van natiën, die nog
in hunne kindsheid zijn, veel hebben van die harmonie, waar door de
woorden natuurlijker wijze door hunnen klank de zaken uitdrukken: en
5 over de geschiktheid van welke voor de poëzij ons SCHLEGEL, DIDE-
ROT, WEBB EN PRIESTLEY, elk op zijne wijze, veel goeds gezegd hebben.

Ook heeft men eerder in gebonden stijl geschreven, dan in proze.
PHERECYDES is de eerste Grieksche Schrijver in proze geweest; en voor
dien tijd had men veele digters. Het is zelfs niet onwaarschijnlijk, dat
10 de authentieke stukken, uit welken VITRINGA en ASTRUC meenen, dat
MOZES zijn eerste boek heeft samen gesteld, waarlijk *oude gezangen* zijn, ge-
lijk de Abt JERUSALEM gist. Dit egter denk ik uit twee oorzaaken voord-
gesprooten te zijn; vooreerst: om dat men gewoon was die geschiedenis-
sen en jaarboeken te zingen, en daartoe moesten zij natuurlijker wijze in
15 een gebonden stijl zijn opgesteld; ten tweeden: om dat men ze van buiten
leerde, en door de ondervinding was gewaar geworden, dat de gebonden
stijl aan 't geheugen behulpzaam is. Om deze redenen derhalven, en niet
om dat de eerste taal voor den gebonden stijl geschikter was, denk ik,
dat men eerder digters, dan schrijvers in proze had.¹⁸

20 Maar wat nu harmonie en melodie aangaat: de afwisseling van toonen
is zeker nog geen melodie, ofschoon er geen melodie zonder afwisseling
van toonen zijn kan. Op dezelfde wijze kunnen de natuurlijke klanken
der woorden met de beteekende zaken over eenkomen, zonder dat men
daarom juist de taal der poezij spreekt; en men kan eindelijk in gebonden
25 stijl spreken, zonder zig digtkundig uittedrukken, gelijk ook veele van
onze oude historische digtstukken, b.v. de *Spiegel Historiaal* van VELTHEM
en de *Chronyk* van MELIS STOKE, niet meer dan gerijmd proze zijn.
Schoon derhalven de eerste taal veel afwisseling van toonen heeft, zij ont-
vangt egter de melodie door hem, die, met een kiesch gehoor voorzien,
30 die toonen op zulk een wijze samenvoegt, dat zij aan het uitwendig zin-
tuig eene aangename gewaarwording verschaffen. Maar deze samenvoe-
ging nu is het werk van den mensch, die een kiesch gehoor heeft, en in
de taal vindt hij er slegts de elementen toe; die men even zo goed mis-
bruiken kan, als men ze wel kan aanwenden. Met opzigt tot de harmonie
35 is het zeker, dat, hoe zeer een taal geschikt is om die nabootsende harmo-
nie voorttebrengen, zij egter zodanige uitwerkingen doet, of, door dien
zij veel woorden heeft, die *onomatopoëen* zijn: en, in zo ver, is de eer van
zulk eene hoedanigheid voor de taal zelf; of door de kunstige schikking

40 ¹⁸ Men vergelijke ook L. KAIMES *Sketches of the History of man*, B. I. sk. v. p. 118. en VOL-
TAIRE *préf. sur l'Oedipe*; als ook Dr. BROWNS *Dissertation on the rise union and power, the pro-
gressions, separations and corruptions of Poetry and Music*, die dit stuk breedvoerig behandeld
heeft.

van hem, die haar daar toe bezigt, en dan deelt zij op zijn hoogst de eer met den digter of redenaar; ja somtijds moet zij die alleen aan hem afstaan. Met opzigt nu tot de eerste taal heeft zekerlijk het eerste geval plaats; en meer plaats dan in de meer beschaafde talen; maar met opzigt
5 tot het laatste geval, dat kan ook in beschaafde talen plaats hebben, en vordert meer eenen behendigen kunstenaar: schoon tevens de eerste taal in de handen van zulk een kunstenaar (en zodanig was Homerus) veel vooruit hebben zou, uit hoofde dat zij de onomatopoëen er nog bijvoegen zou.

10 Maar sprak de eerste taal, ook natuurlijker wijze, uit haren aart, tot het hart? Ik denk ja, en wel om twee redenen. De eerste is, om dat zij meer de taal der hartstogten was: en de tweede, om dat zij tot de verbeelding spreekt. Eene beschaafde natie spreekt eene taal, die vooral tot het verstand, en dus koel spreekt. De onbeschaafde taal spreekt tot de verbeeldingskragt. Over dezelfde onderwerpen derhalven, waar over de wilde,
15 met drift, met woorden die allen beelden zijn, en de inwendige gewaarwording aandoen, spreekt, spreekt de wijsgeer met woorden, die afgetrokken denkbeelden voorstellen, zo dat de verbeelding rust, en de drijfveeren van het hart, de hartstogten, in geen beweging zet: om niet te zeggen, dat een meer onbeschaafd volk nog daarenboven duizendmaal
20 de waare taal van zijn inwendig gevoel uitspreekt, terwijl eene beschaafde natie die duizendmaal om veele redenen inhoudt.

Nu zal ik, zo ik hoop, in staat zijn om te bepalen in welken zin men dat zeggen, *de eerste taal is poëzij geweest*, verstaan moet. Zo ik mij niet bedrieg
25 is het in dezen zin: dat de eerste taal de taal der verbeelding, en in zo ver ook de taal van het hart geweest is; dat zij eene grote overeenkomst tusschen de klanken der woorden en de beteekende zaken in zig bevat, en als zodanig zeer expressief is; dat eindelijk de staat der onbeschaafde natiën medebrengt, dat zij meer de taal der hartstogten spreken, en welke
30 gewoonte op haar beurt aan de taal eene zekere enthousiasme mededeelt, die men in een grooter trap van beschaafdheid, met meer moeite, zoeken moet. MALLET zegt ook daarom te regt¹⁹: 'Il y a toujours des choses admirables dans les langues des nations libres, quelques grossieres & ignorantes qu'elles soient d'ailleurs. Elles ont une brièveté énergique, des tours vifs & sententieux, des expressions pittoresques, dont la contrainte de notre
35 education, la crainte du ridicule, & l'empire de la mode rendent nos langues peu susceptibles.'

Dan wat is het gevolg van deze stelling; *de eerste taal is poëzij geweest*? Zeker niet, dat alle de eerste menschen digters geweest zijn. Dit heeft nooit
40 iemand beweerd, en de ondervinding spreekt ook dit, gelijk wij gezien

¹⁹ *Hist. de Dannemarc*, Vol. 1. p. 355.

hebben, ronduit tegen. Maar schijnt het niet te kennen te geven, dat alle menschen oorspronkelijk eene natuurlijke dispositie (*anlage*, d.i. *aanleg*, zeggen de Duitschers, en ik ken geen beter woord,) tot de poëzij hebben; en dat de redenen, waarom alle menschen geen digters zijn, *of* hunnen grond hebben in de meerdere beschaving eener natie, waar door de taal minder digtkundig wordt, en ook door de veelvuldige bezigheden, die deze natuurlijke dispositie in hare werkzaamheid stremmen, of eene andere wending daaraan geven: *of* bij onbeschaafde volkeren moeten gezogt worden in toevallige omstandigheden; in omstandigheden gelijksoortig aan die, door welken bij beschaafde volkeren elk het zelfde handwerk of bedrijf niet oeffent, en waar door deze natuurlijke dispositie wordt *gediverteerd*, en even daardoor buiten werking geraakt: met dit gevolg dat, wanneer iemand zig zelven afvraagt: waarom ben ik geen digter, hij zig zelven op dezelfde wijze moet antwoorden, als hij doen zoude, bijaldien hij zig zelf had afgevraagd, waarom ben ik geen metseelaar, geen timmerman, geen jager, geen visscher? enz.

Laat mij, om deze vragen, zo ver mij zulks mogelijk is, te beantwoorden, de beschaafde natiën onderscheiden van de onbeschaafden; en eerst iets zeggen over de laatsten.

Ik wil niet ontkennen, dat elk mensch, die tot eene onbeschaafde natie behoort, eene poëtische taal vindt, en spreekt, in dien zin als ik straks heb opgegeven; maar volgt nu daar uit, dat elk mensch natuurlijk dispositie tot de poëzij heeft? Ik zoude het niet denken. Mijne redenen zijn dezen. Goede digters zijn ook bij onbeschaafde natiën zeldzaam geweest. Onder de Schotsche Barden vindt men slegts éénen Ossian; en de stukken, die men van anderen heeft, toonen duidelijk, dat het de taal niet alleen is, die den digter maakt. De kunstige harmonie, en de melodie behoren er ook toe, maar deze zelf voordtebrengen is geen gevolg van de taal, maar het is een vermogen van den digter zelf. Eene onbeschaafde natie spreekt derhalven eene poëtische taal; of liever eene taal, die, mag ik mij zo uitdrukken, uit louter poëtische elementen bestaat. Komt dezelve in handen van een ordinair mensch, zo blijven het elementen, die wel flikkeren, maar geen vlam geven; zodra egter deze elementen komen in de handen van een genie, worden zij poëzij in den waren zin; en wel met minder moeite, met minder oeffening, dan in eene beschaafde taal. Nu hoort men, wat men te vooren niet hoorde; en men ziet, wat men te vooren niet zag. Dat dit nu aan de genie moet toegeschreven worden, is hoogstwaarschijnlijk; daar men anders bij eene onbeschaafde natie, die veel tijd met ledigheid doorbengt, die veel feesten en vrolijke gezelschappen bijwoont, waar in zang en dans gepaard gaan, een buitengewoon groot aantal digters zoude moeten vinden. Maar hier ook heeft, gelijk wij voorheen zagen, het tegendeel plaats. Welke nu die genie is, die dit doet, zal in het vervolg onderzocht worden.

Met opzigt tot de beschaafde volkeren kan ik, voor zo ver de taal be-
 treft, hetzelfde niet antwoorden, als ik omtrend de onbeschaafden heb ge-
 daan. Bij eene beschaafde natie is de taal minder poëtisch: de verstandelij-
 ke vermogens vinden er meer stof tot werkzaamheid en inspanning.
 5 Dezen zijn ook de redenen, waarom men, natuurlijker wijze, minder dig-
 ters in eene beschaafde maatschappij zou vinden, dan in eene onbe-
 schaafde, al was het dat alle menschen natuurlijker wijze geschiktheid
 tot de poëzij hadden.²⁰ Maar zo het waar was, dat het poëtische der eerste
 taal een bewijs was, dat alle menschen natuurlijker wijze dispositie tot
 10 de poëzij hadden, dan moest men, onder alle beschaafde natien, van alle
 kinderen digters kunnen maken; en wel door hen geen woorden te doen
 leeren, dan die, welken voorwerpen der verbeelding voorstelden; door
 hunne vermogens van alle andere bezigheden aftehouden, en alleen te be-
 palen tot de poëzij; en wel moesten deze twee middelen genoegzaam zijn
 15 om hen, niet tot sprekers van poëtische woorden, maar tot ware digters
 te maken. – Maar inzonderheid zoude men dan zig zelf tot een digter
 kunnen maken, door het aanleeren van eenen poëtischen stijl, want dan
 zou het genoeg zijn, eene poëtische taal te spreken, om een poëet te
 zijn. – Dit egter zal niemand ligt toestaan, hoe menigmaal de zaak zelf
 20 door Rijmers gedaan wordt. Maar zo dit plaats had, dan zie ik ook niet,
 waarom FONTENELLE minder een digter was, toen hij Grieksche verzen
 maakte, die als *Centones* uit Homerus samengesteld en daarom *zo goed wa-*
ren als Homerus ze ooit gemaakt had, als toen hij zijne eigene gewaarwordin-
gen voorstelde. Dan weet ik eindelijk geen reden, waarom de sterke aan-
 25 *drift om verzen te maken aan zo weinig menschen eigen is, dien het*
egter noch aan gelegenheid noch aan lust ontbreekt, om zig een digterlij-
ken stijl eigen te maken. Deze aandrift tog is geen gevolg der gewoonte
 van een taal te spreken, die met beelden vervuld is; maar een uitwerksel
 van de bijzondere inwendige gesteldheid van eenen digter; en terwijl de-
 30 zelve egter noodig is, om den digter voorttebrengen, kan het de taal niet
 zijn, die iemand oorspronkelijk tot de digtkunst doet geschikt zijn.

²⁰ Het is eene aanmerking van een mijner goede vrienden, dat een onbeschaafd mensch,
 die een genie is, een digter wezen moet, om dat hij niets anders zijn kan. Hij heeft geen
 gelegenheid om zig in andere takken te vertoonen, hij wordt bepaald op het geene hij
 35 ziet, op de schoonheden der natuur en het geen hem omringt; hij heeft gewaarwordin-
 gen, ziet gelikheden, en heeft, als genie, ook aandrift tot mededeeling; hij spreekt eene
 taal, die natuurlijk poëtisch is, en deze taal, want eene wijsgeerige is hem onbekend, ge-
 bruikt hij dus om zijne gevoelens uittedrukken, en de aandrift met welke hij spreekt,
 de oorspronkelijkheid, waarmede hij alles ziet, maken zijne voorstellingen tot stukken
 40 van poëzij.

Uit deze aanmerkingen derhalven schijnt geschiedkundig te blijken, dat de grond van de digterlijke genie, noch in de taal, noch in de regeerings-
vorm, noch in de luststreek moet gezogt worden²¹, maar in eene natuur-
lijke dispositie van den mensch, welke wij nu vervolgens meer van nabij
5 moeten bezien; en deze uitwijding heeft ons ten minsten overtuigd, dat
er geschiedkundig niets is, waar door wij genoodzaakt worden om te be-
sluiten, dat het digtkundig vermogen, of alleen eene vaardigheid is, of al-
leen in oorzaaken buiten den mensch moet gezogt worden.

De onderrigting, die ons de beschouwing van de geschiedenis der digt-
10 kunst in het algemeen geeft, maakt mijnen lezer, denk ik, nieuwsgierig,
om te weten, wat men uit de bijzondere geschiedenis der Digtters zelve
met opzigt tot dit stuk leeren kan, en ik kan hem niet weigeren, om,
van het geen ik daarin ontdekt heb, verslag te doen.

Toen ik deze verhandeling begon, viel aanstonds mijne aandacht op de
15 egte gedenkschriften der Digtters, op anecdoten, levensbeschrijvingen
enz. Daar in hoopte ik te zullen vinden, hoe zig hun digterlijke genie
het eerst vertoond had, hoe het inwendig vuur tot een vlam geslagen
was, en ik dagt, dat het mij gemakkelijk zoude zijn om uit bijzondere ge-
vallen algemeene gevolgen te trekken, psychologische stellingen aftelei-
den, en de natuurlijke, of aangeboren eigenschappen te bepalen uit mijne
20 ontdekkingen aangaande hun karakter, wijze van denken, lotgevallen,
en de aanleiding van hunne uitgegevene werken. Doch de hoop heeft
aan mijne verwagting niet beantwoord. De meeste berigten dienen enkel
om ons den digter, zijne geboorteplaats, zijn afkomst, zijn bedrijf, zijne
25 werken, letterkundig te doen kennen. Van de geschiedenis van zijnen
geest vindt men weinig of niet; ten minsten zo veel niet, om eenige alge-
meene denkbeelden van de gesteldheid van den digterlijken geest op
eene, bovennatuurkundig zekere, wijze te kunnen opgeven. Daar egter
de ontdekkingen, welken ik omtrend dit stuk gedaan heb, niet geheel
30 nutteloos zijn, maar ons in dit onderzoek nu en dan te stade zullen ko-
men, wil ik dezelve hier, zo kort mogelijk is, bekend maken.

Ik heb opgemerkt, dat de tijd, waar op zig de digterlijke genie ver-
toonde, zeer verschilt bij den een of ander. METASTASIO, vijf jaren oud
zijnde, had zulk eene vaardigheid om voor de vuist in voetmaat te spre-
35 ken, dat GRAVINA, die voor zijne opvoeding zorgde, hem dikwijls voor

²¹ Ik ontken daarom den *invloed* van het klimaat niet. Het geen MONTESQUIEU, WINCKEL-
MAN, FLÖGEL, en ISELIN daar over gezegd hebben, komt mij te overtuigend voor, dan
dat ik mij daar tegen zoude verzetten. Het is alleen de *eerste verwekking* van het digterlijk
vernuft, die ik aan dezelve niet kan toekennen.

Improvisatore liet speelen. Dan dit benadeelde zijn gezondheid zo sterk, door de hevige aandoeningen waar in hij was, dat Gravina hem dat beletten moest²²; en op zijn veertiende jaar had hij den geheelen Homerus in Italiaansche verzen vertaald.²³

5 VELASQUEZ²⁴ merkt aan van LOPE DE VEGA, dat hij verzen maakte eer hij nog schrijven kon. VONDEL en POPE waren ook zeer jong, toen zij reeds hunne neiging tot de digtkunst door daden lieten blijken: TASSO was reeds op zijn zevende jaar een digter, en toen hij zeventien jaar oud was, had hij reeds zijnen *Renaud*, den voorloper van zijn *verlost Jerusalem*, ge-
10 maakt. GOLDONI was negen jaar, en maakte een toneelstukje. FARQUHAR gaf proeven van zijne gaven voor dat hij tien jaaren had bereikt; ook bespeurde men daar in toen reeds kragt van denken, en eene gelukkige uitdrukking. COWLEY, MILTON en VOLTAIRE waren, op hun twaalfde jaar, reeds bekend op den zangberg, en bragten stukken voor den dag, waar
15 over zig menig middelmatig digter in zijnen rijperen leeftijd niet schamen zoude.²⁵ Zij waren daar in gelijk aan MICHEL ANGELO, die op zijn zestiende jaar reeds zijnen meester GHIRLANDAJO overtrof.

Van dezen derhalven, en die, welken daar in met hun gelijk staan, zoude men kunnen zeggen, dat de *lingua Deorum* hen, als 't ware, met de
20 papepel was ingegeven; maar zo men uit deze voorbeelden besluiten wilde, dat elk geboren digter, van zijne kindsheid af, eenige vonken doet zien van het vuur, dat in zijn binnenste smeult, dan zoude men in zijn oordeel te voorbarig zijn. Er zijn groote genies geweest, die zig veel later

²² Zie BURNEY *The Present state of Music*, Vol. I. p. 225.

25 ²³ Zie aldaar p. 226.

²⁴ *Gesch. der Spanische Dichtkunst*, s. 239. Voor het overige verzoeken ik verlof, om bevrijd te zijn van alle deze anecdoten door aanhalingen te bewijzen. Ik heb ze onder het lezen aangekend, zonder de plaatsen er bij te schrijven; en het zoude mij nu zeer lastig zijn, die wederom opte zoeken. Ik kan op mijn woord verzekeren, dat ik, bij mijn weten, niets gezegd heb, dan het geen ik waarlijk gevonden heb, in CIBBERS *Lives of the English Poets*, in de levens van VONDEL, POOT, BROEKHUIZEN — voorredes — enz. enz.

30 ²⁵ Van GELLERT weet men ook, dat hij, op zijn dertiende jaar, reeds een gedigt maakte, dat, gelijk hij zelf zegt, niet kwaad moet geweest zijn. - Verder weet men bijna niets van de eerste ontwikkeling van den digterlijken geest in dezen grooten man. Zie zijn *Leven* D. I. bl. 7. - Van P. LOTICHIVS SECUNDUS verhaalt J. HAGIUS in zijn leven, 'illum puerum admodum, ac per aetatem fari vixdum ac proloqui puerilia verba potentem, ruri saepe libenter esse, atque in agris et sylvis errantem inter pastores (vera narro) cantare, nescio quae, pastoralia, ac numina sylvestria solitum; ac jam veluti Maronaeam sylvestrem Musam tenui meditari avena occipientem.' Zie LOTICHII *Poëmata* ed. Burm. T. II. p. 79. En ALEXIS PIRON zeide op zijn twaalfde of dertiende jaar tegen een zijner schoolmakkers, die dienst genomen had: Grijp moed vriend! Kom wederom als een Achilles, en weest verzekerd, dat gij in mij op uw beurt een Homerus vinden zult, die van u zingen zal, gelijk gij zult verdienen. *Préface sur la Metromanie* (Oeuvr. Tom. II. p. 224. 225.)

ontwikkeld hebben, en egter niet minder hebben uitgeblonken. HORATIUS schijnt reeds boven de twintig jaren geweest te zijn, eer hij zig aan de beoeffening der digtkunde begaf, en men zoude zelfs uit deze regels

5 *Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris, & fundi, paupertas impulit audax,
Ut versus facerem,*

10 kunnen opmaken, dat hij door gebrek en armoede genoodzaakt is geworden, om als digter zijn bestaan te zoeken.²⁶ SHAKESPEAR had op het land zig vermaakt met het stroopen van wild, in gezelschap van eenige lugtige knapen. Sir LUCY DE CHERCELOT daar over zeer gestoord, vervolgde hem deswegens met veel hevigheid. SHAKESPEAR, die zig over deze onaangename ontmoeting niet kon, maar egter wilde wreken, maakte een ballade tegen CHERCELOT, en op dat oogenblik, door deze toevallige, 15
en, in schijn, niet zeer geschikte aanleiding, vertoonde zig zijn poëtische geest. Hij ging vervolgens naar London, raakte onder een troep toneel-
speelers, en daar door aan het maken van treur- en blijspeelen, en heeft het zo ver gebragt, dat hij, wat men zeggen moge van zijne groote gebre-
ken, een digter geworden is, die mogelijk in oorspronkelijkheid, wezenlij-
ke schoonheden, en natuurlijke schetsing der hartstogten zijn wedergae 20
niet heeft. Iets dergelijks had plaats bij CORNEILLE. Hij was, omtrend negentien jaren oud zijnde, door een zijner goede kennissen gebragt bij deszelfs minnares, en deze had meer behagen in hem, dan in haren minnaar. Het vermaak van deze ontmoeting wekte in hem den digtgeest op, dien hij te voren niet gekend had. Hij maakte op dat voorval zijn blij-
spel, *Melite*²⁷, en wie hij vervolgens geworden is, weet een ieder. LA FONTAINE was tot zijn twee en twintigste jaar toe zelf onkundig van zijn genie voor de digtkunst. Het lezen eener ode van MALHERBE deed hem het eerst gevoelen wie hij was. FOOT zelf was vrij dom, toen hij een kleine 25
jongen was; hetzelfde had plaats in THOMPSON, die niets minder in zijne jonge jaren was, dan een digter.²⁸

Uit het voorbeeld van LA FONTAINE blijkt ook, dat de digterlijke genie zig somtijds eerst vertoond heeft door het lezen van dit of dat gedigt.

35 ²⁶ Zie MASSON in *Vita Horatii*. p. 68. 69. SULZER in zijne *Theorie* art *Horax*. verklaart deze woorden anders; en wel zo, dat HORATIUS van goed en ampt beroofd, en egter geen ledigganger willende zijn, aan het verzen maken geraakt is. — Ik mag deze verklaring wel lijden, zij stoot mijne aanmerking ook niet om ver: alleen schijnt mij het woord *audax* iets anders te bedoelen.

²⁷ FONTENELLE *vie de P. Corneille*.

40 ²⁸ Men vindt dit in de Levensbeschrijving van Thompson, die men of bij CIBBER of ook bij LESSING in zijne *Theatralische Bibliotheek* St. I. s. 86. en volg. lezen kan.

Het stuk van SPENCER, *The Faïery Queen*, viel bij geval in de handen van COWLEY, toen hij twaalf jaren oud was, en ontstak het vuur van zijnen digtgeest; en het was de muziek en de schilderkunst waar door POOT aan het verzen maken geraakte.

5 Maar ook verbazend verschillend zijn de zielvermogens van onderscheiden Digters. BROEKHUIZEN en RACINE hadden een verbazend geheugen; BERONICIUS een nog veel sterker: en COWLEY in tegendeel was buiten staat om de gewoone regels der Grammatica te leeren. BEAUMONT was een trage geest, en BEN JOHNSON was verbazend vlug. Het-
10 zelfde onderscheid heeft plaats omtrend de vlugheid in het maken van digtstukken. Men weet dat RACINE twee jaren besteedde aan zijne *Phédre*, terwijl PRADON de zijne in drie maanden afwerkte; en egter is het onderscheid tuschen die beide stukken zo groot, dat men, gelijk VOLTAIRE zegt²⁹, thans niet meer weten zou, dat Pradon zo iets gemaakt had, bijal-
15 dien het stuk van RACINE daar niet somtijds aan deed denken. Maar met dit al was de versificatie aan Racine zo gemakkelijk, dat, als hij in proze zijne stukken had opgesteld, gelijk hij altijd eerst deed, hij ze voor afgewerkt hield.³⁰ De grootste digters hebben niet zelden veel moeite op hunne verzen gedaan; dit is bekend: van LA FONTAINE in tegendeel zegt de Schrijver van zijn leven: 'Les bonnes choses, qu'il faisoit, lui cou-
20 toient peu, parce qu'elles coulerent de source, & qu'il ne faisoit presque autre chose que d'exprimer naturellement ses propres pensées & se peindre lui meme'³¹. OVIDIUS sprak veeltijds in gebonden stijl; METASTASIO, zo wel als ANNA LOUISA KARSCH, hebben zeer dikwijls hunne verzen
25 maar voor het schrijven, en zo zal het zeker ook met onzen Vader CATS geweest zijn. Wien is de vlugheid van P.J. BERONICIUS onbekend, die het grafschrift van Antonides op den zeeheld de Haze op staande voet in het Latijn, en het Grieksch zo overzette, dat het Latijnsche ten minsten, daar het Grieksche niet opgeschreven is, niet beneden het oorspronkelijke is.³²

30 Deze vlugheid egter is somtijds ver van loffelijk te zijn. Er wordt menig goed vers door bedorven; dan te weten, wanneer het eer eene overij-

²⁹ *Préface sur Mariamne* (Oeuvr. Tom. II. p. 156. van den laatsten druk in 8vo.)

³⁰ *Vie de Jean Racine*.

35 ³¹ *Vie de la Fontaine*; in zijne Oeuvres Tom. I. Zo was het ook met ALEXIS PIRON, met opzigt tot het geestige en grappige. 'Toujours brillant, toujours nouveau, il ne s'épuisait jamais. Ses saillies, ses bons mots, couloient de source avec un naturel & une simplicité charmante. La plus légère circonstance, la moindre question, lui fournissoient d'excellentes réparties. *Vie d'Alexis Piron*, p. 110.

40 ³² Men leze deze anecdote zelve in *het leven* van J.S. BERONICIUS, voor zijne Gedigten, bl. XIV. of bij BORREMANS, waar uit die levensbeschrijving is overgenomen, in zijne *Var. Lect.* L. VI.

ling dan wezenlijke vlugheid is. De Duitschers noemen ze dan *gedichte aus dem Stegreife*: egter is deze vlugheid somtijds ver van overijling te zijn; en waar dezelve eene natuurlijke eigenschap van den digterlijke geest, of het gevolg van eenen buitengewoonen digtluim is, gelijk bij JOANNES SECUNDUS, toen hij zijnen fraaien zang³³ te paard rijdende, maakte, zou het eigenzinnigheid zijn, dezelve tegentegaan. De schielijke vertegenwoordiging der kenmerken; de onmiddelijk op elkander volgende schakel van denkbeelden; en eene, deels natuurlijke, deels ook door oeffening verkregene, gemakkelijker in de uitdrukking, kunnen, als de redenen van zulk eene vlugheid, worden opgegeven.³⁴

Maar het geen mij nog aanmerkenwaardig is voorgekomen, is, dat, schoon men zelfs onder de beoefenaars der hooge wetenschappen digters vindt, men veele voorbeelden aantreft van zulken, die zig met geen mogelijkheid met de beoeffening der regtsgeleerdheid hebben kunnen ophouden. TASSO ja heeft het gedaan, om dat hij, gelijk VOLTAIRE zegt, een universeel genie was: maar FLETCHER, CONGREVE, DRUMMOND, en BEAUMONT, onder de Engelschen; SCRIVERIUS, onder de Hollanders; en SCHLEGEL onder de Duitschers, vonden zo veel onaangenaams in deze wetenschap, dat zij er, wilden zij zig niet tot de studie dwingen, van moesten afzien. Ik wil egter dit niet zo zeer op de regtsgeleerdheid zelf leggen, als wel op de wijze waar op ze veelal behandeld wordt; en op de zogenaamde *Stylus Curiae*, die zeker zeer antipoëtisch is. Daarom vindt men in plaatsen, waar de genie meer vrijheid in het pleiten gelaten wordt, b.v. te Venetien, ook veele Digters onder de Advocaten; b.v. GOLDONI bij de Italianen. — Meer verwondert het mij, dat OVIDIUS zijn harsens niet op het pleiten zetten kon. Of men het daaraan kan toeschrijven, dat lieden, bij welken de genie heerschend is, zig niet gaarne met sijstematische wetenschappen ophouden, wil ik liever als eene gissing opgeven, dan stellig bepalen.

Ik beken gaarne, dat het geen ik tot hier toe uit de levensbeschrijvingen der Digters heb bijgebracht, niet meer zijn dan kleine anecdotes, die mogelijk aan veelen zullen voorkomen weinig licht te verspreiden over het aangeboome. Ik geef ze ook maar voor het geen ze zijn. Dit egter heb ik er uit geleerd, dat noch het vermogen van den geest als zodanig,

³³ Zij is de tweede in het Iste B. van zijne Elegiën.

³⁴ Men vindt ook deze vlugheid bij andere schoone kunstenaars. CERQUOZZI, b.v. een Schilder, werkte zo gemakkelijk, dat, als hij van eenen veldslag of een ander voorval, dat in zijn smaak viel, maar hoorde spreken, hij het terstond op het doek bragt; en TINTORET voltooide groote werken eerder dan andere Schilders die konden teekenen; z. VOLKMANS *Reisb.* D. I. bl. 157, 191. Men vindt dezelve vooral onder de digters bij de Spaansche en Italiaansche *Improvvisatori*; maar over dezelve zal ik in deze verhandeling op eene andere plaats moeten spreken.

noch het geheugen, noch de vlugheid in het werken iets op zig zelf doen, om iemand tot een geboren digter te maken, maar dat men andere eigenschappen moet opzoeken, om daarin het aangeboorene, zo er waarlijk zodanig iets is, te vinden.

5 Doch met betrekking tot de ontwikkeling van den digterlijken geest zijn mij vier stukken onder het oog gekomen, die alle opmerking verdienen. Het eene is betrekkelijk tot KLOPSTOCK; het tweede tot ALEXIS PIRON; het derde raakt GOLDONI; en het vierde ANNA LOUISA KARSCH.

10 KLOPSTOCK vond in zijne kindsheid bovenal smaak in het lezen van den bijbel, en maakte zig ongevoelig de hebreuwsche spreekwijzen zo eigen, dat hij zig daar van, zelf zonder dat hij het wist, bediende. 'Ik herinner mij', zegt BODMER³⁵, 'eene wandeling, die hij, dertien jaaren oud zijnde, met zijn vader en mij deed in eenen schoonen avond in de Lente. Wij hadden ons onder eenen eikenboom neergezet, en er waaide eene
15 koele westewind. Zijne eerste woorden waren: *Rondom plaatst ons de eikenboom in de koelte. Zagte lugtjens, gelijk het suizen der goddelijke tegenwoordigheid, vloeien hier om het aangezigt*: en daar op: *Hoe vreedzaam groeit hier het zagte mos in 't verkoelende aardrijk! Mijn Vader, zal ik u hier uit een leger bereiden*. (Men merke op dat de twee laatste passages in het hoogduitsch bijna geheel hexameters zijn) en dergelijke digterlijke uitdrukkingen meer.'³⁶

20 Toen troffen hem de sterkste voorstellingen uit de levenlooze natuur, die hij in de poëtische boeken van Job en de Propheten vond, het allermeest. Men hoorde hem die menigmaal 's morgens vroeg, bij zijn ontwaken, lezen, gelijk een Digter, die zijn eigen werk leest. De beelden, door
25 die woorden beteekend, drongen zo diep in zijn brein, dat hij die zag, als of ze tegenwoordig waren, en wanneer hij die naderhand in de natuur zag, zeide hij, dat ze hem niet vreemd waren, maar dat hij ze bij de heilige Schrijvers reeds gezien had.

30 In zijne meer gevorderde jaren roerden de aandoenelijke plaatsen zijn hart met dezelfde kragt, met welke de beeldenissen te voren zijne verbeeldingskragt troffen. Eene belofte, dat de gevallen mensch genade zoude verkrijgen, deed hem veele tranen storten. De onsterfelijkheid der ziel

³⁵ Deze berigten heb ik getrokken uit de voorrede voor de *kleine Poëtische und Prosaische werken von Klopstock*.

35 ³⁶ Hij heeft de aangehaalde uitdrukkingen naderhand in zijn *Messias* gebruikt; Ges. 1. s. 5.

*Ringsum nam ihn der oelbaum ins kühle. Gelindere Lufte,
Gleich dem Säuseln, in dem Gott wandelt, umflossen sein antlitz.*

en s. 6.

40 *Beym grabe der seher
Wächst dort unten rubiges moos in der kühlender Erde.
Soll ich hieraus, o gottlicher, dir ein Lager bereiten?*

veroorzaakte in hem eene dankbare verrukking. Ook bragt de voorstel-
ling van den Messias, en zijne goddelijke menschenliefde zo veel gevoel
van liefde en dankbaarheid bij hem voord, dat zijne wijze van denken
en schrijven louter digtkundig was, zonder dat hij zelf, of zijn vader,
5 zulks bemerkten; gelijk dit, onder anderen, blijkt uit eenen brief in zijn
zestiende jaar aan iemand geschreven, en welke zulke poëtische beelden
bevat, dat men duidelijk zien kan, dat de Schrijver zo dagt, en zo ge-
voelde.

Na dit alles zeide BODMER hem eerst, dat er een gebonden stijl was, die
10 zeer veel deed om de harmonie te bevorderen; en hij toonde hem voor-
beelden van Alexandrijnsche verzen, elfsijlbige jamben, en hexameters.
BODMER verhaalde hem van MILTONS *Paradijs verloren*, en hij was, alleen
door een kort berigt van den inhoud van dit stuk, geheel buiten zig
zelf; en hield MILTON bijna voor meer dan een mensch, toen BODMER er
15 hem eenige passages overgezet uit voorlas: maar de indrukken die het le-
zen van het geheele gedigt op hem maakte, waren onbeschrijfelijk, zo
dat zij zig zelfs van buiten vertoonden. Hij had zo veel op met de nieuwe
denkbeelden, die MILTON hem gegeven had, dat hij hem aanzag als zijnen
leidsman, die hem eenen weg, welken hij te voren slegts van verre gezien
20 had, nu zelf deed betreden, en hem in eene geheele nieuwe weereld
bragt. Hij maakte in weinig dagen zig zo gemeen met de verhevenheid
der denkbeelden van MILTON, met het buitengewoone van deszelfs karak-
ters, dat hij, op eene wijze die hem geen moeite kostede, zig dat eigen
maakte, het welk de Engelschman niet dan aan sterke inspanning, en
aan veele herhaalde en dikwijls mislukte pogingen te danken had.

‘Hij vertrouwde, zegt BODMER, mij daarna twintig nieuwe denkbeel-
den, nieuwe gewaarwordingen, of nieuwe uitbreidingen van gewaarwor-
dingen, nieuwe gemoedsgesteldheden, oogpunten, toestanden en omstan-
digheden, welken men bij MILTON niet vindt. Hij dorst de samenspraak
30 der goddelijke personen aangaande de beslotene verlossinge, na hem
herhalen, en voerde ze met, hem eigene, trekken uit. Hij dorst zig in zij-
ne gedagten, en in zijne gewaarwordingen voorstellen, niet wat de aard-
sche Adam, maar welke gewaarwordingen, gedagten, en onsterfelijke aan-
doeningen een Seraph gevoeld had, als hij het eerst bewustzijn van zijn
35 aanwezen kreeg, en den Eeuwigen voor zig had. Hij had moeds genoeg
om eenen engel der helle te schetsen, die nog boozter was dan den Sa-
tan; die op den Satan vergramd was dat deze den afval, dien hij zelve te
voren bij zig besloten had, het allereerst gewaagd had.’

Van toen af ontwierp hij zijnen Messias, dien hij ook zo uitgevoerd
40 heeft, dat men zig verwonderen moet over de uitgestrektheid van zijn ge-
nie; en in zijn voorbeeld ziet men voorzeker iemand, wien de natuur
van zijne kindsche jaren tot eenen Digter gevormd heeft; in wien men
eene levendige verbeeldingskracht, een teder gevoel, en neiging tot eene

harmonische uitdrukking, voor dat hij zelf denkbeelden had van eenen gebonden stijl, in zulk eenen trap, en tevens zo ongezoget, zo oorspronkelijk, aantreft, dat ik twijfel, of men een voorbeeld gelijk aan dit zoude kunnen bijbrengen.

5 Welk een goudmijn voor den wijsgeerigen onderzoeker ware eene levensbeschrijving van OSSIAN, van HOMERUS, van DANTE, door een boezemvriend van deze grote geniën, door den leidsman hunner jeugd, of liever door henzelfen opgesteld, en dan zoo geschreven, als PLUTARCHUS, SÜETONIUS OF MONTAIGNE schrijven.³⁷

10 ALEXIS PIRON heeft³⁸ verslag gedaan, van de redenen, die hem bewogen hebben, om zig geheel aan de poezij over te geven, en het is ook wel der moeite waardig hiervan eenig berigt te geven. Zijne overgegevenheid om verzen te maken, vloeide niet alleen voort uit eene natuurlijke neiging, maar werd ook daarenboven ondersteund door den tegenzin en
15 de zwarigheden welken hij in de beoeffening van alle andere wetenschappen vond. Noch de geestelijke stand, noch die van een artz, ook niet die van een regtsgeleerden waren hem, van wat zijde ook beschouwd, aanlokkelijk. Hij geeft de oorzaken daarvan in bijzonderheden op, en besluit op deze wijze; 'wat de andere standen betreft, de natuur had mij
20 die allen, van de meest geëerden af, die mogelijk die van den krijgsdienst is, tot den laagsten toe, die men zig voorstellen kan, ontzegt: ik was bijna blind geboren; zo omzwervende kwam mij de poëzij in de gedagten, en ik bediende er mij van, als van de eenigste plank, die ik, in mijn schipbreuk, bij mij zag drijven.'

25 Hierbij kwam in zijn eerste kindsheid eersugt, het vermaak van overwonnene moeilijkheid, en begeerte naar tijdverdrijf. Deze dingen dienden ter opwekking van het vuur, dat bij hem smeulde, en dat te meer uitbarstede naar mate het, gelijk zulks door zijne ouders somtijds zelfs met geweld geschiedde, meer tegengegaan werd. Van de ontwikkeling van de
30 zen geest, die zig eerst in rijmen, en regels saam te voegen vertoonde, spreekt hij dus: 'Van woorden komt het langzamerhand tot denkbeelden; van denkbeelden tot figuren, van figuren tot beelden: de geest gewent zig aan de beweging, die haar hoe langs hoe meer verhit, en komt eindelijk tot het vormen van plans, zo goed en zo kwaad ze dan ook mogen zijn. Laat men er wat op peinzen. Zoude het mogelijk niet deze
35 voortgang zijn, die onder ons van eenen kleinen rijmer, een verzemker van beroep maakte, gelijk een vertaling, op het derde school bekroond, bij geval van den scholier een vertaler zoude gemaakt hebben? Mogelijk is het zelfs niet dan aan het goed onthaal van deze eerste kinderlijke stap-

40 ³⁷ CRAMER, een vriend van KLOPSTOCK, heeft onlangs eenige soortgelijke berigten in brieven over KLOPSTOCK beginnen uit te geven, die men met vermaak lezen kan.

³⁸ In de *Préface sur la Métromanie* (Oeuvr. Tom. II.)

pen, dat onze ware digters (zonder de beroemdsten uittesluiten) bemerkt hebben, dat zij onder een verheven planeet geboren werden. Het eerste beweegrad, dat alle de anderen, zo wel van het verstand als van het hart, in beweging zet, is altoos iets dat zeer verborgen is. Hoe veele dwalingen heeft niet de zugt, om dat eerste beweegmiddel te ontdekken, veroorzaakt? De zwerm bijen, die bij geval zig plaatste op de wieg van PLATO, en van den H. AMBROSIUS, ging door voor een voorteecken van hunne welsprekendheid; wie weet of het er de oorzaak niet van geweest is. Mogelijk ontwikkelde die welsprekendheid zig niet zo zeer uit hoofde van hunne natuurlijke geschiktheid, als wel omdat men hun zeide, dat die bijen, toen ter tijd een zinnebeeld der welsprekendheid, zig op hunne wiegen gezet hadden. Wat daar van zij, dit waren de laatste speelen mijner kindsheid en mijne eerste stappen op den zangberg. Op de zeepblaasjens, en kaartenhuisjens volgden onmiddellijk het spel van het rijm en de kasteelen in Spanje.'

Maar nu ook een paar woorden van GOLDONI, den Italiaanschen MOLIERE. Hij heeft zijn eigen leven beschreven in de Voorredes voor zijne werken. Hij was van zijn jeugd af zo geneigd tot het komieke, dat hij op zijn negende jaar reeds een klein toneelstukken vervaardigd had. Op alle zijne reizen, in alle zijne ontmoetingen, zijne uitspanningen en tijd-kortingen niet uitgesloten, zag hij alles uit dat oogpunt aan, en kreeg daar door een zeer grooten voorraad van stof voor het tooneel. Deze heb- belijkheid van alles met het oog van een blijspeldigter te aanschouwen, was, zegt hij zelf, bij mij zonder dat ik het merkte, en zij is het uitwerksel van de genie voor het komieke, die alleen van de natuur komt, en door geen kunst kan verkregen worden. Toen hij aan het beoeffenen der regten ging, waar in hij wel geslaagd, maar door toeval afgeraakt is, gebruikte hij zijn papier wel eens om in plaats van een summier van regten, den korten inhoud van een blijspel, opteschrijven. — Kortom hij kon, naar alle zijne gaven, niet anders zijn dan een blijspeldigter.

Nu volgt ANNA LOUISA KARSCH! Zij was in zeer geringe omstandigheden geboren, en was opgevoed overeenkomstig hare geboorte.³⁹ Haar lust tot de digtkunst was zijnen oorsprong verschuldigd aan het vermaak, dat zij in zingen had. Dit gaf aanleiding dat zij eens een morgenlied maakte. Hulpmiddelen had zij niet. Al wat zij had was, dat zij kennis kreeg aan eenen herders jongen, die haar *Robinson Crusoe*, de *Asiatische Ba-*

³⁹ Er is ook tegenwoordig in de Paltz een boerenzoon, Is. MAUSS, die vrij goede verzen maakt; hij is van zijn jeugd af aan het boerenwerk gehouden, en nooit uit zijn dorp geweest; hij beoeffent ook nog den landbouw voor zijne moeder, die eene weduwe is, en in zijne ledige uren maakt hij verzen. Nader berigten zijn mij nog niet onder het oog gekomen, maar men vindt eenige Stukjens van hem in een Werkjen, *Die Schreibtafel* genaamd, z. de *Allgemeine Deutsche Biblioth.* B. XXXI. St. I. s. 219, 220.

nise, eene platte, ouwerwetsche, Hoogduitsche Roman, en de *Arabische*
nagtvertellingen wist te bezorgen. Alles egter scheen geschikt om het digt-
 vuur in haar uittebluschen. Veel moeite, veel arbeid, veel verdriet volgde
 haar, in en buiten het huwelijk; maar met dit al bezweek de aangeboren
 5 neiging niet. Alles, wat zij van tijd tot tijd las, verrukte haar. Zij schreef
 des Zondags de liederen op, die zij in de week onder het werken gemaakt
 had: en eindelijk werd zij uit hare onaangename omstandigheden gehol-
 pen, naar Berlijn overgevoerd, en kreeg gelegenheid om het geen de na-
 tuur had voortgebracht, door oeffening en lessen nader te beschaven, en
 10 te volmaken. Hare natuurlijke gaven zijn zeker, eene bloeiende verbeel-
 ding, gelukkige wendingen, goede zedelijke gevoelens, en eene buitenge-
 woone vaardigheid om te rijmen. Sommigen hebben haar in het begin
 boven alle oude en nieuwe dichters verheven, maar een bezadigder beoor-
 deeling heeft haar, zonder hare verdiensten te benadeelen, hare regte
 15 plaats aangewezen. De beoordeling van haare gedigten, die men in de *Li-*
*teraturbriefe*⁴⁰ vindt, en die mogelijk al te scherp is, heeft mij egter ver-
 maakt, en wel bijzonder daardoor, omdat ik, door het lezen van die recen-
 sie, aanleiding kreeg om mijn aandacht te vestigen op het geen de natuur
 in haar deed, en op het geen zij door de kunst verrigt had. Het deed
 20 mij ook stil staan bij zulke trekken, die gevolgen waren van haar genie,
 maar zonder met smaak vergezeld te zijn. LAVATER gist uit hare phijsio-
 gnomie, dat zij mogelijk nog meer voor de wijsgeerte dan voor de digt-
 kunst geschikt geweest zoude zijn.⁴¹

Wat het karakter van dichters over 't algemeen aangaat, daar over valt
 25 weinig te zeggen tot opheldering van het aangeboorne. Dezelfen ver-
 schillen zo met elkander, dat lieden van allerlei karakter dichters geweest
 zijn. CIBBER egter maakt deze aanmerking. Hij zegt: 'Het is eene opmer-
 king, die op de ondervinding steunt, dat de dichters meer dan andere
 menschen zijn overgegeven aan de opvolging van hunne lusten, en dat
 30 zij met minder omzigtigheid, dan menschen van andere karakters, de ver-
 maken hebben nagejaagd. In dit opzigt zijn zij waarlijk ongelukkig, en
 zijn altoos meer te beklagen, dan te benijden geweest. Eene hevige drift
 voor vermaak, zo het niet geheel alle andere goede hoedanigheden uit-
 roeit, verzwakt dezelfen egter; en daar er geen menschen zijn, die voor-
 35 treffelijker gaven van de natuur ontfangen hebben, dan de dichters, is dit

⁴⁰ Th. xvii. s. 123, en volg.

⁴¹ *Physiognom. Fragm.* Th. iii. s. 315. Dit is juist geene onwaarschijnelijke gissing. Ten min-
 40 sten de beminnelijke vrouw van den bekenden Hamburger Geneesheer UNZER heeft zo
 met de digtkunst begonnen, en is met de wijsgeerte ge-eindigd. Zij heeft zelfs een geheel
 samenstel van de laatste geschreven, schoon dat egter verre beneden hare gedigten is.

egter de oorzaak, dat zij met deze verwonderingwaardige vermogens zo weinig goeds gedaan hebben.⁴²

5 't Is zo: men ziet dit helaas in veelen: maar is het daar niet meê gelegen, gelijk het is in opzigt tot verhevene vermogens in andere takken van wetenschap? Is er niet een groot aantal van zulken, die men tot bewijzen te-
gens CIBBERS algemeene opmerking zou kunnen aanvoeren? Kan CIBBER
eenen TASSO, CAMOENS, OVIDIUS, CATULLUS, TIBULLUS, ANACREON, SAP-
PHO, en dergelijken aanvoeren: wij hebben aan den anderen kant MOSES,
10 DAVID, JESAIAS, JEREMIAS, VIRGILIUS, PRUDENTIUS, MILTON, VOLLEN-
HOVE, YOUNG, CRAMER, VOET, en veele anderen⁴³; en blijkt daar uit
niet, dat de digterlijke vermogens zeer dikwijls tot uitstekend nut ge-
weest zijn; en dat zij niet menigvuldiger misbruikt zijn geweest, dan an-
dere gaven, en talenten?

15 Maar men geve al eens toe, dat de aanmerking van CIBBER, over het algemeen, waar zij, dan zal er dit het gevolg van zijn; dat groote genien, even gelijk zij in hunne werken menigmaal groote gebreken naast groote
schoonheden zetten; om dat zij minder het oordeel en den smaak, dan
hunne verbeeldingskragt volgen; dat zij even zo, zeg ik, in hunne levens-
wijze minder vatbaar zijn voor de redeneering en het afkeurend oordeel
20 van anderen, dan voor hunne buitengewoone verbeeldingskragt, die, doorgaands haare wijzing ontvangende van de omstandigheden die hen omringen, hen dikwijls tot buitensporigheden in handelingen brengt, ge-
lijk zij zulks doet in hunne schoone voordbrengsels; niet zo zeer uit een
beginsel van buitensporig te willen zijn, als wel door een natuurlijk ge-
volg van hun genie. En even daarom zijn zij mogelijk, met grooter gebre-
25 ken, zedelijk minder schuldig, dan anderen, die koeler en daar door meer
in staat zijn om naar beginsels te handelen. Wat hier de omringende om-
standigheden doen kunnen, onderneeme ik niet, te bepalen.

30 Uit het geene ik nu hebbe opgegeven, blijkt, dunkt mij, dat men in alle digters zekere trekken bespeurt, die ons schijnen te overtuigen, dat zij door de natuur zelve gevormd zijn. Het zal nu ons werk verder zijn, die trekken optezamelen, de algemeenen of die welken zij met andere men-
schen gemeen hebben, voorbij te gaan en slegts die te beschouwen, wel-
ken zij als digters hebben, en dan vooral te onderzoeken, in welk opzigt
35 men die als aangeboren beschouwen moet.

⁴² *The Lives of the Poëts of Great Britain and Ireland*. Vol. II. p. 269.

⁴³ Over het zagte en ingetogene karakter van METASTASIO, is het der moeite waardig BUR-
NEY's *Present State of Music in Germany* Vol. I. p. 227. en volg. na te lezen. Zo was ook Ra-
cine van eenen zeer zagten en gevoeligen aart, z. *Vie de Jean Racine*.

Ik wenschte wel dat de Abt CESAROTTI⁴⁴ zijn voornemen ter uitvoer gebragt had, namelijk: van, in zijn onderzoek over den oorsprong der poëzij, te beginnen met het vooronderstellen van een tijdperk, waar in nog geen poëzij bekend was; en dan natespeuren, op welk eene wijze een
 5 schrandere, vernuftig mensch (van welke natie hij was, is onverschillig) de mogelijkheid van zulk eene kunst zoude zijn ge waar geworden, en hoe hij die tot volkomenheid zoude gebragt hebben. Elk zoude dan, zegt hij, om zo te spreken, de poëzij onder zijne handen zien voordkomen, en zig kunnen verzekeren van de waarheid der grondbeginsels, uit zijne
 10 eigene gewaarwordingen. Bijaldien deze mensch, zo als natuurlijk zou zijn, zelf digter was geweest, bijaldien hij als digter, en niet als wijsgeer, deze kunst had uitgeoeffend, en op zulk eene wijze de mogelijkheid van de kunst had aangetoond, dan zou men, uit vergelijking van dezen mensch met die van zijn vleesch en van zijne beenderen, die fijnere onderscheidingen mogelijk hebben kunnen zien, en bepalen, welken tot het denkbeeld van het aangeboren moeten gebragt worden.

Maar vooral zou ik met vermaak eene verhandeling lezen, waarin men van een standbeeld een digter maakte, gelijk CONDILLAC, en CH. BONNET eene statue, door trapsgewijze mededeeling der denkbeelden, tot een
 20 mensch gemaakt hebben. Ik weet wel, dat deze wijze van beschouwing aan veele tegenbedenkingen onderhevig is; maar zij is, met dat al, zeer geschikt, om ons de onderscheiden werking van onze vermogens, zo elk op zig zelf, als van die allen in vereeniging met elkander, klaarder te doen bevatten, dan anders geschiedt, wanneer men zelden tot de eerste oorzaken onzer gewaarwordingen opklimt. Dan deze taak is verre boven mijne kragten.

Schoon ik mij hier ook niet kan inlaten in een onderzoek over het wezen der poëzij, diene ik egter eene vraag te beantwoorden: zij is deze: Wie is een digter? Ik antwoord. Een digter is bij mij *een mensch, die, door middel der verbeelding of inwendige gewaarwording, harmonisch tot het hart spreekt*.⁴⁵
 30 Ik kan deze beschrijving nu niet uit den grond ophalen, en alles daar over zeggen, wat ik er van kon, en ook zal zeggen, bij aldien ik *over het wezen der poëzij* mijne gedagten voordrage. Dit zegge ik maar, dat deze beschrijving alle digters in zig sluit, van wat aart ook hun genie zij, en welken trap hun vermogen bereike. HOMERUS kan er zig zo wel aan toet-

35 ⁴⁴ Z. de Verhandeling *Sopra la Storia della Poësia*, die men vindt voor zijne Italiaansche vertaling van twee treurspelen (*Cesar*, en *Mabomet*) van Voltaire – en welke verhandeling in het Hoogduitsch vertaald te vinden is in de *N. Bibl. der Sch. Wissensch.* Th. II.

40 ⁴⁵ of: Een digter is een mensch, die, door middel van eene harmonische taal, tot de verbeelding spreekt, op eene wijze, dat het hart geroerd wordt, of op eene wijze, die onze deelnemende neiging aan het werken helpt. Deze beschrijving komt in de zaak overeen met de andere, en ik hebbe dezelve slegts hier bijgevoegd, om dat ze mogelijk aan sommigen meer behagen zal.

sen, als ANACREON; en GLEIM zo wel als KLOPSTOCK; PINDARUS zo wel als THEOCRITUS; VOLLENHOVE zo wel als POOT in zijne lugtige stukjens. Het is de mate van de verbeeldingskracht, de trap van het vermogen om tot het hart te spreken, en de voorwerpelijke rigting van beide, die de onderscheiden trappen en soorten van digterlijke genies veroorzaakt, en
5 uit dezen alleen kunnen en moeten zij ook beoordeeld worden.⁴⁶

Het geen ook nog vooraf met een woord diende opgemerkt te worden, is, dat men den laagsten trap van de digterlijke genie niet wel kan aanwijzen. Gelijk tog de harmonie van het proze en van de poëzij niet zo zeer in wezen, als wel in trap, verschillen, zo is het ook met de hoedanigheden
10 van een digter, en van hem, die, mag ik mij zo eens uitdrukken, het naast aan den digter grenst. Als men Homerus eens boven aan stelde; en men daalde dan naar beneden langs eenen rei van digters, die in digterlijke waardigheid op elkander volgden, zou men eindelijk, zonder sprong, komen op den rijmer; even gelijk men van Newton tot den lompten Hot-
15 tentot zoude kunnen overgaan; en gelijk men van pikzwart tot sneeuw-wit kan komen, door een groot aantal van tinten of middelkleuren (*nuances*). Maar nu in dezen rei nauwkeurig aantewijzen, waar de laatste digter staat, en waar de eigenlijke rijmer zijn plaats heeft, is bijna even
20 moeilijk, als te zeggen, waar het *zwart* ophoudt, en waar het *wit* begint.

Zou niet de ondervinding hier de proef op de som zijn? Zou men niet kunnen zeggen, dat zij allen geen digters zijn, die het slegts van zig zelf geloven, of de stem van het gemeen slegts voor een tijd op hun zijde hebben. Ik geloof zeker, dat goede wezenlijke digters altoos hun crediet be-
25 houden.⁴⁷ De smaak is zo wankelend niet als men ons somtijds wil doen geloven. De Grieksche matrozen zongen uit HOMERUS, en de Venetiaansche gondoliers doen het nog uit TASSO.⁴⁸ Homerus zoude den aanval van LA MOTTE, al was het dat hij door Mad. DACIER niet verdedigd was, zo wel wederstaan hebben, als hij bestand was geweest tegen de kei-
30 zerlijke uitspraken van HADRIANUS, die ANTIMACHUS in zijn plaats wilde invoeren.⁴⁹

⁴⁶ Het is in de poëzij hier mede gelegen, als in de schilderkunst, waar in men ook veelerhande soorten vindt, en wel zo, dat men ze op dezelfde wijze kan classificeeren, als men de digters zou kunnen doen. HOMERUS staat omtrend tegen ANACREON gelijk RAFAËL tegen ALBANO. Op dezelfde wijze kan men VIRGILIUS stellen tegen VAN DER WERF; SHAKESPEAR en DANTE tegen MICHEL ANGE; KLOPSTOCK tegen RUBENS of RAFAËL; HOGARTH tegen JUVENALIS; TENIERS tegen THEOCRITUS; POUSSIN tegen GESSNER; LUCANUS tegen JORDAANS; TIBULLUS tegen GUIDO; BOUCHER tegen DORAT; enz.

⁴⁷ Men zie hier over mijne aanmerking op RIEDEL, bl. 8.

⁴⁸ Thands reciteert men in Duitschland den Messias reeds bij wijze van openbaar Concert, gelijk men zien kan in het *Duitsche Museum* September 1776. s. 855.

⁴⁹ Z. CUPER *Apoth. Homeri* p. 5.

Om derhalven in ons onderzoek over het aangeboorne niet los te rede-
neeren; maar in dit stuk zulke beginsels vast te stellen, die niemand ligt
zal lochenen, zullen wij, wanneer wij van geboren digters spreken, zul-
ken onder het oog hebben, waar omtrend lieden van smaak en vernuft
5 het eens zijn, dat ze waarlijk digters zijn; en dit niet zo zeer, om anderen
laatlunkend uittesluiten, als wel, om niet in de noodzaakelijkheid te kom-
men, van over iemands *digterlijkheid* te twisten. Wij erkennen derhalven
voor digters, bij voorbeeld, (want het spreekt van zelfs, dat ik geen oog-
merk hebbe om ze allen optenoemen) HOMERUS, ANACREON, PINDARUS,
10 VIRGILIUS, HORATIUS, TIBULLUS, OVIDIUS, SHAKESPEAR, THOMSON,
MILTON, CORNEILLE, RACINE, MALHERBE, MOLIERE, LA FONTAINE, QUI-
NAULT, CAMOENS, DANTE, ARIOSTO, TASSO, METASTASIO, KLOPSTOCK,
HALLER, GLEIM, VONDEL, HOOFT, POOT, VOLLENHOVE, Juff. VAN MER-
KEN, en dergelijken. Dezen zijn het tog, waaromtrent elk het eens is,
15 dat zij digters zijn, schoon genomen zij zelf hier en daar wezenlijke gebre-
ken hebben.

Dan hier komt nog bij, dat men ook zulke Schrijvers niet vergeten
moest, welken, schoon zij in geen gebonden stijl geschreven hebben, veel
van het digterlijke in hunne schriften vertoonen. Ik bedoel hier zo zeer
20 niet de schrijvers van het zogenaamd poëtisch proze; geen GESNER, ook
geen HERVEY, PETERSEN, DANNEIL, en dergelijken; dezen zijn waarlijk
digters schoon zij in geen gebonden stijl geschreven hebben; maar ik
heb het oog op zulken, wier werken van dien aart zijn, dat zij, als de
schrijver geen digterlijke genie gehad had, egter wel zouden hebben kun-
25 nen worden uitgevoerd. Bij voorbeeld sommige Romanschrijvers;
FENELON's *Telemachus* verraadt den Digter; zo wel als WIELANDS *Agathon*,
de *Nouvelle Heloise* van ROUSSEAU, en *Die Leiden des jungen Werthers* van
GÖTHE; ook vooral RICHARDSON, dien ik het laatst noem, omdat hij bo-
ven allen uitsteekt. Sommigen van dezen nu zijn, behalven uit hoofde
30 van deze stukken, als digters bekend; maar al waren zij dit niet, meene
ik egter, dat men hun uit zulke voordbrengsels de digterlijke genie zoude
moeten toewijzen; en derhalven zijn zij het alleen niet, die in gebonden
stijl gedagt en geschreven hebben, die het aangeboorne des digters bezit-
ten. Men zal in het vervolg bemerken, waarom ik deze aanmerking hier
35 gemaakt hebbe.

Wat nu verder de zaak zelf betreft, zal men ligt begrijpen, dat ik eenige
moeite genomen heb, om dat geen, het welk ik wist, met betrekking tot
dit stuk, geschreven te zijn, met aandacht door te lezen; en het is ook bil-
lijk, dat ik vooraf rekenschap geve van het geen ik daardoor verkregen
40 heb. Wat ons in dergelijke stukken door een DU BOS, een MARMONTEL,
een SULZER, een GERARD, en dergelijke wijsgeerige onderzoekers der
schoone wetenschappen en digtkunde gezegd wordt, moet gewigtig

zijn; en men moet er niet los over heen loopen. — Zie daar het resultaat mijner lecture.

5 'Een jong mensch, door de natuur geschikt om een digter te zijn, wordt op het levendigste geroerd door de schoonheden in de digtwerken van groote meesters. — Hij ontdekt daarin veelen van zijne eigene denk-
beelden; schoonheden, van welken hij tot hier toe slegts een donker denk-
beeld had. — Hij vindt nieuwe karakters uit; hij spreekt van dingen, die
men anders nergens vindt, en dat reeds in een tijd, waarin hij zijn kunst
10 nog niet weet uit te oefnen. Zijne teergevoeligheid, waar door hij zig zo plaatst in de omstandigheden van een ander, is zo groot, en vooronderstelt zulk eene buigzaamheid van ziel, zulk eene werkzaamheid, dat ze aan de natuur alleen moet worden toegeschreven. — Hij wordt door voorwerpen op zulk eene wijze geroerd, dat zijn gemoed in eene (naar den aart des onderwerps) hevige of zachte enthusiasme geraakt, waar in
15 de gedagten en gewaarwordingen onophoudelijk door de spraak uitstroomen, en hij heeft teffens een fijn gevoel voor eene afgemeten beweging, die in de muziek den takt, en den rijthmus in de poëzij uitmaakt. De grond van zijn poëtisch genie is derhalven te zoeken — in eene buitengewoon groote gevoeligheid der ziel, welke met eene buitengewoone levendigheid der verbeeldingskracht gepaard gaat — en te gelijk vergezeld is door eene even buitengewone kracht van voorstelling, welke naar de bijzondere genie des Digtters verschillend is — waarbij dan nog komt de onwederstanelijke neiging om dat, wat men zelf gevoelt, aan anderen mede te deelen; schoon dit laatste aan eenige bepalingen onderworpen is.⁵⁰

25 Men zal wel begrijpen, dat ik hier en daar denkbeelden heb aangetroffen, welken meer of min tegen de bovengenoemden aanliepen, en welken ik daarom in dit uittreksel niet heb ingelascht. Ik heb slegts de stralen van het geen mij wezenlijk *licht* scheen, bij een verzameld, om te doen zien het zakelijke dat men in dit stuk tot hier toe gepresteerd heeft; zonder dat ik daarom met veragting op hen zie, wier denkbeelden
30 mij minder toepasselijk voorkwamen.

Ik wil ook even min de oudheid hier te rade roepen. Wie weten wil,

⁵⁰ Uit eene onuitgegeven Fransche Ode voeg ik hier nog bij de volgende regels, die een gedeelte zijn van een Samenspraak tusschen den Digter en de Schim van Horatius.

35 De Digter spreekt dus Horatius aan:

Maitre dans ce grand art, de ses loix interprête!
(Car mieux que roi pourroit le sçavoir?)
Aprens moi donc ce que c'est qu'un poëte,
Quel est son caractere & quel est son devoir.

wat de ouden over den *furor poëticus* gedacht en geschreven hebben, verwijze ik naar WALCH.⁵¹

5 Dan, hoe veel lights door het opgegeven resultaat van het geen ik hier over gelezen heb, over dit stuk moge verspreid zijn, er schieten nog on-eindig veel vragen over, welken, of schoon zij mogelijk allen niet beantwoord kunnen worden, egter een dieper onderzoek waardig zijn; ook zal de onmogelijkheid, om in veelen derzelven tot de eerste beginsels op-
teklommen, niet beletten van veel te kunnen zeggen, dat, en voor den Digter, en voor den Wijsgeer interessant is. Voor den Digter, om zijne
10 vermogens te onderzoeken, en wanneer het noodig is, dan met BOILEAU te zeggen⁵²:

Soyons plutot Maçons, si c'est notre talent;
Ouvriers estimés dans un art nécessaire,
Qu' écrivains du commun, & poëtes vulgaires.

15 En de schim van Horatius antwoordt daar op:

*Si ton esprit sçait concevoir
Une forte et sublime pensée,
Si ton coeur prompt à s'émouvoir
20 Au plaisir, à la peine ouvre une route aisée,
Assure l'immortalité
Au bienfaiteur de la Patrie;
Au vice triomphant, à la vertu flétrie
Montre un consolateur, un vengeur irrité.
25 As tu d'un vieil ami, d'une épouse chérie,
La perte à reprocher au destin envieux,
Epoux, ami, fidèle & tendre,
Lève toi: que l'aurore en colorant les cieux,
Colore aussi les pleurs qui coulent de tes yeux
30 Sur l'urne ou repose leur cendre.
Couronne ton front de laurier,
Romps les fers de Bellone, & devant la Furie,
La torche à la main, marche & crie,
Aux armes avec le guerrier &c. &c.*

35 ⁵¹ In zijne Verhandeling *de Enthusiasmo Veterum Sophistarum atque Oratorum*, en aldaar bijzonder §. IV. alwaar hij ook de voornaamste Schrijvers over dit stuk aanhaalt. Onder dezen is zeker geen van de minste VOSSIUS *de arte Poëtica*, c. XI. & XII. Men zoude zig egter bedriegen, wanneer men er, als wijsgeer, merklijk licht uit wilde scheppen. De oratie van P. BURMANNUS SECUNDUS *de enthusiasmo Poëtico* is daar ook in het geheel niet geschikt toe.

40 ⁵² Art. Poëtique.

Want tot zig zelve dit te zeggen is tog minder vernederend, dan te wagen tot dat het ons door een ander toegeduwd wordt.

En voor den Wijsgeer, waar onder ik hen allen begrijp, die zelf denken, en menschenkennis hoogagten; om door naspeuring der bijzondere vermogens zijnen betamelijken weetlust te voldoen, en opgeleid te worden tot verheerlijking van die oneindige Goedheid, die den grofsten Kaffer zo wel als Newton en Leibnits geschapen heeft, en bij wien geen aanneeming des persoons is.

In de behandeling van dit stuk komt het vooral daar op aan, dat men een net denkbeeld hebbe van het geen men *aangeboren* noemt; ook kan men dit bepalen schoon men nog de wijze *hoe* niet vastgesteld heeft. *Aangeboren* verschilt zekerlijk van *ingeschapen*. Het laatste ziet meer op de wezenlijke eigenschappen van een voorwerp; het eerste meer op de toevalligen. Ingeschapen digtkundige denkbeelden zijn er zeker zo min als anderen; en LOCKE verdient in dit stuk vrij meer geloof dan DESCARTES. Ingeschapen vermogens om digtkundig te denken, te spreken, te schrijven, het zij die in de ziel, het zij die in het lichaam, het zij ze in beide hunnen grond mogen hebben, zijn er niet; om dat zij tot het wezen van den mensch niet behooren; en dit blijft waar, ofschoon men toestond, dat die vermogens, enkel als *virtualiteiten* beschouwd, ingeschapen waren. Dit laatste zelf kan men niet ontkennen, in zo ver deze virtualiteiten de grond zijn dat er digters wezen *kunnen*. Maar wat noemt men dan eigenlijk *aangeboren*? Naar mijn begrip, is het dat, het welk door vlijt, naarstigheid en oeffening niet kan verkregen worden. Het is dat, waar door HOMERUS en ARISTOTELES zouden onderscheiden zijn geweest, al hadden zij in het zelfde tijdperk geleefd, al waren zij in een huis opgevoed, al hadden zij dezelfde meesters gehad, dezelfde boeken gelezen, en aan dezelfde lotgevallen over het algemeen onderworpen geweest. Het is dat, waar toe men bij de geboorte waarschijnlijk reeds de dispositie heeft; waartoe men niets gedaan heeft, en het welk egter de grond is van die verschillende, schoon met opzigt tot het wezenlijke van den mensch toevallige, modificatien; waar door de eene mensch zo zichtbaar van den anderen onderscheiden is, dat men in de van buiten aankomende omstandigheden van lugtstreek, regeeringsvorm, opvoeding, voedsel, ommeegang en lotgevallen geen reden ziet, om dit uitteleggen; en het geen men ook daarom te regt zo lang natuurlijk of aangeboren noemt, tot dat men ons uit vaste beginsels bewezen heeft, dat de grond van dit onderscheid in de genoemde van buiten aankomende omstandigheden kan gevonden, en alleen moet gezocht worden.

Men moet vooral het *aangeboren* niet verwisselen met dat, het welk dit

aangeboren zichtbaar maakt. In dit laatste is veel verkregens, en het geen
 daar in niet verkregen is, heeft doorgaands zijnen grond in de zo even ge-
 melde van buiten aankomende omstandigheden. Ik zal deze stelling zoe-
 ken aanschouwend te maken. De reden, dat Newton de wetten der zwaar-
 5 te ontdekte, was gelegen in zijn aangeboren genie: maar de aanleiding,
 dat zijn genie zig in dat opzigt *vertoonde*, was het vallen van appelen. Dui-
 zenden hadden dit voor hem gezien, maar niemand zag het ooit gelijk
 Newton. Hij had dus zijn genie, zijn aangeboren, niet te danken aan die
 vallende appelen, maar wel de openbaarmaking. De liefde, zegt men,
 10 heeft veele Digters gemaakt: goed! maar op wat wijze? Is het de liefde
 waar door iemand de digterlijke vermogens verkrijgt, dan moeten dezul-
 ken allen, die hevig beminnen, Digters worden⁵³; en dit gaat niet door,
 maar de zaak is deze: Daar het digterlijk vermogen schuilt, moet het zo
 lang onvruchtbaar liggen, tot dat deze of geene omstandigheid het zelve
 15 uitlokt en in staat stelt om zig te vertoonen. Men ziet in geen vuursteen
 het vermogen om vonken van zig te geven, voor dat men daar op gesla-
 gen heeft. De liefde schenkt dus het digterlijk vuur niet; zij slaat het er
 slegts zo uit, dat het, en voor den Digter zelf, en voor zijne tijdgenooten
 openbaar wordt. Deze openbaarmaking geeft dan vervolgens gelegen-
 20 heid om dat aangeboorene op te kweeken en te koesteren. Waar zulks ge-
 schiedt, wordt het ontwikkeld, en het groeit aan, gelijk een plant, die
 wel verzorgd, voor koude bewaard, en voor vertrapping beveiligd
 wordt: doch waar zulks verwaarloosd wordt, kan het zo begraven blijven
 liggen, dat het zig nimmer vertoont, ja hoe langer hoe dieper onder de
 25 aarde geraakt. Deze ontwikkeling nu – of liever – dit ontwikkelde ver-
 schilt van het aangeboorene – in zo ver het dit aangeboorne veronderstelt
 – of gelijk de oorzaak en het uitwerksel. Dat YOUNG verzen *kon* maken,
 als de *Night-thoughts* zijn, lag in zijn aangeboren vermogen als digter: dat
 hij die zo gemaakt heeft als ze zijn – dat hij zo door en door aangedaan
 30 was, dat hij zeggen moest:

Fate, drop the curtain! I can lose no more.

was – ten deele – om dat hij dit vermogen had aangekweekt – en in zo ver
 was het verkregen – en in zijne bedroevende omstandigheden – en in
 zo ver was het geheel toevallig. Dat OSSIAN een groot Digter was, werd
 35 veroorzaakt door zijn aangeboren genie. Dat hij zo ver kwam, als hij ge-
 komen is, is gegrond in zijne geduurige oeffening. Dat hij in zijne digt-
 stukken de gelijkenissen doorgaands ontleent van bergen en dalen, zeën
 en rivieren, zon en maan, nagt en dag, donder en blixem, regen en zonne-
 schijn; moet toegeschreven worden aan de lugtstreek, en het land dat hij

40 ⁵³ En dit is zo min waar als dat de armoede digters maakt, schoon zij bij Horatius, Piron,
 Metastasio, &c. de aanleiding schijnt geweest te zijn, dat zij verzen maakten.

bewoonde. Schoon ik derhalven niet wil ontkennen, dat dit digterlijk vermogen door veelen bezeten wordt, bij welken het zig niet vertoont, zo blijft het egter iets aangeborens, in zo ver het niet zijn aanwezen, maar alleen zijn openbaarmaking en ontwikkeling, aan vlijt, oeffening, en omringende omstandigheden, te danken heeft.

Ik heb nu, denk ik, nauwkeurig genoeg bepaald, wat men zig voorstellen moet, wanneer men over het aangeboorne in het algemeen spreekt; en men zoude het zig zelf te wijten hebben, wanneer men in het vervolg door de verwisseling van deze denkbeelden meer of min in de war raakte. Maar, dit daar gelaten, is de eerste vraag, die er bij de behandeling van dit stuk met betrekking tot den Digter ontstaat, deze: of er zodanig iets aangeborens is? En daar men deze vraag, uit verschillende oogpunten, kan voordragen, is het noodig daarop nog een weinig te blijven staan.

Men kan in het algemeen toestaan, dat *genie* iets aangeborens is; en tefens staande houden, dat de digterlijke genie slegts zulk eene modificatie is van de genie in het algemeen, die door kunst, oeffening, opvoeding en omstandigheden veroorzaakt wordt; en dus ontkennen, dat de Digter, als zodanig, geboren wordt, schoon men toestaat, dat hij zijn *genie* aan de natuur te danken heeft. Op zulk een wijze is het aangeboorne van den Digter hetzelfde met het aangeboorne van den Schilder, van den Muzikant enz. Homerus en Rafaël, Phidias en Hendel zijn derhalven door de natuur slegts tot groote genien gevormd; maar dat de eerste een Digter, de tweede een Schilder, de derde een Beeldhouwer, en de vierde een Muzikant geworden is, is veroorzaakt door de verschillende omstandigheden die deze genies omringd hebben. Een zeker Kunstrigter spreekt er over op deze wijze.⁵⁴ 'Een mensch heeft een poëtisch genie, omdat de dadigheid zijner ziel zig uit, door eene heerschende verbeeldingskracht, of door een heerschend vernuft (*witz*). Maar zulk een mensch heeft niet alleen genie voor de poëzij, maar ook voor alle kunsten en wetenschappen, waar toe een heerschend vernuft of verbeeldingskracht vereischt wordt. Maar waarom heeft hij zig slegts als een poëtisch genie vertoond? – Om dat de poëzij de eerste stof van zijne werkzaamheid geweest is, en door herhaalde oeffeningen voor hem eene gemakkelijker en meer overeenstemmende dadigheid gekregen heeft, dan voor alle andere voorwerpen, welken egter, voor zijn heerschend vermogen om te denken, even zo geschikt waren, als de Poëzij.' – Dan elk ziet, dat na zulk eene uitspraak deze vraag over blijft, waarom is de poëzij de eerste stof voor zijne dadigheid geweest? Is de reden daarvan binnen in hem of buiten hem te zoeken? – Ik zal deze vraag vervolgens zoeken te beant-

⁵⁴ In de *Literaturbriefe* Th. XXXII. s. 31.

woorden; en wil nu eerst de verschillende oogpunten opgeven, uit welken men de vraag – Is er iets aangeborens in de poëzij? – beschouwen kan.

Men kan ten tweeden ontkennen, dat er in de genie zelve iets aangeborens is – en dus bij gevolg ook niet in de Poëzij. – HELVETIUS dagt zo, die niet alleen alle zielen gelijk stelde, maar teffens staande hield, dat men
5 al het onderscheid, tusschen menschen en menschen, alleen in de opvoeding, in den uitgestreksten zin, zoeken moet, en niet in het onderscheid der organisatie. ‘De genie’ zegt hij daarom⁵⁵ ‘in welk *genus* het ook zij, is altoos het voortbrengsel van een oneindig aantal van samenvoegingen
10 (*combinaisons*), welken men niet maakt dan in zijn eerste jeugd’. En zeker HELVETIUS verdient overdenking; hij, die met eene waarschijnlijk valsche hijpothese zo veel goeds, zo veel waars gezegd heeft, en aan wien ik dankbaarheid schuldig ben voor het geen ik van hem geleerd heb.

Maar eindelijk, en dit is mijn gevoelen, men kan beweeran, dat er niet
15 alleen iets aangeborens in de genie over het algemeen is – maar dat de natuur zelve MILTON tot een digter, PRAXITELES tot een beeldhouwer, RUBENS tot een schilder, en PERGOLESE tot een muzikant gemaakt heeft. Dat er bijgevolg in de onderscheiden deelen, waar uit de genie is samengesteld, zulk een onderscheid tusschen het poëtisch en het schilderssch genie is, dat men daar de werkende natuur oorspronkelijk in ontdekken
20 kan, en dat men b.v. reden kan geven, waarom waarschijnlijk – ja waarschijnlijk en niet meer – THEOCRITUS nimmer een RUISDAAL zou geworden zijn, al was het, dat hij in dezelfde omstandigheden geleefd had.⁵⁶

Het zijn deze drie oogpunten, waar uit de vraag – Is er iets aangeborens
25 in de poëzij – kan beschouwd worden. Ik wil ze egter alleen uit het laatste beschouwen – zo egter dat de ontwikkeling van mijne denkbeelden daarover tevens de zwarigheden, welken de voorstanders der twee anderen tegen mijn gevoelen inbrengen, zullen uit den weg ruimen. Alleen moet ik vooraf iets zeggen over dat, het welk ik in dit onderzoek de *natuur*
30 noem, en het welk ik van eigen oeffening, en toevallige, van buiten aankomende omstandigheden, onderscheide. Ik noem de *natuur* die werkende kragt, welke aan wezens, die dezelfde wezenlijke eigenschappen hebben, zulke bijzondere wijzingen geeft, waar door zij onderscheiden vermogens bezitten, welken hunnen grond hebben in deze bijzondere wijzingen,
35 schoon de verdere ontwikkeling aan de verschillende omstandig-

⁵⁵ *De l'Esprit* Tom. II. p. 192.

⁵⁶ De 80 jarige YOUNG spreekt over het onderscheid tusschen genie en geleerdheid op deze wijze – ‘Genius is from heaven, learning from man: *this* sets us above the low, and illiterate; *that*, above the learned, and polite. Learning is borrowed knowlege; genius is knowlege innate, and quite our own. Therefore, as BACON observes, it may take a nobler name, and be called wisdom; in which sense of wisdom, some are born wise.’ *Conjectures on Original Composition* (Works Vol. v. p. 134, 135.)
40

heden, waar in deze gelijksoortige wezens geplaatst zijn, haar aanwezen verschuldigd is. Het zijn derhalven deze bijzondere wijzingen, welken de voorwerpen van ons onderzoek zijn.

5 Zijn er dan zulke wijzingen, en waar in moet men die zoeken? Zie daar twee vragen, welken ik noch kan noch wil ontduiken. De beantwoor-
ding van dezelve moet ik egter nog eenige oogenblikken uitstellen,
om de volgende aanmerkingen te maken: Dat het tot hier toe nog niet
volledig uitgemaakt is, of de ziel door hare bijzondere, en in tegenover-
10 stelling van hare wezenlijke eigenschappen, toevallige wijzingen, de orga-
nizatie modificeert; dan of deze laatste de oorzaak, en de eersten het uit-
werksel zijn – Dat men in het onderscheid van menschen, met opzigt
tot de verstandelijke vermogens, zig vergenoegen moet met de uitwerkse-
len, en daar uit tot de oorzaken besluiten; maar dat het geen men daar
van a priori wil vast stellen, doorgaands los en aan veele bedenkingen on-
15 derhevig is. – Dat noch de anatomie, noch de physiologie tot hier toe
de fijnere onderscheidingen tusschen de organisatie van eenen geest als
Leibnitz en van eenen Groenlander heeft kunnen aanwijzen. – Dat even
min de psychologie met proeven, aan de natuurkundigen gelijk, heeft
kunnen bevestigen, dat er in de zielen een onderscheid plaats heeft. –
20 Dat derhalven alles wat hierin de uitslag van onze onderzoekingen is, en-
kel waarschijnlijkheden blijven; en dat in dit opzigt dat *waar* is, wat
door de meeste redenen bevestigd, en aan de minste zwaarigheden onder-
hevig is. – Dat ik ook daarom nimmer in staat ben om tot de eerste be-
ginselen opteklimmen, maar dat ik altoos meer of min vooronderstellin-
25 gen tot den grondslag van mijne redeneeringen zal moeten maken: –
vooronderstellingen egter, die niet alleen mijn brein tot hunne zitplaats
hebben; maar die door anderen voorgesteld, en naar mijn oordeel, voor
zo ver zulks mogelijk is, bewezen zijn. – Dat het eindelijk noch laatdun-
kendheid noch vooroordeel – maar begeerte naar menschenkennis is,
30 die mij tot het onderzoek van dit stuk genoopt heeft.

Het zoude eene afzonderlijke verhandeling vereischen, wanneer ik HEL-
VETIUS grondig wilde wederleggen, en op alle zijne bewijzen afzonder-
lijk antwoorden. Daar ik er egter iets van zeggen moet, zal ik zo kort mo-
gelijk de eerste gronden van zijn samenstel opgeven, en het een en
35 ander daar over aanmerken. Dus redeneert hij. Alle onze denkbeelden
zijn wij verschuldigd aan onze zintuigen, aan ons geheugen, en aan het
vermogen, om de betrekkingen optemerken tusschen de voorwerpen wel-
ken wij gewaarworden of ons herinneren. Zal er derhalven een wezenlijk
natuurlijk onderscheid zijn tusschen den eenen mensch en den anderen,
40 met opzigt tot de vermogens van den geest, zo moet de natuur aan den
eenen boven den anderen gegeven hebben, *of* een grooter fijnheid van
zintuigen, *of* een sterker geheugen, *of* een grooter aandagt. Maar de
grootere of kleinere fijnheid der zintuigen (men spreekt alleen van men-

5 schen die eene goede organisatie hebben) der uitwendigen zo wel als die
der inwendigen, maakt geen verschil in de juistheid of uitgebreidheid
van den geest; en egter bevatten deze twee denkbeelden alle de hoedanig-
heden van den geest in zig. Schoon b.v. de sneeuw in het oog van den
10 een witter is, dan in dat van een ander, zo zal daar door egter geen onder-
scheid in de vergelijkingen gevonden worden; maar hij, die de sneeuw
minder wit ziet, dan de ander, zal egter, zo wel als deze, de sneeuw voor
het witste van alle lichamen aanzien. Maar de juistheid van den geest be-
staat in het zien van de ware betrekkingen, die er tusschen de voorwerpen
15 zijn. Wat de uitgebreidheid betreft, die b.v. scherper gezig heeft, zal voor-
werpen zien, die een ander niet ziet: maar vermits hun geheugen even groot
is, zal hij, die een minder scherp gezig heeft, even veel denkbeelden kun-
nen krijgen door andere voorwerpen te zien; zo dat deze beide in het einde
een gelijk aantal van denkbeelden zullen hebben; schoon de denkbeelden
20 van den een onderscheiden zullen zijn van die van den anderen.

Het geheugen, zegt hij verder, is in alle menschen oorspronkelijk even
groot. Al het onderscheid dat men daar in ontdekt, komt door meerdere
oeffening of veronagtsaming; maar al was het waar, dat hetzelfde bij den
een oorspronkelijk grooter was dan bij den anderen, zo zou dit niets
25 doen tot de meerdere of mindere uitgebreidheid van den geest 1) om
dat het groot geheugen eigenlijk den grooten geest niet uitmaakt; 2) om
dat elk mensch geheugen genoeg heeft, om een grooten geest te verkrij-
gen – gezwegen dat men het geheugen dikwijls meer bepaalt tot eene her-
innering van gebeurtenissen, jaartallen, enz. dan tot de herinnering van
denkbeelden.

30 Wat de aandacht aangaat, daar omtrend kan men vragen: Is het gebrek
van aandacht in een mensch het gevolg van eene natuurlijke onbekwaam-
heid om zig te oefenen, of van eene al te zwakke begeerte om wat te lee-
ren? en zijn antwoord is:

35 Alle menschen kunnen leeren lezen, spreken en de eerste voorstellen
van Euclides begrijpen. Dit zo zijnde, kunnen alle menschen, door van
stap tot stap voorttegaan, en van het een tot het ander opteklimmen, de
zwaarste voorstellen bevatten; en dit, om dat de tusschenstand, die er in
deze opklimming tusschen het eerste en tweede voorstel is, geen grooter
40 trap van aandacht of vermogen vereischt, dan om het eerste te kunnen be-
grijpen. Het is bijgevolg geene natuurlijke onbekwaamheid, welke den
verschillenden trap van aandacht veroorzaakt. Dat de aandacht aan den
een minder moeite kost dan aan den anderen, is naar mate van de beweeg-
middelen door welken men tot het vestigen van dezelve wordt aangezet.
Is het vrees, dwang, of armoede, dan valt het moeilijk; is het vermaak,
dan is de aandacht zeer gemakkelijk. De zwakke begeerte om wat te lee-
ren, is derhalven de reden van het gebrek aan opmerkzaamheid in vee-
len. Maar voor deze begeerte zijn alle menschen even vatbaar, even gelijk

zij allen even vatbaar zijn voor de begeerte naar geluk: het komt er maar op aan, of zij de begeerte om zig te oefenen, hebben leeren beschouwen als een middel om gelukkig te worden; en dit alles hangt af van de uiterlijke omstandigheden, waar in zij verkeerdt hebben, dat is van de opvoeding in den uitgestrektsten zin.

Deze zijn hoofdzakelijk de eerste gronden waar op het stelsel van Helvetius rust. Men ziet, dat zijne vooronderstelling veel minder op facta, dan op redeneeringen gegrond is, en deze laatsten zijn verre van boven alle twijfeling te zijn, gelijk ik met eene en andere opmerking zal tragten aantetoonen. Al gaf men al eens toe, dat de grootere fijnheid der zintuigen geen meerdere juistheid of uitgebreidheid aan den geest geeft, bewijst dit egter niet, dat de onderscheidene organisatie geen onderscheid in de geesten zoude te weeg brengen. Die de sneeuw witter ziet dan zijn buurman, zal mogelijk ze even zo voor het witste voorwerp houden als hij, maar is het dit al dat hier in aanmerking moet komen. Kan de grootere fijnheid zijner zintuigen geen oorzaak zijn, dat het voorwerp eene sterker werking doet, dat het beeld daarvan levendiger in zijn verbeelding gedrukt wordt, en dat er verscheiden bewegingen in zijne ziel ontstaan, welken bij zijnen buurman of in het geheel niet, of veel flauwer gevonden worden? Daar nu de zintuigen onophoudelijk werken, daar zij de eerste kanalen zijn, door welken de denkbeelden in de ziel komen, kan het verschil van dezelve natuurlijker wijze zulk een invloed op den geest hebben, dat daar door, de opvoeding buiten gesloten, een zeer groot onderscheid tusschen menschen en menschen geboren wordt.

Het is op dezelfde wijze met het geheugen gelegen. Ik sta gaarne toe, dat het groot geheugen den grooten geest niet uitmaakt; schoon ik tevens beweer dat het onderscheid tusschen het geheugen van bijzondere menschen een onderscheid tusschen hunnen geest kan te weeg brengen. Die een groot geheugen bezit, en dezelfde mate van werkzaamheid als hij die een kleiner geheugen heeft, vergadert wel meer denkbeelden maar bewerkt ze minder dan de eerste. Hij maakt minder vergelijkingen, ziet dus ook minder gelijkheden en onderscheidingen; voegt minder samen, enz. dan hij die met een klein geheugen een grooten trek tot bezigheid heeft. Van hier dat men gewoonlijk ziet, dat een groot geheugen maar zeldzaam gepaard gaat met een fijn oordeel. Schoon het derhalven al eens waar was, dat elk mensch geheugen genoeg heeft om een groot man te worden, zoude daar uit nog niet volgen, dat de verschillende trap van geheugen zulk een invloed op den geest niet zoude hebben, dat zelfs dit gedeelte van het menschelijk vermogen, hetwelk ook waarschijnlijk in de organisatie zijn grond heeft, niet natuurlijker wijze twee menschen van elkander zoude doen onderscheiden zijn, al hadden zij in dezelfde omstandigheden geleefd. Het is tog eene loutere vooronderstelling, dat het geheugen in alle menschen oorspronkelijk even groot zoude zijn, en dat al

het onderscheid, dat men daarin waarneemt, alleen aan de beoeffening zoude moeten worden toegeschreven. Menschen van ééne levenswijze of handwerk, kinderen van dezelfde ouders, van één school, vertoonen dikwijls zulk een onderscheid in dit vermogen, dat men dit als natuurlijk moet aanmerken, vooral in zulken die zig nimmer hebben kunnen of weten toeteleggen op de beschaving en versterking van dit vermogen. De onderscheiden eigenschappen van het geheugen, welken ons de Logici opgeven, zijn ook niet anders dan verscheidene natuurlijke wijzingen van dit vermogen, en uit dien hoofde zoude ik niet durven vaststellen, dat het geheugen in alle menschen oorspronkelijk even groot of van denzelfden aart was.

Wat nu de aandacht betreft, daaromtrent zoude men soortgelijke aanmerkingen, als ik over het geheugen gemaakt heb, kunnen aanvoeren; maar met één woord: alle menschen zijn zeker in staat om alle die voorstellingen te begrijpen, die zij noodig hebben om gelukkig te kunnen worden, mits zij gewillig zijn om hunne zielsvermogens te beschaven. Maar of nu alle menschen insgelijks dezelfde kragt van oordeel hebben, is zo zeker niet. 't Is zo, men kan van langzamerhand iemand brengen tot het begrip van zware voorstellen; maar tusschen iemand eene waarheid begrijpelijk te maken, of hem dat vermogen toetescrijven van ze zelf te kunnen uitvinden, is een groot onderscheid, en vooronderstelt een verschillenden trap van vermogens. Het geen men daarenboven genie noemt, en waar in veel is, dat louter lijdelijk is, kan men als een natuurlijk onderscheid tusschen den eenen geest en den anderen aanmerken; en egter zijn de eigenlijke voordbrengselen van genie zelden de vrugten van eene geoeffende en sterke aandacht. Maar het is er verre van af, dat, uit hoofde dat men de voordbrengsels der genie meerendeels gewallig ziet in de wereld komen, het vermogen van geest, het welk men genie noemt, niets onderscheidens zoude zijn van de gewone vermogens, aan alle geesten zonder onderscheid eigen.

Eindelijk schiet mij eene aanmerking te binnen, die, wanneer men over het aangeboorne in de schoone kunsten schrijft, vooral niet diende vergeeten te worden. De eigenschappen der schoonheid zijn van dien aart, dat ze onder het bereik der zintuigen vallen. De gewaarwordingen van het schoone zijn zinnelijke gewaarwordingen. Zoude de fijnheid der zintuigen daarom niet wel de oorzaak kunnen zijn van een fijner gevoel voor het schoone en afschuwelijke. Men ziet dat in de muziek onweersprekelijk⁵⁷; maar zou het ook niet in het algemeen waar zijn. Zou de eenheid

⁵⁷ Ik zeg dit niet alleen met opzigt tot de grofheid en fijnheid van het gehoor; maar zelfs de verschillende uitwerkingen, die dezelfde toonen op verschillende menschen hebben, schijnen eene onderscheiden organisatie te vooronderstellen. Het onderscheid tog is in dit geval in de toonen niet gelegen, maar in de onderscheiden sensaties, welken zij ver-

en verscheidenheid, deze hoofdeigenschap van alle schoone voorwerpen, niet sterker opgemerkt worden door den eenen mensch, dan door den anderen; en zou men daarin de gevoeligheid van den eenen mensch boven den anderen voor het schoone, niet zoeken moeten? en zoude deze
5 grootere gevoeligheid niet natuurlijk tot zijn gevolg hebben, eene grootere mate van harmonie, scherpzinnigheid en tederheid in zulken, die zulk eene fijnere organisatie hadden; daar zij in tegendeel, die dezelve missen, meer grofheid, of stomphheid vertoonen, zonder dat het noodig zij, deze verschillende eigenschappen van onderscheiden menschen geheel en alleen aan de opvoeding toetescrijven.

Maar er zijn daarenboven meer verschijnselen, welken schijnen te bewijzen, dat het onderscheid tusschen menschen en menschen niet slegts van de opvoeding in den uitgestrektsten zin afhangt. Ik wilde wel eens betoogd zien, dat alle kinderen, zodra zij ter weereld komen, dezelfde vermogens, in denzelfden trap, bezitten; en egter diende HELVETIUS daarmede begonnen te hebben. Maar het is onbewijsselijk, en even daarom hapert het HELVETIUS aan den eersten grondslag, waar op hij bouwen kon. Zelfs schijnt het tegenovergestelde waarschijnlijker. In de eerste oogenblikken van het leven tog vertoonen zig reeds de blijken van eene
15 onderscheiden organisatie, en schoon genomen dat de grond daar van moest gezocht worden in toevalligheden, die kort voor de geboorte hadden plaats gehad, zoude men met regt deze onderscheidingen *aangeboren* kunnen noemen, hoewel men ze den naam van *ingeschapen* niet zoude kunnen geven. Heeft men ook niet opgemerkt; dat sommige zwangere vrouwen dezen of geen trek tot het doen of laten van iets hadden: dat zij
20 dien trek, op zulk eene wijze, aan hunne vrugt hebben medegedeeld, dat zulk een kind, en in zijn kindsheid, en in den rijperen leeftijd, de gevolgen daar van bij zig gedragen en ook naar buiten vertoond heeft, ook zelfs met zulk een kragt, dat noch opvoeding, noch redeneering, noch straffen zelfs dien hebben kunnen uitwischen? Moet men zulk eene
25 wijzing niet aangeboren noemen? Of moet men zulke verschijnselen, tegen alle waarschijnlijkheid aan, blijven toeschrijven aan toevallige oorzaken, die na de geboorte hebben plaats gehad, schoon men niet in staat is om deze oorzaken aantewijzen?

35 oorzaken. Maar welk een reden kan men nu, uit hoofde der opvoeding, geven, dat het gekir van eene tortelduif voor den eenen mensch bevallig, en voor den anderen verveelend is? Is het niet veel waarschijnlijker, dat deze verscheidenheid veroorzaakt wordt door de onderscheiden gesteldheid der organisatie; dit is tog zeker, dat geen toon, geen geluid, behagen of schoon zijn kan, die een onaangename sensatie op het organum
40 maakt. Maar is dit nu zo in dit en vijftig soortgelijke gevallen, waarom ook niet in anderen, schoon men buiten staat is om de redenen van het onderscheid daar in bepaald aantewijzen?

Zijn er ook niet eenige geartheden, welken aan sommige familien, als
 't ware, afzonderlijk eigen zijn? Sommige neigingen, hartstogten, virtuali-
 teiten ontdekt men in jonge kinderen, welken men niet alleen niet op-
 wekt, maar tegengaat; en die zig egter als van zelfs vertoonen? Worden
 5 de vrouwen, geduurende hunne dragt, niet afgemaand van deze en geene
 dingen, om dat men, naar het oordeel der kundigste geneesheeren, en
 uit hoofde der ondervinding, meent te kunnen vaststellen, dat de vrugt
 daardoor zoude kunnen benadeeld worden, zo wel in deszelfs dierlijke
 als zedelijke gesteldheid? Schrijft men niet eenstemmig de onderscheiden
 10 deugden en gebreken van de jeugd, van de mannelijke jaren en den
 ouderdom, ja van de sexe, aan de verschillende gesteldheid van het orga-
 num toe? en zal men egter, met betrekking tot dit laatste stuk, wel bewee-
 ren, dat deze onderscheide organisatie gegrond is in de opvoeding, hoe
 uitgestrekt men zig dan ook die moge voorstellen? Wanneer men dit al-
 15 les nagaat, en de analogie onder het oog houdt, kan men niet wel ontken-
 nen, dat er sommige wijzingen zijn, die men dient *aangeboren* te noemen,
 maar is het dan ook niet waarschijnlijk, dat zij er ook zijn met opzigt
 tot de genie? Hebben b.v. alle kinderen dezelfde sensibiliteit? Hebben ze
 allen dezelfde mate van verbeeldingskracht, hetzelfde vernuft, dezelfde
 20 schrandereheid? Zeker niet. Kan men met grond staande houden, dat het
 onderscheid dat men tusschen kinderen en kinderen in dit opzigt ont-
 dekt, alleen gelegen is in de verschillende wijze van lugt, voedsel, kle-
 ding, en ommeegang; of vertoonen de onderscheiden gelaatstrekken, in
 pas ter weereld gekomen kinderen, niet reeds een onderscheid, waar van
 25 de Physiognomiek gebruik kan maken, om hun onderscheiden karakter
 aantewijzen? 't Is waar, de gezigtstrekken zijn in pas geboren kinderen
 niet zo sprekend, niet zo bestemd, als in den verderen leeftijd, en daarom
 ook zo onderscheiden niet; maar ze zijn egter groot genoeg, om onze aan-
 dacht naar zig te trekken, en eene verschillende organisatie aanteduiden.
 30 Dan, gelijk er onderscheid is in de organizaties, schijnt er zelfs verschil
 tusschen de zielen te zijn. De analogie van al het geschapene schijnt ons
 daar heen te leiden. Maar welk is dit onderscheid? Dit is mogelijk niet
 te bepalen. De gedagten van COCHLIUS over dit stuk zijn niet zonder waar-
 schijnelijkheid, schoon ze tevens van dien aart zijn, dat ze niet volkomen
 35 bewezen kunnen worden, om dat er zulke werkingen der ziel, afgeschei-
 den van het werktuig, niet voorhanden zijn, uit welken men een vast be-
 sluit met opzigt tot dit stuk zoude kunnen trekken. Naar zijne meening,
 breidt zig de eene ziel wijder en sneller uit dan dan de andere. Zij heeft
 meer voorstellingen en met minder moeite, en daar door is zij tot meer
 40 en levendiger neigingen geschikt. Uit dien hoofde kan het zijn, dat bij
 sommige menschen zekere neigingen in het geheel niet ontstaan. Dit eg-
 ter heeft alleen bij bijzondere en niet bij algemeene neigingen plaats,

want de eersten vorderen de bemerking van veele betrekkingen, die een zaak of daad op ons heeft, en dezen slegts weinigen.⁵⁸

5 Er schijnt derhalven een onderscheid tusschen menschen en menschen te zijn, dat men aangeboren noemen kan, en noemen moet, tot zo lang men, grondiger dan Helvetius gedaan heeft, bewijst, dat al het onderscheid in de opvoeding alleen, hoe uitgestrekt men zig deze ook voorstel-

le, gezogt moet worden.⁵⁹

10 ⁵⁸ *Untersuchung über die neigungen*. p. 44. 'Wanneer men goud en zilver in het bewerken niet gelijk vindt, dan zegt men te regt, dat zij in natuur verschillen; en wanneer wij de eene ziel buigzaam en blinkend, de andere ruw en dof zien; waarom zouden wij niet gissen, dat ze natuurlijk verschillen?' zegt ABBT, *vom verdienste*, bl. 300 van de nederd. vert. Het zoude egter kunnen zijn, dat dit verschil alleen gegrond was in de wijze, op welke de denkbeelden aan de ziel worden voorgesteld, d.i. in de organisatie; schoon men mogelijk iets meer zoude kunnen besluiten uit de vaardigheid om algemeene of afgetrokken denkbeelden te maken; vergelijkingen en onderscheidingen optemerkten enz. dat meer

15 de bezigheid der ziele alleen is, en waartoe haar de bouwstoffen slegts door de organisatie worden ter hand gesteld. Doch men begrijpt dat het mij onmogelijk is, dit alles, hier ter plaatse, uit den grond optehalen. Alleen moet ik mijnen lezer herinneren, dat zo dra men het beginsel van eenen toereikenden grond aanneemt, men een sterk bewijs voor

20 het oorspronkelijk onderscheid der zielen heeft. LEIBNITZ schreef er in een zijner brieven op deze wijze over 'Il faut necessairement qu'il y ait une raison, pourquoi l'ame *a* est dans le corps *b* et l'ame *e* dans le corps *f* par la regle generale que rien n'arrive sans quelque raison. Mais s'il n'y avoit point de difference entre *a* et entre *e*, ces ames, seroient indifferentes à l'égard des corps *b* et *f*, et par consequent elles auroient été placées sans

25 raison.' Oper. Tom. VI. P. I. p. 233.

⁵⁹ Daarom zegt ook GERARD op het einde van zijne verhandeling *on genius* P. III. Sect. VIII. p. 247, 248. 'De stelling, dat al het onderscheid tusschen genie en geen genie, tusschen genie van een soort, en dat van een ander soort, zijn grond heeft in de opvoeding, de letteroefeningen, toevallige oorzaken en verkregen hebbelijkheden, is onbestaanbaar met de allergemeenste verschijnselen in het menschelijk leven; en in het geheele beloop van deze verhandeling hebben wij gezien, dat er in de beginselen der menschelijke natuur oorspronkelijke en aanhoudende onderscheidingen plaats hebben, welken aanmerklijke onderscheidingen in het stuk van genie moeten te weeg brengen'. En EBERHARD, na eenige opmerkingen over de ontwikkeling van den menschelijken geest, met opzigt tot de genie gemaakt te hebben, besluit dus: 'Hier uit kan men zien, dat de gewoonste geschiktheden, wanneer zij niet alreede voorheen in den mensch aanwezig waren, door de gelegenheden, waardoor zij zig ontwikkelen, er niet zouden ingebracht zijn; dat er iets meer, dan zekere uitwendige omstandigheden, zijn moet, om den mensch tot zulk een genie te maken, als hij is. Er zijn veele lieden verliefd geweest, zonder zo groote digters geworden te zijn, als CORNEILLE. Veele anderen hebben het boek van DESCARTES *de homine* gelezen, zonder wijsgeeren geworden te zijn, gelijk MALEBRANCHE. Veelen hebben horologies gezien: veelen hebben een stok en zand gehad, zonder werktuigkundigen en wiskunstenaars te worden, gelijk VAUCANSON en PASCAL'. *Allgemeine Theorie des denkens und empfindens* s. 233. met opzigt tot den redenaar z. CICERO *de Orat.* L. I. c. 25.

30

35

40

45

Wanneer nu de onderscheidene organisatie haren aanvang neemt, is niet te bepalen; zo min als te zeggen, welk eene organisatie aan de genie eigen is, schoon sommigen hier over het een en ander gezegd hebben.⁶⁰ Om ze aangeboren te kunnen noemen is het genoeg, dat ze bij de geboorte
 5 reeds in aanvang plaats had, ten minsten dat ze toen reeds de grond in zig had van het volgend onderscheid. Ik zou geen zwaarigheid daarom maken om ze aangeboren te blijven noemen, al was het, dat zekere donkere voorstellingen der ziele, voor de geboorte, zonder bewustheid, ten minsten zonder geheugen, aan dezelve haare wijzing gegeven hadden. Dan
 10 dit slegts in het voorbijgaan: gelijk ik ook geheel buiten staat ben om te bepalen, of in de wijze van vereeniging der ziel met het lichaam ook eene wezenlijke verscheidenheid plaats grijpt; en daarom wil ik liever zwijgen.

Dit in het algemeen over het aangeboorne; over het aangeboorne in de genie. Maar nu blijft nog over de vraag, of het aangeboorne van een digter
 15 iets is dat men onderscheiden kan van het aangeboorne in de genie

⁶⁰ LE CAT b.v. zegt omtrend dit stuk 'Les dispositions qui font le *genie*, sont, 1°. une grande quantité de fluide animal dans le cerveau; de là vient, que les animaux qui ont le plus de cerveau, comme le singe, ont aussi plus de sagacité – La seconde disposition qui fait le *genie*, est une sorte de pureté dans le fluide animal, une juste proportion dans
 20 les alliages, dont il a besoin pour ses fonctions, proportion qui depend de la nature de l'air qu'on respire, de la structure des poumons, du cerveau, des ganglions, des glandes et même un peu des alimens dont on forme les liqueurs, auxquelles s'allie ce fluide. La troisieme disposition est une tension moyenne des organes des sens interieurs et exterieurs, d'ou resultent des oscillations libres et brillantes de ces organes; cette troisieme disposition depend beaucoup des premières, et de la structure des nerfs, qui ne doivent être
 25 ni trop solides, ni trop creux. – La disposition de l'oconomie qui fait l'esprit gai, léger, brillant, superficiel, et son excès, qui est l'étourderie, la folie de vivacité, consistent principalement dans un mouvement impetueux des fluides a travers des nerfs frêles et légers. Les filieres nerveuses ne sont presque que cavité; elles n'ont pas de solidité, elles se sentent de l'état ou elles sont dans les enfans, dans le commun des femmes; c'est pour-
 30 quoi elles ne peuvent être longtems ni fortement tendues, parce qu'elles ne sont pas assez fortes, que le fluide y coule trop librement et ne-peut y être retenu. Cet état participe un peu de celui que nous avons reconnu dans la modification de la joye, rien n'est arrêté ni fixé dans cette disposition, le fluide animal est emporté, & ses organes sont ebranlés impetueusement aux moindres impressions des objets. On diroit que ce fluide a un mou-
 35 vement progressif violent, qui lui fait perdre de son mouvement intestin, qui semble faire la reflexion ou du moins y servir; il passe rapidement et legerement sur tous les objects, il les effleure, il n'en voit que les dehors.' *Traité des sens*. p. 162, 167. LAVATER heeft ook hier over iets met betrekking tot de Digters, in zijn *Physiognom. Fragm.* Th. III. s. 207. en volg. Ik wil het hier bijvoegen om dat dit werk in weinige handen is. 'Hoe, hoe moet derhalven de Digter – de profeet van God, en bekendmaker der natuur, zonder welke niemand de natuur kent – zo gelijk zij van het begin der weerd af niet zonder poezij en profesij gekend werd – Hoe moet de man Gods en der menschen gevormd zijn? – Hoe niet gevormd?

over het algemeen; dan of men zeggen moet, dat de reden van dit onderscheid alleen in de opvoeding, lugtstreek, voedsel, omstandigheden, enz. moet gezocht worden. Ik sla het onderscheid over, hetwelk GERARD maakt tusschen de genie voor de schoone kunsten, en de genie voor de
5 hooge wetenschappen, om dat ik het voegsaam kan voorbij gaan; als mede om dat de vaststelling of het bewijzen van iets aangeborens in den digter dit onderscheid tevens aantoon.

Ik gevoel wel, dat men, om deze vraag grondig te beantwoorden, alvorens de verscheiden gedeelten der digterlijke genie van nabij beschouwen moet, en dat men in elk van die moet aantoonen het onderscheid tusschen het aangeboorne en het verkregene, volgens de meeste waarschijnlijkheid; egter zijn er nog eenige aanmerkingen, die voegsaam vooraf kunnen gemaakt worden. Ik zal ze halen uit mijne historiesche bouwstoffen, in het begin dezer verhandeling aangehaald. – Welke is de reden,
15 dat KLOPSTOCK neiging had, van zijne kindsche jaren af, voor de poezij en niet voor de schilderkunst? en dit, voor dat hij wist dat er iets in de weerd was, dat men poëzij noemde. Waarom had SHAKESPEAR lust om zig op Chercelot door een Ballade en niet door een spotprent te wreken? Waarom was alles wat OVIDIUS sprak in een gebonden stijl? Het is zeker niet genoeg te zeggen, om dat de poezij de eerste stof voor hunne dadigheid geweest is. – Want dan vraag ik wederom – Waarom is de poëzij de eerste stof voor hunne dadigheid geweest? De voorwerpen zijn

Men kan dit zelf van vooren bepalen –
Dat hij de fijnste, sensibelste vorm hebben moet;
25 Dat egter deze vorming niet slegts mergagtig, teergevoelig om te ontvangen;
Dat zij ook elastiek, wederom klinkend, terugsnellend zijn moet om te geven;
Dat zij derhalven, noch uit enkele regte of hardhoekige lijnen en omtrekken, noch ook enkel uit weeke ronde, onwederstaande, lijdsame bestaan kan en moet.
Dat er over het geheel geen Digter zijn kan, die een voorhoofd zo | of een voorhoofd
30 zo (heeft.
Dan vraagt hij nog in het vervolg.
Hebt gij ooit eenen Digter gezien
Met oogen die scherp en vast geteekend, het zij groot of klein, zeer diep liggen?
Eenen met wenkbraauwen van sterke in elkander gedrongen, en egter korte hairen –
35 met wenkbraauwen die vlak op de oogen liggen?
Eenen met eene bovenlip die vlak vooruitgebogen is van den neus tot de mond; omtrend zo (voordgaande?
Eenen met scherp afgebeeten lippen?
Eenen met een bruine lederagtige drooge, moeilijk te bewegen, en gelijkgespande
40 huid?
Eenen met een schedel van boven vlak? met een perpendikulaair agterhoofd?
Ik zal, (zegt hij eindelijk) het in de phiysiognomische trekken wagen, linien van hoofden te teekenen, die Digters zijn moeten, en van koppen, die geen Digters zijn kunnen.

5 tog voor den digter en voor den schilder dezelfde; het is de natuur; maar
 het zijn de onderscheiden uitwerkingen, die deze onderwerpen op de in-
 wendige gewaarwordingen hebben, welken de grond zijn van deze dadig-
 heid: en dat dezelfde voorwerpen in gelijksoortige personen verschillende
 10 sensaties veroorzaken, kan nog het allerbest worden verklaard door het
 aanneemen van verschillende organisaties; schoon het waar is, dat men
 hier in tot de allereerste beginsels niet kan opklimmen. Het is ook met be-
 trekking tot den digter waar, dat 'de drijfveeren, welken ons op bijzon-
 dere voorwerpen bepalen, die menigvuldige donkere voorstellingen zijn,
 15 waarvan wij geen bewustheid hebben, welken LEIBNITS heeft opge-
 merkt, en die zig, zelf uit de schoone aanmerking van LOCKE over de on-
 rust, door welken de ziel tot begeertens opklimt, laten verklaren. Zo dra
 tog de kracht der ziel werkt, is er eene voorstelling, maar deze is donker,
 neemt van trap tot trap toe, en is nimmer alleen – Men kan derhalven
 20 geen eerste toestand der ziel aantoonen, noch met opzigt der klaarheid
 der voorstellingen, noch met opzigt tot de voorstellingen zelf'.⁶¹ Zo ver-
 liezen ook de digterlijke neiging, de digterlijke voorstellingen, zig tot in
 het oneindige. TASSO had, toen hij zijn eerste verzen, zijn *Aminta* maak-
 te, lang als digter gedacht – Maar wie zal opklimmen tot bij die eerste don-
 25 kere voorstellingen, die de volgende klaren tot haar gevolg hadden?

Het is dan in het gemeen waarschijnlijk, dat er iets digterlijks aangebo-
 rens is; en hier tegen strijdt niet, dat er algemeene geniën zijn. Want zo
 er geen bijzondere geniën waren, moesten alle digters tevens schilders,
 beeldhouwers enz. kunnen zijn: dit zoude ook zo zijn, zegt men, bijal-
 30 dien de vermogens van een genie, door den eens aanvaarden arbeid, niet
 eene zekere wending gekregen hadden, die hem voor een ander vak onbe-
 kwamer maakt, en de daar toe noodige individueele ontwikkeling verhin-
 dert. Maar hoe veelen zijn er niet geweest, die in het vak, waar in zij da-
 delijk arbeidden, geene of geringe vorderingen maakten: en dit schoon
 35 zij er van hunne kindsheid af toe waren opgelegd; en die, bij toeval in
 een ander vak geplaatst, aanstonds een genie vertoonden, waar van men
 in hun vorig vak geen spoor bemerkte had.⁶² Er zijn algemeene geniën,

⁶¹ COCHIUS s. 36.

35 ⁶² Met betrekking tot dit stuk leest men in de *Tijdkundige Lijst der Italiaansche schilders* bij
 VOLKMAN, D. I. bl. 157, 158. de volgende anecdote. 'CLAUDE LORRAIN, eigenlijk GELÉE
 genaamd, wordt van veelen voor den grootsten landschapschilder gehouden. – De beel-
 den wilden hem niet gelukken, deswegens liet hij zijne schilderijen meerendeels door
 40 BOURGUIGNON, LAURI en COURTOIS stoffeeren: een zeldzaam bewijs van de onmiddelij-
 ke voorschikking der natuur in 't stuk van genie, zo 't waar is, 't geen zijn vriend SAN-
 DRART getuigt, dat CLAUDE zig veel meer toegeleid had, om ver te komen in het teeken-
 en van beelden, dan van landschappen.' Zulke voorbeelden spreken sterk, en had ik er
 zes zulken, die boven alle uitzondering waren, ik zou geen zwaarigheid maken, om de
 zaak voor afgedaan te houden.

schoon ze zeker zeldzaam zijn; dan niet zo zeer de oefening als wel de buigzaamheid der verbeeldingskracht, gelijk GERARD het noemt, schijnt daar van de oorzaak te zijn; eene buigzaamheid, die in de verbeeldingskracht zo wel uit de organisatie voorspruit, als in de takken van verschillende boomen.

5 Maar ik vreeze lankwijlig te zijn; en daarom moet ik voorwerpen, die ik op mijnen weg aantrefte, slegts in het voorbijgaan beschouwen; en er eenig berigt van geven, op dat men weten zoude, dat ik ze niet geheel had over het hoofd gezien. Laat mij nu zien, wat er in het onderzoek
10 over 't aangeborene in den digter al voorkomt dat overwogen moet worden. Vooraan staat de *teergevoeligheid* en de *verbeeldingskracht*. – Even daar agter staat de *neiging om zig harmonisch door middel van de spraak uitdrukken*, benevens *het vermogen om dit te kunnen doen*. Dan ziet men nog in 't verschiet *het oordeel, en de smaak*. Niet alleen tog dat, wat een digter karakterizeert, en
15 bijzondert, moet in aanmerking komen in een onderzoek van het aangeborene, maar alles, zonder het welk hij geen digter wezen kan, en het welk hij egter van de Natuur alleen ontvangen heeft. En het zal ons mogelijk na dit onderzoek gelukken, ook dat, het welk den Digter in onderscheiding van den Schilder, Beeldhouwer enz., geboren is, van
20 het andere aftetrekken, en tot een afzonderlijk beeld te maken. Het aangeboren egter voor dit of dat soort, het onderzoek waarom LA FONTAINE geene *Opera's*, BOILEAU geen *Odes* kon maken, en QUINAULT daarentegen voor de *Opera's* zo geboren scheen, als LA FONTAINE voor de *fabelen* en *vertellingen*, en THEOCRITUS en GESSNER voor het *Landgedigt*, komen onder mijn bestek niet, daar ik alleen bij het algemeene digterlijke blijven
25 wil.

Vooreerst derhalven over de *teergevoeligheid* of *sensibiliteit*. Deze bestaat zeker in die vatbaarheid, waar door men van andere menschen, in het ontvangen van aandoeningen (sensaties) onderscheiden is. 'Wij noemen eenen mensch teergevoelig, zegt EBERHARD⁶³, bij welken eene uitwendige ge-
5 gwaarwording of een gedagte ligtelijk veel inwendige ge-
waarwordingen, of de eene ge-
waarwording ligtelijk anderen verwekt'. Zij vooronderstelt derhalven een fijner en aandoenlijker (*irritable*) zenuwgestel, en kan veroorzaakt worden door de snelle beweging der levensgeesten, of ook door de zwakheid der zenuwen, schoon deze laatste meestal een gevolg
10 van de eerste is.

Deze teergevoeligheid heeft in een zekeren trap plaats bij alle menschen; vooral bij zulken, die in eenen beschaafden staat leven; en het zijn de wilden, bij welken men de meeste voorbeelden van eene geheele ongevoeligheid aantreft: maar in beschaafde natien zijn die voorbeelden zeldsamer. Een David, van Simei vervloekt, van Achitofel verlaten, van Absalom vervolgd, barvoets, met een omwonden aangezicht, weenend vlugtende, treft zelfs de onaandoenlijkste harten. Wie kan eene stervende Clarissa zonder weemoedigheid, eenen verraderlijken Lovelace zonder verontwaardiging beschouwen; en wien treft de lijdende Laökoön niet.
20 Zo deze teergevoeligheid ook in het algemeen bij menschen niet gevonden werd, zou geen digter, geen schilder, geen beeldhouwer, kunnen behagen. Zij moeten doen gevoelen, zal men over hun voldaan zijn, en dit vooronderstelt bij hen, voor wien zij arbeiden, eenige gevoeligheid. Eene onverschilligheid voor alle de schoone kunsten ziet men zeldzaam,
25 en waar men ze aantreft, kan men tot eene verregaande ongevoeligheid besluiten; om dat deze alleen de oorzaak dier onverschilligheid wezen kan. De voordbrengsels der schoone kunsten behagen ook daarom, om dat zij de teergevoeligheid opwekken, aan het werken helpen, en den mensch in staat stellen om aandoeningen te hebben, welken hij door zijne eigene gevoeligheid niet kan gaande maken.

Schoon derhalven de teergevoeligheid aan den mensch in het algemeen in eenige mate eigen is, zo wordt zij egter in eenen groter trap bespeurd bij elk mensch van meer dan gemeene vermogens⁶⁴; bijzonder bij zulken, die door de natuur bestemd zijn, om de schoone kunsten te beoefenen.
35 Zij worden aangedaan, waar de meeste menschen koel blijven, en hebben aandoeningen, waar anderen zouden geeuwen. 'Ik betuig, zegt STERNE⁶⁵, dat, schoon ik ook in eene woestijn was, ik in dezelve iets zoude vinden

⁶³ *Allgemeine Theorie des denkens und empfindens*, s. 102. 103.

40 ⁶⁴ 'Deinde ad ingenium requiritur sensilitas major, quam in mediocri homine, ut ea similitudo vehementer nos percellat, vivideque afficiat, quae stupidum hominem non emoveret'. HALLER, *Physiol.* L. XVII. Sect. I. (Tom. V. p. 559.)

⁶⁵ *Sentimental Journey*, bl. 66. van de Nederd. Vert.

om mijne aandoeningen optewekken. Als ik niets beter kon vinden; zou ik dezelve vestigen op een welriekend mijrtenboompje, of ik zoude eene droevige cijpres zoeken om mede te spreken – ik zou derzelver schaduw begroeten, en vriendelijk danken voor derzelver bescherming – ik zou
5 mijn naam op den stam snijden; en zweeren, dat zij de beminlijkste boomen van de geheele woestijn waren; wanneer derzelver bladen verdor- den, zou ik mij zelve leeren treurig te zijn, en wanneer die vrolijk ston- den, zou ik met dezelve vrolijk worden’.

Men moet deze teergevoeligheid ook aanmerken als de oorzaak der
10 oorspronkelijkheid bij de schoone kunstenaars. Naar mate de gewaarwor- dingen, welken een voorwerp aan den kunstenaar geeft, in sterkte en hoe- danigheid onderscheiden zijn van die van andere menschen, naar die ma- te zijn ook zijne voorstellingen meer of min origineel. LA FONTAINE zij hier een voorbeeld. Hij is in zijne *Fables* en *Contes* zeker origineel, vooral
15 in de wijze van voorstelling – en met dat al schreef hij, als ’t ware, slegts ’t geen hij gevoelde – ten bewijze, dat de voorwerpen, die hij zag, hem op eene wijze troffen, welke hij met zeer weinigen gemeen had. Een kun- stenaar derhalven, die zulk eene teergevoeligheid bezit, waar door hij op het zien van sommige onderwerpen, buitengewoone aandoeningen of ge-
20 waarwordingen ontvangt, en wanneer dezen teffens van dien aart zijn, dat zij door zijn voorwerp natuurlijk konden verwekt worden, is in staat, om, door deze teergevoeligheid, aan zijne voordbrengsels nieuw- heid, oorspronkelijkheid en treffendheid te geven; en daar deze teergevoe- ligheid doorgaands zulke gewaarwordingen opgeeft, die meer of min
25 aan hem alleen eigen zijn, ziet men, waarom men dezelve als eene eigen- schap van den schoonen kunstenaar in het algemeen, beschouwen moet. Zij maakt op zig zelf den schoonen kunstenaar niet uit; zij kan, wanneer ze buitensporig wordt, gelijk in dwazen en zwakken, gedrogtelijke beel- den voordbrengen; maar zij wordt overal vereischt, waar men door
30 nieuwheid vermaken, en door aandoenlijkheid treffen zal.

Maar om nu deze sensibiliteit, zo als zij eene eigenschap is van den ge- boren digter, van den man die door middel der verbeelding tot het hart spreekt, nader te beschouwen, moet men onder de aandacht houden, dat een digter of slegts zijne eigene gewaarwordingen schildert, of dat hij
35 zig verzet in de plaats van een ander, en zo denkt, spreekt en gevoelt als die zoude gedacht, gesproken en gevoeld hebben. In beide gevallen werkt zijne teergevoeligheid. Maar om in het aanhalen van voorbeelden eene ze- kere orde te houden, zal ik deze twee uitwerksels der gevoeligheid van den anderen scheiden, schoon ze in den grond een en dezelfde zijn. Voor-
40 af egter moet ik aanmerken, dat er sommige digters of verzemakers ge- weest zijn, die weinig of geen sensibiliteit bezaten; zo was b.v. BOILEAU, die buiten staat was om een digtstuk voordtebrengen, waarin teergevoe- ligheid zichtbaar was. FONTENELLE was geheel ongevoelig, en zijn *geest*

deed alles in zijne werken, zelfs in zulken waar in sentiment noodig was. Zodanig zijn zijne *Poesies Pastorales*, en zijne *Heroides*, waar in men even min als in de odes van BOILEAU, gevoeligheid aantreft; maar geest flikkert overal in dezelve: en uit dien hoofde zeide zelfs Madame DE TENCIN, aan den eerstgenoemden, haar hand op zijn hart leggende: *Ce n'est pas un coeur que vous avez là, c'est de la cervelle comme dans la tête*. Zijn herders en herderinnen gelijken hem daar in doorgaands; zij zeggen elkanderen vijftientig aartigheden, en gebruiken zeer geestige wendingen om hunne gedagten uittedrukken; zo zegt b.v. ATIS tegen LICIDAS, die hem eene vertelling gedaan had:

5
10
15
20
Licidas, tu ne saurois croire
Quel plaisir m'a fait ton histoire,
Je suis ravi lorsque j'entends,
Que notre commun maître (*l'amour*) obtienne une victoire,
Viens m'en redemander le detail dans vingt ans,
Et tu verras si j'ai bonne memoire.
Je pourrais bien les soirs oublier quelquefois
Combien on a mené de mes moutons au bois;
J'oublierai bien des secrets qu'on m'enseigne
Pour guérir un troupeau, qui périt chaque jour;
Mais il ne faut pas que l'on craigne
De me voir oublier une histoire d'amour.

En LICIDAS antwoordt daar zeer vaardig op:

25
Puisque ta memoire est si bonne,
Acquitte-toi berger, de ce que tu me dois.

30
In de meeste puntdigten en hekeldigten is meer geest dan gevoel, en in deezzen is het een wezenlijke eigenschap, terwijl het in herderszangen, oden enz. een wezenlijk gebrek is. Maar de reden, dat ik deze aanmerking gemaakt heb, is, om te bepalen, in hoe ver de sensibiliteit noodig is om waarlijk digter te zijn, en of men dezulken, in wier voordbrengsels, of
35
schoon zij in den gebonden stijl zijn voorgedragen, meer geest dan gevoel heerscht, onder de digters tellen moet: zo ja, dan is zeker de sensibiliteit geen eigenschap van den geboren digter.

40
Om dit stuk nu regt te beoordeelen, moet ik mijnen lezer verzoeken zig de beschrijving te herinneren die ik van eenen digter gegeven heb. Bijaldien deze aangenomen wordt, en men het daarover eens is, dat een digter treffen en het hart raken moet, zo heeft men maar te onderzoeken, of touren van geest, aartige en scherpzinnige punten meer voor het verstand of voor het hart geschikt zijn, en dan zal men ras bemerken, dat wel onze hogere zielvermogens door geest bezig gehouden werden, maar dat ons hart onder dat alles koel blijft. 'Daar de geest (*witz*) zo veel deel heeft in het denken, en bijgevolg een zekere mate van klaarheid in

de gedagten vooronderstelt, moet noodzakelijk volgen dat hij nadeelig is aan de warmte van het gevoel', zegt daarom EBERHARD⁶⁶: en het is zo; denken staat tegen over gevoelen; de wijsgeer doet denken, de digter doet gevoelen. Alle stukken derhalven, waar in het denkvermogen aangenaam wordt bezig gehouden, gelijk in alles waar in geest heerschend is, kunnen niet anders dan het hart koel laten, en daar het hart koel blijft spreekt de digter niet. In de beste, de treffendste digtstukken vindt men ook weinig geest; In OSSIAN treft men geen geestige wendingen, maar alles werkt op de verbeelding en de gewaarwording: zo ook bij KLOPSTOCK en andere groote digters. Bij YOUNG in zijne nagtgedagten vindt men hier en daar flikkeringen van geest, maar behalven dat dezen juist de fraaiste touren van dat gedigt niet zijn, zo worden zij ook zo overladen (om mij zo eens uittedrukken) met sentimentelee voorstellingen, dat men ze slegts als in het voorbijgaan bemerkt. Bij LA MOTTE in tegendeel is veel geest, en daarom ook behoort hij bijkans niet onder de digters; terwijl men in tegendeel bij RACINE niets als sentimenten aantreft, en daar door van de sensibiliteit van den digter zelf verzekerd is.

Men kan wel eenigszins door kunst dit gebrek aan sensibiliteit te gemoet komen; en men heeft zelfs aan FONTENELLE dien lof gegeven, dat, waar hij sentimenten schilderde, hij ze naar waarheid af beeldde; maar dan zijn het ook maar enkele trekken, of louter vrugten van de verbeeldingskragt, aan welken men doorgaands zien kan, dat zij kopiën zijn, en die nimmer eene heerschende uitwerking kunnen daarstellen, gelijk zulks geschieden kan door hen, die zelf sensibiliteit genoeg bezitten, om te gevoelen, wat zij aan anderen door hunne voorstellingen willen doen gevoelen:

– si vis me flere, dolendum est
ipse tibi –

Ik zou derhalven durven vaststellen, dat in alle treffende, ja laat ik zeggen, wezenlijke digtstukken deze sensibiliteit doorstraalt. In HOMERUS vindt men zulke schilderijen, die een gevoelig hart vooronderstellen: in *de Georgica* van VIRGILIUS vindt men zelfs de aandoenlijke episode van ORPHEUS en EURIDICE.

In VONDELS treurspelen, vooral die Joseph tot hun onderwerp hebben, vindt men dezelfde eigenschap; ook in veelen van POOTS gedigten, die namelijk, welken zonder dwang gemaakt zijn. Juffr. v. MERKENS Heldenbrieven zijn vol gevoel, ook de gedigten van VOET, en PETRARCHA's liederen, zo wel als die van OVIDIUS en TIBULLUS. Een waar Digter zegt, gelijk SAPPHO aan PHAON schreef⁶⁷:

⁶⁶ *Allgemeine Theorie*, &c. s. 87.

⁶⁷ Bij OVIDIUS *Heroid.* Ep. xv. vs. 79.

- Molle meum, levibusque cor est violabile telis.
- of met OVIDIUS zelf⁶⁸:
- Molle cupidineis nec inexpugnabile telis
Cor mihi, quodque levis caussa moveret, erat.
- 5 en met denzelfden⁶⁹:
- Sive pium vis hoc, sive hoc muliebre vocari;
Confiteor misero molle cor esse mihi.
- te regt laat men daarom een digter zeggen⁷⁰:
- La sensibilité fait tout nôtre genie;
10 Le coeur d'un vrai poëte est prompt à s'enflammer.
- ja hij moet dikwijls met KLOPSTOCK uitroepen:
- Ach! warum, o Natur, warum, unzärtliche mutter!
Gabst du zu dem gefühl mir ein zu biegsames herz.
- zelfs voelt de digter somtijds zo sterk, dat hij niet in staat is, om zijne ge-
15 voelens onder woorden te brengen; dan zegt hij met BERNARD:
- On a tant d'ame pour sentir,
Et si peu d'esprit pour le dire.
- Wij hebben te voren gezien, dat deze teergevoeligheid daar in vooreerst
bestaat, dat uitwendige voorwerpen veele en sterke gewaarwordingen
20 veroorzaken; een voorbeeld daar van ziet men in de volgende regels van
YOUNG⁷¹:
- The bell strikes one –
- welke gewaarwordingen verwekte dit nu bij dezen gevoeligen digter?
Niet minder dan dezen:
- 25 – We take no note of time,
But from its loss. To give it then a tongue,
Is wise in man. As if an angel spoke,
I feel the solemn sound. If heard aright,
It is the *knell* of my departed hours:
- 30 en deze inwendige gewaarwordingen wekken weder anderen op, waar-
door een gantsche schakel van denkbeelden veroorzaakt wordt, die geen

⁶⁸ *Trist.* L. IV. ep. x. vs. 65.

⁶⁹ *Epistol. ex Ponto* L. I, ep. III. vs. 31.

⁷⁰ In de *Metromanie* van PIRON.

35 ⁷¹ *Nightthoughts.* n. I.

einde neemt, voor dat de digter zijn voorwerp van alle zijden bezien, en dus, om zo te spreken, uitgeput heeft: zo gaat hij voort:

Where are they? With the years beyond the flood.
It is the signal that demands dispatch:
5 How much is to be done? My hopes and fears
Start up alarm'd, and o'er life's narrow verge
Look down – on what? a fathomless abyss,
A dread eternity! how surely mine!
And can eternity belong to me,
10 Poor pensioner on the bounties of an hour.

De teergevoeligheid is derhalven eene noodzakelijke eigenschap van den waren digter, 1) in zo ver zij hem vatbaar maakt voor het ontvangen van veele gewaarwordingen door uitwendige voorwerpen; en 2) in zo ver zij, door de samenvoeging der denkbeelden, uit eene gewaarwording
15 er veelen doet voorspruiten, en zijnen digtader daar door rijk maakt; 3) in zo ver zij even daar door onze gemoedsbewegingen gaande maakt, onze deelnemende neiging aan het werken helpt, en aan zijne voordbrengsels die hoedanigheid mededeelt, dat zij ons belangrijk zijn en vermaak aanbrengen. Hoe sterker derhalven de digter zelf gevoelt, hoe sterker hij ons doet gevoelen, en wanneer wij YOUNG hooren zeggen:

20 The *day* too short for my distress; and night,
Ev'n in the *zenith* of her dark domain,
Is sunshine to the colour of my fate;

gevoelen wij iets van zijne rampen, en verlangen naar hetgeen hij ons verder te zeggen heeft. En wij zeggen gaarne KLOPSTOCK na⁷²:

25 Mit heiligen schauer,
Brech ich die blum ab.
Gott machte sie;
Gott ist, wo die blum' ist.
30 Mit heiligen schauer, fühl' ich der lüfte wehn,
Hör ich ihr rauschen! Es hiess sie wehn und rauschen
Der Ewige! . . . der Ewige
Ist, wo sie sauseln, und wo der donnersturm die ceder sturzt.

En hoe werd D. SMITS aangedaan, wanneer eenige geschilderde kindertjens deze gewaarwordingen bij hem opwekten⁷³:

⁷² *Oden* s. 19.

⁷³ *Gedichten* van D. SMITS, bl. 180. 181.

Ach! zou ons kroost, na 't sterven,
 Dees' vreugdestaet verwerven,
 Ontslagen van verdriet,
 En in dees zalige orden
 5 Mée Serafijntjes worden?
 O ja, ik zie 't! ik zie 't.

 Dat met die rozekoontjes,
 Is de oudste mijner zoontjes;
 Hier kent hij leet noch pijn.
 10 Kornelisje kom nader;
 Vlieg bij me; kus uw' vader
 'k zal enz.

en wij gevoelen iets van het geen HORATIUS gevoelde, toen hij, bij gelegenheid dat zijn vriend VIRGILIUS naar Griekenland voer, de gevaren der zeevaart zo voor oogen had, dat hij zeide:

15 Illi robur et aes triplex
 Circa pectus erat, qui fragilem truci
 Commisit pelago ratem
 Primus, nec timuit praecipitem Africum
 20 Decertantem aquilonibus
 Nec tristis Hyadas, nec rabiem Noti;
 Quo non arbiter Hadriae
 Major, tollere seu ponere volt freta.
 Quem mortis timuit gradum,
 25 Qui siccis oculis monstra natantia,
 Qui vidit mare turbidum, et
 Infamis scopulos Acroceraunia?

En vol gevoel is dit zeggen van een Arabisch digter⁷⁴:

30 Mijne gezellen zeiden tot mij, dat mijne smarten eenigsints zouden
 gelenigd worden, wanneer ik het graf van mijne beminde bezogt; maar ik
 antwoordde: heeft zij een ander graf dan dit hart?

Deze teergevoeligheid is ook de oorzaak dat de digter, vooral in de Ode,
 van de eene gewaarwording tot de andere zo overgaat, dat de midden-
 denkbeelden veeltijds ontbreken. Men leze de aangehaalde Ode van HORA-
 TIUS verder, en men zal een voorbeeld hebben. Zo gaat KLOPSTOCK van
 35 het gevoel der alomtegenwoordigheid Gods, straks aangehaald, over tot
 deze gewaarwording:

⁷⁴ Zie JONES *Comment. Poës. Asiat.* p. 313.

Freu dich deines todes, o leib!
Wo du verwesen wirst,
wird er seyn,
Der Ewige.

5 En zou men, zonder teergevoeligheid, het tooneel zo kunnen openen, gelijk mijn vriend NIEMEIER zijn *Abraham auf Moria* begonnen heeft. – Ik moet de treffende plaats hier voor een gedeelte uitschrijven.

Chor.

10 Heilig, heilig, heilig Gott,
Der die welten schuff!
Werdet! – rieß Gott Zebaoth,
Und die welten hörten seinen ruf!
Wie sie schimmern in der ferne,
In der stillen feynden nacht!
15 Jehovah's ruhm schwebt höher als die sterne,
Gross, wie sein name, seine macht!

Ein hirt.

In den kühlen abendluften

Eine hirtin.

20 Sanft durchweht von rosenduften

Beijde.

Wandelt der uns schuff.

Ein hirt.

25 In des mondes milden schimmer
Seh ich immer –

Eine hirtin.

fühl ich immer,

Beijde.

Ihn, der uns erschuff.

30 *Ein hirt.*

Wenn im abendthau sich die sterne spiegeln,
Steigt die volle seele auf der andachtflügeln,
Hoch zu Gott empor!

Eine birtin.

Mit der nachtigallen süßem abendliede,
Hebt das herz voll ruhe, diese brust voll friede,
Sich zu Gott empor.
enz.

5

Het is deze teergevoeligheid, welke zelfs dikwijls gelikheden doet zien; en wanneer ze fijn en teder is, doet ze dikwijls eigenschappen bemerken, die een ander voorbij ziet, en daar door schept de digter ook dan eene nieuwe weereld, wanneer alles natuur bij hem is. Zij stelt den digter in staat, om zelfs, zonder eene merkelijke trap van verbeeldingskracht, een waar digter te zijn, schoon als dan zijn kring van werken bepaalder is. Zij kan door geen *geest* vergoed worden, zonder dat men het bemerkt; en dat men ontevrede is, dat de digter, in plaats van ons hart te raken, met ons verstand speelt, en ons daarmede zoekt te paaïen. Het gebrek aan sensibiliteit maakt een vers droog, en men hoeft dikwijls niet te vragen, waarom N. N. zijne stoffen droog behandeld heeft. Het antwoord is gereed, om dat hij insensibel is. Men geeft mij een vers op het huwelijk van A. B. op de dood van B. C. en zij treffen mij niet? Waarom tog niet? Er is meer of min geest in; er zijn geen fouten in; Ik zeg maar, de maker heeft zijn voorwerp met geen gevoelig hart beschouwd, en wat zal *ik* dan gevoelen? maar ik lees in tegendeel de lijkklagt van David op Jonathan, den Zegezang van Mozes, en ik hoef niet te vragen of de digter aangedaan is geweest onder de behandeling van zijn onderwerp; ik gevoel het zelf.

10

15

20

25

30

35

40

Schoon nu deze gevoeligheid dan buitensporig wordt, wanneer zij boven het menschelijke is, gelijk in WERTHER; of op eene verkeerde wijze kan opgewekt worden, gelijk in dweepers, is zij egter zulk eene noodzakelijke eigenschap in den digter, dat men volstrekt zeggen kan, dat een mensch, die dezelve mist, geen geschiktheid ter weereld hebbe, om een digter te zijn; en dat de grooter of kleiner mate van dezelve den groter, of kleiner digter maakt; zo dat schrijvers, die teergevoelig zijn, zonder de geschiktheid tot eene harmonische uitdrukking te bezitten, in hun prose zelfs poëtisch schrijven, gelijk FENELON, ROUSSEAU, GÖTHE, LAVATER, en dergelijken.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat men in de levensgevallen der grootste digters veele blijken van hunne buitengewoone sensibiliteit aantreft, en dat men er meer zoude vinden, als men beter levensbeschrijvingen had. Men ziet uit de brieven van LOTICHIVS, hoe gevoelig hij was, omtrent de rampen van den oorlog, en hoe het hem trof, van zijn vaderland en vrienden verwijderd te zijn. De Kanselier DE L'HOPITAL behield zijne tedere en gevoelige ziel, schoon hij aan een wreed en woest hof ver-

keerde, en in het midden van krijgslieden leefde, die aan moord gewoon, geen andere eer kenden, dan die van bloed te vergieten.⁷⁵ In de brieven van TELLOW aan ELISA, vindt men omtrent KLOPSTOCK veele soortgelijke trekken. Soms ontdekt men den teergevoeligen digter in sommige
 5 karakters, onder welken hij zig zelven afgebeeld heeft, gelijk QUELLIN, dien de Italianen, *Fiammingo* noemen, zijn eigen zagten, zedigen, verheven, door lijden en ongeluk beproefden, maar niet overwonnen geest heeft uitgedrukt in het hoofd van den H. Andreas, door hem vervaardigd.⁷⁶ KLOPSTOCK schildert zo zig zelf en zijne gestorvene META in de
 10 karakters van GEDOR en de stervende CIDLI, welke schilderij hij op deze aandoenlijke wijze eindigt:

Doch mir sinket die hand, die geschichte der wehmuth zu enden!...
 Späte thräne, die heute noch floss, zerrinn mit den andern
 Tausenden, welche ich weinte. Du aber gesang von dem Mittler,
 15 Bleib, und ströme die klufte vorbey, wo sich viele verlieren!
 Sieger der zeiten, gesang, unsterblich durch deinen inhalt,
 Eile vorbey, und zeuch in deinem fliegenden ströme
 Diesen kranz, den ich dort am grabmahl von der cypresse
 Thränend wand, in die hellen gefilde der kunftigen zeit fort.

20 Uit dergelijke passages kan men dikwijls even goed, als uit berigten van digters, hunne grote gevoeligheid leeren kennen; maar ik heb over deze eerste soort van sensibiliteit nu, denk ik, genoeg gezegd, om te kunnen overgaan tot de tweede, waar door de digter in staat wordt gesteld, om
 25 zig in den stand van een ander te plaatsen, en dat te gevoelen, wat die in zulke omstandigheden gevoelen moest.

Daar de digter veeltijds andere personen ten tooneele voert, door welken hij zo wel het hart van zijne lezers treffen moet, als door de voorstellingen zijner eigen gewaarwordingen, is het noodig, dat hij in staat zij, zig zo in hunne gesteldheid te plaatsen, dat men niet den digter, maar
 30 den persoon dien hij sprekende of handelende invoert, zelf meent te hooren spreken of handelen. 'T is zo, de verbeeldingskracht werkt hier enigszins mede; maar zij is alleen het middel, om de sensibiliteit op te wekken, en aan het werken te helpen; want bijaldien de verbeeldingskracht alleen, of het sterkst, werkt in het voorstellen der gewaarwordingen van
 35 anderen, dan krijgt men van den digter wel eene beschrijving van aandoeeningen, maar niet meer; daar de digter, die door zijne teergevoeligheid zelve in staat gesteld wordt, om die gewaarwordingen voortestellen, de-

⁷⁵ Zie het *Essai de Traduction de quelques epîtres & autres poësies Latines de MICHEL de L'HOPITAL, chancelier de France, avec des éclaircissemens sur sa vie & son caractere*, Paris 1778.

40 ⁷⁶ Zie den Brief an den uebersetzer von Herrn Webs versuch über die mahlerey, te vinden voor het gemelde versuch, s. xxxvi.

zelve niet beschrijft, maar gevoelen doet. Dit laatste hebben sommige kunstrigters voornamelijk in SHAKESPEAR opgemerkt, en het eerste meer in CORNEILLE; en het spreekt van zelfs, dat, bij aldien deze opmerking gegrond is, SHAKESPEAR in dit stuk verre boven CORNEILLE staat.

5 Men bespeurt deze teergevoeligheid in een hoogen trap in de beste werken der kunst. Voorbeelden daarvan ziet men, wat de beeldhouwerij betreft, b.v. in de schoone groep van *Niobe*. Zij behoort volgens WINCKELMANN⁷⁷ tot den hoogen stijl, en is een van de schoonste overblijfselen der kunstwerken van het oude Griekenland. De kunstenaar heeft zig zo
10 geheel kunnen verzetten in de gesteldheid van NIOBE, dat men niet kan twifelen, of hij heeft ruim zo veel met zijn hart, als met zijn verbeelding gewerkt. Men ziet in haar den hoogsten trap van smart. De afgematheid, veroorzaakt door eenen smartelijken, en met dat al eerwaardigen doodsangst, verliest zig eindelijk in eene aandoenlijke ongevoeligheid.
15 Hare houding is edel. Zij is vergezeld van hare twaalf kinderen, benevens een steigerend paard, welks buik om grooter vastigheids wille, op een steen rust. Haar jongste dogter zoekt zig in 's moeders schoot te verbergen, die haar kleed ophoudt, om 't kind voor de pijlen van Apollo te bedekken. In haar bedroefd maar verheven gelaat is het lijden van alle hare
20 kinderen, als in een punt saamgebracht. Hare zuivere schoonheid, alleen door die van Diana overtroffen, verwekt een eerbiedig medelijden. De dogters van Niobe zijn een afbeeldsel der doodvrees, en in dezen onbeschrijflijken angst met een overwonnen en verstijfd gevoel voorgesteld, wanneer de tegenwoordige dood aan de ziel al het vermogen tot denken
25 beneemt. Schoon het nu zeker is, dat in dergelijke stukken de verbeeldingskracht den kunstenaar op den weg helpt, is het egter ontwijfelbaar, dat zijne eige gevoeligheid aan zijne voorstelling geest en leven mededeelt, zonder welke zulk eene voorstelling niet veel meer dan eene beschrijving wezen zou.

30 In de schilderkunst zijn ook soortgelijke voorbeelden voorhanden, die ik egter hier korthedshalve voorbijga.

RICHARDSON was bij uitstek met deze teergevoeligheid begaafd; vooral blijkt dit daar uit, dat zijne gevoeligste karakters zig zelf nimmer ongelijk zijn; maar altoos zodanig zijn, als zij, naar zijn geheele plan, wezen moeten. Zijne CLEMENTINA b.v., die zo bij uitstek sensibel is, is zulk een
35 meesterstuk van die teergevoeligheid, welke zig in alle omstandigheden van een ander, de kleinste niet uitgezonderd, verzetten kan, dat men het tafereel niet volkomener zoude kunnen hebben, bijaldien er eene CLEMENTINA aanwezig was, en deze haar eigen aandoeningen geschilderd had.
40 Van dit vermogen ziet men ook zo veele trekken in de beschrijving van

⁷⁷ *Geschichte der kunst des altherthums*, Th. 1. s. 170 en 226.

GÖTTE'S *Werther*, dat ik mij niet verwonderen zou, dat hij hier en daar zig zelve geschilderd had.

Ik sla met opzet veele soortgelijke voorbeelden over, om er eenigen uit digters aantehalen. Het afscheid van HECTOR en ANDROMACHE bij HOMERUS is te bekend, om het hier uitteschrijven. In den *Abraham* van HOOGVLIET vindt men, vooral in het xde Boek, spooren van zulk eene teergevoeligheid, schoon niet zo veel als men er in wenschen zou: de declameerende toon, die juist het tegenovergestelde van de hevige taal des inwendigen gevoels is, heerscht er vrij sterk in; en het geen Abraham voorstelt, lijkt vrij wat na eene redenvoering. Fraaier en natuurlijker schildert Juffr. VAN MERKEN het afscheid van Jonathan, toen hij, in den morgen voor den slag op Gilboa, gereed stond naar den strijd te gaan. Zij doet het Sadok verhalen; en men vindt daar in ook deze aandoenlijke regels:

15 Mijn vrienden, sprak hij, hoe dus sterk door druk vermand?
 Beveelt aan Gods genade u zelv' en 't vaderland.

— — —

 Hij hield, dus sprekend, zijn gezicht naar 't veld gewend,
 Van waar het eerste licht reeds schemerde in de tent.
20 Daar rijst, dus voer hij voort, daar rijst mijn jongste morgen.
 Nog deze dag; maar 't is een dag vol angst en zorgen.
 Mijn vrienden! nadert mij; ontvangt mijn afscheidsgroet.

En van zijn vader neemt hij dus afscheid:

 Vaarwel! Ik gaa ten strijde, en zal het oorlogsveld,
25 Gelijk 't uw zoon betaamt, doen van mijn' moed gewagen;
 En overwinnen, is 't des hemels welbehagen.
 Terwijl hierop de vorst hem zo ontsteld als teêr
 Omarmde, sloeg de Prins zijne oogen zigtend neêr.
 Verliet, zodra hij kon zijn vader —

30 Deze laatste trek is bijzonder natuurlijk, en doet ons de smart gevoelen,
 die zulk een zoon bij het afscheid nemen van zulk een vader treffen
 moest. YOUNG heeft ook treffende passages in zijn stukken: genaamd *The
force of Religion, or Vanquish'd Love*; waar Johanna Graij in hare laatste uren
wordt voorgesteld. Vooral zijn deze woorden van GUILFORD haar gemaal
35 vol gevoel:

 Give me the world, and ask me, where's my bliss?
 I clasp thee to my breast, and answer, *This*.

En RACINE geeft geen minder bewijs van zijne teergevoeligheid, wanneer hij *Phédre* dus spreken laat.⁷⁸

40 ⁷⁸ *Phédre*, Act. III. sc. 3.

5 Juste ciel! qu'ai je fait aujourd'hui?
 Mon époux va paroître, & son fils avec lui.
 Je verrai le témoin de ma flamme adultère,
 Observer de quel front j'ose aborder son pere,
 Le coeur gros de soupirs qu'il n'a point écoutés,
 L'oeil humide de pleurs par l'ingrat rebutés.
 Penses tu que, sensible à l'honneur de Thesée,
 Il lui cache l'ardeur dont je suis embrasée?
 Laissera t'il trahir et son père et son roi?
 10 Pourra-t'il contenir l'horreur qu'il a pour moi?
 Il se tairoit en vain. Je sçais mes perfidies,
 Oenone, et ne suis point de ces femmes hardies,
 Qui, goûtant dans le crime une tranquille paix,
 Ont sçu se faire un front, qui ne rougit jamais.
 15 Je connois mes fureurs, je les rappelle toutes.
 Il me semble déjà, que ces murs, que ces voutes
 Vont prendre la parole, et, prêts à m'accuser
 Attendent mon epoux pour le desabuser.
 Mourons! De tant d'horreurs qu'un trepas me délivre!
 20 Estce un malheur si grand que de cesser de vivre?
 La mort aux malheureux ne cause point d'effroi;
 Je ne crains que le nom, que je laisse après moi.
 Pour mes tristes enfans quel affreux héritage!
 Le sang de Jupiter doit enfler leur courage.
 25 Mais, quelque juste orgueil qu'inspire un sang si beau,
 Le crime d'une mere est un pesant fardeau.
 Je tremble qu'un discours, hélas! trop veritable
 Un jour ne leur reproche une mere coupable.
 Je tremble qu' opprimés de ce poids odieux,
 30 L'un ni l'autre jamais n'osent lever les yeux.

En vooral in die treffende passage, waar PHEDRE, vernomen hebbende,
 dat HIPPOLYTUS ARICIE beminde, dan eens tot zig zelve, en dan tegen
 hare vertrouwde sprekende, zegt:

35 Ils s'aiment! ... Par quel charme ont ils trompé mes yeux?...
 Comment se sont ils vus? Depuis quand? Dans quels lieux?
 Tu le sçavois. Pourquoi me laissois-tu séduire?
 De leur furtive ardeur ne pouvois-tu m'instruire?
 Les a-t-on vu souvent se parler, se chercher?
 Dans le fond des forêts alloient-ils se cacher?
 40 Hélas! ils se voyoient avec pleine licence;
 Le ciel de leurs soupirs approuvoit l'innocence.
 Ils suivoient, sans remords, leur penchant amoureux.
 Tous les jours se levoient clairs et sereins pour eux.
 Et moi, triste rebut de la nature entiere,
 45 Je me cachois au jour, je fuyois la lumière.

In de schoone gedigten van Mevrouw UNZER⁷⁹ vindt men een Stukjen, *Abndungen* genaamd, dat bij uitstek vol gevoel is. Zij verbeeldt zig eerst, dat zij ligt te sterven, en afscheid neemt van haar man, en zegt onder anderen:

5 Freund, wenn diese augen brechen, die dich oft entzückt gesehn;
 Wenn die lauen abschiedszähren rinnen, oder zitternd stehn;
 Wenn mir kaum dein dunckles bild noch erscheint und endlich schwindet,
 Dass der sterbend matte blick dich, der du mich rufst, nicht findet,
 Oder wenn ich dich erblickte, trostlos jammernd, nicht mehr mein:
10 Welch ein augenblick o Damis! welch ein abschied wird das seyn.
 enz.

naderhand laat zij dit denkbeeld varen, en verbeeldt zig den dood van haar man, en gevoelt reeds vooraf, welke aandoeningen zij hebben zoude indien zij hem overleefde. Dan zegt zij met de stem des heerlijksten gevoels:

15 Nein, dich sterben seh ich nicht. Schliesse deine augenlieder,
 Sencke nur den matten arm, ohne meinen beystand, nieder.
 Jene hand, die deinen körper leben und bewegung gab,
 Trockn' ihm in den bittern stunde den erzwungnen angstschweiss ab.
20 Er der deine seele liebt, wird mit gnadenvollen blicken
 Dein getreues, frommes herz in dem letsten kampf erquickten:
 Aber meine starren augen sehen deinen abschied nicht,
 Nein, die werden sterbend brechen, wenn dereinst dein auge bricht.
 Keine thräne fällt für dich auf dein grabmaal von der deinen.
25 Wenn du tod bist, ist für mich keine zeit mehr da zu weinen.
 Deinen tod muss ich noch fühlen, um dir nachzusterben, freund.
 Weiter bleibt mir nichts mehr übrig, wenn dein todestag erscheint.

In de *Iphigenie* van RACINE vindt men ook een trek van zulk eene gevoeligheid, waar door de digter, in weinig woorden, de inwendige beroering van het hart van hem, dien hij wil voorstellen, uitdrukt. Iphigenia was zeer begeerig om te weten, of het huisgezin van Agamemnon bij de offerhande zoude tegenwoordig zijn: zij vraagt,

30 Me sera t'il permis de me joindre à vos vœux?
 Verra t'on à l'autel votre heureuse famille?
35 *Agamemnon* antwoordt er niet op, maar roept slegts:
 Helas!

waar op *Iphigenie* verwonderd zegt;

Vous vous taisez?

⁷⁹ Zie het *Versuch in sittlichen und zärtlichen gedichten*, s. 113. en volg.

en hier op zegt Agamemnon vol aandoening, die hij egter verbergen wilde

Vous y serez, ma fille.
Adieu!

5 Even zo heeft ook Juffr. VAN MERKEN in het treurspel van *Jacob Simonszoon de Ryk* zig zeer wel weten te stellen in den toestand van MARGARETA HOOFT, die zo bitterlijk bedroefd was, over het nakend lot van haren man DE RYK, dat zij HOOFT, die tot haar zeide:

'tIs voor ons beiden best, terstond naar huis te spoeden,
10 met eene schijnbare onverschilligheid, onder welke de hoogste trap van gevoel verborgen ligt, dit kort antwoord gaf:

Gelei mij waar gij wilt --

En wanneer OROSMAN⁸⁰ tegen CORASMIN, na dat hij in de hevigste ver-
voering van drift, wegens het gewaande verraad van ZAIRE, gezegd had:

15 Cours chez elle à l' instant; va, vole Corasmin:
Montre lui cet écrit... Qu'elle tremble... & soudain
De cent coups de poignard que l'infidelle meure,
Mais avant de frapper... Ah! cher ami, demeure,
Demeure, il n'est pas tems. Je veux que ce Chretien
20 Devant elle amené...

er aanstonds op laat volgen:

Non... je ne veux plus rien...

SHAKESPEAR, uit wien veele voorbeelden van zulk eene teergevoeligheid
aantehalen waren, laat b.v. OTHELLO, na dat hij zijn vrouw DESDEMONE
25 vermoord had, uitroepen:

My wife! my wife?! -- what wife? -- I have no wife.

TASSO heeft zig, in zijn *Gierusalemme liberata*, ook dikwijls zo verzet in den
toestand van de gevoelige HERMINIA, dat men zeggen moet TASSO is HER-
MINIA. Men vindt er ook veel van in de *Plaintes d'une femme abandonnée par*
30 *son amant* van Mr. BERQUIN⁸¹:

Dors mon enfant, clos ta paupiere,
Tes cris me déchirent le coeur!
Dors mon enfant, ta pauvre mere
A bien assez de sa douleur.

35 ⁸⁰ In de *Zaïre* van VOLTAIRE.

⁸¹ In zijne *Romances* p. 45. Schoon dit Stukjen niet veel meer dan eene vertaling is, zie de *Biblioth. des Sciences* Tom. XLVIII. P. I. p. 177. & suiv.

en waar in zij onder anderen zegt:

Tu ne peux concevoir encore,
Ce qui m'arrache ses sanglots.
Que le chagrin qui me devore
5 N'attaque jamais ton repos!
Se plaindre de ceux qu'on adore,
C'est le plus grand de tous les maux.

Dors mon enfant &c.

Mêlons nos tristes destineés
10 Et vivons ensemble toujours:
Deux victimes infortunées
Se doivent de tendres secours,
J'ai soin de tes jeunes années,
Tu prendras soin de mes vieux jours.

15 En niet minder in het zang-stukjen van WIELAND genaamd *Lotte am Werthers grabe*, vooral in de volgende coupletten:

Einsam weil ich auf der rasenstelle,
Wo uns oft der späte mond belauscht:
Jammrend irr' ich an der silberquelle
20 Die uns lieblich wonne zugerauscht.

Bis zum lager wo ich träumend leide,
Aengsten schrecken meine phantasie:
Blutig wandelst du im sterbenkleide
Mit den waffen die ich selbst dir lieh.

25 Dann erwach ich bebend, und ersticke
Noch den seufzer, die mir schon entrann,
Bis ich weg von Alberts finstern blicken
Mich zu deinen grabe stehlen kan.

Hier am grabe fullt mich heilger schauer;
30 Jtst noch trauert die natur um dich,
Rosen pflänzt' ich an des kirchofs mauer,
Selbst die rosen, ach! sie blühen nicht.

35 Veel gevoel is er ook in een klein liedjen, dat men lezen kan, in het *Weinachtsgeschenke für kleine kinder*⁸²; en het geen ten opschrift heeft: *Der todten gräber*; deze volgende coupletten zijn allerliefst:

⁸² Für den jare 1776. p. 127.

Das böseste, wobey ich schier
 Zu unterliegen glaubte;
 Das böseste bleibt für und für
 Das schon in meiner jugend mir
 5 Gott meinen vater raubte.

 Ja denkt nur, was ich da empfand,
 Als amt und pflicht nun wollte,
 Dass ich der sohn, mit eigner hand,
 Dem vater, ohne widerstand
 10 Sein grab bereiten sollte.

 Zuerst als ich den spaden nahm,
 Konnt ich kaum luft bekommen,
 Und plötzlich war, als wenn er kam
 Und mir den spaden wieder nahm
 15 Den ich erst aufgenommen.

 Doch endlich dacht ich, sieh mal an!
 Ein grab muss er doch haben –
 Drum – was zu thun? – Ich gieng daran,
 Und fieng in Gottes namen an
 20 An seiner gruft zu graben.

 Ich grub und grub, und liess nich ab,
 Bis ich mein werk vollendet.
 Dan bat ich; Gott? o sieh herab
 Gieb ihm ein stilles kühles grab,
 25 Bis sich sein schlaf einst endet.

Soortgelijke voorbeelden zijn er in zulk een aantal bij goede digters voor-
 handen, dat ik niet zou weten waar te eindigen, bijaldien ik ze allen wilde
 aanhalen. Men kan uit de aangevoerden genoeg zien, van wat aart deze
 teergevoeligheid zij, en men zal het denk ik met mij eens zijn, dat zij
 30 een noodzakelijk vereischte voor den digter, en eene aangeboorne eigen-
 schap van den man is, die tot het hart spreekt.

Deze teergevoeligheid van den digter verkeert egter bij allen niet om-
 trend alle voorwerpen. Hier in is wederom het verschil gelegen van de
 bijzondere digterlijke genien. Waar THEOCRITUS wordt geroerd, blijft
 35 ANACREON koel; en ik twijfel of GESSNER getroffen zou worden door de
 voorwerpen die GLEIMS krijgsliederen in de weereld gebragt hebben.
 Bij den heldendigter, 't is waar, behoort deze teergevoeligheid zeer uitge-
 strekt, zeer algemeen te zijn. Men vindt ze ook daarom bij HOMERUS,
 bij MILTON, TASSO, OSSIAN, en VIRGILIUS. De Heldendigter moet niet al-
 40 leen den sterken, maar ook den grooten digterlijken geest bezitten. Hij
 moet door de schoonheden der natuur zo wel worden aangedaan, als
 door de verschillende karakters zijner personaadjen.

Mogten onze aankomende dichters uit mijne aangehaalde voorbeelden
leeren, dat het en door de natuur en door veel oefening geleerd moet
worden, zig zo in eens anders stand te plaatsen, dat men spreke en den-
ke, gelijk zulk een in zijne omstandigheden zoude gedacht en gehandeld
5 hebben. Men vindt egter in bijna alle verzamelingen van digtstukken,
door aankomende Dichters bij een gebragt, dergelijke stukken, waar in
die teergevoeligheid allernoodigst is, – men vindt ze in overvloed; ik ver-
moede zelf dat men denkt dat ze gemakkelijk zijn. – maar die zig een
meer of min kieschen smaak heeft zoeken te verkrijgen, ziet er weinigen
10 die hem voldoen, en houdt zig verzekert, dat onze jonge dichters over
een stuk van dat aanbelang ligt heen loopen, als of men beginnen moest
met een *klagenden Adam*, een *weenenden Petrus* enz. sprekende intevoeren,
zonder te denken, dat er behalven eene natuurlijke bekwaamheid, ook tef-
fens veel oefening en kunde noodig is, om zulke stukken uittevoeren. –
15 Ik bedoel niemand persoonlijk, ik wil alleen mijne landsgenooten den
regten weg aanwijzen.

Nu wilde ik nog even aanstippen, wat er in deze teergevoeligheid ver-
kregen kan zijn. Dit verkregene heeft of aan oefening, of aan van buiten
aankomende toevalligheden zijn bestaan te danken. Aan oefening, door
20 het bestudeeren van de natuur en het menschlijk hart, en van de werken
der ouden. Gelijk tog een gevoelig hart stomp en hard kan gemaakt wor-
den, even zo kan het zijne gevoeligheid vermeederen. – Maar ook kun-
nen de in schijn toevallige omstandigheden een sensibel hart een groo-
ter mate van gevoeligheid toevoegen –

25 Non ignara mali miseris succurere disco,

is een waare spreuk – en wel, om dat men door tegenspoed gevoeliger
wordt gemaakt voor de ongelukken van anderen. YOUNG bragt somtijds
geheele nagten door bij de grafsteden. Van daar dat zijne teergevoeligheid
voor al het geen de dood, de eeuwigheid, de nietigheid van het onder-
30 maansche betreft, zo toenam, dat zij in het sombere valt; en voor men-
schen van een lugtig en vrolijk temperament zelfs iets onaangenaams heeft.

Men heeft ook opgemerkt, dat de meeste groote Dichters in zulke om-
standigheden geleefd hebben, die hunne teergevoeligheid deden toene-
men – namelijk in droefheid en tegenspoed. HUME⁸³ merkt van MILTON
35 aan, dat hij in zijnen ongelukkigen tijd, toen hij blind en arm was, en
daarenboven in ongunst leefde, zijne beste gedigten gemaakt heeft. SPEN-
CER had een hart dat door den tegenspoed en de ongelukken nog veel
teergevoeliger werd. HOMERUS was arm, DANTE ongelukkig, en TASSO
werd veragt in zijn leven, en stierf zelfs van hartzeer. Het leven van CA-

40 ⁸³ *Histor. van Engeland*, D. VII. bl. 468.

MOËNS was eene aaneenschakeling van treurige lotgevallen. Men verhaalt onder anderen deze volgende anecdote van hem, dat hij het weinigjen goed, het welk hij in de Indiën gewonnen had, door schipbreuk verloor, en zijn leven met zwemmen moest redden, houdende, gelijk Julius Caesar, met de eene hand zijne *Lusiade* en gedigten boven water, het eenigste en het dierbaarste dat hij overig had.⁸⁴ Men behoeft PETRARCHA slegts te leezen, om te zien, dat het hem in de weereld aan geen verdriet ontbrak⁸⁵; en toen YOUNG schreef:

- and night,

10 Ev'n in the zenith of her dark domain
Is sunshine to the colour of my fate.

zo sprak hij gelijk hij gevoelde, door het geen hij geleden had. VOLTAIRE merkt ook aan⁸⁶, dat VIRGILIUS de eenigste heldendigter is geweest, dien het Fortuin toelachte. – Juffr. VAN MERKEN zegt daarom ook van zig zelf:

De aangeboren teergevoeligheid doet daar zeer veel toe. Rampen en ongelukken treffen alle menschen niet even sterk. De ongevoelige wordt ze nauwlijks gewaar, en de sterke geest gevoelt ze, maar wordt er niet door neergebogen. En met minder sterkte van geest slaat een mensch, die veel onheilen door moet worstelen, ligt tot droefgeestigheid over. Maar kan men nu hieruit opmaken, dat het melancholiek temperament aan dichters eigen is? Ik weet niet of men dit stuk nog wel uit het regte oogpunt beschouwd heeft; mijne gedagten daar over komen hier op uit.

Men heeft in het gemeen aan alle waare *genien* een melancholiek temperament toegeëigend, en dus ook aan groote digters.⁸⁷ Men heeft ze dus

⁸⁴ Eene anecdote, gelijk aan die van CAMÖENS, verhaalt men ook van HALLER. Deze namelijk; dat hij in zijn jeugd, wanneer zijne kamer in brand geraakt was, alles meende geborgen te hebben, toen hij zijne verzen uit het midden der vlammen gehaald had. z. het *Filoe van Haller*, door de *Academie Françoise*.

30 Bijaldien het waar was, gelijk men in de *Memoires de M. l'Abbé de Sade* schijnt te vooronderstellen, dat de liefde van *Petrarcha* voor *Laura* slegts eene gefingeerde hartstogt is geweest, dan vervalt wel het geen ik van hem gezegd heb, maar zijn natuurlijke teergevoeligheid om zig in eens anders stand te kunnen plaatsen, wordt daar door maar des te grooter. Het is ver van onmogelijk te zijn, daar men in veele dichters het zelfde gezien heeft. BROEKHUIZEN heeft dit reeds ergens aangemerkt in zijne aantekeningen op *San-*
35 *nazar. Poem.* en de anecdote van MALHERBE en RACAN kan men bij BAYLE art. *Malherbe*, lezen.

⁸⁶ In zijn *Essai sur le Poëme Epique*.

⁸⁷ ARISTOTELES schreef den *furor poeticus* toe aan de zwarte gal of de melancholieke stoffe. Men zie, zo men er lust toe heeft, VOSSIUS *de A. P.* c. XII. §. 3.

ook aan HOMERUS toegeschreven⁸⁸; ook aan OSSIAN⁸⁹; en HALLER, die digter en geneeskundige te gelijk is, zegt daar omtrend: 'Hinc melancholici, quibus adtentio major est, poëtae sunt & inventores. Eo TASSUS, non semel pene maniacus, HUGENIUS, SWAMMERDAMMIUS'.⁹⁰ Dan men heeft mij dit somtijds tegengesproken. Een geneeskundige heeft mij te-
5 gengeworpen, dat het melancholisch temperament aller ongeschikt zij voor de poëzij, dat menschen die waarlijk melancholici zijn, voor een lastigen arbeid, daar veel geduld en aanhoudendheid toe vereischt wordt, zeer geschikt zijn, b.v. voor de wiskunst; dat zij met een onbeseffelijke
10 taaiheid als 't ware door moeilijkheden doordringen, en niets schroomen, als zij maar vooruitzien kunnen, dat het aan hunne verwagting zal beantwoorden. Ik heb daar met anderen over geraadpleegd, en eindelijk gegist, dat het mogelijk op een woordenstrijd uitkwam.

Ik heb namelijk ontdekt, dat de geneeskundigen onderscheid maken
15 tusschen eene *melancholia cum materie*, en eene *melancholia sine materie*; dat de eerste eigenlijk *melancholia* moet genoemd worden, dat zij bestendig en temperamenteel is, dat zij den mensch tot diep, afgetrokken peinzen geschikter maakt dan tot digten. – Dat de *melancholia sine materie* eigenlijk ge-
20 grond is in eene tederheid of al te groote irritabiliteit, en daaruit voorspruitende ligtere aandoenlijkheid van het zenuwgestel zelf, dat zij uit dien hoofde dan vooral plaats heeft wanneer eene al te groote prikkeling veroorzakende inspanning is voor af gegaan, en derhalven als een gevolg daar van moet worden aangemerkt – dat ook dienvolgens zulk een mel-
25 ancholie niet aanhoudend, altoosduurend is, maar zig bij aanvallen ver- toont, en dat ze daarom eigenlijk tot de hijpochondriacque toevallen moet gebragt worden.

Dit zo zijnde, zijn de digters zekerlijk geen geboren melancholici, maar bij tijden hijpochondrici; schoon men die aanvallen met dien naam be-
30 noemd heeft; en de tederheid der zenuwen, hun eigen, is er zekerlijk de oorzaak van. Zulke aanvallen zijn doorgaands het gevolg van die bovenmatige inspanning, die plaats heeft in den digter, wanneer hij een digt-
luim heeft; wanneer men ze door andere middelen niet voorkomt. Dig-
ters derhalven die veel in enthousiasme zijn, hebben ook veel die
35 aanvallen; en deswegens heeft men, die *melancholia cum materie*, of de eigenlijke melancholie, met de *melancholia sine materie* verwisselende, de digters melancholici genoemd; schoon ik egter niet wil ontkennen, dat sommige

⁸⁸ Zie slegts het *Discours sur Homere* par D. R. p. 39.

⁸⁹ 'Melancholy is so much the companion of a great genius, that it is difficult to separate the idea of levity from chearfulness, which is sometimes the mark of an amiable disposition but never the characteristic of elevated parts. MACPHERSON notes on *Ossian* Vol. I. p. 357.

⁹⁰ *Elem. Physiolog.* L. XVII. Sect. I. (Tom. v. p. 556.)

digters ook iets van de andere of waare melancholie gehad hebben, en daar door meer hunne stukken bekookt en doorgedagt hebben. Ook kan men van TASSO zekerlijk zeggen, dat hij niet zo zeer als digter, dan wel als minnaar gemijmerd heeft. – Meer wil ik niet zeggen over een stuk dat buiten mijn kring loopt.

5 Nu blijven er nog twee stukken over, rakende de teergevoeligheid. Het eerste is of de teergevoeligheid der vrouwen hen natuurlijker wijze tot digteressen maakt; dan of deze soort van sensibiliteit verschilt van die, welke een eigenschap is van den geboren digter. – En ten tweeden zoude
10 men hier kunnen vragen: Is er eenig onderscheid tusschen de teergevoeligheid van den digter, en die van een schilder, beeldhouwer, enz. Maar dewijl men dezelfde vragen kan herhalen na de behandeling van de digterlijke verbeeldingskragt; vermits daarenboven het antwoord op die vragen op zijn hoogst in enige algemeene aanmerkingen bestaan zal, wil ik
15 liever de behandeling van dat stuk verschuiven, tot dat ik het een en ander over de verbeeldingskragt gezegd hebbe.

Geen digter zonder verbeeldingskragt! zegt HALLER.⁹¹ Men kan deze spreuk, die voor een paal boven water gehouden wordt, aannemen, wanneer men de scheppende verbeeldingskragt juist alleen niet vereischt, of door den digter, eenen digter bij uitstek, eenen HOMERUS, MILTON of
 5 KLOPSTOCK verstaat. Daar wij tog te vooren⁹² gezien hebben, dat een digter, die louter zijne eigene gewaarwordingen voorstelt en eene groote mate van teergevoeligheid bezit, zonder eene groote verbeeldingskragt te hebben, waarlijk poëtisch denkt of spreekt, schoon zijn vak van werken kleiner is; zoude ik niet durven beweerden, dat men volstrekt geen digter
 10 kan zijn, zonder eene uitgestrekte of scheppende verbeeldingskragt te hebben. Dit is egter waar, dat de teergevoeligheid doorgaands gepaard gaat met eene levendige verbeeldingskragt; dat geen digter, zelfs zijne eigene gewaarwordingen, poëtisch kan voorstellen, zonder ze zinnelijk voor oogen te hebben, en dus met zijne verbeeldingskragt te werken; en
 15 met deze nadere bepalingen zegge ik ook HALLER na: Geen digter zonder verbeeldingskragt. Maar men kan ook even zo zeggen: Geen wijsgeer, geen genie, zonder verbeeldingskragt. NEWTON bezat zo wel eene sterke verbeeldingskragt als HOMERUS. Er schijnt alleen een groot onderscheid te zijn, tusschen de verbeeldingskragt voor de Schoone Kunsten en die voor de Hooge Wetenschappen. De laatste heeft meer de eigen-
 20 schap van doordringendheid en de eerste van levendigheid. De laatste ziet de voorwerpen duidelijk; beschouwt hunne afzonderlijke deelen; en is daardoor geschikter om haren bezitter derzelver natuur te doen kennen. De eerste ziet de voorwerpen als een geheel, en wel zo als zij zig, of als schoon, of als afschuwelijk opdoen aan de zinnelijke gewaarwor-
 25 ding. Zij houdt zig daarom bezig met voorwerpen, die onder de zinnelijke gewaarwording vallen, daar de laatste meer in het algemeen alle soort van voorwerpen gade slaat, en wel prijs stelt op doordringendheid, maar niet op zinnelijk vermaak.
 30 Veelen, als CONDILLAC⁹³, HALLER⁹⁴, LE CAT⁹⁵, en anderen, hebben het onderscheid tusschen de verbeeldingskragt en het geheugen aangewezen. Men zegt: het geheugen herinnert denkbeelden, de verbeeldingskragt sensaties of gewaarwordingen. Het geheugen stelt de zaken als voorleden, de verbeeldingskragt als tegenwoordig voor. Het geheugen herinnert
 35 zig de verkregen denkbeelden in dezelfde orde, als waarin zij verkregen waren; maar de verbeeldingskragt stelt de verkregene sensaties niet alleen als tegenwoordig voor, maar vertegenwoordigt die ook in nieuwe betrek-

⁹¹ *Physiol.* L. XVII. Sect. 1. §. 5. (Tom. v. p. 537.)

⁹² bl. 209.

40 ⁹³ *Traité des Sensations* p. 28. et 163.

⁹⁴ Op de aangeh. pl. p. 541.

⁹⁵ *Traité des Sens* p. 157.

kingen; zij maakt nieuwe samenvoegingen; zij brengt verscheiden deelen tot een nieuw geheel, en wordt, als zij zo werkt, de scheppende verbeeldingskragt genaamd.

5 Zo zegt CONDILLAC: 'Dit vermogen behoudt den naam van *geheugen*, wanneer het zig de dingen enkel als voorleden herinnert; en het verkrijgt den naam van *verbeeldingskragt*, wanneer het dezelve met zulk een kragt herhaalt, dat zij tegenwoordig schijnen – Het geheugen is het begin van eene verbeeldingskragt die nog maar weinig sterkte heeft; de verbeeldingskragt is het geheugen zelf, wanneer hetzelfde tot al die levendigheid, waar voor het vatbaar was, geraakt is. – De uitgestrekste beteekenis, die men aan het woord *verbeeldingskragt* geeft, bestaat daarin, dat men door hetzelfde een vermogen verstaat, het welk de hoedanigheden van onderscheiden voorwerpen samenvoegt, om er *geheelen* uit te maken. Daar door veroorzaakt zij genoegens, die in zekere opzichten grooter zijn, dan de wezenlijkheid (*realiteit*) zelve: want zij zorgt wel van in de onderwerpen, welke zij ons ter verlustiging geeft, dat alles te vooronderstellen wat men er in begeert.'⁹⁶

20 Volgens deze opgave van het onderscheid tusschen het geheugen en de verbeeldingskragt, werkt het geheugen met opzigt tot de scheppende verbeeldingskragt op deze wijze: dat het de onderdeelen welken het geheel zullen uitmaken, opgeeft, en zo levendig voorstelt, dat het geheugen geen geheugen alleen blijft, maar verbeelding wordt; welke verbeelding tot zulk eene hoogte klimt, en zulk eene sterkte en levendigheid verkrijgt, dat zij in staat is, om die levendig voorgestelde onderdeelen, zo saamtevoegen als het haar behaagt, en daar door nieuwe geheelen te vormen; welken men, daar ze doorgaands nieuw zijn, schepselen der verbeeldingskragt noemt.

30 Schoon het derhalven waar is, dat men een uitgebreid geheugen en eene zwakke verbeeldingskragt in één mensch kan aantreffen, zo is het ook aan den anderen kant zeker, dat men daar, waar verbeeldingskragt is, ook geheugen aantreft; niet altoos uitgebreid, dat is, een geheugen dat zig *veele* dingen kan herinneren, maar een geheugen, om zig die dingen, welken men zig herinnert, zo voortestellen, dat zij dien trap van levendigheid krijgen, waar door het geheugen in verbeelding overgaat. Het kan zelfs zeer ligt gebeuren, dat iemand, die niet in staat is om vele dingen in zijn geheugen te prenten, egter die weinigen welken hij zig ei-

40 ⁹⁶ Zo spreekt er ook MARMONTEL over, *Poétique Française* Tom. I. p. 64. 'Quand l'imagination ne fait que retracer les objects qui ont frappé les sens, elle ne diffère de la mémoire que par la vivacité des couleurs. Quand de l'assemblage des traits que la mémoire a recueillis, l'imagination compose elle-même des tableaux dont l'ensemble n'a point de modèle dans la nature, elle devient créatrice, & c'est alors qu'elle appartient au génie.'

gen maakt, door de geduurige herhaling zo levendig voor zig heeft, dat zijne verbeeldingskracht sterker is, dan van hem die een uitgebreid geheugen bezit, doch bij wien het aantal van voorstellingen te groot is, om aan elk derzelve een genoegzamen trap van levendigheid te geven; zulk
5 een heeft, om zo te spreken, te veel stoffe om te bearbeiten. Ik wil egter hier niet mede zeggen, dat allen die een uitgebreid geheugen bezitten slegts eene middelmatige verbeeldingskracht hebben. Het tegendeel leert de ondervinding somtijds. Ik wil alleen opmerken, wat doorgaands plaats heeft; terwijl men in zulken, die een uitgebreid geheugen en eene
10 sterke verbeeldingskracht te gelijk bezitten, meer dan gewoone vermogens, in den sterksten zin, vooronderstellen moet.

Zij derhalven die zeggen, dat het geheugen zig denkbeelden, en de verbeeldingskracht sensaties of gewaarwordingen herinnert, spreken mogelijk niet nauwkeurig. Het is zeker, dat een afgetrokken denkbeeld, als zo-
15 danig, voor geene zinnelijke vertegenwoordiging vatbaar is, en dus nooit het onderwerp zijn kan van de verbeelding als zodanig. Zulke denkbeelden derhalven die men uit haren aart zig niet aanschouwend en dus niet zinnelijk kan voorstellen, herinnert zig zeker de verbeeldingskracht niet; maar – alle denkbeelden, die zinnelijk zijn, kunnen door de verbeeldings-
20 kracht herinnerd worden. *Dapperheid* b.v. als eene deugd beschouwd, kan ik mij, als zodanig (dat is wanneer ik er geen allegorisch beeld van make) nooit verbeelden, maar wel eenen Alexander. Daarenboven; het is aan het geheugen wel eigen, zig iets te *herinneren*; maar de verbeeldingskracht *herinnert* zig eigenlijk de voorwerpen niet, maar zij wordt ze op
25 nieuw gewaar, schoon op eene andere wijze, die egter dikwijls volkomen gelijk staat in levendigheid, met de dadelijke vertegenwoordiging; ik kan mij, 't is waar, verbeelden, waar ik voor eenige jaren was, maar zo dra dit niet maar eene verwarde herinnering is, daar de levendigheid aan ontbreekt, dat is, zo dra ik mij waarlijk zulks verbeelden kan, plaatse ik
30 mij (dat zeker iets anders is dan eene loutere herinnering) in dien tijd, in die omstandigheden, en het is mij als of ik thands mij in dien zelfden tijd en op diezelfde plaats bevond. De scheppende verbeeldingskracht vooral, kan nooit gezegd worden het *nieuw geheel* dat zij vormt, zig te *herinneren*; dat is voor haar zelf nieuw, schoon de deelen, waar uit het is saamge-
35 steld, reeds vooraf aan haar bekend waren. Uit dien hoofde derhalven komt het mij voor, dat de onderscheiding van *Condillac* het nauwkeurigst is voorgesteld; en ik agte het onnoodig hier verder te onderzoeken, of die levendige vertegenwoordiging, of gelijk *Condillac* zegt, dat levendig geheugen met den naam van een onderscheiden vermogen moet bestempeld worden, dan of het alleen voor eene bijzondere wijzing van het
40 zelfde vermogen moet gehouden worden. Alleen moet ik hier nog aanmerken, dat de schoone kunstenaar, als zodanig, nooit op het geheugen, maar altoos op de verbeeldingskracht werkt; dat hij, door middel van na-

5 tuurlijke of willekeurige teekenen, zijne voorstellingen dien trap van le-
vendigheid geeft, waar door zij zig aan de verbeeldingskragt, dat is als
dadelijk tegenwoordig aan hen voor wien hij werkt, vertoonen; en dat
derhalven hij, die op zulk eene wijze voor een ander werken wil, bij uit-
stek moet begaafd zijn met een vermogen om zijne onderwerpen zo te be-
schouwen, als of ze dadelijk tegenwoordig waren, en dat hij zijne verbeel-
dingskragt zo tot zijnen dienst gereed hebbe, dat dezelve hem, onder
het bewerken zijner stoffe, de noodige hulp niet weigert.

10 Zie daar, zo kort mij mogelijk was, het onderscheid tusschen het ge-
heugen, en de verbeeldingskragt opgegeven. GERARD heeft, over de ver-
beeldingskragt in het algemeen met betrekking tot de genie, zo veel ge-
wigtigs gezegd, dat ik hem veel al zou moeten uitschrijven, bijaldien ik
dit stuk breeder wilde behandelen.⁹⁷ Met weinigen derhalven over de dig-
terlijke verbeeldingskragt.

15 Schoon de verbeeldingskragt bij den digter ook werkt in het maken
van zijn plan; schoon hij zig het ideaal, waar van zijn digtstuk slegts de
copij is, *in eens* behoort voortestellen, om aan alle de onderdeelen sijnme-
trie en proportie te kunnen geven, is dit egter eigenlijk de digterlijke ver-
beeldingskragt niet, daar hij zulks niet slegts met alle andere schoone
20 kunstenaars, maar in het algemeen met alle de zulken, wier werk een
voorafgemaakt plan veronderstelt, gemeen heeft. De verbeeldingskragt,
in zo ver zij den digter tot een digter maakt, vertoont zig hoofdzakelijk
in deze drie stukken:

25 in de levendige beschrijvingen zo van de natuur, als van handelingen,
karakters, en sentimenten op zulk een wijze, dat hij dezelve aan de
verbeeldingskragt zijner lezers of toehoorders zo voorstelt, als of
ze dadelijk tegenwoordig waren.

30 in de vindingen, of de voordbrengselen der scheppende verbeeldings-
kragt, waardoor hij uit afzonderlijke deelen, geheel en maakt die op
zig zelf en zo saamgevoegd nieuw zijn; en dus, als schepselen der
verbeeldingskragt van den digter, vindingen van hem zijn.

 in de taal, welke de digter gebruikt om zijne gedagten zo voortestellen,
dat dezelve, uit haren aart, op de verbeeldingskragt zijner toehoor-
ders of lezers werken moet.

35 Ik zal van elk dezer stukken zo veel zeggen, als tot mijn oogmerk noo-
dig is. Ik begin met de beschrijvingen of digterlijke schilderijen. 't Is zo,
daar in is dikwijls het geheugen aan den digter behulpzaam, of hij kan zij-

40 ⁹⁷ In zijn *Essay on genius*, bijzonder in deze hoofdstukken: P. I. Sect. III. *How genius arises from the imagination*. P. II. Sect. VIII. *of flexibility of imagination*. P. III. Sect. II. *of the structure of imagination, which distinguishes the two kinds of genius*. Bijaldien onze natie wat meer lust krijgt om de schoone kunsten wijsgeerig te behandelen, zal eene goede vertaling van dit werk allernoodigst zijn.

ne beschrijvingen wel eens uit schilderijen of prenten ontleenen; maar met dat al is het noodig, dat hij zulk een verbeeldingskracht hebbe, waar door hij, ook zonder zodanige hulpmiddelen, in staat is, om levendige tafereelen te schetsen. Ook zijn de beschrijvingen, door het geheugen voortgebracht, en niet tot die levendigheid opgestegen, doorgaands verstoken van oorspronkelijkheid, vuur, en kragt, zij zijn veel al bloote verhalen, die zeer onderscheiden zijn van wezenlijk digterlijke schilderijen. Van hem die zo schildert kan men zeggen, het geen BOILEAU in een ander opzigt zegt:

5
10
S'il rencontre un palais, il m'en dépeint la face;
Il me promène après de terrasse en terrasse;
Ici s'offre un perron; là regne un corridor;
Là ce balcon s'enferme en un balustre d'or.
Il compte des plafonds les ronds et les ovales;
Ce ne sont que festons, ce ne sont qu'astragales.

15
20
25
30
35
40
Dergelijke beschrijvingen zijn nooit de vruchten van eene digterlijke verbeeldingskracht. Zij verraden al te veel, dat de schrijver zijn onderwerp niet als een geheel in zijn verbeelding gezien heeft, maar dat hij koel en bedaard van stap tot stap heeft nagegaan, welke de afzonderlijke deelen daarvan waren, om door het voorstellen derzelven zijnen lezer zelf een denkbeeld van het geheel te laten maken. Geheel anders werkt de digterlijke verbeeldingskracht. Zij ziet het onderwerp in eens, zij ziet het zo levendig, en somtijds levendiger, dan of het dadelijk tegenwoordig was; zij wordt er door aangedaan; de karakterizeerende trekken zijn het slegts die haar treffen, die zij voorstelt, en wel in zulk een oogpunt, dat weinigen genoegzaam zijn om het geheele onderwerp aan de oogen van den lezer te vertegenwoordigen. Het is moeilijk dit met voorbeelden optehelderen; die er egter begeert, zal b.v. in HOOGVLIETS beschrijving van den *twist tusschen de herders van Abraham en Loth*; in Juffr. v. MERKENS beschrijving van de *woning der Endorsche toveres*, en van het *bosch van Teutoburg*, trekken vinden, die meer of min mijne gezegdens ophelderen. Wanneer nu deze schilderijen louter copijen van de natuur zijn, kunnen zij nog wel somtijds door behulp van het geheugen worden voorgesteld; maar ook dan vertoonen zij weinig of geen genie; hoe meer deze beschrijvingen idealisch zijn, als b.v. TASSO's tafereel van het *eiland van Armida*, hoe meer verbeeldingskracht er vereischt wordt. Dergelijke schilderijen tog, hoe zeer uit afzonderlijke deelen, die in de natuur gevonden worden, samengesteld, moeten egter alleen door eene levendige verbeeldingskracht zo saamgevoegd worden, dat zij natuurlijk zijn en zig voor de verbeeldingskracht der lezers gemakkelijk vertoonen kunnen.

Dan het zijn niet alleen soortgelijke beschrijvingen waar toe de Digter door zijne verbeeldingskracht wordt in staat gesteld, maar karakters, handelingen enz. moeten ook dikwijls door hem worden voorgesteld; daar

toe moet hij zig met zijne verbeelding kunnen verplaatsen in den stand,
den tijd, de omstandigheden en lotgevallen van zijne personagien; hij
stelt zig b.v. met TASSO ARMIDA voor, toen zij in het leger van GOFFREDO
aankwam, en door zig te vertegenwoordigen de houding en gebaarden
5 van haar, die het er op gezet had om harten te winnen, en om, door 't
maken van veroveringen, het leger der bondgenooten te verdeelen en te
verzwakken, schetst hij haar op deze wijze af:

Hor tien pudica il guardo in se raccolto;
Hor lo rivolge cupido, e vagante.
10 La sferza in quegli, il freno adopra in questi,
Come lor vede in amar lenti, ò presti,

Se scorge alcun, che dal suo amor ritiri
l'Alma, e i pensier per diffidenza affrene;
Gli apre un benigno riso, e in dolci giri
15 Volge le luci in lui liete e serene;
E cose i pigri, e timidi desiri
Sprona et affida la dubiosa spene:
Et infammiando l'amorose voglie,
Sgombra quel gel, che la paura accoglie.

20 of hij verbeeldt zig met MILTON, Adam in de eerste oogenblikken na zijne
schepping; en laat hem dus spreken:

For man to tell how human life began,
Is hard; for who him self beginning knew?
Desire with thee still longer to converse
25 Induc'd me. As new wak'd from soundest sleep,
Soft on the flow'ry herb I found me laid
In balmy sweat, which with his beams the sun
Soon dry'd, and on the reaking moisture fed.
Straid toward heav'n my wond'ring eyes I turn'd
30 And gaz'd a while the ample sky, till rais'd
By quick instinctive motion, up I sprung.
As thitherward endeavouring, and upright
Stood on my feet; about me round I saw
Hill, dale, and shady woods, and sunny plains,
35 And liquid lapse of murm'ring streams; by these
Creatures that liv'd and mov'd, and walk'd, or flew;
Birds on the branches warbling; all things smil'd,
With fragrance and with joy my heart o'erflow'd.
My self I then perus'd, and limb by limb
40 Survey'd, and sometimes went, and sometimes ran
With supple joints, as lively vigour led:
But who I was, or where, or from what cause
Knew not; —

Ik kan de geheele plaats niet uitschrijven – en voeg er dus nog maar alleen
bij het verhaal van zijne begeerte naar eene egtgenote.

– but with me
I see not who partakes. In solitude
5 What happiness, who can enjoy alone,
Or all enjoying, what contentment find?

My maker –
Hast thou not made me here thy substitute
And these inferior far beneath me set?
10 Among unequals what society
Can sort, what harmony or true delight?
–

– – of fellowship I speak
Such as I seek, fit to participate
15 All rational delight, wherein the brute
Cannot be human consort: they rejoice
Each with their kind –

of de digter verbeeldt zig met Juffr. VAN MERKEN de gesteldheid der Ro-
meinsche benden bij hunne aankomst op de plaats waar VARUS verslagen
20 was; en zegt van dezelve:

Het gantsche heir berst uit in jammeren en klaagen
Om 't smartlijk onheil van hun wreedverdelgde maagen.
Hier schreien zoonen om hun vaders, all' hunn' troost;
Ginds droeve vaders om het onheil van hun kroost.
25 Daar vrienden om hunn' vriend; ginds broeders om hunn' broeder:
De rouw wordt algemeen, en toont zijn kracht verwoeder
Naardien hij in elks geest het schriklijk denkbeeld wekt,
Dat zelfs geen hand vol aard die levenloozen dekt;
En dat hun schimmen, nu de lijken grafrust derven,
30 Al jammerklagend door die doodlijke oorden zwerven.

en stelt zig levendig voor de uitwerking der aldaar heerschende stilte op
deze wijze:

Sints Varus ongeval –
Wierd deze plaats geschuwd door vreemden en gebuuren.
35 Geen doodscher stilte *heerscht* bij de omgestorte muuren
Van steden, door 't geweld gesloopt en uitgemoord,
Rondom 't verlaten puin, dan in dit aaklig oord.
Dees stilte werkt met kragt op Romes legerschaaren;
Elk zucht en ducht, dat hier zijn dierbre vrienden waaren;
40 En hoort, in zijnen waan, 't gekrijt van 't geestendom.
Op 't ritslen van een blad zien gantsche benden om,
Als of zij langs zich heen die schimmen zagen zweeven.

of hij plaatst zig, zelfs, met KLOPSTOCK, in den toestand van den godliken verlosser, en voert hem, sprekende tot zijnen vader, over zijn aannaderend lijden, dus in:

5 Godlijke Vader, de dagen des heils, en van het eeuwig verbond naderen; de dagen, bestemd tot grooter werken dan de schepping was, die gij met uwen Zoon volbragt hebt. Zij stralen mij zo schoon, zo heerlijk aan, als ter tijd, toen wij den loop der tijden doorzagen, toen wij de dagen der toekomst door mijn godlijk vooruitzien geteekend en heerlijker zagen. Gij alleen weet het, met welk eene eensgezindheid wij toen, Gij, mijn Vader en Ik, en de Geest de verlossing besloten. Wij waren bij elkander, in de
10 stilte der eeuwigheid, eenzaam, en zonder schepselen. Wij, vol van onze Godlijke liefde zagen neder op menschen, welken nog niet aanwezig waren. De zalige kinderen van Eden! ach, onze schepselen, hoe ellendig waren zij, eerst onsterfelijk, nu stof, en bedorven door de zonde! Vader, Ik zag hunne ellende, Gij mijne tranen. Toen zeide gij: Laat ons het beeld Gods op nieuw in den mensch scheppen! Alzo besloten wij onze
15 verborgenheid, het bloed der verzoening, en de vernieuwde schepping der menschen naar het eeuwig beeld! Hier verloor ik mij zelf om het Godlijke werk te voleinden. Eeuwige Vader, gij weet, de hemelen weten, hoe hartelijk ik sedert dit besluit verlangde naar mijne vernedering! O aarde, hoe dikwijls waart gij, in uwen nederigen afstand, het uitgekozene geliefde onderwerp van mijne beschouwing. En gij, o Canaän, heilig land, hoe dikwijls vestigde ik mijn zagtkens tranend oog op den heuvel, dien ik
20 reeds zag stroomen van het bloed des verbonds. En o! hoe klopt mij het hart van aangename opkomende vreugde, dat ik reeds zo lang mensch geweest ben, dat reeds zo veele regtvaardigen zig rondom mij verzamelen, en eerlang alle geslagten der menschen zig mij zullen heiligen. Hier lig ik, Godlijke vader, nog naar uw beeld opgesierd met de trekken der menschheid, biddend voor u: maar eerlang, ach, eerlang zal uw doo-
25 dend gerigte mij bloedig misvormen, en begraven onder het stof der dooden. Reeds hoor ik u, o Rigter der waerelden, alleen van verre komen, en onverbiddelijk uwen Hemel ingaan. Reeds bevangt mij een schrik, waar voor het geheele geslacht der geesten onvatbaar is, en ook onvatbaar zou zijn, al was het, dat gij hen in uwe grimmigheid vernietigde! Reeds zie ik den donkeren hof voor mij liggen; reeds val ik voor u in het lage stof; ligge, en bidde, en wentele mij, vader, in doodzweet. Zie, daar ben ik, mijn Vader. Ik wil uwe almachtige gramschap, uw gerigt met eene diepe gehoorzaamheid dragen. Gij zijt eeuwig! geen eindige geest heeft het toornen van de Godheid, en, den oneindigen vreeslijk en doodend, gedacht of gevoeld. God alleen konde de God-
30 heid verdragen. Hier ben ik, mijn vader, dood mij, neem mijn eeuwig offer tot uwe verzoening aan. Ik ben nog vrij, ik kan nog tot u bidden, en de hemel met mijriaden van engelen zal zig openen, en voert mij, vader, juichend tot uwen onsterfelijken troon in triumph terug. Maar ik wil lijden, wat geen Seraph bevatten, wat geen peinzende Cherub in diepe beschouwingen inzien kan. Ik wil lijden, ik wil, o eeuwige, den vreeslijksten dood lijden! Verder zeide hij: Ik hef mijn hoofd ten hemel op, en mijne hand in de wolken, en zweere u bij mij zelven, daar ik God ben als Gij: Ik wil de menschen verlossen.

Men begrijpt ligt, dat hoe grooter de kragt der verbeelding bij den digter is, hoe meer hij in staat is om zig te stellen in de plaats van een ander,
45 en hoe natuurlijker en treffender zijne beschrijvingen of schilderijen zijn:

terwijl integendeel de gezogtheid, de gemaaktheid en onnatuurlijkheid of onvolledigheid der beschrijvingen, gebrek aan verbeeldingskracht verraden; een gebrek dat waarlijk door geen kunst kan verholpen worden.

5 MARMONTEL⁹⁸ onderscheidt dit vermogen om zig in eens anders toestand te verplaatsen van de verbeeldingskracht. 'Je ne confonds pas, zegt hij, avec l'imagination un don plus précieux encore, celui de s'oublier soi-même, de se mettre à la place du personnage que l'on veut peindre, d'en revêtir le caractère, d'en peindre les inclinations. Ce talent de disposer de soi diffère autant de l'imagination que les affections de l'âme diffèrent de l'impression faite sur les sens. – Il suppose une sensibilité, une souplesse, une activité dans l'âme, que la nature seule peut donner'. Ik heb, toen ik over de teergevoeligheid handelde, ook daar melding gemaakt van dit vermogen om zig in eens anders toestand te plaatsen; doch er toen bijgevoegd, dat de verbeeldingskracht daartoe mede werkte. Ik moet hier, over 15 dat stuk, nog bijvoegen, dat dit vermogen in zo verre tot de verbeeldingskracht moet gebragt worden, als men zig nimmer in eens anders omstandigheden kan stellen, zonder zig tevens te verbeelden die omstandigheden, die tooneelen enz. waar in hij, wiens gevoelens, handelingen enz. men wil voorstellen geplaatst was. 'tIs zo, bijaldien iemand, die natuurlijk ongevoelig is, al in staat was om zig dit alles te verbeelden, dan zou hij, niet uit hoofde van gebrek aan verbeeldingskracht, maar uit hoofde van 20 zijne ongevoeligheid, buiten staat blijven om zulke sentimenten, handelingen enz. natuurlijk te schilderen. De verbeeldingskracht zeker voelt eigenlijk niet – maar – door de verbeeldingskracht wordt een teergevoelig mensch in staat gesteld om te gevoelen; de levendige vertegenwoordiging nu van eens anders omstandigheden, waar door de geest van den digter in staat is om zo te denken, te spreken, te handelen, als hij, wien hij zig verbeeldt, zoude gehandeld hebben, behoort zekerlijk tot de verbeeldingskracht. b.v. HOMERUS schildert PRIAMUS aan de voeten van ACHILLES en hem smeevende om het lijk van HECTOR. Zou men denken, dat 30 de digter de sentimenten en woorden van PRIAMUS levendig en natuurlijk genoeg zoude hebben kunnen voorstellen, bijaldien hij zig niet vertegenwoordigd had eenen afgeleefden grijsaart, met tranen in de oogen, en de bedruktheid op het aangezicht, door zijne vaderlijke liefde gedreven tot aan de voeten van den overwinnaar zijnes zoons – en dat, door deze schilderij van zijn verbeeldingskracht, zijn gevoelig hart hem die gevoelens heeft opgegeven, welken men in de bede van PRIAMUS bespeurt? Nog een voorbeeld: ik moet de gevoelens schilderen van een vader die zijn lief, zijn eenig kind verloren heeft. – Wat doe ik om hier in wel te 35 slagen? Ik roep mijn verbeeldingskracht te hulp. Ik weet wat het is vader 40

⁹⁸ *Poétique*, T.1. p. 68.

te zijn. Ik stel mij voor dat mijn kind daar bleek, en koud met gesloten
 oogen voor mij ligt. Ik betast in mijn verbeelding zijn wangen, maar alles
 is stijf, ik neem zijn hand, daar ik het zo dikwils aan geleid heb, maar
 die is zonder beweging – ik zie zijn kistjen toedoen, ik hoor het toe-
 5 schroeven, ik breng het (in mijn verbeelding alles) naar de grafplaats,
 daar zie ik een open graf; den doodgraver; daar wordt het lijk voor mijne
 oogen van de baar afgenomen, in het graf gezet, het graf gesloten – en
 ik keer alleen terug, op den weg langs welken ik terug keer, heb ik dik-
 wijls met dat kind gegaan, hier stil gestaan, daar het een en ander aan
 10 het vragertje aangewezen, en in mijn huis is er telkens gelegenheid om
 mij het lieve schaap te vertegenwoordigen. enz. – Misse ik nu deze ver-
 beeldingskracht, kan ik mij dit alles niet vertegenwoordigen, zo zal ik
 ook waarlijk niet in staat zijn, om de gevoelens van zulk eenen vader na-
 tuurlijk voortestellen, – zo min als wanneer ik met al mijn verbeeldings-
 15 kracht een ongevoelig hart had. Beide derhalven moeten in dit geval sa-
 menwerken; maar daarom is het niet noodig dit vermogen van de
 verbeeldingskracht te onderscheiden; want schoon er eene zekere buig-
 saamheid in zulk eene ziel voorondersteld wordt, is egter deze buigzaam-
 heid meer eene bijzondere wijzing van de verbeeldingskracht, dan een af-
 20 zonderlijk vermogen om zig in eens anders toestand te plaatsen. – Maar,
 verder, in alle gesprekken, handelingen, die een digter voorstelt, heerscht
 geene eigenlijk gezegde teergevoeligheid; de digter stelt altoos geen aan-
 doenlijke geprekken of handelingen voor, en zig te verzetten in de om-
 standigheden van een ander vordert dikwijls waarlijk niet meer, dan zig
 25 de omstandigheden zo te vertegenwoordigen als of hij ze zelf voor zijn
 oogen zag, als of het zijne omstandigheden waren; en dan zal van zelfs
 volgen, dat hij de gesprekken en handelingen die daar uit voortvloeien,
 natuurlijk zal voorstellen; schoon het te gelijk waar is, dat, dewijl de dig-
 ter tot het hart spreken moet, zijn meeste voorstellingen van dien aart
 30 zijn, dat en verbeeldingskracht en gevoeligheid beide moeten samenwer-
 ken om ze natuurlijk en levendig daartestellen – en dit zij genoeg tot op-
 heldering van MARMONTELS gezegdens.

Nooit egter vertoont zig dit vermogen sterker, dan wanneer de digter
 in vollen nadruk schepper is, gelijk MILTON en KLOPSTOCK bij uitstek;
 35 wanneer hij ons in nieuwe weerelden voert, ons tooneelen voor oogen
 houdt, die noch de Digter, noch wij, ooit gezien hebben⁹⁹, of hebben
 kunnen zien; en ons dezelve zo levendig voorstelt als of wij er bij tegen-
 woordig waren, en er geen ongerijmdheid of onnatuurlijkheid in vin-
 den. Het spreekt van zelfs, dat wij hier geen melding maken zullen van
 40 de buitensporige schilderijen, die door deze verbeeldingskracht kunnen

⁹⁹ Men vergelijke hier de aantekeningen van den Hr. *** op VOLKMANS *Reish.* D. I.
 bl. 69.

worden voorgebragt, maar dat mijne bedoeling alleen hier is, aantetonen, in welk een opzigt dit vermogen eene eigenschap is van den geboren digter.

5 De *Messias* van KLOPSTOCK vloeit over van voorbeelden, die ten bewijs zijn, dat deze grootste digter, meer dan iemand voor hem, begaafd is met zulk eene scheppende verbeeldingskracht. Hij voert ons in weerelden, die noch wij, noch hij, ooit aanschouwd hebben, en langs wegen, die wij nimmer betreden hebben; veel meer nog en natuurlijker dan MILTON zijn voorganger, en ZACHARIA zijn navolger.¹⁰⁰ Het zij mij
10 geoorloofd wederom een voorbeeld uit den *Messias* aantehalen, en woordelijk vertaald intelasschen, om mijne landgenoten, was het mogelijk, met KLOPSTOCK wat nader bekend te maken. Het is hetzelfde, waarvan ik reeds elders in het voorbijgaan heb gewag gemaakt¹⁰¹; namelijk de voorstelling van eene onzondige weereld, welke de zichtbare blijken van
15 Gods nederdaling, om den *Messias* te rigten, aanschouwde:

God daalde neder niet verre van eene ster, waar menschen waren; menschen van gedaante als wij, doch vol onschuld en niet sterfelijk. En hun eerste vader, hij stond vol van eene mannelijke jeugd, ofschoon er reeds veele eeuwen agter den rug van den jongeling waren, midden onder zijne niet ontaarte kinderen. Zijn oog was niet donker
20 geworden, om zijne zalige nakomelingen te aanschouwen, noch onbekwaam om vreugdetranen te storten. Zijn hoorend oor was niet gesloten voor de stem van den Schepper, de stem der Seraphim, en om uit den mond van zijne nakomelingen, u, o naam van vader, te hooren. Aan zijne regte zijde stond de moeder der menschen, zijne kinderen, zo schoon, als of de vormende Schepper nu eerst die onsterfelijke voerde in
25 de armen van haren man; de schoonste der manninnen onder hare jeugdige dogteren. Aan zijne linkerzijde stond zijn eerstgeboorne, waardige zoon, het beeld zijns vaders vol hemelsche onschuld. De jongste nakomelingen zaten rondom zijne voeten, op lagchende heuvels, haar hair met bloemen los omgeven, en daar door in meer lokken verdeeld, en met harten die klopten om de deugd hunnes vaders natevolgen. De vaders en moeders bragten hen, nu één jaar oud, voor 't eerst in de armen van den zegenenden vader. Hij hief, wegens dat zalig aanschouwen, zijn oog ten hemel op; zag God wandelen, boog zig diep, riep, en zeide:

Daar is God, verzamelde kinderen, die mij, die u allen tot levendige schepselen schiep; die gindsche dalen met bloemen, deze bergen met wolken omkranste! doch dal
35 en berg gaf hij geenen onsterfelijken geest; dien gaf hij u kinders! Ook gaf hij aan bergen en dalen die schoone gedaante niet welke hij u gaf, geenen menschlijken vorm, zo geschikt om de diepste gedagten der ziele door het sprekend aangezicht voortestellen: geen vrolijken blik, die dankbaar opziet naar den hemel: geene stem om het lied der Seraphim in aanbidding meê te zingen. Hij verscheen mij in de ruischende dreven van het Paradijs, toen hij mij op aarde tot een mensch schiep; hij bragt, zegenend, uwe
40 moeder mij in de armen. Spreekt cederboomen, en ruischt! Spreekt, onder u tog zag

¹⁰⁰ Ik bedoel hier ZACHARIA'S Gedigt, *Die schöpfung der hölle*.

¹⁰¹ Zie mijne aantekening op RIEDEL, D. I. bl. 383.

ik hem wandelen! Snelvlietende stroom, sta stil! sta daar! want daar ging hij over. Gij zag-
 ter ademen van stille winden; Suizelt van hem, gelijk gij suizelde, als hij, als de oneindi-
 ge, lagchend, van gindsche heuvelen afkwam. Sta stil voor hem aarde, en wandel niet
 voord, gelijk gij eertijds stil stond, als hij u voorbij ging, toen wandelende hemelen zijn
 5 verheven aangezigt omgaven, toen zijne Goddelijke regtehand zonnen, en zijne linker-
 hand morgensterren hield en woog! o Eeuwige! durf ik mij ondervinden van nieuws u
 aantezien? Maar gebiedt dan dat die middernagt verdwijne, welke u, o vader, omgeeft:
 ach laat dezen schrikverwekkenden ernst, die geen onsterfelijke kan aanzien, uwe oogen
 niet vervullen! ach! wie zijn ze tog, tegen welke dat gelaat en dat oog vol toorn zig uit-
 10 rust; waarlijk geen schepselen die gij lief hebt! een onzalig volk van geesten, die vielen,
 en het waagden (ik kan die gedagte mij nauwlijks voorstellen) die het waagden, God....
 te vertoornen!.... Ja kinderen hoort het! Lang verzwegen ik het om uwe zalige rust door
 geene weemoedigheid te stooren. Ver van ons, op een der aardbollen zijn menschen, ge-
 gelijk wij, naar het zelfde beeld geschapen, beroofd van hare aangeboren onschuld, en
 15 van het godlijk beeld; niet meer onsterfelijk! Gij verstomd daarover, hoe hij, die onster-
 felijk geschapen voorheen een meesterstuk van God was, een sterveling worden kan!
 Hun geest is niet sterfelijk; hun eeuwige geest niet: hun lichaam slegts keert tot de aarde
 waar uit het genomen werd. Dat noemen zij, sterven. Dan verschijnt de vlugtende
 geest, beroofd van zijn schoonheid en oorspronkelijke onschuld voor den regterstoel
 20 van God, en hoort een verschrikkend oordeel. Doch, ernstige gedagte: vertrek! God de
 schepper en rigter van alle wezens, denke u slegts! Het is reeds voor eenen onsterfelijken
 schriklijk genoeg: Sterven! dit te denken. Den stervenden breken de oogen, zij staaren,
 en zien niet meer. Het aanschijn der aarde en des hemels verdwijnt voor hem in eene
 nagt. Hij hoort niet meer de stem der menschen, noch de tedere klagten der vriend-
 25 schap. Hij zelf kan niet spreken; nauwlijks nog het bange afscheid stamelen met een be-
 vende tong. Hij haalt zijn adem dieper, en een koud angstig zweet loopt over zijn aange-
 zigt, zijn hart slaat langzaam, dan staat het, dan sterft hij! De dogter sterft in de armen
 van hare bevende moeder, die gaarne met haar stierf, maar niet sterven kan. Een ontlo-
 ken jongeling, zijns vaders eenige zoon, sterft, van zijnen vader omhelst en aan het hart
 30 gedrukt. In het bijzijn van jammerende kinderen sterven ouders; hun troost en de steun-
 sels van hunne wankelende jaren. Eene dierbare beminde, in hare ellende ingezonken,
 sterft aan de borst van eenen tederen jongeling. De hemelsche liefde met de zagte en ede-
 le gevoelens, die zij nog inboezemt, is, doch slegts als een beeld der schaduw, van de on-
 schuld overig gebleven bij weinigen die beter zijn! Maar niet lang! ach niet lang, of zij
 35 sterven; en God ontfermt zig niet over hun; niet over het afscheidnemend lagchen der
 vroomen geliefden; niet over de brekende oogen die gaarne nog weenden; niet over den
 angst, die bidt, en God, slegts om een uur, aanschreit; niet over de vertwijfeling van
 den bevenden jongeling, die sprakeloos haar in zijne armen houdt; ook over u niet, be-
 kommerde deugd, tot welke de liefde en haar teder gevoel die beide sterfelijken ver-
 40 hoogde.
 Alzo sprak hij. Een weemoedig weenen van zijne kinderen rondom stoorde hem. De
 vaders drukten hunne zoonen, en de moeders hunne dogters, verschrikt, aan hunne klop-
 pendes harten. Kleine knaapjes vatteden de knien van zig neerbuiigende vaders, en kusten
 de mannelijke tranen van de oogen hunner vaders. Zusters en broeders zaten hand in
 45 hand, en zagen bang elkander aan. En onsterfelijke jongelingen lagen neer aan de borst
 hunner liefstens, beefden, en voelden het leven der harten van hunne hemelsche maag-

den geweldiger slaan. Maar de vader der heilige menschen vermande zig weder. Hunne moeder leunde lieflijk op hem: hij zeide;

5 Zo het dezen maar niet zijn, tot welken God in toorne henen gaat; tegen welker onheilig aangezigt de eeuwige wandelt. Ach! mogelijk hebben zij den rigter al te zeer getergd, en hij is afgekomen om hen allen te dooden! o onze broeders, anders ook onsterfelijke menschen, wist gij, hoe zeer wij u beminnen, en onze weemoedigheid over u: ach, dan had gij den rigter niet gedwongen van den hemel neertedalen om u allen te dooden. o Broederlijk geslacht! ja wanneer de aarde uw graf werd, en God u op eens in derzelve diepten instort; o dan willen wij hier de dooden Gods beweenen, en dikwijls
10 zien naar de aarde, de rustplaats van hun gebeente! Maar o Vader, ja gij hebt aan dit geslacht den godmensch, uwen verheven Messias gezonden; ach wilt gij hen rigten? Daarvan zeggen alle de Seraphim, zo dikwijls zij hier verkeerren, en de feesthoudende hemel rondom: Hij zal hen verlossen! Uwe dooden zullen eens opgewekt worden, en wij zullen hen zien! ach Vader! wilt gij hen rigten? Ziet, hij wendt zijn aangezigt van
15 mij af, en stijgt, nog verschriklijk, altoos nog verschriklijk en ernstig, regt af naar de aarde. o God uwe gerigten zijn wonderbaar! Uwe eeuwige weg is donker voor ons! Maar gij zijt heilig, en eeuwig gelijk aan u zelf! Halleluja, mijn Schepper! Onsterfelijke menschen bidden tot u van eene heilige aarde! Sterfelijke menschen, welken gij doodt, bidden tot u gebukt in het stof! De wijze Seraph met een bedekt aangezigt bidt tot u, bij den eeuwigen troon! Alzo sprak hij, en zag de heerlijkheid Gods van
20 verre na.¹⁰²

De groote plaats, die dit voorbeeld in deze mijne verhandeling beslaat, verbiedt mij meer soortgelijken aantehalen: ook is hetzelfde genoegzaam om aantetuiden welk eene verbeeldingskracht ik bedoele. Wanneer nu
25 deze verbeeldingskracht buitensporig wordt, wanneer deszelfs tafereelen verkeerd geplaatst worden, is een onderzoek dat en te uitgebreid en te zeer van mijn onderwerp verwijderd is. Het is genoeg hier aantemerken, dat dit vermogen de bron is van schoone vindingen, treffende tafereelen, en voornamelijk van die schilderijen die onze zucht tot het nieuwe en wonderbare voldoening geven.
30

De verbeeldingskracht is eindelijk noodig voor den digter, om hem in staat te stellen tot het spreken van eene digterlijke taal. Wijl de digter tot het hart, door middel der *verbeelding*, spreken moet, behoort zijn taal zo veel mogelijk door beelden te werken; en elke wending van gedachten, elke voorstelling, die alleen het verstand doet werken, en afgetrokken denkbeelden verwekt, is geen digterlijke voorstelling. Heeft nu de
35 digter het vermogen om zig alles onder beelden te vertegenwoordigen; werkt hij natuurlijk en zonder zig te dwingen, met zijn verbeeldings-

40 ¹⁰² Wat de twee groote aanhalingen uit KLOPSTOK aangaat bl. 230, en bl. 233–235, die de-
zelfde met het oorspronkelijk vergelijken wil, gelieve in agt te nemen, dat er in de laatste
uitgave van den *Messias* van den j. 1780 eenige veranderingen zijn; ook in die passages;
en dat toen ik deze vertaalde plaatsen liet drukken, die uitgave nog niet uit, ten minsten
nog niet onder mijn oog gekomen was.

kragt, zo zal het hem ook natuurlijk zijn door beelden zig uittedrukken, en dus op de verbeelding van zijne lezers te werken: Hij zal b.v. vragen, wanneer hij wil voorstellen, dat de natuur met weinig te vreden is,

Dekt dan een ruwe pij, zo warm niet als scharlaken,

5 en daar een ander zoude gezegd hebben; Het minste gerugt joeg de benden vreze aan, zegt hij, om zig van beelden te bedienen.

Op 't ritslen van een blad zien gandsche benden om:

Weinig voorbeelden zullen genoeg zijn om dit verder optehelderen. YOUNG had zulk eene sterke verbeeldingskragt, dat men zien kan, dat
10 het hem natuurlijk was door beelden te denken. *De slaap vlugt van beangstigde harten, en die zonder zorg en droefheid leven, slapen het meest;* dit zegt hij louter door beelden¹⁰³:

— balmy sleep

— — his ready visit pays

15 Where fortune smiles; the wretched he forsakes;
Swift on his downy pinion flies from woe,
And lights on lids unsully'd with a tear.

alles is stil; men hoort geen beweging: dit drukt hij op deze wijze uit.

Creation sleeps. 't Is as the gen'ral pulse

20 Of life stood still, and nature made a pause;

Wanneer OSSIAN zeggen wil; *deze of die is herbergzaam*, dan gebruikt hij deze of dergelijke beelden:

The feeble dwelt in his hall. The gates of Rathmor were never closed;

his feast was always spread. The sons of the stranger came, and

25 blessed the generous chief of Clutha. Bards raised the song, and
touched the harps; and joy brightened on the face of the mournful.

en in het algemeen zullen zij, die OSSIAN en zijn's gelijken, gelezen hebben, zig gemakkelijk herinneren, dat alle zijne gedagten bijkans beelden zijn, en dat men hem maar behoeft opteslaan, om dit optemerken; waartoe zeker zijne taal, die weinig woorden heeft, welken afgetrokken denk-
30 beelden voorstellen, zeer veel gedaan heeft, gelijk ik in het begin dezer verhandeling heb opgemerkt.¹⁰⁴

JESAIAS wil zinnelijk voorstellen de geringheid van deze aarde; en hij noemt haar, *een druppel aan een emmer, een stofjen aan de weegschale!* welk een

35 ¹⁰³ In het begin van den Isten Nagt.

¹⁰⁴ bl. 164 en verv.

treffende gedagte! een gedagte, daar KLOPSTOCK dit volgende gebruik van gemaakt heeft in zijn *Frühlingsfeier*¹⁰⁵:

5 Nur um den tropfen am eimer,
Um die erde nur, will ich schweben und anbeten!
Halleluja! Halleluja! Der tropfen am eimer
Ran aus der hand des Almächtigen auch!
Als der hand des Almächtigen
Die grösseren erden entquollen,
Die ströme des lichts rauschten, und Siebengestirne würden,
10 Da entrannst du, tropfen, der hand des Almächtigen!

En wanneer hij zeggen wil, dat, bijaldien de genezing hem niet geschonken was, hij gestorven zoude zijn, geeft hem zijne verbeeldingskracht deze beelden daar toe op:

15 Hätt' ich deinen sanften gang nicht vernommen,
Nicht deiner lispel stimme gehört;
So hätte auf des liegenden kalter Stirn
Gestanden mit dem eisernen fusse der tod!

20 Men zal, denk ik, nu in staat zijn, om te kunnen opmaken; wat de verbeeldingskracht, in verschillende opzigten, bij den digter doet, en hoe gebrek aan dezelve de oorzaak is, dat veele stukken, die voor poëzij worden opgegeven, waarlijk niets dan prose zijn.

25 Deze digterlijke verbeeldingskracht nu heeft, naar alle waarschijnlijkheid, haren grond in eene zekere gesteldheid der harssenen, ofschoon men buiten staat is om het *hoe* van die onderscheiden gesteldheid aante-
toonen; en deze waarschijnlijkheid rust ook onder anderen daarop, dat,
de ondervinding is mijn getuige, ligchamelijke toevallen deze verbeel-
dingskracht kunnen verzwakken of tot eene buitengewoone hoogte kun-
nen doen stijgen. Voor zo ver nu de sterkte van dit vermogen en de uit-
gebreidheid van het zelve gegrond is in eene zekere gesteldheid van de
30 organisatie, is het aangeboren, uit hoofde dat zonder eene zekere ge-
schiktheid van diezelfde organisatie, dit vermogen, dat in een zekeren
trap aan alle menschen eigen is, nimmer in die mate zig zoude kunnen
vertonen, of door oefening stijgen, als noodig is, om te digten.¹⁰⁶ Men
ziet ook, dat de eene mensch meer werkt met zijn geheugen, een ander

35 ¹⁰⁵ Oden bl. 32.

40 ¹⁰⁶ 'Die Einbildungskraft, ist zwar unmittelbar eine gabe der natur, die sich vielleicht auf feinere sinnen, auf eine vorzugliche sinnlichkeit der ganzen seele, und auf eine grosse lebhaftigkeit des geistes gründet; sie kann aber ohne zweifel, wie alle andre gaben der natur, durch uebung gestärkt werden' – zegt SULZER *Theorie*, art. *Einbildungskraft*; die waardig is over dit onderwerp gelezen te worden.

met zijn oordeel, een derde met zijn verbeeldingskragt; en zulks zonder
 opzet, maar als van zelfs. Deze van zelfsheid nu, dit gemakkelijke, en som-
 tijds zelfs onbedwingelijke, om met zijn verbeelding te werken, noeme ik
 het aangeboren in opzigt tot de verbeeldingskragt. Men heeft daarom
 5 ook te regt opgemerkt, dat de digterlijke verbeeldingskragt kenmerken
 heeft, die reeds in de kindsheid plaats hebben.¹⁰⁷ Geboren digters schep-
 pen daarom bij uitstek vermaak in de voordbrengselen der digterlijke ver-
 beeldingskragt. De taal van den digter behaagt hen, om dat zij hem als
 't ware tot zig hooren spreken in de taal in welke zij geboren zijn; en, zon-
 10 der het te weten, drukken zij, voor zo ver dit hun aangeboren vermogen
 door toevallige oorzaken niet is stomp gemaakt, zig zeer dikwijls op de-
 zelfde wijze uit, wanneer zij hunne gewaarwordingen aan anderen mede-
 deelen. Men herinnere zig slegts het geen ik van KLOPSTOCK te voren ver-
 haald heb. Zij daarentegen, die, zonder geboren digters te zijn, egter
 15 verzen willen maken, moeten zig in duizend bogten wringen (ik vooron-
 derstel hier zulken die nog wat van de Theorie verstaan; want die ook
 hierin gebrekkig zijn, zijn de armhartigste schepsels die men zig verbeel-
 den kan) om hunne verbeeldingskragt aan het werken te helpen; zij ver-
 laat hun elk oogenblik, en is gelijk aan die galeiroeiers, die, om hunnen
 20 meester niet te ontlopen, aan de roeibanken moeten geketend worden.
 Willen zij scheppen, zij scheppen gedrogt, en brengen hun eigen von-
 nis mede; willen zij door beelden spreken, zij moeten door eene aanhou-
 dende lezing van goede digters derzelver beelden in het geheugen pren-
 ten, en dit gedaan zijnde bedienen zij er zig van, uit gebrek aan eigen
 25 voorraad, en verraden egter hunne armoede bij hen die oogen hebben,
 om hun natuurlijk gebrek te zien, en kundigheid genoeg bezitten om in
 dit stuk *de meo & tuo* te oordeelen.

Wat nu de versterking der verbeeldingskragt aangaat, daar omtrent kan
 men aanmerken: dat dezelve geschiedt, of door toevallig van buiten aan-
 komende omstandigheden, of door eene stellige beoefening en aankwe-
 king van dat vermogen. Met opzigt tot het eerste is het klaar, dat eene
 opvoeding en levenswijze die natuurlijker wijze geschikt is, om de vermo-
 gens van den geest uittedoven en stomp te maken, ook haren invloed
 hebben moet op de verbeeldingskragt. Een mensch, die aan zwaren, lasti-
 35 gen, en neerdrukkenden arbeid zijn tijd en kragten besteden moet, zal zij-
 ne verbeeldingskragt noodwendig doen afnemen; en de wilde van ROUS-
 SEAU, die niets noodig heeft, dan voedsel, eene vrouw, en den slaap,
 moet noodzakelijk eene zeer zwakke verbeeldingskragt bezitten, al was
 het dat zijne organisatie natuurlijker wijze geschikt was, om dit vermo-
 40 gen tot een hoogen trap te doen stijgen. Met opzigt tot de opvoeding is

¹⁰⁷ Zie *N. Bibl. der sch. Wissensch.*. B. VIII. s. 21.

dat alles, wat de levendigheid en dadigheid van den geest onderdrukt, ook nadeelig aan de versterking der verbeeldingskragt.

‘Wij hebben, zegt SULZER¹⁰⁸ ‘eene uitstekende levendigheid en dadigheid van den geest mede onder de fundamente[n] van eene levendige en gemakkelijk-werkende verbeeldingskragt geteld, en ook deze moet door
5 oefening vermeerderd worden. Elke ziel kan, door het tegengaan der dadigheid, traag worden. Men sla slegts agt op de uitwerkselen der verwijfde opvoeding, waar in de eerste wet is, het kind aftehouden van alles, wat aan hetzelfde moeite zou geven, in verlegenheid brengen, en
10 waar toe aan hetzelfde eigen overleg en inspanning der kragten noodig waren; en waar door men elke begeerte en elke uitoefening zijner werkzaamheid voorkomt. Door zulk eene opvoeding beneemt men den geest zijne mannelijke kragt, alle spieren worden slap, en men maakt den mensch tot eene misgeboorte, waar aan de wezenlijkste eigenschap van
15 een vernuftig schepsel, namelijk de inwendige, dadige werkzaamheid, ontbreekt.’ Waar derhalven het tegendeel plaats heeft, kan men zeggen dat de verbeeldingskragt door toevallig van buiten aankomende omstandigheden wordt opgewekt, en versterkt.

Zo is het ook met de oefening van den geest zelve. Een jong mensch,
20 die daartoe opgeleid wordt, om vorderingen te maken in zulke wetenschappen, waar toe eene hebbelijkheid om afgetrokken te denken vereischt wordt, moet noodwendig zo veel met opzigt tot zijne verbeeldingskragt verliezen, als hij met opzigt tot zijn eigenlijk gezegd verstand gewint: want schoon het waar is, dat het voor eenen aankomenden kunstenaar, welks verbeeldingskragt zeer overhelt tot het buitensporige, nuttig kan wezen, zijn verstand en oordeel te scherpen door het beoefenen
25 der hooge wetenschappen; schoon men zelfs, in dien zin, met HALLER de Wiskunst *de toom der verbeeldingskragt* noemen kan, blijft het egter over het algemeen waar, dat hij, die, natuurlijker wijze, een kunstenaar of digter geboren was, door zulk eene opvoeding, waardoor men hem gewent aan afgetrokken denken, zijne digterlijke verbeeldingskragt verzwakken kan; ten zij hij, dat egter maar zelden plaats heeft, een genie bezit, die tot alles geschikt is, en zig boven allen tegenstand verheft.

Hoe veel of hoe weinig de luststreek hier doet, kan ik niet bepalen;
35 ook zou mij zulk een onderzoek te verre afleiden. Zeker doet zij over het algemeen iets, maar egter heeft men in alle landen, onder alle hemelstreken, goede, voortreffelijke digters gehad. Dit egter moet ik hier bijvoegen; dat, hoe meer de teergevoeligheid bij iemand toeneemt, hoe sterker ook zijne verbeeldingskragt wordt. Teergevoeligheid namelijk is de
40 grond van sterke indrukken; en sterke indrukken worden ligter en ster-

¹⁰⁸ *Theorie art. Einbildungskraft.*

ker herinnerd dan flauwe en voorbijgaande. Teergevoeligheid wordt door veel voorwerpen getroffen, en geeft dus ook op dezelfde wijze aanleiding, om zig veele gewaarwordingen te herinneren. In deze twee opzichten denk ik, dat door het toenemen der teergevoeligheid ook de verbeeldingskragt sterker wordt, gelijk ook omgekeerd door de levendigheid der verbeeldingskragt, wanneer zij aandoenlijke onderwerpen bearbeit, de teergevoeligheid vermeerderd wordt.

Meer zeg ik niet van de toevallige oorzaken, waardoor de verbeeldingskragt versterkt of verzwakt kan worden, schoon deze stoffe zeer uitgebreid is. Men trekke er slegts dit gevolg uit, dat er veele menschen zijn, wier verbeeldingskragt oorspronkelijk geschikt zoude zijn, om hen tot digters te maken, bijaldien zekere toevallige omstandigheden het niet belet hadden; even gelijk er veelen zijn, die met alle hunne pogingen dit vermogen tot zulk een hoogte niet kunnen brengen, dat het hen geschikt maakt voor de schoone kunsten, en dat er derhalven, hoeveel men ook aan oefening toeschrijve, egter ook in dit opzigt, altoos iets overblijft, het welk menschen van menschen zo onderscheidt, dat men het *aangeboren* noemen kan.

Meer is er voor mij te zeggen over de versterking van dit vermogen door de stellige beoefening, voornamelijk met opzigt tot den digter. Een mensch, die door de natuur geroepen is, om met den tijd de digter zijner natie te worden, verbeelde zig nimmer, dat hij de natuur maar alleen moet laten werken. Het is tog zeker, dat zelfs de grondvermogens voor de schoone kunsten, b.v. de verbeeldingskragt, zeer kunnen toemen, als men zig toelegt, om dezelve behoorlijk optekweeken. De vier hoofdeigenschappen van eene verbeeldingskragt, geschikt voor de schoone kunsten zijn dezen: gemaklijkheid in het werken – levendigheid – uitgestrektheid – en ingetogenheid; zo zal ik de laatste eigenschap noemen; het is die eigenschap, welke den schoone kunstenaar belet gedrogten voortbrengen. – Over elk dezer eigenschappen moet ik met mijnen lezer wat praten.

De gemaklijkheid der verbeeldingskragt in het werken is die eigenschap, waardoor zij, bij de kleinste aanleiding, eene groote menigte van zinnelijke voorwerpen zig weder voorstelt. Zulk eene verbeeldingskragt wordt ligt opgewekt, heeft niet noodig door veel inspanning aan het werk geholpen te worden, maar staat altoos gereed, om aan den digter die zinnelijke voorwerpen voor oogen te stellen, die hij noodig heeft om zijn onderwerp of uittewerken of te verfraaien. De digter derhalven, die deze eigenschap van zijne verbeeldingskragt door oefening wil doen toenemen, moet veel met zijn verbeelding werken, dezelve niet stremmen, wanneer zij, bij eene geringschijnende aanleiding, hem eene menigte van zinnelijke onderwerpen voor oogen houdt; telkens zoeken naar zulke gelegenheden, die aan zijne verbeeldingskragt aanleiding geven om uittewijden, en zig daardoor gewennen, om bij de herinnering van

een onderwerp een geheel veld voor zijne verbeelding te hebben. De breedvoerige gelijkenissen van HOMERUS kunnen mijne gezegdens hier over verder ophelderen. Zijne helden vergelijkt hij dikwijls bij leeuwen; maar hij denkt zo dra niet aan den leeuw, of zijne verbeeldingskracht ver-
5 toont hem de verwoesting, die dit gedierte aanregt onder de schapen, en de vrees en schrik die deswegens ontstaat. Dit alles staat hem, in bijzonderheden, zo levendig voor oogen, dat zijne verbeeldingskracht daar als 't ware, voor weinig oogenblikken, geheel mede vervuld is, ten blijk dat dezelve gemakkelijk werkte. In hoe ver men nu hierdoor in het buiten-
10 sporige vallen kan, behoort tot dit onderzoek niet. Het gebruik behoort om het misbruik niet veragt te worden.

Maar verder versterkt men deze eigenschap, wanneer men zig gewent aan het herhalen van de voorwerpen der zinnelijke gewaarwording, door de verbeeldingskracht. HOMERUS en MILTON, zegt ABBT ergens, hadden
15 niet noodig de zon te zien opgaan om den morgenstond te schilderen; en zo is het. De verbeeldingskracht kan door oefening zo sterk gemaakt worden, dat het haar als geen moeite kost, zig de voorwerpen der zinnelijke gewaarwording voortestellen. Zig veel daarom bezig te houden met de verbeelding van het geen men gezien, gehoord, gevoeld heeft, geeft eene hebbelijkheid om dit gemakkelijk en ten allen tijde te doen;
20 en dit komt den schoonen kunstenaar, den digter, zeer te pas. De eensgeziene beelden ziet hij somtijds nooit weer; of, op dien tijd dat hij er gebruik van moet maken, kan hij ze niet te zien krijgen: dus moet zijn verbeelding hem hier te hulp komen, en hem de bouwstoffen op zijn wenk aanbrengen. Weigert deze hem zulks; moet hij naar dezelve staan wag-
25 ten; dan vergaat hem de lust, zijn digtluim gaat over, of hij moet, door mangel der bouwstoffen, gebrekkig, droog en mager voordwerken.

Vermits nu het geheugen in den grond hetzelfde vermogen is als de verbeeldingskracht, maar egter alle onderwerpen die door het geheugen bewaard kunnen worden, van dien aart niet zijn, dat zij op eene aanschou-
30 wende wijze kunnen herinnerd worden, zo volgt van zelfs, dat men de verbeeldingskracht versterkt, door zig meer toeteleggen op het herhalen van zinnelijke onderwerpen, dan van afgetrokken denkbeelden of waarheden, die men zig niet aanschouwend voor oogen stelt; en in dezen zin
35 is een gemakkelijk geheugen zelfs de grond van eene gemakkelijke verbeeldingskracht. Maar om diezelfde reden is het zeker, dat hij, die deze gemakelijkheid van zijn geheugen voornamelijk daar toe te werk stelt, om zig afgetrokken denkbeelden te herinneren wanneer hij wil, even daar door zijne verbeeldingskracht kan verzwakken door gebrek aan oefening. Deze
40 twee-erhande gemakelijkheid is dus eigenlijk niet onbestaanbaar met elkander, maar, zo verre de eindigheid en bekrompenheid onzer vermogens ons belet, om in alles, even ver, te vorderen, is het vrij natuurlijk, dat het beoefenen en versterken van zijn geheugen, omtrend zinnelijke voor-

5 werpen, of het geen hetzelfde is, het zig gewennen om op zulk eene wijze
 zig voorledene gewaarwordingen te herinneren, dat het geheugen in de
 verbeelding overgaat, natuurlijk met zig brengt eene verslapping van
 het geheugen, omtrend zulke onderwerpen, die uit haren aart ongeschikt
 10 zijn, om, als zodanig, aan de verbeelding te worden voorgesteld; en daar-
 om is het eene wezenlijke les voor den jongen kunstenaar: 'zig niet al te
 diep in afgetrokken onderzoekingen in te laten, maar zig toeteleggen,
 om denkbeelden, waarheden, en algemeene kundigheden, meer aanschou-
 wend in zinnelijke onderwerpen gewaar te worden dan die door het ver-
 stand alleen te beschouwen'.¹⁰⁹ Daar door zelfs zal hij zijne verbeeldings-
 15 kragt eene gemaklijkheid geven, om, wanneer hij zulke onderwerpen
 behandelen moet, niet met zijn geheugen alleen te werken, maar die on-
 derwerpen, die een ander zig alleen met zijn geheugen gewoon is voor
 te stellen, zo te denken, dat zijn verbeeldingskragt werksaam is; en door
 20 eene tegenstrijdige wijze van handelen zoude hij die onderwerpen voor
 zig onbruikbaar maken, hoe vast hij ze anders ook in zijn geheugen
 had, en hoe gemaklijk hij zig dezelve ook herinneren kon.

Dit brengt mij van zelfs tot de noodzakelijkheid van de beschouwing
 van de werken der kunst voor den aankomenden kunstenaar; in 't bijzon-
 25 der voor den digter, dien ik hier eigenlijk onder het oog heb. Die zig
 gewent veele voorwerpen voor zijne verbeelding te plaatsen, die zig ge-
 durig bezig houdt met de beschouwing van de schepselen der verbeel-
 dingskragt, krijgt eene hebbelijkheid en een vermaak om met zijne ver-
 beeldingskragt te werken; die integendeel afgetrokken redeneeringen
 30 naleest en bepeinst, laat zijn verbeeldingskragt rusten; en *rusten* dat op
 den duur plaats heeft, is *verslappen*. Men kan derhalven door het lezen
 van goede dichters ook zijne verbeeldingskragt eene gemaklijkheid ge-
 ven. Men gewent zig daar door alles wat men ziet, poëtisch, dat is, onder
 beelden, te zien. De verbeeldingskragt leert b.v., door het lezen van MIL-
 35 TON en KLOPSTOCK, zig de etherische strecken voorstellen, waar zij te vo-
 ren geen denkbeeld van had; en krijgt daardoor eene hebbelijkheid, om,
 door geringe aanleidingen, zig dezelve te herinneren, en eene gemaklijk-
 heid om er voor zig zelf gebruik van te maken. Die zig gewent aan eene
 wijze van voorstelling welke door beelden geschiedt, en waardoor de ver-
 40 beelding steeds bezig gehouden wordt, zal even daardoor zig zulk eene
 wijze van beschouwing eigen maken, hij zal er meer en meer op belust
 raken, en het liefst zig bezig houden met eene zinnelijke voorstelling.
 De dichters worden zijne lievelingen; hunne wijze van voorstelling bevalt
 hem boven alle anderen, en moet hij zijne gewaarwordingen uitdruk-
 ken, hij doet zulks het liefst op hunne wijze, om dat die hem, en natuur-

¹⁰⁹ SULZER op de aangeh. pl.

5 lijk, en door oefening, de gemakkelijkste en de bevalligste geworden is;
 als ook om dat zijne neiging naar het zinnelijke door deze middelen ster-
 ker geworden is. Hier over zegt SULZER¹¹⁰: 'Ook de neiging tot eene alge-
 meene zinnelijkheid, waardoor de verbeeldingskracht ondersteund wordt,
 10 kan door oefening vermeerderd worden. Wij spreken hier niet van de
 grovere zinnelijkheid, van de slegts dierlijke neiging, om onduidelijke,
 van alle geestelijkheid ontbloote, en slegts voor het lichaam aangename
 gewaarwordingen te hebben. Hoe meer de ziel van den kunstenaar hier
 van afkeerig is, des te meerder gewint zijne verbeeldingskracht, om dat
 15 deze zinnelijkheid de ziel traag maakt, en tot een louter lijdelijk wezen
 misvormt. De fijnere zinnelijkheid van den kunstenaar is eene overhel-
 ling, om zig met smaak en overleg zo aan de zinnelijke indrukken overte-
 geven, dat men al het aanloklijke daar in opmerkt, zonder het te willen
 doorgronden, of hetzelve aan de beproeving des verstands te willen on-
 20 derwerpen. De kunstenaar geeft zig met smaak over aan de aangename
 gewaarwording, die de regenboog in hem verwekt; wanneer hij wel elk
 afzonderlijk deel van deze gewaarwording in het bijzonder, maar tog al-
 toos alles te gelijk wil gewaarworden. Hij voelt de schoonheid der coleu-
 ren, de samenstemming in dezelve, en de bekoorlijke rondheid van
 25 den boog, alles afzonderlijk en tevens te gelijk; daar de minder zinnelijke
 onderzoeker zig bij deze gewaarwording meer toelegt om zijn verstand,
 dan om zijne lagere zielvermogens te oefenen. Hij wil den oorsprong
 der coleuren, en de geometrische bepaling van de rondheid duidelijk we-
 ten. Deze overhelling om in elke voorstelling het afzonderlijke optezoe-
 30 ken, aftezonderen, en met duidelijkheid te bevatten, is de grond van den
 onderzoekenden of wijsgeerigen geest, en is nadeelig voor die zinnelijk-
 heid, die een steun der verbeeldingskracht is.' Men denke egter niet, dat
 de schoone kunstenaar door deze aanmerkingen te veel wordt aangezet
 om zijne hoogere zielsvermogens te verwaarloozen; men kan ook het
 35 eene doen, zonder het andere natelaten. De afwisseling kan ook hier
 plaats hebben, na de gesteldheid, het oogmerk en de omstandigheden
 van den beschouwer; men wil alleen opgeven, welk eene wijze van be-
 schouwing voor den schoonen kunstenaar, als zodanig, noodzakelijk is;
 en wat hij, die zig door de natuur tot de beoefening der schoone kunsten
 40 geroepen vindt, voornamelijk onder het oog moet houden, om zijne ver-
 beeldingskracht door oefening te doen toenemen. Die zig meer geneigd
 vindt tot eene meer wijsgeerige beschouwing, en geen vermaak of voor-
 deel vindt in eene meer zinnelijke, volge zijne neiging, en hij zal wel
 doen, mits hij ons dan zijne wijze van voorstelling voor geen digterlijke
 in de hand stoppe; en zig onthoude van verzen te maken.

¹¹⁰ *Theorie art. Einbildungskraft.*

De levendigheid der verbeeldingskragt is die eigenschap, welke de herhaalde voorwerpen een grooten trap van klaarheid geeft. Hoe meer merkteekenen, die onder de zinnen vallen, op eens, zig aan de verbeeldingskragt voordoën, hoe karakterizeerder deze trekken zijn, hoe meer zij
5 het voorgestelde voorwerp zinnelijk van alle anderen onderscheiden; des te levendiger zijn deze onderwerpen in de verbeelding, des te meer treffen zij het hart van den kunstenaar, en des te beter is hij in staat om dezelve aan de verbeeldingskragt van zijne lezers of aanschouwers te vertoonen. Wil dan de digter ook deze eigenschap van zijne verbeeldingskragt
10 in sterkte doen toenemen, hij moet zig toeleggen, om de zintuigen, die de eerste bronnen zijn, waaruit hij zijne gewaarwordingen schept, te verfijnen, en daardoor meer in de voorwerpen optemerken dan gewoonlijk geschiedt. Hij drukke de trekken derzelven diep in zijn geheugen; legge zig toe om het onderscheid derzelve nauwkeurig in agt te nemen; hij gewenne zig, om dezelve bij herhaling in zijne verbeelding zig voortestellen, er zijn aandagt op te bepalen, van alle andere onderwerpen op dien
15 tijd aftetrekken, en er zijn hart door te laten bewegen; dan zal hij zig ook langzamerhand meer en meer gewennen, om alles, wat zijn verbeeldingskragt hem opgeeft, in zulk een klaarheid, voor zig te zien, als of de voorwerpen dadelijk tegenwoordig waren. Hier toe kan ook dienen,
20 dat men de poëtische schilderijen, die men gelezen heeft, zig veel herinnere; niet ter loops, maar met inspanning; niet oppervlakkig, maar in alle bijzonderheden. TASSO'S *vlugende Erminia*, FENELONS *grotte van Calypso*, KLOPSTOCKS treffende tafereelen, b.v. worden door den digter dan bestudeerd, om de levendigheid zijner verbeeldingskragt te doen toenemen,
25 wanneer hij zig, zonder behulp van deze digtstukken zelf, gewent, om deze onderwerpen zig zo aan zijne verbeeldingskragt te vertegenwoordigen, dat hij de uitwendige teekenen niet meer noodig heeft, maar zig dezelve zo levendig kan voorstellen, als of hij die dadelijk zag, al is het
30 dat hij de woorden, die de digter daar toe gebruikt, vergeten is; en wanneer hij hiervan eene hebbelijkheid verkregen heeft, zal hij des te beter in staat zijn, om op dezelfde wijze zig andere voorwerpen te vertegenwoordigen; en daar zijne uitdrukking, wanneer hij anders zig van de teekenen, aan zijne kunst eigen, wel weet te bedienen, altoos ge-evenredigd
35 is naar de mindere of meerdere levendigheid van zijne eigene voorstelling, kan het niet anders zijn, of zijne gewaarwordingen moeten, in de kunstige voorstelling, diezelfde levendigheid hebben, welken zij reeds hadden in zijne verbeeldingskragt.

Schoon het nu in zeker opzigt waar is, dat er, gelijk MARMONTEL zegt¹¹¹, weinig menschen zijn, bij welken de herinnering van zinnelijke
40

¹¹¹ *Poétique*, Tom. I. p. 65.

voorwerpen door opmerkzaamheid en inspanning van geest niet zo levendig, zo uitvoerig worden kan, dat zij dienen kan tot een model in de poëzij; en dat, wanneer de dichters flauw, oppervlakkig, en verward schilderen, zulks veeltijds alleen daar uit ontstaat, dat zij geen opmerkzaamheid genoeg aan hunne onderwerpen besteden; blijft het egter buiten tegenspraak, dat de levendigheid der verbeeldingskracht, zo dra zij omtrent voorwerpen, die de digter in den tijd, waar in hij werkt, niet ziet, als ook met opzigt tot de voordbrengselen der scheppende verbeeldingskracht, niet slegts door inspanning en opmerkzaamheid alleen veroorzaakt wordt; maar dat, hoe voordeelig de oefening ook aan den digter zij, er eene buitengewoone kracht van vertegenwoordiging van afwezende voorwerpen, en een sterk vermogen, om nieuwe samenvoegingen te maken, voorondersteld worden moet.

Wat vervolgens de uitgestrektheid der verbeeldingskracht betreft, voor zo ver men daar onder verstaat het vermogen, om zig veele voorstellingen op eens met klaarheid te vertegenwoordigen, spreekt het van zelfs, dat men, door zig aan eene zodanige vertegenwoordiging te gewennen, daar van eene hebbelijkheid verkrijgt, en daardoor in staat is om meer en grooter samenvoegingen te maken, welken men zonder deze uitgestrektheid der verbeeldingskracht zig niet zoude hebben kunnen vertegenwoordigen. Maar voor zo ver dit vermogen ook eene rijke verbeeldingskracht vooronderstelt, zijn alle die middelen, welken men gebruiken kan, om veel voorraad voor zijn verbeeldingskracht te verzamelen, teffens de geschiksten, om de uitgestrektheid van de verbeeldingskracht te doen toenemen; en daar het veld, dat de digter bearbeit, bij uitstek ruim is, daar hij karakters, zeden, handelingen, sentimenten, tafereelen enz. enz. voorstelt, kan hij zig niet genoeg toeleggen, om, naar den aart van het vak waar in hij voornamelijk werkt, zo veel bouwstoffen te verzamelen, als geschikt zijn om zijn digtader rijk te maken; en hoe veel natuurlijks of aangeborens hier ook moge voorondersteld worden, de kennis van het menschelijk hart, van karakters en sentimenten, van de fraaie tooneelen der natuur zijn niet aangeboren, maar worden door oefening en opmerkzaamheid verkregen. Het is eene gemeene, maar teffens wezenlijke aanmerking, dat HOMERUS, door zijne reizen, door zijnen opmerksamen geest, aan zijne verbeeldingskracht die uitgestrektheid en vrugtbaarheid gegeven heeft, welken men in zijne werken bewondert; en men verhaalt van TASSO, dat zijne verbeeldingskracht door het vervaardigen van het *verloste Jerusalem* zo was uitgeput, dat hij dezelve, door eene reize, met nieuwen voorraad moest aanvullen. Men kan ook den digter raden het geen JUNIUS¹¹² den schilder aanraadt, om namelijk *Philipomenus* natevolgen, die op alle rei-

¹¹² *De Pictura Veterum*, L. I. c. 2. aangeh. bij SULZER, *Theorie*, op de meerm. aanget. pl.

zen, ook in vredes tijd elke landstreek, dien hij doortrok, met het oog van eenen krijgsoversten beschouwde, enz. — zo kan de digter ook alles wat hem ontmoet, met het oog van eenen Digter bezien; zo deed ook GOLDONI, gelijk wij boven hebben aangeteekend, en even daardoor kan hij zulk een voorraad van bouwstoffen verzamelen, die hem in staat stelt, om stukken te vervaardigen, die getuigenis geven van eenen rijken digtader. HALLERS *Alpen* zijn b.v. een vrugt geweest van eene groote reize op dat gebergte gedaan, en waar op hem de voorwerpen zo getroffen hadden, en hij ze met zulk eene opmerksaamheid beschouwd had, dat zij hem den rijken voorraad opgaven voor een schoon gedigt, dat de weerd niet gehad zou hebben, had HALLER in het hoekje van den haart blijven zitten. Een digter moet veel zien; zig met de schoonheden der natuur zo wel als met de menschen bekend maken; de treffendste tooneelen der schepping moeten hem niet vreemd zijn; en de geheime geschiedenis van het menschelijk hart moet voor hem niet verborgen zijn; dan zal het aan een digter, die op zulk eene wijze zig verrijkt heeft, zelden aan beelden ontbreken. De beschouwing van de werken der kunst, het lezen en bestudeeren van goede digters, kan ook veel voorraad geven, en waar deze middelen bij de hand genomen worden, zal het eenen digter, die de natuurlijke geschiktheid om digter te zijn bezit, zekerlijk gelukken, voorspoedig zijne kunst te beoefenen. Ook ziet men, dat zulk een voorraad van beelden bij ware digters bij de hand was, en dat zij ze door opmerksaamheid verzameld hadden. Van hier, onder anderen, dat verschil der beelden bij digters van verschillende landstreeken; dat onderscheid tusschen de gelijkenissen en toespelingen¹¹³, die levendigheid in de beelden; die oorspronkelijkheid in de trekken zelven; alles ten bewijze dat de digter geen moeite ontzien heeft, om zijne verbeeldingskragt te verrijken, en alles met een digtkundig oog te beschouwen.

Bij zulk eenen nu, die zijn natuurlijk vermogen, om zig de eensgeziene voorwerpen gemakkelijk, levendig, en in een groot aantal op eens zo te herinneren als of zij dadelijk tegenwoordig waren, door oefening volmaakt heeft, zal een natuurlijk gevolg van dit alles zijn, dat daardoor de scheppende verbeeldingskragt in vermogen toeneme. SULZER zegt te regt; 'Het vermogen van *verdigting* (dichtungskraft) is eene eigenschap der verbeeldingskragt, en is des te uitgestrekter, hoe levendiger deze is. Die dezelve natuurlijk mist (in zekeren trap heeft dezelve plaats bij elk mensch, maar bij den schoonen kunstenaar in een grooten trap) kan dit gebrek door geen oefening verhelpen. Maar gelijk alle vermogens der ziele versterkt worden, zo kan men ook in het vermogen van verdigting door oefening eene groote vaardigheid verkrijgen. Door deze gewent

¹¹³ Verg. WINKELMAN *Gesch.* Tom. I. p. 28. en de verhandeling van KLOTZ *quo modo coeli natura formentur poëtae.*

men zig, om elk onderwerp, dat ons onder de oogen komt, eerst nauw-
keurig te beschouwen, dan daarin het een en ander op eene andere wijze
zig voortestellen, er wat aftelaten, er wat bijteden, en zo krijgt men ver-
digte onderwerpen. Hoe meer ondervinding men nu heeft, hoe gemaklij-
5 ker de verdigting wordt. Gelijk hij, die een groot aantal werktuigen ge-
zien heeft, uit dien hoofde gemaklijker een nieuw kan uitvinden, om
dat hij eene grootere menigte van denkbeelden en samenvoegingen in
het hoofd heeft, zo kan hij, die de meeste ondervinding heeft, ook ge-
maklijker verdigtingen maken.' Het spreekt van zelfs, dat hier veronder-
10 steld wordt eene groote dadigheid van geest, welke de grond is van de
bewerking der voorhanden zijnde bouwstoffen, en welk eene dadigheid
aan de genie in het algemeen, en dus ook aan den digter, eigen, ja het te-
genoverstelde is van *l'esprit compilateur*.

Daar er eindelijk geen vermogen zo blootgesteld is aan buitensporig-
15 heid als de verbeeldingskracht, daar de poëtische drift, door de verbeel-
ding voornamelijk aan het werk geholpen, zeer gemakkelijk, grotesque,
onnatuurlijke, en gedrogtelijke beelden kan voortbrengen, spreekt het
van zelfs, dat oefening van het oordeel en van den smaak wezenlijke mid-
delen zijn, om aan de verbeeldingskracht ook die eigenschap te geven, wel-
20 ke ik de ingetogenheid genoemd heb; en dat men, ten voordeele van
zulk eene oefening, alles bijbrengen kan, wat gezegd kan worden over
de noodzakelijkheid om zijn oordeel te scherpen en zijnen smaak te verfij-
nen. De verbeeldingskracht kan en moet nimmer alleen de leidsman van
den digter zijn.

25 Zo heb ik in het kort iets gezegd over de versterking van de aangebo-
ren verbeeldingskracht; het geen ook tot opheldering van het aangebore-
ne dient, in zo ver men daar uit opmaken kan, hoe veele digters waarlijk
toonen zouden geboren digters te zijn, bijaldien zij zig toegelegd had-
den, om hun aangeboren vermogen te versterken; hoe veel men bij de
30 beste digters zelven, met opzigt tot de verbeeldingskracht, aan de oef-
ning te danken heeft; en wat derhalven in dit stuk eigenlijk het aange-
boorne is; als mede hoe een mensch, die zijne kragten in de poezij be-
proeven wil, ook door dit middel van zijne natuurlijke geschiktheid of
ongeschiktheid voor de digtkunst kan overtuigd worden. Mogelijk heb
35 ik mij te lang daar bij opgehouden, maar ik heb egter, zo ik meen, hier
noch nuttelooze, noch kwalijk geplaatste gedagten voorgesteld.

Alvorens ik nu verder ga, moet ik nog met een woord iets zeggen over
die twee stukken, welke ik, op het einde mijner afdeling, over de teerge-
voeligheid heb aangeroerd: namelijk, of de teergevoeligheid en verbeel-
40 dingskracht der vrouwen haar natuurlijk tot digteressen maakt; en ten twee-
den, of er eenig onderscheid is tusschen de teergevoeligheid en de
verbeeldingskracht van den Digter, en die van andere schoone kunstenaars.

Zo min men aan de bevallige sexe de teergevoeligheid kan ontnemen,

zo weinig wordt het door de ondervinding bevestigd, dat de vrouwen
 over het algemeen geboren digteressen zijn. Er is ja een groot aantal
 van poëtessen, en men heeft er gehad die waarlijk verdiensten hadden.
 PLUTARCHUS wilde SAPPHO stellen tegen ANACREON. SARROCHIA, eene
 5 Napelsche digteres, werd in haar leven met TASSO gelijk gesteld. ANNA
 LOUISA KARSCHIN is in Duitschland door sommigen zo opgehemeld,
 dat men hare gedigten verhief boven al wat ooit door de kunst was
 voordgebracht; en wie heeft niet duizendmaal Juffr. V. MERKEN de Neder-
 10 landsche Sappho hooren noemen. Het aantal van vrouwen die verzen ge-
 maakt hebben is zeker niet gering. Wie kent niet bij ons K. LESCAILLE,
 Vrouwe C.P., S.M. VAN ZON, VAN DER WILP, VAN DER HORST, VAN DER
 WERKEN, DE NEUFVILLE, BEKKER, LANNOIJ en nog veel anderen die
 zig wel schuil houden, maar egter ook min of meer verdiensten hebben.
 Maar, met dat al, is het mij waarschijnlijk, dat de gewoone teergevoelig-
 15 heid der vrouwen onderscheiden is van die der mans, en dat zij niet die
 teergevoeligheid is welke den schoonen kunstenaar eigen is.

Het is zeer moeilijk over de vermogens der vrouwen in het algemeen te
 oordeelen. Men heeft, vooral in de voorige eeuw, hevig getwist over de
 waardigheid der sexe, ja dikwijls aan de zwakkere kunne zelfs den voor-
 20 rang toegewezen. De opvoeding, luststreek, omgang, en vooral de staat
 der vrouwen in het huwelijk heeft een verbazenden invloed op het gestel
 en de verstandelijke vermogens der vrouwen. Het spreekt van zelfs, dat
 ik mij hier over niet verder uitbreiden kan; maar ik wenschte, dat mijne
 lezers, zo hun dit stuk eenigszins van belang schijnt, het *Essai sur les*
 25 *Femmes* van den Hr. THOMAS lazen. Ik wil ook de gedigten, en in het ge-
 meen de schoone voordbrengsels der vrouwen niet gering schatten. De ge-
 digten van eene MODESTA DI POZZO DI SORSI, en van hare zuster, CASSANDRE
 FIDELE; van eene VICTORIA COLLONNA; van eene CATHERINE DE RIBE-
 RA; de brieven van eene MADAME DE SEVIGNÉ zijn mogelijk boven mijn-
 30 nen lof: maar met dit al zij het mij geoorloofd vrij uit te zeggen; dat ik
 nog geen vrouwen ken, die men naast HOMERUS, OSSIAN, YOUNG, KLOP-
 STOCK, en VONDEL stellen kan. Van ELISABETH SIRANI, eene beroemde
 schilderes in Italien, merkt VOLKMANN¹¹⁴ aan, dat men in haar stukken,
 gelijk doorgaands in de werken der schilderessen, veel gebrek aan man-
 35 lijk vuur bespeurt. Hetzelfde kan men ook opmerken in de stukken van
 ANGELIKA KAUFFMAN, als b.v. *Les adieux de Hector & d'Andromache* – *An-*
dromache pleurant sur les cendres de Hector. Ik twijfel zeer, of immer een vrouw
 het ideaal van een *Laökoon*, van eene *Niobe*, van eenen *Apollo* zou kunnen
 scheppen.¹¹⁵

40 ¹¹⁴ *Reisb.* D. I.

¹¹⁵ Onder de lierzangen egter is er één van eene vrouw gemaakt, welke in kragt van zeg-
 gen, stoutheid der beelden, en treffende sentimenten gelijk staat met de beste, die ooit

Dan dit leidt mij van zelfs, om het verschillende in de teergevoeligheid
 en de verbeeldingskracht (want ik wil hier deze dingen samenvoegen) der
 vrouwen, naar mijn beste weten, aantewijzen. Ik spreek van hetgeen alge-
 meen plaats heeft, want uitzonderingen vallen onder mijn bestek niet.
 5 Wie b.v. van JOHANNA GRAY tot haare sexe in 't algemeen besluiten
 wilde, zou gelijk zijn aan hem, die uit het karakter van MOSES dat van
 de Israëlitén, bij hunnen uittocht uit Egipten, wilde opmaken. De teerge-
 gevoeligheid in vrouwen schijnt mij toe meer lijdelijk dan dadelijk te zijn,
 10 dat is, zij schijnen mij toe meer geschikt te zijn om indrukken te ontfan-
 gen, dan door hun eigen gevoel die als 't ware zelf te veroorzaken. Zij
 zijn zeer vatbaar voor het gevoel der schoonheden in stukken van poë-
 zij; maar zelf die schoonheden, die betrekkingen, die eigenschappen uitte-
 vinden is zo zeer hun zaak niet. Hunne verbeeldingskracht is levendig
 15 maar is voor het scheppen niet geschikt; ANTOINETTE DE BOURIGNON
 maakt hier mogelijk eene uitzondering. Hunne teergevoeligheid schijnt
 daarenboven meer het gevolg van eene weekheid der zenuwen, dan van
 eene taaheid te zijn; de spanning is noch zo sterk noch zo langdurig
 dan die der mans; hunne aandoeningen zijn wel hevig en levendig, maar
 20 voorbijgaande, gelijk die der kinderen. Het peinzen op één stuk, het be-
 schouwen van een voorwerp van alle kanten, het plaatsen van zig zelf in
 den stand van een held, of van een zeer afschuwlijk karakter schijnt
 boven hun vermogen te zijn. Het schijnt hunne poezij niet zo zeer aan
 zagtheid en bevalligheid, als wel aan oorspronkelijkheid en kracht te ont-
 breken; en dit, om dat hunne teergevoeligheid meer werkt om voorstel-
 25 lingen van anderen te ontfangen, en die te bewaren, dan om zelf voorstel-
 lingen te maken, en een ander te leiden langs paden die hij nog niet
 gekend had. Ik zeg dit alleen met betrekking tot de schoone kunsten en
 over het algemeen. Ik wil haar niet verlagen, ik eer haar, ik bemin haar.
 De tedere aandoeningen, van moeder, egtgenoot, vriendin zijn bij haar
 30 uitstekend, en hebben zelfs hunnen grond in hunne teergevoeligheid en
 levendige verbeeldingskracht; maar even door deze wijzingen schijnen zij
 in het algemeen niet zo zeer geschikt voor de poëzij; ten minsten zo
 niet, dat men uit hoofde daarvan zoude kunnen zeggen, dat de vrouwen
 meerendeels geboren digteressen zijn.¹¹⁶

35 van eenen digter gemaakt is. Ik meen het lied van DEBORA; daar op dagt ik niet, toen ik
 op deze bladzijde schreef, dat ik geen *digteressen* kende, die men met onze eerste *digters* ge-
 lijk kon stellen; maar ook toen bedoelde ik eigenlijk de ongewijden alleen.

40 ¹¹⁶ Ik zal hier uitschrijven eene passage Van den Hr. THOMAS uit het *Essai sur les Femmes*
 (Oeuvr. Tom. IV. p. 386, 387.) — 'Il faudroit voir jusqu'ou cette imagination appliquée
 aux arts peut developper en elles le talent de créer et de peindre; si elles peuvent avoir
 l'imagination forte, comme elles l'ont vive et légère; si le genre de la leur ne tient pas né-
 cessairement à leurs occupations, à leur goûts, à leur plaisirs, à leur foiblesse même. Je

Daarenboven, hoe zeer ook deze deelen, de teergevoeligheid en de verbeeldingskragt, voor den digter noodzakelijk zijn, zo lang deze eigenschappen niet vergezeld worden door die onweerstaanbare neiging, en door het vermogen om zijne gewaarwordingen in eene hoogstharmonische taal aan anderen meê te deelen, zijn het slegts bouwstoffen die nog
 5 geen verbinding hebben en nog geen *geheel* uitmaken, en er is geen reden om dit laatste aan de vrouwen meer dan aan de mans toeteschrijven. Integendeel schijnt de voorbijgaande teergevoeligheid, de min vasthegtende, schoon levendige, verbeeldingskragt deze neiging minder sterk te doen
 10 zijn; de ophooping tog van denkbeelden over hetzelfde onderwerp; de aanhoudende voorstelling van dezelfde denkbeelden, die al sterker en sterker wordt, en eindelijk de geheele ziel vervult, zo dat zij lucht hebben wil, schijnt veel te doen tot het daarstellen van deze neiging. De vrouwen zijn wel, in een zeker opzigt, praatagtiger dan mans, maar ook, van
 15 den anderen kant, kunnen zij sommige aandoeningen gemakkelijker bij zig houden, en verbergen, dat waarschijnlijk door de straks aangehaalde reden veroorzaakt wordt. Schoon ik nu deze mijne gezegdens maar louter gissingen wil noemen, zal er egter mogelijk hier en daar wel iets zijn, dat tot oplossing van het stuk waar over ik schrijve, dienen kan.

20 Wat eindelijk die vraag aangaat, of er eenig onderscheid is, tusschen de verbeeldingskragt van den digter, en die van andere schoone kunstenaars, daar omtrend heb ik alleen aantemerkten, dat ze, naar mijn inzien, in den grond dezelfde zij. Ik heb wel eenige onderwerpen, die door verschillende kunstenaars zijn voorgesteld, vergeleken, b.v. den Laöcoon,
 25 die het voorwerp, en voor den digter, en voor den beeldhouwer, geweest is. Ik heb met aandacht doorlezen de verschillende wijze, op welke, volgens DIDEROT¹¹⁷, de voorstelling van eene stervende vrouw, door den schilder, den digter, en den muzikant geschieden moet; maar ik heb, tot hier toe, geen wezenlijk onderscheid in deze eigenschappen kunnen ont-

30 demanderai, si leurs fibres plus delicates ne doivent pas craindre des sensations fortes qui les fatiguent, et en chercher de douces qui les reposent. L'homme toujours actif est exposé aux orages. L'imagination du Poëte se nourrit sur la cime des montagnes, aux bords des volcans, sur les mers, sur les champs de batailles, ou au milieu des ruines; et jamais
 35 il ne sent mieux les idees voluptueuses et tendres qu'après avoir éprouvé de grandes secousses qui l'agitent. Mais les femmes par leur vie sedentaire et molle, éprouvant moins du contraste du doux et du terrible, peuvent-elles sentir et peindre, même ce qui est agréable, comme ceux qui jettés dans des situations contraires, passent rapidement d'un sentiment a l'autre? Peut-être même par l'habitude de se livrer à l'empresion du moment, qui chez elles est tres forte, doivent elles avoir dans l'esprit plus d'images que de tableaux. Peut-être leur imagination, quoique vive, ressemble t-elle au miroir qui réfléchit
 40 tout, mais ne crée rien.'

¹¹⁷ *Lettre sur les sourds & les muets*, p. 67.

dekken. Het is mij in tegendeel voorgekomen, dat de onderscheiden wijze van een voorwerp te behandelen alleen gegrond is 1) in het onderscheid der teekenen, waar van zig de onderscheiden kunstenaars bedienen; en 2) in de verschillende natuur der kunsten, waar door de een, gelijk de
5 digtkunst, in de tijd of door opvolging, en anderen, gelijk de schilderkunst en beeldhouwerij, in de ruimte werken; en dat derhalven de bepaalde, en door de goede theorie geregelde, beoefening van eene schoone kunst, aan de verbeeldingskracht en teergevoeligheid van den
10 schoonen kunstenaar, zulk eene wijzing geeft, als geschikt is om hem zijne voorwerpen, naar den aart en de regels zijner kunst, gelukkig te doen bearbeiten. Meer wil ik niet zeggen van een stuk, dat zo diep ligt, en waaromtrent men slegts gissingen zou kunnen voordbrengen. Wat er derhalven bij moet komen, om een mensch, die eene groote teergevoeligheid, en eene buitengewoone verbeeldingskracht heeft, tot eenen digter
15 maakt, is het stuk dat ik nu opzetlijk zal behandelen.

De twee eigenschappen, teergevoeligheid namelijk, en verbeeldingskracht, welken wij in den geboren digter vonden, maken egter alleen eenen mensch tot geen poëet; maar alleen dan, wanneer zij eene neiging, en een vermogen om zig harmonisch, zinnelijk, door middel der sprake, uit-
5 ttedrukken, tot haar gevolg hebben; en dit is het derde stuk, dat wij, in de behandeling van het aangeboorne in de poëzij, moeten overwegen.

Zo dra een teergevoelig mensch gewaarwordingen krijgt, die hem treffen, die hem bedroeven, verlustigen, of gemengde gevoelens bij hem veroorzaken, zo dra zijne verbeeldingskracht hem beelden opgeeft, die hem
10 levendig voor oogen staan, zijne neigingen aan het werken helpen, en zijne teergevoelige ziel in beweging brengen, dan geraakt hij in dien toestand, welke men *enthusiasmus* (*verrukeing*) noemt. Deze toestand der ziel, die zig dikwijls zelfs in de trekken van het gelaat en de houding des lichaams openbaart, heeft nu, uit hoofde van de gesteldheid onzer natuur,
15 tot haar gevolg, eene neiging om deze gewaarwordingen naar buiten te vertoonen, en dus aan anderen medetedeelen. – Is deze neiging nu van dien aart, dat de spraak het beste en het gemakkelijkste middel is voor hem, die in enthousiasme geraakt was, om deze zijne voorstellingen en gevoelens uittedrukken, dan krijgen wij den digter; zijn daarentegen toonen
20 voor hem geschikter, dan krijgen wij den muzikant; zijn het verwen, dan krijgen wij den schilder.¹¹⁸

¹¹⁸ SCHLOSSER heeft, in zijne *Skizze einer Moral* (in het Deutsches Museum Marz 1776. s. 226-228) ook daar over iets gezegd, dat ik hier wil bijvoegen. ‘Het zedelijk gevoel is onloochenbaar. Het kan een gevolg zijn van de leevendigheid der beelden, die de verbeeldingskracht daarstelt. Het kan egter ook eene bijzondere stemming van den inwendigen
25 mensch zijn, naar welke hij, door zekere zinnelijke voelingen en zekere beelden, ook zonder opzigt tot de gevolgen, welke hunne dadelijkheid (*realisirung*) op hem hebben kunnen, bij uitstek geroerd wordt. Dit bij uitstek sterke gevoel heet, in de zedekunde, *zedelijk gevoel*, in andere dingen *genie*; men zoude het ook genie voor de deugd kunnen
30 noemen. Zijn de zinnelijke uitdruksels, of de beelden, die zo bij uitstek en zonder uitzigt op de gevolgen, op den inwendigen mensch werken, toonen, zo komt daar uit een muzikaal-genie voort. Zijn het figuren, dan ontstaat de Schilder; zijn het dingen die zig met woorden laten voorstellen, dan ontstaat de Digter. – –

De Digter. Zijn zin, dat is zijn teergevoeligheid geeft hem, en zijne verbeeldingskracht maalt hem het eene beeld na het ander. Voelt hij het bloote daarstellen der beelden, dan
35 wordt hij geen Digter. Maar voelt hij nog daarbij den bijzonderen indruk van het aangename of onaangename, zo werkt hij om overeenkomstig zijne gevoelens die hem dringen, uittegeven, zig te vereeuwigen, zig meêtedeelen – weder een trek in den inwendigen mensch, dien wij niet kennen! Hij heeft geen instrument, dan de spraak; deze gebruikt hij, zo als zij zijn gevoel het allerbest uitdrukt. Men ziet dat er digters zijn die men niet
40 kent. Zij zijn gelijk de muzikant, die geen instrument heeft. Waar het zinnelijk gevoel en de verbeelding veele beelden daarstellen, en waar de inwendige mensch die met bijzonderen indruk van aangenaamheid of onaangenaamheid voelt, zo dat hij gedreven

Langs dezen schakel van denkbeelden wil ik dit stuk uitwerken. Ik begin met de *enthusiasmus*, als den grond van de neiging om zijne gewaarwordingen medetedeelen. 'Alle kunstenaars, die maar eenigszins genie hebben, zegt SULZER¹¹⁹, verzekeren, dat zij somtijds eene buitengewoone werksaamheid der ziel gevoelen, welke hen den arbeid bij uitstek gemakkelijk maakt, terwijl de voorstellingen zig zonder moeite ontwikkelen, en de beste gedagten, met zulk een overvloed, toestroomen, als of zij door een hooger kragt ingegeven werden. Dit is zonder twijffel dat, wat men enthusiasme noemt. Bevindt zig de kunstenaar in dezen toestand, dan staat zijn onderwerp voor hem in een buitengewoon licht. Zijn genie, als van een hooger kragt verzeld, vindt zonder moeite, en geraakt zonder arbeid tot de beste uitdrukking van dat wat hij uitvindt; den digter stroomen de voortreffelijkste gedagten en voorstellingen ongezoegt toe; de redenaar oordeelt met de grootste grondigheid; gevoelt met de hoogste levendigheid; en de woorden, om zig sterk en levendig uittedrukken, worden hem als in den mond gelegd. De schilder vindt het beeld, dat hij zegt, voor zijne oogen geschetst, en dat in zulk een kragt, dat hij het maar heeft nateteekenen; zijne hand zelf schijnt van zulk eene buitengewoone kunst geleid, en met elke beweging van zijne vingers krijgt het werk meer en meer leven.' In beeldhouwers zelfs heeft men deze aandrift waargenomen. Men zag MICHEL ANGELO eens aan een marmeren standbeeld werken. In den opslag van zijn oog was iets wilds; de hamer viel met veel geweld op den bijtel, zo dat de afgeslagen stukken marmer ver heen vlogen. Men zoude gedacht hebben, dat het geheele blok aan spaanders zou geslagen zijn. Toen was die groote kunstenaar in enthusiasme. Hij zag het beeld, het welk hij wilde voorstellen, reeds in het blok marmer, en vol ongeduld, om het daar uit te vormen, sloeg hij slegts het overvloedige weg, en was verzekerd niets van het beeld, dat hij in zijn hoofd had, te zullen weghakken.

Schoon nu deze toestand hare trappen heeft, naar mate van de genie, de teergevoeligheid, en de verbeeldingskragt van den kunstenaar; als ook, naar mate van het meerder of minder aanbelang, dat de kunstenaar in zijn onderwerp stelt, blijft het egter zeker, dat deze toestand der ziele den kun-

wordt om die medetedeelen, daar is de Digter. — Veelen, de meesten zelfs, worden niet door het gevoel van het beeld, maar door een ander gevoel gedreven; dat zijn napraaters. Er zijn hier, gelijk bij de muzikanten, *Executeurs* en *Componisten*. De eersten zijn, die slegts hun zinnelijk gevoel, of de, door het zinnelijk gevoel, verwekte beelden der verbeelding uitdrukken; de anderen scheppen zelf beelden. Tot de eerste classe kon ik OSSIAN, tot de tweede HOMERUS en PINDARUS brengen. Anderen bewerken maar vreemde stof; daarin komt het op de deelneming des inwendigen mensche aan, of die poeëten zijn? VIRGILIUS en HORATIUS behooren hier voornamelijk.'

¹¹⁹ *Theorie art. Begeisterung.*

stenaar, als 't ware, noodzaakt, om zijne gewaarwordingen aan anderen medetedeelen. De menigte der denkbeelden; de beweging des gemoeds, welken zij veroorzaken; en een gevoel van het vermogen, om zijne bevindingen te kunnen voorstellen, veroorzaken de aandrift om dit ook dadelijk te doen. Komt hier nu nog bij, eerzucht, lust om de aandagt van anderen ook op voorwerpen, die ons van het uiterste belang schijnen te vestigen, liefde tot het vaderland, den godsdienst, deugd en regtschapenheid enz., dan kan deze aandrift nog merkelyk sterker en volstrekt onbedwingbaar worden.

10 Dit in het algemeen over den enthousiasmus, waar over SULZER ook veel lezenswaardigs geschreven heeft.¹²⁰ Wat nu den digter meer in het bijzonder betreft, wat is eigenlijk die toestand bij den digter die hem doet zeggen:

In numeros jubet ire fervor?

15 Het is zeker niets anders dan die toestand der ziel, waarin denkbeelden of voorstellingen, door uitwendige voorwerpen, of door de verbeeldingskragt, of door beide voordgebracht, de teergevoelige ziel zo in beweging brengen, dat het eene denkbeeld op het andere volgt, en eene gewaarwording veele anderen veroorzaakt: voorstellingen, welken van dien aart zijn, dat zij en onder beelden gebragt, en door middel der sprake voorgesteld kunnen worden. Dan heeft de digter iets van dat *esprit*, waar van DIDEROT ergens¹²¹ zegt: 'J'en ai quelquefois senti la presence; mais tout ce que j'en sçais, c'est que c'est lui, qui fait, que les choses sont dites & représentées tout a la fois; que dans le même tems, que l'entendement les saisit, l'ame en est émue, l'imagination les voit, & l'oreille les entend; & que le discours n'est plus seulement un enchainement de termes énergiques qui exposent la pensée avec force & noblesse, mais que c'est encore un tissu d'hyeroglyfes entassés les uns sur les autres, qui la peignent. Je pourrais dire en ce sens, que toute poësie est emblématique'.
30 De werkzaamheid der ziele, op zulk eene wijze aan het werken geholpen, krijgt, om zo te spreken, hare hoogste spanning; en even daar door is het voor hem, die zo gesteld is, even onmogelyk te zwijgen, als het voor hem, die vermaak heeft in werken, onmogelyk is, uren agtereen leeg te zitten. De gezelligheid, aan onze natuur eigen, spoort ons uit haren aart aan, om onze vreugd, onze droefheid, ja alle onze aandoeningen naar buiten te vertoonen en aan anderen medetedeelen. Een bedroefd hart klaagt liever zijn nood aan rotsen, aan boomen, dan dat het zijn leed opkropt. De voorstellingen kunnen in eene ziel al te menigvuldig zijn, om allen te worden ingehouden. Men krijgt lutt door de mededeeling;

40 ¹²⁰ Op de aangeh. pl.

¹²¹ In zijne *Lettre, sur les sourds & muets* p. 49.

dat is – door de mededeeling wordt onze ziel, die te voren alleen die voorstellingen beërbidde, en dezelve binnen in zig gevoelde, ontheven van dien al te grooten trap van gevoel; en zij, aan wien zij hare gewaarwordingen mededeelt, al zijn het levenlooze voorwerpen, nemen daar als 't ware iets van over. Een digter, die in verrukking is, stelt zijne gewaarwordingen voor, hij schrijft ze neder, en zijn trek tot werkzaamheid, tot mededeeling, wordt daardoor niet alleen voldaan, maar ook houdt die al te groote spanning op, en de rust, die aangename loon op allen onzen arbeid, verkwikt ook de ziel van den digter. Zij is over zig zelf voldaan, daar zij, door haren arbeid, anderen heeft in staat gesteld om treffende en belangrijke onderwerpen uit dezelfde oogpunten als zij, en met dezelfde deelneming, te kunnen beschouwen; en zij verheugt zig, van aan hare medemenschen eenig vermaak te hebben toegebracht. Men verwondere zig dan niet, dat een Digter in zijn werk behagen scheidt. Hij in tegendeel, die ons wil wijsmaken, louter te arbeiden om anderen te behagen, zonder dat hij iets van het egoïsme gevoelt, zou lang werk hebben eer hij mij van de opregtheid zijner gezegdens overreed had.

Schoon nu bijkans alle dichters dergelijk eene enthousiasme bij ondervinding kennen; zo dat KLOPSTOCK van zig zelf zegt: 'nimmer ben ik gaan zitten, en heb ik gedacht, nu wil ik eene ode maken, maar een zeker gevoel heeft er mij altoos toe gedrongen, en zo zijn ze allen in de weereld gekomen'¹²², heeft men egter in een der bevalligste dichters, wien het anders, noch aan gevoeligheid, noch aan verbeeldingskracht, ontbreekt, een voorbeeld, dat er geen regel is zonder uitzondering. METASTAZIO namelijk; van welken BURNEY, die met hem heeft omgegaan, zegt¹²³: 'METASTAZIO lagcht met alle digterlijke ingeving, en maakt, zo werktuiglijk, een gedicht, als een ander een schoen, wanneer hij wil, en zonder eenige andere aanleiding, dan de noodzakelijkheid om het te doen.' Waarlijk een zonderling verschijnsel, dat met KLOPSTOCK regt in contrast staat. Zeker is het, dat zijne verzen eene zagtheid gemaklijkheid en gratie hebben, die boven het gewoone is, maar teffens ontbreken er dat vuur, die kracht, die opstapeling van denkbeelden in, welke de blijken zijn van het enthousiasme; ja hoe meer een digter valt in dat geen, het welk men eigenlijke *gratie* noemt, hoe minder er veeltijds van die rapiditeit, van dat geweld in is, waarmede HORATIUS schreef:

Quo me Bacche rapis tui
Plenum? – – –

en waar door men zeker alleen in staat is, om de vlugt der hooge ode te bereiken; en zonder dewelken de gedachten, hoe zegt, hoe vloeiend an-

¹²² z. *De Brieven van Tellow aan Elize* bl. 14.

¹²³ *The present state of Music in Germany &c.* Vol. 1. pag. 358.

ders, noodzakelijk die flauwheid hebben, welke men ook, over het algemeen, in veelen van METASTAZIO's verzen bespeurt. Doorgaands egter bespeurt men zulk eene verrukking in ware digters. De toon waar op zij hun stuk instellen, doet een gevoelig lezer ras bemerken, hoe vol de digter van zijn onderwerp was. Zo gelijk YOUNG, toen hij in het begin zijner beschouwing van den jongsten dag, zeide:

5
10
This globe is for my verse a narrow bound;
Attend me, all ye glorious worlds around!
O! all ye angels, howso 'er disjoint,
Of every various order, place, and kind,
Hear, and assist, a feeble mortal's lays;
T'is your eternal King I strive to praise.

en zo ook KLOPSTOCK, wanneer hij den tienden zang van zijnen Messias op deze wijze aanheft:

15
20
Immer weiter komm ich, auf meinem furchtbaren wege,
Immer näher zum tode des sohns. Ach, wärs nicht der Liebe,
Nicht der Tod der ewigen Liebe; so würd ich erliegen,
Unter der Last der betrachtung! Auf beiden Seiten ist abgrund
Da zur linken: Ich soll nicht zu kühn von den Göttlichen singen!
Hier zur rechten: Ich soll ihn mit feyrlicher würdigkeit singen!
Und ich bin Staub!....

En in de eerste zijner oden:

25
30
Der Seraph stammelts, und die unendlichkeit
Bebts durch den umkreis ihrer gefilde nach
Dein hohes lob, o Sohn! wer bin ich,
Dass ich mich auch in die Jubel dränge?
Von staube staub! Doch wohnt ein unsterblicher
Von hoher abkunft in den verwesungen!
Und denkt gedanken, dass entzuckung
Durch die erschütterte nerve schauert!

35
De heilige digters vooral werden zo getroffen, zo in enthousiasme gezet, door de beschouwing hunner onderwerpen, dat men er een groot aantal voorbeelden uit zoude kunnen aanhalen; maar ik vertrouw, dat mijne lezers met dezelve zo bekend zijn, dat zij zig zelf die uit MOZES, DAVID, JESAIAS enz. herinneren kunnen.

40
Deze toestand nu heeft tot zijn gevolg, een gevoel van het vermogen en eene ongemeene gemakkelijheid, om dat te kunnen uitdrukken wat men gewaar wordt; om zulks levendig en sterk te doen; om zulks op verschillende wijzen te doen; door namelijk dan zijn onderwerp eens uit dat oogpunt, dan weder uit een ander, te beschouwen; en eindelijk, om den toon te vatten, die voor elke gewaarwording de geschiktste is. Maar

is het dan te verwonderen, dat hij, die in enthousiasme is, zig niet bedwingen kan om zijne voorstellingen aan anderen medetedeelen; en, bijaldien daar toe voor hem de taal het geschiktste middel is, dat hij dan een digter is.

5 Maar wat behoort er nu toe, om te kunnen zeggen, dat de taal voor iemand het geschiktste middel is om zijne voorstellingen aan anderen medetedeelen? Voor eerst, de gemaklijkheid, waar mede hij van dit middel, dit *vehiculum* konde ik zeggen, gebruik maakt, om aan zijne mededeelzame neiging voldoening te geven. Deze gemaklijkheid nu kan in tweeërlei opzigt beschouwd worden; 1) of met betrekking tot de gevoelens zelf
10 en gewaarwordingen; 2) of met betrekking tot den persoon die in enthousiasme is. Over beide moet ik iets zeggen, om mijne bedoeling nader te ontwikkelen.

15 Daar elke schoone kunst haare grenzen heeft; daar de een zig van natuurlijke, en de andere van willekeurige teekenen bedient; daar de eene in den tijd, en de andere in de ruimte werkt; moeten er noodwendig zekere gewaarwordingen en gevoelens zijn, die, uit haren aart, beter door de eene dan door eene andere kunst kunnen worden voorgesteld. Alle voorstellingen, die noodwendig door opeenvolgingen moeten worden
20 uitgedrukt, kunnen veel beter door de poëzij, dan door de schilderkunst worden medegedeeld; en omgekeerd, die beter zig voor de ruimte schikken, zijn meer de onderwerpen voor de afbeeldende kunsten dan voor de poëzij. Valt nu de genie van den geboren kunstenaar op zulke onderwerpen, die beter uit haren aart in de ruimte, en door natuurlijke teekenen kunnen worden voorgesteld, dan kan, over het algemeen, en de zaak van voren beschouwd zijnde, de taal voor hem het gemakkelijkste middel
25 niet zijn om zijne gewaarwordingen medetedeelen. Ik zeg, in het algemeen, en de zaak van voren beschouwd zijnde, om dat de schoone kunstenaar, die zig in eene bijzondere kunst geoefend heeft, ook somtijds zulke voorwerpen moet en wil voorstellen, die uit haren aart geschikter waren, om door eene andere kunst, dan de zijne is, te worden uitgedrukt. Een schoon en fraai gestoffeerd landschap b.v. treft den schoonen kunstenaar en zet hem in enthousiasme; hij ziet het in zijne verbeelding als tegenwoordig voor zig, en kan van zig niet verkrijgen om dit voordbrengsel van zijn genie te laten verloren gaan. Hij wil het voorstellen –
30 Wat is nu, *a priori*, en naar den aart der zake, het geschikste, het gemakkelijkste middel, ter mededeeling van zijne gewaarwording? Zeker de taal niet; die werkt te langzaam, om dat zij in de tijd werkt, en het fraaie van zijn voordbrengsel kan niet wel voorgesteld worden dan door het op eens te doen zien. – Zeker niet de bijtel, die in stukken van deze soort de natuur niet genoeg kan nabootsen – Maar het is de schilderkunst – De natuurlijkheid van haare teekenen, en hare wijze van in de ruimte te werken, maken noodwendig, dat het penseel in dit geval natuurlijk het
35
40

geschikste en gemakkelijkste middel zijn moet, om zijne gewaarwordingen medetedeelen; en hij, wiens genie voor de beschouwing van zulke soort van onderwerpen het meest geschikt is, en daarom zig ook met de-
5 zulken het meest bezig houdt, heeft zig in een verkeerd vak geplaatst, bijaldien hij een digter geworden is; al was het, dat hij door de oefening eene zekere gemaklijkheid, om zijn gedagten voortestellen, gekregen had; en deze verkeerde plaatsing heeft meer plaats dan men gewoonlijk gelooft.

Maar valt nu de genie van den digter op zulke onderwerpen, welke
10 voorstelling beter in de tijd kan geschieden, dan is de spraak voor hem een geschikt middel om zijne gewaarwordingen medetedeelen; en het kenmerk van een geboren digter is derhalven, met betrekking tot dit stuk, de neiging om zig harmonisch door middel van de taal uitte-
15 drukken – en het vermogen om zulks te kunnen doen. Zo dra tog de schoone kunstenaar neiging gevoelt om zijne gewaarwordingen medetedeelen; zo dra de spraak hem het geschikste en gemakkelijkste middel schijnt om dit te doen; zo dra hij in zig gevoelt een vermogen om zulks te kunnen
20 doen; dan neemt hij dit middel bij de hand, en dan bespeurt men ook in zijne voorstellingen die tweede soort van gemaklijkheid welke wij straks opgaven, toen wij opmerkten, dat men de gemaklijkheid kon be-
25 schouwen, of met opzigt tot den aart der gewaarwordingen zelf, of met betrekking tot den persoon die in enthousiasme is.

Deze natuurlijkheid, om door middel van de taal zijne gewaarwordingen medetedeelen, vooronderstelt derhalven in den digter een fijn ge-
25 hoor, en een gevoel voor de schoonheid van harmonie en melodie: welke beide hoedanigheden, hoe zeer ze door oefening ook verfijnd kunnen worden, in den grond aangeboren zijn, en waar van de oorzaak in de gesteldheid der organisatie gezogt moet worden. Daar nu de voorwerpen, voor de schoone kunsten in het algemeen, en voor de poëzij in het bij-
30 zonder, zinnelijke voorwerpen zijn; en er in een taal die hoogstzinnelijk zal zijn, harmonie en melodie plaats moet hebben, spreekt het van zelfs, dat een digter en de neiging en het vermogen moet hebben, om eene hoogstzinnelijke, harmonieuze en melodieuze taal te gebruiken, zal hij in staat zijn om den regten toon te vatten, en de uitdrukking overeen-
35 komstig te doen zijn aan zijne gewaarwordingen. De neiging zal van zelfs volgen, zo dra hij in enthousiasme is, en de taal als het geschikste middel beschouwt; maar hoe staat het in dit opzigt met het vermogen?

Dat het vermogen van uitdrukking mede onder de eigenschappen der genie voor de schoone kunsten behoort, heeft GERARD¹²⁴ reeds opge-
40 merkt, als ook dat het mogelijk is, een gebrek van dit vermogen te be-

¹²⁴ *Essay on genius* P. III. Sect. VII. welke ten opschrift heeft, *the power of execution necessary to genius for the arts.*

speuren bij iemand die anders de vereischten van een schoon kunstenaar bezit; maar de vraag derhalven is deze; waar in bestaat dit vermogen met opzigt tot den digter? wat is er in dit vermogen aangeboren en wat in tegendeel verkregen?

5 Het vermogen om als digter te spreken, of anders, het vermogen om
zig door middel van de taal, overeenkomstig zijne gevoelens en gewaar-
wordingen, uitedrukken, bestaat in eene gemaklijkheid om zulke woor-
den uittekiesen en op dusdanige wijze samentevoeegen, dat de beelden,
die de digter in zijn verbeelding had, op dezelfde wijze, en meer of min
10 met dezelfde kragt, voor de verbeelding der lezers geplaatst worden; en
daar door bij dezelve, naar mate van hun onderscheiden gevoel voor
het digtkundig schoon, op zulk een wijze het hart treffen, als de digter
overeenkomstig zijn oogmerk, bedoelde. Ik heb het gemaklijkheid ge-
noemt, niet om daar mede te kennen te geven, dat het aan den digter geen
15 moeite moet kosten; dit is met opzigt tot den digter zo min noodzakelijk
als met betrekking tot den schilder en beeldhouwer – maar – alleen om
aanteduiden, dat hij in staat moet zijn, om het zo te kunnen doen, dat,
uit hoofde van de natuurlijkheid, gepastheid, en ongezogtheid der uit-
drukkingen, men niet moet kunnen merken of de digter lang of kort be-
20 zig is geweest om zijne uitdrukkingen te vinden, ja dat het in tegendeel
eerder schijnt, als of ze zig van zelf hadden aangeboden. Eenen digter,
die deze eigenschap bezit, zal ik eene gemaklijkheid in de uitdrukking
toekennen, al is het dat hij mij zeide dat sommige derzelven hem veel
moeite gekost hadden.

25 Het is er dan ver af, dat men een natuurlijken trek om te rijmen; het
vermogen om op de knie te digten; de kunst der *improvisatori*, en soortge-
lijke vaardigheden, op zig zelfs, en zonder dat er iets meer bij komt, hou-
den kan voor het vermogen om zig digterlijk te kunnen uitdrukken; of
dat hij, die het spoedigst een gedigt kan afwerken, dit vermogen in een
30 hooger trap bezit, dan hij die met meer moeite werkt. Want schoon
het waar is, dat de uitdrukkingen somtijds den digter als ingegeven wor-
den; dat de gedagten als 't ware te gelijk hunne woorden met zig bren-
gen; dat de gelukkigste touren wel eens dezulken zijn, die het spoedigst
ter neder zijn gesteld; dat sommige digters ook waarschijnlijk hunne ver-
35 zen somtijds alleen voor het schrijven hebben, als b.v. LA FONTAINE en
anderen, zo is het ook aan den anderen kant onloogchenbaar, dat veele
ongelukkige touren, min nauwkeurige uitdrukkingen, prosaische regels
enz. veroorzaakt zijn door eene al te groote overijling, door niet genoeg
met zijn oordeel en smaak nategaan, of de uitdrukking wel nauwkeurig
40 overeenkomt met de gedagte, en het beeld der verbeelding; zo dat men
bij slot van rekening zoude kunnen zeggen, dat zij, die, met RACINE,
van BOILEAU geleerd hebben, om ongemaklijk verzen te maken, zig ge-
maklijker en natuurlijker uitdrukken, dan zij, die, te veel gewoon om de

eerst invallende woorden op het papier te stellen, daar door dikwijls minder nauwkeurig spreken, en dus ook noodzakelijk minder treffend hunne gewaarwordingen mededeelen. *Gemaklijkheid* in de uitdrukking is daarenboven een betrekkelijk denkbeeld – Ben ik een digter, en heb ik het vermogen van uitdrukking, dan is voorzeker de taal voor mij het gemakkelijkste middel, al is het dat een ander minder tijd en moeite daartoe noodig heeft. Mijn voordbrengsel is zo wel een digtstuk, al is het langzamer en met meer inspanning voordgebracht dan een ander; een geboorte blijft natuurlijk, al gaat zij niet zeer spoedig voort, en al is zij met weëen verzeld. Men vraagt ook nimmer, of de schoone kunstenaar lang of kort op zijn stuk gearbeid heeft, maar wel of zijne uitdrukking natuurlijk, gemakkelijk en nauwkeurig is; en daar naar meet men de trap van zijn vermogen om zig uittedrukken, af.¹²⁵

Om nu aantetoonen, wat er in dit vermogen is aangeboren, merke ik aan, dat eene natuurlijke geneigdheid tot eene harmonische uitdrukking – eene eigenschap schijnt te zijn, welke voorspruit uit het behagen, dat zulk een, die dezelve heeft, schept in een afgemeten, en voordrollende taal; dat een geboren digter zeer gevoelig is, voor de geëvenredigheid der toonen met de zaak die voorgesteld wordt; en dat hij deswegens eenen grooten afkeer heeft van zulk eene wijze van voorstelling, welke klanken met zig voert, die strijdig zijn met den aart van zijn onderwerp; dat dit fijn gevoel voor harmonie en melodie, hetwelk zeker zijn grond heeft in de organisatie, hem ongevoelig brengt tot zulk eene uitdrukking waarin die beide plaats hebben. Dit onderscheid, tusschen den eenen mensch en den anderen, is zo zichtbaar, dat, gelijk men er veelen aantreft, die geen muzikaal gehoor hebben, sommigen, als men hun rijmeloze verzen geeft, geen onderscheid kunnen hooren tusschen de harmonie van een gedigt, en dat van het proze. De gezetheid dus op eene harmonische uitdrukking, de enthousiasme zelf, en het fijn gehoor dat een afkeer heeft van alles wat wangeluid is, zijn, denk ik, de oorzaken van het vermogen om harmonisch te spreken; waar toe de oefening niet weinig toebrenge.

Het vermogen namelijk om in een gebonden stijl te spreken, den digter natuurlijk eigen, is, voor zo ver het aangeboren is, nog het vermogen niet om op rijm te spreken; of eene kunstige verzificatie, met telkens op zijn tijd herhaalde regels of voeten. Dit laatste is verkregen: egter zo, dat hij, die het eerste mist, met het laatste niet gemakkelijk te regt komen, of dikwijls verkeerde *metra* verkiezen zal. Hoe veel derhalven de kunst hier doen kan bij iemand die natuurlijk geschikt is tot een digter, zij zal, met alle hare regels, nooit iemand regt die fijne melodie en natuurlijke harmonie doen kennen, die noodig zijn, om de klanken wel naar de voor-

¹²⁵ Verg. ook SCHLEGEL *Vom Genie in den schönen Künsten*, in het 11de Deel van zijnen *Bat-teux* s. 28. 29.

stellingen te schikken, het metrum te veranderen als het noodig is; en op vijftwintig dingen te letten, die in schijn kleinigheden zijn, maar egter een grooten invloed hebben op de ware harmonie van een digtstuk, en waar door het, zonder rijm of door kunst geregelde voetmaat zelf, zeer onderscheiden is van het proze.

5 Voor hem nu, die dit vermogen bezit, kan de opkweeking van hetzelfde van veel nut zijn. Zijn muzikaal gehoor te verfijnen; muziekstukken, waarin de overeenkomst tusschen de klanken en zaken wel in agt genomen is, te hooren uitvoeren; het schoone, het natuurlijke, het treffende
10 daar van, in al zijn kragt, te leeren voelen; goede digters te lezen, en hun aftezien, op welke wijze zij groote vorderingen gemaakt hebben in de harmonieuze voorstelling; welke gebreken zij vermijd hebben; hoe zij hunne *metra* naar hunne stoffen geschikt hebben; hunne stukken wel te leeren voorlezen; zig zelf te gewennen om in een gebonden stijl zijne gedagten voortedragen enz. enz. kunnen geschikte middelen zijn, om dit
15 vermogen te doen toenemen. Blijvende het altoos egter een paal boven water, dat een digter meer zijne ooren dan zijne regels moet raadpleegen; schoon het teffens waar is, dat men, door nalatigheid, het vermogen om in gebonden stijl te spreken, zeer kan verzwakken.

20 Hoe zeer nu de neiging tot eene harmoniesche uitdrukking, door middel van de spraak, en het vermogen daar toe, het kenmerk is, dat den geboren digter onderscheidt van den schilder, den beeldhouwer enz. is het nogtans zeker, dat dit vermogen op zig zelf niet alleen den digter uitmaakt. Wat baat mij eene melodieuze uitdrukking, zo de voorstellingen
25 zelf niet poëtisch zijn. Zij mag mij bevallig in de ooren klinken, maar mijn hart blijft koel, en ik hoor den digter niet spreken. Men houde derhalven nimmer dezen trek afzonderlijk voor het bewijs van een geboren digter. Hij kan uit duizend oorzaken ontspruiten. De trek tot rijmen b.v. in kinderen is in 't geheel geen bewijs van hunne geschiktheid voor
30 de poezij, schoon het er wel eens voor gehouden wordt. De speling, om woorden van dezelfde klanken op elkander meer of min geregeld te doen volgen, kan, daar het veel al in den grond iets kinderagtigs in zig heeft, aan een kind zulk een vermaak toebrengen, dat het zig daar meê verlustigt, er zig in oefent, en er dus eene hebbelijkheid van krijgt, zonder dat
35 het teergevoeligheid, verbeeldingskragt, ja zelfs het ware gevoel voor harmonie en melodie bezit. BOILEAU waarschouwt daarom hen die fraaie geesten willen worden, van niet te houden,

Pour génie, un amour de rimer.

40 Even zo is het met het spreken op een zekere cadans, dat ook eene louter verkregene vaardigheid wezen kan, zonder daarom eene uitdrukking te zijn, die ware harmonie en melodie in zig bevat. Ook wordt de egte toon

der voorstelling eigenlijk door de enthousiasme aangegeven, en is dus vrij wat meer dan eene bloote kunstgreep.

Men zal van mij verwagten, dat ik hier het een en ander zeggen zal over de kunst om voor de vuist verzen te maken of optezeggen. En ik diene zulks ook te doen, ten einde het regte oogpunt aantewijzen, waar-
5 uit men dit vermogen beschouwen moet. Onze rederijkers komen hier het eerst in aanmerking. Zij hadden onder anderen eene gewoonte om op de knie te digten, waar van ons JOB A. V. WAEL¹²⁶ eene beschrijving geeft, die ik, om de aartigheid, hier wil invoegen: Men noemde deze vaardigheid *Kniedigten*,
10

– om dat eertijds dit dicht
Worde op de knie verricht.
De knie was het schrijf-kantoor,
Op de knie quam 't dicht te voor.
15 Op de knie worde beprooft
Watter stack in 's dichters hoofd.
Dit ging toe op deze wijs:
Den voorsteller stelde prijs
Op 't voorstel, en riep bij een
20 Alle Dichters in 't gemeen,
Die dan knie-werker woud' zijn,
Die quam daar dan ten voorschijn.
En ontging ('t was de manier)
Eerst een schoon vel postpapier,
25 Twee schrijfpennen wel gesneen,
Enen incktpot met inckt reen,
Een zandtdoosien met stof-zandt,
Van het beste dat men vandt:
De eene zat bij d'ander neer,
30 Al vervolgens in een heir,
Elck worde een kaert gebrocht
Daar hij hem na houden mocht.
So haest als die was doorzien,
Leijd' men 't papier op de knien,
35 Want daer was noch bort noch plank,
Tafel nochte ook schrijfbank:
Daer en was noch dit noch dat
Daer men op moch leggen wat,
Het gebruijck niet toe en liet
40 Dat men daer toe bruijkte iet –

Wast een liedtjen of gezang,
Daer was tijdt een ure lang,

¹²⁶ In de *Rederijksberg van Vlaedinghe*.

- Een *Re-vier-een* of Revr'eijn,
 Hadd twe uren loops gemeijn.
 Na de grote of de kleent'
 Aan 't werck, worder tijt verleent.
 5 Elck die schreef daer strijt om strijt,
 Elck die bruijckte kunst en vlijt
 Om bij tijts hebben gedaen,
 En daer niet beschaemt te staen:
 Niemant was 'er garen lest,
 10 Daerom zo preegh elck zijn best,
 Want de leste kreeg een jouw,
 En die niet gereet zijn souw,
 Moest horen tot een verwijt
 Ghij een verlang-dichter zijt.
- 15 Schoon ik nu niet ontkennen wil, dat er onder onze Rederijkers lieden
 gevonden werden, die eene natuurlijke geschiktheid voor de poezij had-
 den, houde ik egter zulk eene vaardigheid en anderen van soortgelijken
 aart niet voor een natuurlijk vermogen om zig harmoniesch door middel
 20 van de spraak zinnelijk uittedrukken, maar alleen voor een kunstgreep
 om wat op rijm te praten. Men hieldt het ook slegts voor iets dat door
 oefening geleerd kon worden: dezelfde v. D. WAEL zegt:
- Dit kennen in den mensch keert
 Door de oeffening die 't leert:
 Want niemant, (na 't spreuckjen kort)
 25 Met de kunst geboren wordt.
- Hij derhalven, die deze vaardigheid bezit, is daarom zeker geen digter;
 schoon er onder dezulken, die deze kunstgreep door oefening geleerd
 hadden, digters konden zijn, en in wier stukjes men ook mogelijk daar
 van sporen aantreffen zal.
- 30 Maar de zogenaamde *Improvisatori* trekken meer mijne aandacht tot zig.
 VOLKMAN¹²⁷ geeft er ons dit berigt van: 'De improvisatori, of dichters
 voor de vuist, zijn alleen Italiën eigen. Men staat verbaast over de leeven-
 digheid van hunne verbeeldingskracht; daar zij, over eene hun opgegeven
 35 stof, wanneër dezelve maar eenigzins voor de dichtkunde vatbaar is, vijf-
 tig, zestig, ja wel honderd verzen op een recitativen trant, onder het spee-
 len op een guitarre, zingen. Die het nooit gehoord heeft, zal er zich niet
 ligt een regt begrip van maaken: maar het verschaft eene aangename uit-
 spanning, een paar goede *Improvisatori* te hooren,
- & cantare pares & respondere parati;

40 ¹²⁷ *Reisboek*, D. II. bl. 217.

zoo als zij elkander over eene zekere stof in de zoogenaamde octava rima
 beantwoorden, hoe veele dichtelijke toeren, gemakkelijke rijmen, harmo-
 nieerende verzen, en geestige invallen zij weeten bijeenbrengen. Men
 belegt zomwijlen gezelschappen om hunnent wil; de toejuiching van het
 5 gezelschap wekt ze op; hunne inbeeldingskracht wordt al leevendiger,
 en zoo rijk in aangename beelden en dichtelijke beschrijvingen, dat
 hun poëzij meer gevalt, dan wanneer men lange overdagte verzen hoorde
 opzingen. Eenige zingen over eene voorgeschreeve stof alleen eene reeks
 van honderd verzen; maar het is altoos aangenamer twee, die elkander
 10 op zulk eene wijze onderhouden, aanteheoren. Eenigen van deeze Impro-
 visatori zijn zeer beroemd, als de Abt Lorenzi van Verona, de Pater Cor-
 vesi te Pavia, een Napolitaan Gasparo Molle; onder de vrouwspersoonen
 munten Magdalena Morelli te Napels, en Corilla te Florence meest uit.
 15 VOLKMAN egter bedriegt zig, wanneer hij zegt, dat de Improvisatori aan
 Italien alleen eigen zijn. BARETTI vindt ze tot zijne groote verwondering
 ook in Spanje.¹²⁸ Een jongeling, dien hij mede genomen had om hem
 den weg te wijzen, en die niet eens lezen kon, vermaakte hem met eenige
 coupletten voor de vuist optezingen; eene dergelijke vaardigheid bemerk-
 te hij bij zeer veele inwoonders in de *Posada*; en uit het geene hij hoorde
 20 en zag rekt hij zig bevoegd, om te besluiten, dat van den stroom *Caya*
 tot aan de Stad *Toledo* veelen *ex tempore* kunnen zingen; de een egter beter
 dan den anderen.

Wat zal men nu over deze vaardigheid zeggen? Is het louter eene aange-
 leerde vaardigheid, of een bewijs van eenen sterken digtgeest, die zo na-
 25 tuurlijk en gemakkelijk poëtisch doet denken en spreken, dat het den dig-
 ter geen de minste moeite kost? Ik denk, dat men deze beide dingen
 eenigsints moet samenvoegen, om dit vermogen juist te beoordeelen.
 Mijne gedagten over dit stuk komen hier op uit. Er zijn zekerlijk meer
 menschen, dan men denkt, die in den grond meerder of minder natuurlij-
 30 ke geschiktheid voor de poëzij hebben, en bij welken de toevallige en
 van buiten aankomende omstandigheden beletten, dat zij geen digters
 worden. Schoon nu deze natuurlijke geschiktheid nimmer eigenlijk een
 eigenschap van eene geheele natie is, zo vindt men egter het getal der zul-
 ken in sommige landstreeken vrij groot. Ik zal hier toe een bewijs nemen
 35 uit de *Brieven van GUYS over Griekenland*. Hij zegt niet alleen, dat die vuu-
 rige verbeeldingskracht, welke de voorwerpen schept en aan dezelve le-
 ven geeft; die alles sterk uitdrukt, en de goden van de Heidensche Fabel-
 historie vermenigvuldigd heeft, nog bij de hedendaagsche Grieken
 40 plaats heeft; maar, inzonderheid, zegt hij: ‘vergrooten de jonge meisjes al-
 les, wat zij gezien hebben; de tropen, beelden, gelijkenissen en figuren,

¹²⁸ Zie zijne *Reize door Engeland, Portugal, Spanje en Frankrijk*, Br. XLIX. D. II. bl. 97. en
 verv.

zijn hen zeer gemeenzaam', en ten bewijs hier van brengt hij eenige stukken uit de gemeenzame samenleving bij, die vol zijn van poëtische uitdrukkingen.¹²⁹ Iets dergelijks heeft waarschijnlijk ook wel in andere landen, die onder eene gelukkige hemelstreek gelegen zijn, plaats; en vooral daar waar men de Improvisatori vindt. Tot dus verre is het alleen natuur; maar de kunst kan daartoe insgelijks het hare toebrengen; en wel op deze wijze. Waar deze vaardigheid in hoogagting is, moet dit zeker veelen aanzetten om hunne kragten daar in te beproeven. De eerzucht wordt gaande, wekt de verbeeldingskracht op, het dagelijksch hooren van zulke zangers went het oor aan eene afgemeten wijze van voorstellen, en geeft eene hebbelijkheid en neiging om dezelve natevolgen. Komt hier nu de natuurlijke geschiktheid tot de poëzij bij, dan is het niet te verwonderen, dat zulk een vermogen al tot een grooten trap stijgen kan; terwijl het, met dat al, waar blijft, dat de voorstellingen van zulke improvisatori meer of min poëtisch zijn, naar mate van de kragt en de zinnelijkheid der uitdrukkingen, en niet naar mate van hunne vlugheid in het voordbrengen derzelven. De vrijheid die zij ook nemen, vooral in Spanje, maakt hen dezen gebonden stijl gemakkelijk. 'In eene taal, zegt daarom BARETTI, zo vloeibaar als de Spaansche, die zo gemakkelijk aan de

¹²⁹ Zo zegt hij Tom. I. p. 95. 'Hoort eens dit jonge meisje, komende in de kamer van hare moeder:

Moeder, zie de zee, aanschouw dat onweder; o God! help ons. Men zegt, dat het groote schip van Zaphiri (de naam van een Schipper) verongelukt is: het is onder de baren bedolven; ik verbeelde mij zelf het te zien uit onze Kiosk. Ja dat groote schip met zijn groot zeil; het is bedolven, en de arme Parinama (een voedster) was er op, met twee van hare kinderen, die zij terug bracht van het eiland Calki. Wanneer zij de gapende zee, die zij open deed om haar inteslokken gezien heeft, zal zij hare kinderen omhelst hebben; mijn lieve kinderen, wij vergaan, en ik ben het ongelukkige, die u doe neder storten, die u op zee heb durven wagen, dit verschrikkelijk onweder niet voorziende. Ongelukkige moeder! Roekeloze Zaphiri, die geen gevaar kent of vreest! Gij, boos mensch! gij zijt het die er de oorzaak van zijt, maar gij zult met ons vergaan.

Eene andere komt van het land waar men gedurende het liefelijk seizoen bij een was:

Hoe Lucia, gij slaapt, en men danst in het veld? Wij hebben muziekten: Stamati speelt op de lier, Zoé voert den dans aan; en alle de vrouwen, zittende onder den grooten populier, zijn verrukt van haar te zien. Kom dan, op dat de trotsche Zoé niet zegge: Ik heb alleen de eer van het danssen weggedragen; ik alleen heb den dans aangevoerd; ik alleen ben met lofsuizingen overlaaden, ik heb uitgeblonken aan het hoofd van mijne gezellinnen. Zij zoude het zeggen, ik zweere het u bij uwe oogen, zonder er bij te voegen: om dat Lucia er niet was. Ras dan, laat mij u helpen, om u dat rozenkleurig kleed, dat u zo schoon staat, aantetrekken, en u die bouquet van sering en op het hoofd te zetten. Laat ons onze schreden verdubbelen: ik hoor de lier: Kom! laat ons loopen, loopen, Lucia; en dat Zoé, die door het danssen rood en schoon van couleur geworden is, op het zien van u, bleek worde en verdroge van spijt.

Ik herhaal, en zet maar getrouw over het geen ik gehoord en onthouden heb.'

maat wordt verbonden, en van een volk wordt gesproken, dat zig niet nauwkeurig aan regelmatige rijmen houdt, kan het niet moeilijk vallen, zulke opstellen, als de bovengemelde, te vervaardigen'. Maar schoon er, onder deze improvisatori, zijn, die niet eens lezen kunnen, zijn er egter
 5 ook, die door oefening en het aanhoudend lezen der digters deze hunne vaardigheid merkelyk vermeerderd hebben, gelijk GIOVANNI SIBILIATO te Venetiën, en dezen zullen zonder twijfel, bijaldien zij anders natuurlijk voor de poëzij geschikt zijn, het in hunne kunst het verst brengen kunnen; terwijl zij in tegendeel, die geen poëtisch genie in het geheel bezitten,
 10 spreken, maar egter daarom nooit den naam van digters zullen verdienen. QUADRIO¹³⁰ heeft ook opgemerkt, dat deze Improvisatori zig zo gemeenzaam met de digters maken, dat hunne gezangen veeltijds voor een groot gedeelte uit *centones* bestaan; dat zij zig daarenboven veele algemeene denkbeelden eigen maken, die op alle onderwerpen passen, en dat men, hen dikwijls hoorende, ook veeltijds hetzelfde hoort; zo dat veele touren, welken *ex tempore* schijnen voordgebracht te worden, waarlijk voorbedagt zijn. Daar nu bij dit alles eene hebbelijkheid komt, om op
 15 rijm te spreken, is deze kunst zeker geen bewijs van een buitengewoon grooten digtgeest, en vooral zou men kwalijk doen, wanneer men alle Improvisatori voor geboren digters hieldt.

Ik houde derhalven deze kunst louter voor eene vaardigheid, die door oefening verkregen wordt, maar die eene ware poëtische voorstelling wordt, wanneer zij door hen geleerd wordt, die natuurlijk voor de poëzij
 25 geschikt zijn; en in zo verre zij hunne eigene gedagten en geen *centones* voorstellen. Ook kan dit vrij algemeen zijn, in zulke landstreken, waar in het aantal der zulken die natuurlijke geschiktheid voor de poëzij hebben, aanmerkelyk groot is. Als men dit zelfs onder het oog houdt, zal men eenige overeenkomst bespeuren, tusschen deze Improvisatori en de
 30 oude grieksche Sophisten, die ook waarschijnlijk door eene natuurlijke geschiktheid, gepaard met eene sterke oefening, tot die vaardigheid geraakten om over alle soort van onderwerpen eene rede te voeren.¹³¹ Maar

¹³⁰ *Della storia e della regione d'ogni poësia*, Tom. 1. p. 157.

35 ¹³¹ De Hr. THOMAS heeft in zijn *Essai sur les Eloges*, ch. xvi. eenige aanmerkingen over deze kunst der Sophisten, die hier niet te onpas komen. Hij zegt: 'Mais par quel art ces hommes singuliers pouvoient-ils parvenir à parler sur le champ avec éloquence sur toutes sortes de sujets? cet art, outre une imagination très vive & prompte à s'enflammer, supposoit encore en eux des études très longues. Il supposoit une étude raisonnée de la langue & de tous ses signes; l'étude approfondie de tous les écrivains, & surtout de ceux
 40 qui avoient dans le style, le plus de fécondité & de souplesse; la lecture assidue des poëtes, parce que les poëtes ébranlent plus fortement l'imagination, & qu'ils pouvoient servir à couvrir le petit nombre des idées par l'éclat des images; le choix particulier de quel-

er zullen ook veele menschen zijn, die, met al hun oefening, het nimmer
 zo ver kunnen brengen, dat zij *ex tempore* verzen kunnen opzingen; of
 die, bijaldien zij al eenige vaardigheid daar in krijgen, alleen eene prosai-
 sche taal in gebonden stijl of op rijm zullen voordbrengen. Wie zal b.v.
 5 de couranten, door BERONICIUS, wiens genie voor de poëzij ik egter niet
 ontkennen wil, in Grieksche of Latijnsche verzen overgebracht, voor ware
 digtstukken houden? Men kan daar in de vlugheid om woorden voor
 de vuist zo te schikken, dat zij in een gebonden stijl staan, wel bewonde-
 ren, maar de voorstellingen zelf worden daar door nog niet poëtisch.
 10 Even zo zal het somtijds over het algemeen met de Improvisatori gelegen
 zijn, al was het dat sommigen van hun, die waarlijk digters zijn, ook ware
 digtstukken voor den dag bragten¹³²; of ten minsten hier en daar voor-

que grand orateur avec qui leur talent & leur ame avoit plus de rapport; une mémoire
 prompte, & qui avoit la disposition rapide de toutes ses richesses pour servir leur imagi-
 nation; l'exercice habituel de la parole, d'où devoit naître l'habitude de lier rapidement
 15 des idées; des meditations profondes sur tous les genres de sentimens & de passions;
 beaucoup d'idées générales sur les vertus & les vices, & peut-être des morceaux d'éclat,
 prémédités; une étude réfléchie de l'histoire & de tous les grands événemens que
 l'éloquence pouvoit ramener; des formules d'exordes toutes prêtes, & convenables aux
 20 lieux, aux temps, à l'âge, de l'orateur; peut-être un art technique de classer leurs idées
 sur tous les objets, (even als in de zo berugte *ars Lulliana*) pour les retrouver à chaque
 instant & sur le premier ordre; peut-être un art de méditer & de prévoir d'avance tous
 les sujets possibles, par des divisions générales ou de situations, ou de passions, ou
 d'objets politiques, ou d'objets de morale, ou d'objets religieux, ou d'objets d'éloge &
 25 de censure; peut-être enfin la facilité d'exciter en eux par l'habitude, une espèce de sensi-
 bilité factice & rapide, en prononçant avec action des mots qui leur rappelloient des sen-
 timens déjà éprouvés, à peu près comme les grands acteurs qui hors du théâtre froids
 & tranquilles, en prononçant certains sons, peuvent tout-à-coup frémir, s'indigner
 s'attendrir, verser & arracher des larmes. Et ne sait-on pas que l'action même & le pro-
 grès du discours entraîne l'orateur, l'échauffe, le pousse, &, par un mécanisme involon-
 30 taire, lui communique une sensibilité qu'il n'avoit point d'abord.' Schoon nu alle deze
 trekken niet passen op alle *Improvisatori*, zo zullen er egter sommigen zijn, die op allen
 kunnen toegepast worden; en veelen die waarlijk ook plaats hebben in die *Improvisatori*,
 welken sterk zig in hunne kunst geoefend hebben, en daarin beroemd geworden zijn.
 35 Er blijft nog altoos in de zulken, die in soortgelijke vaardigheden wel slagen, eene na-
 tuurlijke dispositie over, zonder welke zij het nimmer door oefening ver zouden gebragt
 hebben, en aan de voordbrengselen van veelen daarenboven, zoude de oorspronkelijk-
 heid zo wel als de ware verdienste ontbreken, als men ze eens bedaard onderzocht, en er
 het treffende der uitwendige uitvoering van wegnam. Men vergelijke hier, wat de Impro-
 40 visatori betreft, ook QUADRIO in zijn werk, *Della Storia, e della Regione d'ogni poësia*, Tom.
 I. p. 157. 158.

¹³² Onlangs is er een digtstuk van ANGE TALASSI, een der tegenwoordige grootste Impro-
 visatori van Italien, te Venetien uitgegeven, het welk ten titel heeft, *La piuma recisa*. Het
 bestaat uit verscheiden zangen, in de zogenaamde *octava rima*, en is egter, gelijk

stellingen hadden, die bewijzen waren van hunnen digtgeest. En derhalven houde ik dit vermogen der Improvisatori eigenlijk niet voor die eigenschap en dat vermogen van den geboren digter, waar door hij, uit
5 ook het vermogen bezit, om zig harmoniesch door middel der spraak uitdruken. Zelfs de enthousiasme, welke men aan de Improvisatori toekent, en die op verscheide wijzen kan opgewekt worden, is juist daarom die egte ware enthousiasme niet, welke uit de opeenstapeling van beelden en gewaarwordingen voortvloeit; maar mogelijk doorgaands niet anders
10 dan eene gewoonte door oefening verkregen, om, wanneer men wil, en door het gebruik van deze of geene middelen, in zig zelf eene zekere soort van redeloze of werktuiglijke aandoening en hevige beweging voorttebrengen, waar door men schijnt in staat gesteld te worden om zo voor de vuist verzen te kunnen maken. BERONICIUS had ook het vermogen om zig op deze wijze in enthousiasme te kunnen stellen. Maar
15 wat hier van zij; ook deze enthousiasme, die dikwijls door niets minder dan door opeenstapeling van denkbeelden en gewaarwordingen ontstaat, en weinig meer dan werktuiglijk is, maakt op zig zelf den digter niet.

20 Om derhalven, na deze uitwijding ter zake wedertekeeren, zal ik nog alleen opmerken, dat die onbedwingbare neiging om de poëzij te beoefenen, welke men in OVIDIUS, LOTICHIUS, RACINE en anderen heeft opgemerkt, dan eerst een bewijs is van geschiktheid voor de poëzij, wanneer zij voordspruit uit een overvloed van gewaarwordingen en beelden; maar
25 niet, wanneer zij slegts eene zugt is, om eenen weg te betreden, waar op

men verzekert, voor de vuist opgesteld. Men kan het beloop van hetzelfde zien in het *Esprit des Journaux*, Mars 1779. p. 177. Ik heb het stuk zelve niet gezien, maar de Schrijvers van de *Efemeridi di Roma*, waar uit de opstellers van het *Esprit des Journaux* hunne beoordeeling getrokken hebben, zeggen, dat dit stuk ook zijn waardij behoudt, schoon men
30 het leest; en dat men er die sporen van overhaasting en onnauwkeurigheid niet in vindt, die men doorgaands bemerkt in stukken, welken voor de vuist zijn opgesteld. Bij aldien dit nu zo is, moet men zeker den maker voor een waar, voor een geboren digter houden, die zig zelf door oefening eene vaardigheid verkregen heeft, om *ex tempore* te kunnen digten; maar het blijft egter te gelijk waar, dat die vaardigheid, op zig zelf, de grootheid van zijn digterlijke genie niet vermeerdert, daar hij die bezitten kon zonder
35 een waar digter te zijn. Ook zoude men altoos kunnen twijfelen, of het plan en sommige passages van soortgelijke stukken door den Improvisatore niet voorheen bedagt waren; en of er ook niet veel in gevonden werd, dat overgenomen was uit andere digtstukken: zo dat het, in sommige opzigten, alleen de schijn had van voor de vuist gemaakt te zijn. Dat zulks tog bij de Improvisatori dikwijls plaats heeft, heb ik uit QUADRIO te voren
40 aangewezen; en dat zulks, met betrekking tot het stuk waar van ik melding gemaakt heb, zeer mogelijk is, blijkt ook daarenboven uit het groot aantal van soortgelijke stukken, die er reeds voorhanden zijn.

men ziet, dat anderen roem behaald hebben. Hier over zegt SCHLEGEL ¹³³:
 'Dan eens wordt men vervoerd door voorbeelden. Dan eens wordt men
 verblind door den uiterlijken schijn van vermaak; dan eens door de voor-
 deelen, die men, het zij met of zonder grond, er zig van belooft. Dan we-
 5 derom is het de walg en het verdriet aan andere bezigheden, die zulk ee-
 nen onnatuurlijken lust voordbrengt enz.' Daarom is het voor hen, wier
 werk het is, jonge lieden optebrengen, van veel aanbelang, klare denk-
 beelden te hebben, van het geen men in hen ontdekken moet, om met
 regt te kunnen besluiten, dat zij tot deze of die kunst of wetenschap ge-
 10 nie hebben. Men zoude denzulken, met betrekking tot de poezij, dezen
 raad kunnen geven; dat, wanneer zij eenen lust tot de digtkunst in eenen
 jongeling ontdekken, zij, om hem te beproeven, hem ongevoelig, zonder
 dwang, moeten zoeken aftrekken van die beoefening; en zorg dragen,
 dat zijne andere bezigheden hem zoo aangenaam gemaakt worden als mo-
 15 gelijk is; dat zij de natuurlijke vermogens van hem nagaan, en opletten
 wat hem het meeste treft, en zijne oplettendheid naar zig trekt, op zulke
 tijden waar in hij niet weet dat men hem beloert; en eindelijk, dat men
 hem somtijds toelaat zijnen lust optevolgen, en dan uit proeven zoekt te
 ontdekken, of hij waarlijk natuurlijke geschiktheid voor de poezij heeft.
 20 Blijft dan na dit alles deze trek; komt dezelve natuurlijk bij aanhoudend-
 heid te voorschijn; ziet men sporen van digterlijke teergevoeligheid en
 verbeeldingskragt; dan kan men het besluit opmaken, en door oefening
 aankweeken het geen de natuur geplant heeft. Teregt tog zong WATE-
 LET ¹³⁴:

25 Vous qu'un secret desir d'imiter la nature
 Dans l'empire des arts attache a la peinture:
 — —
 D'un penchant qui vous flatte examinez la source;
 Le desir, sans talens, offre peu de ressource;
 30 Il faut être né peintre; & ce don précieux,
 Comme celui des vers, est un présent des cieux.

en LE MIERRE zegt insgelijks zeer juist ¹³⁵:

Ne suis point au hazard ce dangereux attrait,
 Que ce soit un instinct & non pas un projet.
 35 De *Philosophe de sans souci* past dit zelfs toe op hem die een Veldheer wil
 worden, wanneer hij hem toeroept ¹³⁶:

¹³³ *Vom Genie in den Schönen Künsten* s. 24.

¹³⁴ *Art de Peindre* ch. 1.

¹³⁵ *La Peinture* ch. 1.

40 ¹³⁶ *L'art de la guerre* ch. vi.

Eprouvez avant tout vos talens & vos forces,
Et ne prenez jamais des vœux ambitieux,
Pour l'effort du génie en vous victorieux.

5 Zo heb ik de voorname eigenschappen van den geboren digter be-
schouwd, en aangetoond, wat elk derzelven op zig zelf, en wat zij allen
samengenomen toebrenge, om een mensch tot een digter te maken.
Nu schiet er nog over, dat ik iets zeg over het oordeel en den smaak. Ik
heb die in 't verschieft geplaatst¹³⁷, om dat ik deze vereischts niet zo
10 zeer van nabij beschouwen wil, maar om dat ik alleen met weinig wo-
orden wil aantonen, hoe noodig dezelve zijn voor den digter, en in hoe
verre men die ook aangeboren noemen kan. Ook is mijne verhandeling
reeds zo uitgelopen, dat mijn lezer zo wel als ik reeds naar het einde ver-
langen zal.

15 De teergevoeligheid en verbeeldingskragt zijn, aan zig zelf over gela-
ten, zeer geschikt om den digter van den regten weg afteleiden. Zijne ge-
waarwordingen en gevoelens zijn dikwijls zo sterk, zijn verbeelding
werkt somtijds zo vurig, en zijne verdigtingen hebben zo veel aanloklijks
voor hem, dat hij zeer geneigd is om het oordeel en den smaak het zwij-
gen opteleggen. Ook is er geen toestand natuurlijk zo geschikt om dezel-
20 ven te doen zwijgen als de entusiasmus; en daarom zijn het oordeel en
de smaak den digter zo noodig, dat hij zonder dezelve buiten staat is,
om aan zijne voordbrengselen die volkomenheid te geven, welke men bil-
lijk daar in vordert.

Hoe grooter derhalven de teergevoeligheid, hoe sterker de verbeel-
25 dingskragt bij den digter is, hoe noodiger voor hem het oordeel en de
smaak zijn. Mist hij dezelve geheel en al, dan moet hij natuurlijk ons bui-
tensporige gewaarwordingen en gedrogtelijke beelden geven; in een
woord, dan wordt hij een SWANENBURG. Heeft hij een kleine mate van
oordeel en smaak, maar die egter niet genoegzaam was, om zijne teerge-
30 gevoeligheid en verbeeldingskragt binnen de palen te houden, dan be-
speurt men in zijne voordbrengselen zulke gebreken, als men bij SHAKE-
SPEAR, JAN VOS, ANTONIDES en soortgelijken aantreft; maar zijn dezelve
van die sterkte, dat zij juist geëvenredigd zijn naar zijne teergevoeligheid
en verbeeldingskragt, dan staat hij in een gelijken rang met HOMERUS,
35 met OSSIAN, met VIRGILIUS, met KLOPSTOCK enz. Hoewel nu zelden
eene sterke verbeeldingskragt gepaard gaat met een fijn oordeel, het zij
om dat het laatste een zeer zeldzame gave is, het zij om dat het natuurlijk

¹³⁷ Zie boven bl. 200.

door eene sterke verbeeldingskracht verzwakt, en om zo te spreken overschreeuwd wordt, zo heeft men egter in HOMERUS b.v. een bewijs, dat deze dingen zeer bestaanbaar met elkander zijn; en omtrend KLOPSTOCK leest men met betrekking tot dit stuk het volgende¹³⁸, 'Zijn verstand is
 5 helder, geregeld, vaardig, doordringend. Zijne verbeeldingskracht is groot, zijn oordeel nog grooter. De verschillende vermogens, die den digter uitmaken, staan bij hem bijkans in evenwigt; en als er een was, sterker dan de anderen, dan zoude het de inwendige aanschouwende gewaarwording zijn. Zijn hart is edel, zagt, teder. Hij is in een hoogen graad
 10 meester over zig zelf. Een zeer nauwkeurig opmerker – Deelnemend, weldadig, niet agterhoudend – Stoutmoedig, snel en bij uitstek aanhoudend in alle ondernemingen – Nooit iets onstuimigs. Altoos daar waar hij is, waar hij wil zijn en wezen moet – Dergelijke eigenschappen zijn het zeker, die eenen digter van een sterk gevoel en levendige verbeeldingskracht
 15 allernoodigst zijn, om hem voor sterke buitensporigheden te bewaren'.

Veel was hier over aantemerkten, doch GERARD¹³⁹ en D'ALEMBERT¹⁴⁰ hebben hier over genoeg gezegd; en ik heb ook op eene andere plaats¹⁴¹ aangewezen, hoe veel de beoefening hierin doen kan; weshalven ik hier nog alleen maar wil aanstippen, in wat opzigt men deze eigenschappen,
 20 als aangeboren, met betrekking tot den digter, beschouwen kan. Men kan vooreerst opmerken, dat de eerste geniën, die, zonder zig aan regels te binden, zulke voordbrengselen geleverd hebben, waar in men de regels zelf vindt, veel oordeel en smaak moeten gehad hebben; en dit wel zo natuurlijk, dat men daaruit besluiten kan, dat de natuur hen dezelve
 25 boven anderen in eene aanmerkelijke mate had meêgedeeld. Hoe grooter ook de verbeeldingskracht is, hoe noodiger een fijn oordeel; treft men dan bij zulken, in wier werken men eene buitengewoone verbeeldingskracht aantreft, tevens sporen van een scherp oordeel aan, men mag zeker besluiten, dat zij in staat waren om zulk een naauwziend oog over hunne
 30 voordbrengselen te houden, dat het aan de verbeeldingskracht niet vrijstond, buitensporige of gedrogtelijke voordbrengselen te scheppen. Hoe veel nu van dit alles door oefening moge verkregen worden, leert ons egter de ondervinding, dat een fijn oordeel en een kiesche smaak in den grond gaven der natuur zijn even als andere eigenschappen van den
 35 geest. In menschen van den laagsten rang in de maatschappij vertoont

¹³⁸ z. de *Brieven van Tellow aan Elize* bl. 22.

¹³⁹ *Essay on genius* P. I. sect. IV. *of the influence of judgment upon Genius*, en P. III. Sect. VI. *Taste essential to genius for the arts*.

40 ¹⁴⁰ In zijne *Reflexions sur l'usage & sur l'abus de la Philosophie dans les matieres de gout* (*Melanges de litter. & de Philos.* Tom. IV. p. 301. & suiv.)

¹⁴¹ In mijne *Inleiding* VOOR RIEDEL.

5 zig dit dikwijls allerzigtbaarst, en men ziet zelfs in zulken, aan welker onderwijls veel te koste gelegd is, maar al te dikwijls, dat er menschen zijn, die door geen oefening kunnen geraken tot die scherpheid van oordeel, tot die kieschheid van smaak, waartoe anderen zonder veel moeite gekomen zijn. Zijn nu deze vereischts in den digter noodig, en wel des te noodiger naar dat zijne verbeeldingskracht sterker is; is hij, die noch oordeel, noch smaak heeft, volstrekt buiten staat, om zulke voordbrengselen te leveren, waarin wezenlijke schoonheid gevonden wordt; en blijkt het daarenboven, dat zij, wien de natuur deze eigenschappen niet geschonken heeft, telkens daarvan de onaangename blijken vertoonen, zo kan men het oordeel en den smaak ook billijk als aangeboren eigenschappen van den digter aanmerken; en ze voor wezenlijke vereischts van eenen goeden digter houden. Men zal egter ligter bij eenen digter zulke gebreken over het hoofd zien, die uit gebrek aan oordeel en smaak voordvloeien, dan die welken veroorzaakt worden door mangel van teergevoelighed en verbeeldingskracht; en uit dien hoofde blijven altoos die drie eigenschappen, welken ik opzettelijk behandeld heb, de hoofdvereischts van een geboren digter. Door dezelve kan hij het, al is zijn oordeel niet te scherp en zijn smaak niet te fijn, dikwils al vrij ver brengen; en men vergeeft hem vele gebreken uit hoofde van uitmuntende schoonheden; maar mist hij dezelve, hij zal met het doordringendst oordeel en den fijnsten smaak, het hart koel en de verbeelding in rust laten, en dit vergeeft men hem nimmer, maar schraapt hem zonder mededogen uit den lijst der digters. Zie daar de reden waarom ik het oordeel en den smaak in het verschiet geplaatst heb.

25 Het zal nu niet moeilijk zijn om het geen den digter bijzondert, en van alle andere schoone kunstenaars onderscheidt, optemaken; het is namelijk *de neiging en het vermogen, om, door middel van eene harmonische taal, zijne gewaarwordingen medetedeelen*. Hij derhalven, die, bij de andere algemeene vereischts van eenen schoonen kunstenaar, nog die neiging en dit vermogen heeft, is een geboren digter, en zoo zulk een zig op de beschaving en verdere opkweeking van zijn natuurlijke talenten toelegt, moet hij de man worden, dien zijne natie hulde doet.

35 Ik zal deze verhandeling nu sluiten met de volgende aanmerkingen. Er zijn zeker algemeene genies – genies die zo wel de verbeeldingskracht voor de schoone kunsten als die voor de wijsbegeerte bezitten. Die dan eens gewaarwordingen hebben van den digter, dan eens van den wijsgeer – of die het vermogen van uitdrukking in verschillende schoone kunsten hebben, en daar door in veele opzigten groot kunnen

zijn.¹⁴² HUIG DE GROOT was zeker zulk een genie – dan dit strijdt niet met mijne denkbeelden over het aangeboorne – het bewijst niet dat elke genie in alle takken groot zoude hebben kunnen worden. Het bewijst alleen dat de aangeboren vermogens bij den een veel bepaalder zijn dan bij den ander, dat de buigzaamheid der verbeeldingskracht bij den een veel grooter is, dan bij den ander.

Of een groot digter ook een groot schilder had kunnen worden, kan ik niet bepalen. Onmogelijkheid is er niet in, om dat er algemeene genies zijn; maar of elk digter, (elk individuüm) ook een groot schilder had kunnen worden, steunt op die vooronderstelling, dat elk digter een algemeen genie is; en dit is niet te bepalen. Men ziet dit eerst door de uitwerkse-
len. Ziet men dat een schilder te gelijk een digter, en tevens een wijsgeer geweest is, zo, dat hij in alle takken groot is; dan besluit men, en te regt, dat hij een algemeene genie is; maar heeft hij zig enkel in één vak groot vertoond; dan zou men kwalijk doen, van hem eene algemeene genie toetekennen, en van voren te besluiten, dat hij ook in andere takken groot zou geweest zijn.

In een land waar veele digters zijn, die waarlijk het aangeboorne bezitten, of waar men veele digtwerken leest, al is het van anderen dan van zijne landgenoten, kan men, zonder een geboren digter te zijn, het tamelijk ver in de kunst brengen. Het aanhoudend lezen van digters kan een zeker aantal van denkbeelden in het geheugen samenbrengen – en eene zekere vaardigheid om in gebonden stijl te schrijven tot zijn gevolg hebben – zo dat men een tamelijk digtstuk leveren kan; en zelfs zonder die gebreken die men in geboren digters wel eens bespeurt. – Maar wat zijn het egter voor stukken? Zeker geene eigene gewaarwordingen; geen denkbeelden door eigen teergevoeligheid of verbeeldingskracht opgezameld en bijeengebragt – maar gewaarwordingen van anderen, in andere woorden voorgesteld – eens anders beelden – in een ander gewaad uitgedoscht – en door het oordeel bij een gevoegd – en zo zelfs – dat men door vermomming ze de gedaante van nieuwhed eenigermate kan bijzetten. – Zie daar de reden waarom men in landen, waar geboren digters zijn of gelezen worden, zo veel digters heeft, die al vrij wat schijnbewijzen voor hunne geboorte zouden kunnen bijbrengen.

Maar wat is dan derhalven in dat opzigt het kenmerk van een geboren

¹⁴² SALVATOR ROSA was dus b.v. een digter, zo wel als een schilder; ook GESSNER, WATELET, en WELLEKENS. LEONARD DA VINCI, MICHEL ANGELO en MECHERINO, of DOMINICO BECCAFUMI waren schilders, beeldhouwers, en bouwmeesters te gelijk. Z. verder de aantekening op VOLKMANS *Reish.* D. I. bl. 167, 168. maar over het geheel genomen zijn algemeene genies zeldsaame verschijnselen, en REMOND de ST. MARD zegt daarom niet ten onregte: 'Quand on' n'est apellé à rien par la nature, on peut hardiment aller à tout.'

digter? Zeker alleen de *oorspronkelijkheid*.¹⁴³ Deze te bezitten, te vertoonen, en daar uit alleen zijn beroep, om digter te zijn, te bewijzen, is een eigenschap van den geboren digter; en daar dit in agt genomen wordt, zal het getal der digters zeker niet zeer groot zijn. – daar zal de digtkunst
 5 hooger geschat worden. – Er zijn voor eene natie weinig digters noodig, en zeker veel minder dan zulke muzikanten, die slegts uitvoeren wat anderen gecomponeerd hebben. Dezen gebruikt men dagelijks – maar zulk slag van digters kan men volkomen missen; zij doen zeker meer kwaads dan goeds, om dat zij, over het geheel genomen, den smaak
 10 der natie bederven.

Er moeten natuurlijker wijze meer geboren digters dan geboren schilders of beeldhouwers wezen: de reden is, om dat de spraak natuurlijker wijze voor een grooter aantal menschen een gepast middel is, om hunne
 15 gewaarwordingen uittedrukken, dan het penceel of de bijtel, daar zeker meer oefening en aanleiding, welke veelen, uit hoofde van hunne omstandigheden, geheel missen, toe noodig is. Ik weet wel, dat men hier tegen

¹⁴³ LAVATER heeft eenige aanmerkingen, die, schoon niet geheel boven alle bedenking, egter wel waardig zijn hier te worden aangehaald. (*Physiognom. Fragm.* Th. III. s. 202. en volg.) Bij hem is een digter ‘een geest die gevoelt, dat hij scheppen kan, en die schept – en welks schepping niet alleen hem zelf inwendig als zijn werk bevalt, maar van welks
 20 schepping alle tongen belijden moeten: waarheid! waarheid! natuur! natuur! Wij zien, wat wij nimmer zagen, en hooren, wat wij nimmer hoorden – en egter alles, wat wij zien en hooren, is vleesch van ons vleesch, en been van onze beenen’. –

Dan vraagt hij: ‘Waar zijn digters? digters – die de scheppingen van hun eigen ziel, of veel meer dat, wat zij met LIEFDE *zagen en hoorden* – *alleen* dat, en dat *zuiver en geheel* – uit-
 25 schooten, uitlichteden, uitstroonden, daarstelden? Scheppingen in welken zig de ziel, gelijk de godheid in hare werken, spiegelt? scheppingen, aan welken de eeuwige schepper leven en adem geeft – in dewelken men, gelijk in het levendige en lievende aangezigt, de levendige en lievende ziel geheel uitgegoten ziet, lief krijgt, aansmagt – verslindt? Scheppingen, onaangeroerd van den adem, toon, schijn – van eenige mode, conventie,
 30 kunstige manier? *Elasticiteit* – is wel het wezenlijkste in het karakter en de *Physiognomie* van den digter. Teergevoeligheid, aandoenlijkheid, wederomklinkende vlugheid – mogelijkheid en dispositie, om alles gemakkelijk, rein, zuiver en geheel te ontvangen, en gemakkelijk en rein en geheel wederom te geven; egter met een *bijvoegsel* van zijne *eigene egte individualiteit* – welke gelijksoortige bijvoeging egter dat maar opheldert en zuivert, niet
 35 troebel maakt, of bevlekt, wat men ontvangt en geeft – en het *middel* wordt om aan alle zinnen van alle menschen dat waarnemelijk en voelbaar te maken, dat zij anders noch waarnemen, noch voelen konden.

De digter is *propheet van Gods Schepping en Voorzienigheid. Middelaar tusschen de natuur en de zoonen en dogteren der natuur*. Is het noodig dat men het zegt: *alle Profeeten Gods waren poëten*. Wie was het meer dan David, Moses, Jesaias en Johannes? – De taal der Openbaring is de taal der digtkunst. Wat kunst? de taal van digterlijk, – dat is – geheel ontvangend, geheel wederom gevend gevoel. De poëzij gaat de wijsgeerte voor, gelijk de herfst den
 40 winter....’

zal inbrengen, dat mogelijk het getal van schilders grooter is dan dat der digters; maar daar tegen moet men in aanmerking nemen, dat wanneer men van geboren kunstenaars spreekt, men al de zulken uitsluit, die louter hunne meesters nabootsen, en daar in zelfs groote stappen doen. Wanneer men dit onder het oog houdt, zal men mogelijk bevinden, dat het getal van oorspronkelijke digters grooter is, dan dat der schilders of beeldhouwers; schoon ik tevens wel bekennen wil, dat deze aanmerking door proeven moeilijk te bewijzen is; hoe waarschijnlijk zij ook a priori is, en daarom wil ik er niet langer op staan. Zo het gevoelen van REINOLDS¹⁴⁴ die niet veel aangeborens in den schilder erkent, maar meest alles aan de oefening en navolging toeschrijft, doorgaat, zullen er zeker weinig geboren schilders zijn.

Er zijn egter ook waarschijnlijk veele geboren digters die zig nimmer vertoonen – de omstandigheden kunnen het digtvlam uitblusschen, vooral alvorens hetzelfde regt aan het branden geraakt is. – Sterke vermoeijng door lichaamsarbeid – veel inspanning in afgetrokken beschouwingen – geleerde naspeuringen, die het geheugen meer dan de verbeeldingskracht verrijken – hebben mogelijk veele digters in de geboorte gesmoord. Enkelen zijn dit alles doorgeworsteld, – maar dit is alleen de eigenschap van een buitengewoone genie – en bij sommigen was de neiging mogelijk reeds in de beginselen aan het werk geraakt – en dan zeker is ze zo gemakkelijk niet te bedwingen.

Eindelijk een onderzoek als dit, is, dunkt mij, de regte weg voor den digter om zig zelf te kennen – en geen verzen te maken zo hij er door de natuur geen roeping toe heeft – Ik wil de zodanigen niet beletten, van nu en dan eens welstaanshalve te digten, b.v. – als hun broeder of zuster trouwt, als er een van hunne vrienden sterft – of in dergelijke omstandigheden. Maar zij moeten zig voor geen digters uitgeven, er geen andere dingen om verzuimen, en vooral zig wagten om den toon te willen geven. – Dat *Vondel* zijne neering liet verloop, om verzen te maken, vergeeft men hem gemakkelijk; maar aan zulken, waar van ik spreek, zou men het nimmer vergeven. Het is tog zo, dat de onderscheiden vermogens onderscheiden bezigheden aanraden, en dat wij allen niet alles wezen kunnen: Maar zeer nadeelig is het voor de maatschappij, en zeer onaangenaam ook voor elk mensch, wanneer de onderscheiden leden van het burgerlijk ligchaam verkeerd geplaatst zijn. Wanneer hij die een goed werktuigkundige, of een eerlijk regtsgeleerde zou geworden zijn, een slegt digter werd; of dat iemand die genie voor de poëzij had, zo aan de meetkunde gehouden werd, dat hij zijnen digtgeest uitdoofde en met dat al slegts gemeene vorderingen maakte.

¹⁴⁴ *Von der Malerischen Nachahmung*, in de *N. Leips. Bibl. der schönen Wissensch.* B. XXXI. St. I.

Met betrekking derhalven tot de poëzij moet ik elk, wie hij ook zij,
 aanraden, zig nimmer tot de digtkunst te begeven, ten zij de natuurlijke
 geschiktheid daartoe zig in meer of minder trap bij hem vertoone. Het
 is altoos min of meer belagchelijk wanneer men dus redeneert: Al wie
 5 in dat of dat genootschap is, maakt verzen – Ik ben er ook lid van – Der-
 halven. Ik heb zelfs wel eens gedacht, en, gelijk ik heb kunnen merken,
 meer met mij, of dat groot aantal van poëtische genootschappen, hetgeen
 men binnen weinig jaren in ons land zo zeer vermenigvuldigd heeft, niet
 meer nadeel dan voordeel aan onze digtkunst deed; en of het geen men
 10 daar door, in het aantal van digters en digtstukken, wint, men zulks in
 de hoedanigheid niet verliest. Dat lieden van smaak en genie zig bij elkan-
 der voegen, is van een uitstekend nut; zo waren b.v. de leden van het ge-
 nootschap *Nil volentibus arduum*, die, naar de omstandigheden van dien
 tijd, veel goeds gedaan hebben, maar de al te groote zucht tot genoot-
 15 schappen doet dikwijls op verre na niet kiesch genoeg zijn, in de verkie-
 zinge der leden. Dan hoe zeer ik elk een afrade, van zig niet te dwingen
 tot het maken van digtstukken, zo noodig vinde ik het, hier nog ten slot
 deze aanmerking bijtevoegen; dat niemand zig van de beoefening der
 poëzij moet laten afschrikken, uit hoofde van eenige moeilijkheid in de
 20 verzificatie. Deze kan al veeltijds door oefening verminderd worden.
 Die als digter denkt en gevoelt, maar dikwijls in het begin veel werk
 heeft, om zijne gedagten in een vloeiend en regelmatig metrum uittedruk-
 ken, geve daarom den moed niet op; door aanhoudende oefening wordt
 deze arbeid gemaklijker, en het geen in de afbeeldende kunsten in een
 25 sterke mate plaats heeft, heeft ook in de poezij plaats; dat namelijk het ge-
 bruik der teekenen altoos eene vaardigheid is, die door aanhoudende
 vlijt moet worden aangeleerd; ja dat hoe meer dit gebruik aan zekere be-
 palingen en regels onderhevig is, hoe meer er vereischt wordt om daar
 in zulk eene vaardigheid te verkrijgen.

